

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

I. VE II. KÖRFEZ SAVAŞI'NIN TÜRKİYE'YE ETKİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
ALPTAN ULUTAŞ

Danışman
Yrd. Doç. Dr. AHMET MEHMET EFENDİOĞLU

İZMİR-2006

Yüksek Lisans Tezi olarak hazırlamış olduğum, “I. ve II. Körfez Savaşı’nın Türkiye’ye Etkileri” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden olduğunu, bunlara atıf yaparak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

.../.../2006
Alptan ULUTAŞ

TUTANAK

Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü'nün ..05../05./2006 Tarih ve .....562/2..... sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisansüstü Eğitim Yönetmeliğinin ...18... maddesine göre Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi Alptan ULUTAŞ'ın "I. Ve II. Körfez Savaşının Türkiye'ye Etkileri" konulu tezini incelemiş ve adayın ..31./ .05./ 2006 tarihinde, saat 11:00'da jüri önünde tez savunması hazırlanmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra 60 dakikalık süre içerisinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarında jüri üyelerince sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin .....Başarılı..... olduğuna oy ...birliği..... ile karar verildi.

BAŞKAN

Yrd. Doç. Dr. Ahmet Mehmet Efendioğlu

ÜYE

Yrd. Doç. Dr. Türkan Başyiğit

ÜYE

Yrd. Doç. Dr. Leyla Kırkpınar

**YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DÖKÜMANTASYON MERKEZİ TEZ
VERİ FORMU**

Tez No :

Konu No:

Üniv. No:

Tez Yazarının :

Soyadı: **ULUTAŞ**

Adı : **Alptan**

Tezin Türkçe Adı: **I. Ve II. Körfez Savaşı'nın Türkiye'ye Etkileri.**

Tezin İngilizce Adı: **The Effects of First and Second Gulf War on Turkey**

Tezin Hazırlandığı

Üniversite : **Dokuz Eylül Üniversitesi**

Enstitü : **Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü**

Yıl : **2006**

Türü : **Yüksek Lisans**

Dili : **Türkçe**

Sayfa Sayısı : **225**

Referans Sayısı : **119**

Tez Danışmanı:

Yrd. Doç. Dr. Ahmet Mehmet Efendioğlu

Türkçe Anahtar Kelimeler :

1 – Körfez

2 – Savaş

3 – Politika

4 – Birleşmiş Milletler

5 – Kriz

İngilizce Anahtar Kelimeler :

1 – Gulf

2 – War

3 – Politics

4 – United Nations

5 – Crisis

Kaynak gösterilmek şartıyla tezimin tamamının fotokopisi alınabilir.

Yazarın İmzası :

Tarih :

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
ÖZET	IV
ABSTRACT	VII
ÖNSÖZ	X
GİRİŞ	1
I- ORTADOĞU, IRAK VE PETROL	6
A- ORTADOĞU'NUN TANIMI	6
B- OTADOĞU'NUN JEOPOLİTİK VE JEOSTRATEJİK ÖNEMİ	9
C- IRAK'IN KONUMU VE ETNİK YAPISI	12
1- Irak'ın Konumu	12
2- Irak'ın Nüfusu ve Etnik Yapısı	12
3- Irak'ın Jeopolitik ve Jeostratejik önemi	15
D- AMERİKA'NIN PETROL VE IRAK POLİTİKASI	19
II- BİRİNCİ KÖRFEZ SAVAŞI	30
A-IRAK TARİHİ	30
B- İRAN-IRAK SAVAŞI	36
C- KUVEYT'İN İŞGALİ	40
D- BİRİNCİ KÖRFEZ HAREKÂTI	42

III- BİRİNCİ KÖRFEZ SAVAŞI'NIN TÜRKİYE'YE ETKİLERİ	59
A- TÜRKİYE'NİN İÇ VE DIŞ POLİTİKASINA ETKİLERİ	59
B- TÜRKİYE EKONOMİSİNE ETKİLERİ	65
1-Dış Ticarete Etkileri	67
2- İthalata Etkileri	69
3- İhracata Etkileri	71
4- Kerkük-Yumurtalık Ham Petrol Boru Hattı	73
5- Ham Petrol İthalatı ve Petrol Fiyatlarına Etkileri	73
6- Müteahhitlik Hizmetlerine Etkileri	75
7- Turizm Gelirlerine Etkileri	76
8- İşçi Gelirlerine Etkileri	77
C- BİRİNCİ KÖRFEZ SAVAŞI'NDAKİ MÜLTECİLERİN TÜRKİYE'YE ETKİLERİ	77
IV- BİRİNCİ VE İKİNCİ KÖRFEZ SAVAŞI ARASI DÖNEM	84
A- ÇEKİÇ GÜÇ VE KEŞİF GÜÇ'ÜN ETKİLERİ	84
B- 11 EYLÜL SALDIRISI	91
C- AFGANİSTAN SAVAŞI	98
V- İKİNCİ KÖRFEZ SAVAŞI	109
A- İKİNCİ KÖRFEZ SAVAŞI'NA KADARKİ SÜREÇ	109
B- İKİNCİ KÖRFEZ SAVAŞI	119
VI- İKİNCİ KÖRFEZ SAVAŞI'NIN TÜRKİYE'YE ETKİLERİ	134

A- TÜRKİYE’NİN İÇ VE DIŞ POLİTİKASINA ETKİLERİ	134
B- TÜRKİYE EKONOMİSİNE ETKİLERİ	150
1-Dış Ticarete Etkileri	151
2- İthalata Etkileri	152
3- İhracata Etkileri	153
4- Kerkük-Yumurtalık Ham Petrol Boru Hattı	156
5- Ham Petrol İthalatı ve Petrol Fiyatlarına Etkileri	156
6- Müteahhitlik Hizmetlerine Etkileri	157
7- Turizm Gelirlerine Etkileri	158
8- İşçi Gelirlerine Etkileri	159
SONUÇ	160
KAYNAKÇA	167
EKLER	175
KISALTMALAR	225

ÖNSÖZ

Soğuk savaşın sona erdiği ve dünyanın tek kutuplu bir görünüm kazandığı, ancak beraberinde belirsizliklerin, istikrarsızlıkların ve çok yönlü tehditlerin yer aldığı 1990 sonrasında, ABD'nin soğuk savaşın galibi olarak çıkması ile birlikte yayılcı bir politika izlemesi neticesinde Ortadoğu'daki dengelerin yeniden değişmesine, bölgedeki ilişkilerin yeni bir boyut kazanmasına neden olmuştur. 1990 yılında Irak'ın Kuveyt'i işgali ile başlayan ve Irak'ın fiilen üçe bölünmesiyle sona eren Körfez Savaşı, bölgedeki gelişmelerde yeni bir dönemin başlangıcını teşkil etmiştir

11 Eylül 2001 tarihinde, ABD'de ikiz kulelere düzenlenen terörist saldırıların ardından, ABD uluslar arası terörizmle mücadele etme politikasını uygulamaya koydu. Pearl Harbor'dan sonra evinde ilkez vurulan ABD'nin yeni tehdit algılamalarında; terör, radikal İslam örgütleri ve ulus-aşırı siyasi İslam hareketleri ön plana çıkmıştır. Bu kapsamda terör örgütlerini barındırdığını idda ettiği ve “*Şer Eksenî*” olarak adlandırdığı Irak, İran ve Suriye ile mücadele edeceğini açıkladı.

ABD Başkanı Bush tarafından 20 Eylül 2002 tarihinde açıklanan “*önleyici eylem*” stratejisi ile ABD'nin istediği zaman, istediği yere, ister NATO çerçevesinde, mümkün olmazsa tek başına güç kullanabileceği belirtilmiştir. Bu açıklamadan sonra ABD Afganistan'a müdahale etmiştir. Bunun bir son olmayacağını ispatlarcasına, Afganistan'a yapılan müdahalenin ardından, BM Güvenlik Konseyi tarafından bu yönde bir karar alınmamasına rağmen, bütün uluslar arası hukuk kurallarını hiçe sayarak, 20 Mart 2003 tarihinde ABD ve İngiliz askerlerinin oluşturduğu koalisyon güçleri ile Irak'ı İşgal etmiştir. Özellikle bölgeye yakınlığı ve tarihi bağları nedeniyle Türkiye, her iki Körfez Savaşı'ndan da etkilenen ülkelerin başında gelmiştir.

Bu çalışmanın yapılmasında ki amaç, Birinci ve İkinci Körfez Savaşı'nın oluşumu esnasında meydana gelen olayları ve her iki savaşın Türkiye'ye etkilerini ele almaktır. Çalışmalarım esnasında bana yardımlarını esirgemeyen Sn. Dr. Tamer Hava'ya, Sn. Prof. Dr. Osman Öztürk'e, bana yol gösteren ve her konuda desteğini fazlasıyla gördüğüm Sn.

Hocam Yrd. Doç. Dr. Ahmet Mehmet Efendioğlu'na, hiçbir zaman bizleri kırmadan, her an yanımızda olan Sn. Yrd. Doç. Dr. Kemal Arı'ya teşekkürü bir borç bilirim.

Saygılarımla.

Alptan Ulutaş

İzmir, 2006

GİRİŞ

Medeniyetin beşiği olarak bilinen Mezopotamya 1535'te Bağdat'ın fethi ile Osmanlı İmparatorluğu'nun hâkimiyeti altına girmiş ve Birinci Dünya Savaşına kadar olan 400 yıllık süreçte bu egemenlik devam etmiştir.

Bölgenin ticaret yolları üzerinde bulunması, su kaynaklarına, verimli topraklara ve üç büyük dinin merkezi konumunda olması sebebiyle batılı devletlerinin iştahını kabartmıştır. 19uncu yüzyılda bölgede zengin petrol yataklarının olduğunun tespit edilmesinden sonra başta İngiltere olmak üzere birçok batılı devlet bölgeyi ele geçirmek için çeşitli yollar denemişlerdir. Birinci dünya savaşının başlamasıyla birlikte emperyalist bir ülke olan İngiltere'nin Arap milliyetçiliğini kendi çıkarları doğrultusunda kullanmaya başlamasıyla, yeni sömürge alanı olarak tespit ettiği bu bölgede hâkimiyeti ele geçirmiş ve İkinci Dünya Savaşına kadar da bölge üzerindeki etkisini sürdürmüştür.

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesine müteakip başlayan ve yaklaşık 45 yıl süren Doğu-Batı cepheleşmesinin savaş veya sıcak çatışmaya gerek kalmadan barışçı ve demokratik yollarla çözüm arayışları, 1980'li yıllarda Sovyetler birliğinde meydana gelen değişmeler neticesinde sona ermiştir. Soğuk Savaş'ın sona ermesi dünyada birçok kesim tarafından Batı'nın ve özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nin zaferi olarak yorumlandı.¹ Sovyetlerdeki çöküşün başlangıcı ABD'nin giderek "*Tek Süper Güç*" olması sonucunu doğurdu. Artık dünyada "*İki Kutuplu Sistem*" sona eriyor ve "*Tek Kutuplu Sistem*" başlıyordu. Sovyetler Birliği'nin dağılması ile ABD dikkatini Ortadoğu'ya yöneltti. Bundan sonra ABD'nin bölgedeki politikaları üç önemli hedef üzerine kurulacaktı. Bunlardan birincisi, ikili çevreleme politikasıyla bölgenin en güçlü iki ülkesi olan Irak ve İran'ı zayıf bırakma, ikincisi Arap-İsrail Barış Sürecinin başarıya ulaşmasını sağlayarak İsrail'in güvenliğini garanti altına alma ve böylece Ortadoğu'da kendine hem

---

¹ İdris Bal, **21. Yüzyıl Eşiğinde Türk Dış Politikası**, Alfa yay., İstanbul, 2001, s.41-42.

bir müttefik hem de bir üs sağlamak,² üçüncüsü ise bölgenin zengin petrol kaynaklarını denetleyerek Batı'ya petrol akışının kesintisiz ve sabit fiyatlarla sağlanması olacaktı³. Özellikle soğuk savaş döneminde iki süper güç olan ABD ve Sovyetler birliği arasındaki rekabetten kaynaklanan silahlanma yarışı diğer ülkelere de sirayet etmiştir.

Aşırı silahlanma yarışının en çok görüldüğü bölgelerden biri de Ortadoğu olmuştur. Bunun başlıca sebebi bölgedeki petrolden kaynaklanan adaletsiz paylaşım ve devletlerin birbirlerine karşı olan güvensizlikleriydi. İran ile Irak öteden beri birbirlerine güvenmezken, Suudi Arabistan ve diğer Körfez ülkeleri hem İran'a hem de Irak'a güvenmemekteydiler. Ayrıca bölgede İsrail'in olması, bölge ülkelerinden inanç ve ırk olarak ayrı bir yapı arz etmesi güvensizlik ortamını daha da artırmıştı.

Bölgede yaşanan bu güvensizlik ortamında, ABD'nin de katkıları ile İran-İrak Savaşı patlak verdi. 8 yıl süren Savaş müddetince her iki ülke de petrol gelirlerinin büyük bir kısmını silahlanmaya yatırmış ve binlerce insanın ölümüne sebep olmuşlardı. Özellikle de Halepçe'de kendi halkı üzerine kimyasal silah kullanan Irak bir insanlık dramının yaşanmasına sebep olmuştu. Bu savaşın sonunda Irak, kendisine İran'la savaşı sırasında parasal olarak yardım eden komşusu Kuveyt'i bir gecede işgal etmiştir.

ABD, Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesini sebep göstererek, bölgedeki dengeleri kendi lehine çevirmek amacıyla Birleşmiş Milletler'in de desteğini alarak 1991 yılı Ocak ayında Irak'a müdahale etmek için kendi liderliğinde bir koalisyon gücü oluşturdu. 17 Ocak 1991 tarihinde başlayan ve I. Körfez savaşı diye de adlandırılan bu savaş, Irak'ın, Kuveyt topraklarından çekilmesine ve kendi topraklarının üçe bölünerek hâkimiyetinin kısıtlanmasına neden olmuş, hedeflenen amaca azda olsa ulaşılmıştır.

Komşusu olan Irak'ın böyle bir işgal girişiminde bulunması ve ardından meydana gelen kriz ve savaştan Türkiye önemli ölçüde etkilenmiştir. Ayrıca bu savaş Türkiye'nin Ortadoğu politikasında değişikliklere de sebep olmuştur. Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra Doğu Bloğu karşısında oluşan Batı ittifakı ister istemez çözülmeye başlamıştı. Çünkü artık Doğu Bloğu veya Sovyetler Birliği diye bir tehlike bulunmamaktaydı. Bu

---

² Ramazan Kılıç, "Soğuk Savaş Sonrası Basra Körfezi", *Avrasya Dosyası Dergisi*, Arap Dünyası özel Sayısı, Cilt:6 (İlkbahar 2000), s.6-27.

³ Baskın Oran, *Türk Dış Politikası*, İletişim yay., İstanbul, 2002, s. 551.

gelişme ise stratejik açıdan Batının güvenliği için Türkiye'nin stratejik öneminin azalmasına neden olmuştu⁴.

Irak savaşı kaybetmiştir. Ancak bu durumu fırsat bilen Irak'lı Kürt ve Şii gruplarının ayaklanması neticesinde Irak kuvvetleri tekrar toparlanarak ayaklanmayı bastırmak için saldırıya geçti. Bu saldırıdan kaçan binlerce sığınmacı Türkiye ve İran sınırlarına yığıldı. Türkiye sınırına 460.000 sığınmacının yığılması o dönemde hem ekonomik hem de siyasi yönde sıkıntı yaşayan Türkiye için büyük bir sorun teşkil etti. Dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın yoğun diplomasisi sonucu Türkiye sınırında yığılan ve yaşam mücadelesi veren binlerce sığınmacının barındırılması ve güvenliği Türkiye tarafından sağlanmıştır. Irak'ın bu bölgedeki Kürtlere saldırılarının önlenmesi amacıyla Türkiye'nin de girişimleri sonucu Çekiç Güç oluşturulmuştur. O gün için Türkiye açısından olumlu kabul edilen Çekiç Güç ilerleyen zamanlarda Türkiye için büyük sorun teşkil etmiştir.

Birinci Körfez Harekâtı'ndan sonraki süreçte ABD, Irak'ta öngördüğü siyasi değişikliği sağlamak istememiş veya sağlayamamıştır. Soğuk savaşın sona ermesinden sonra tek kutupluluk ve belirsizliğin hüküm sürdüğü ortamda 11 Eylül saldırısı gerçekleşti. 11 Eylül 2001 tarihinde, ABD Pearl Harbour'dan sonra ilk defa kendi evinde vurulmuştur. Türkiye'nin yıllardır uğraştığı ve binlerce insanını şehit verdiği terörizm atık dünyanın yenilmez tek gücü olarak bilinen ABD'nin başına bela olmuştur. Dünya'da büyük yankılara sebep olan ve bir bakıma ABD hegemonyasını bozan bu terörist saldırıların ardından, ABD uluslar arası terörizmle küresel ölçekte mücadele başlatmıştır. Başlatılan bu politika bölgede bulunan Türkiye'nin jeopolitik ve jeostratejik konumunu ön plana çıkartmıştır. Bu saldırılar, dünyanın tek hakim gücü olan ABD'nin güvenlik politikalarını yeniden tanımlamasına neden olmuş, kısaca asimetrik tehdit olarak adlandırılan ve uluslar arası sistemde terörist gruplar gibi küçük aktörlerin, büyük güçlere ağır kayıplar verdirmesini ifade eden yeni bir tehlikeyi gündeme getirmiştir. ABD'nin yeni tehdit algılamalarında terör, radikal İslam örgütleri ve siyasi İslam hareketleri ön plana çıkmıştır. Bu kapsamda eskiden beri teröre destek veren ülkeler “*Şer Eksenî*” olarak tanımlanarak bu mücadelede hedef alınmıştır.

---

⁴ İdris Bal, **a.g.e.**, s. 42.

ABD, 11 Eylül'den sonra NATO da dahil olmak üzere uluslar arası kurum ve kurallara daha az bağılı bir şekilde hareket edeceğini açıkça ortaya koymuş, “*Kitle imha silahlarının terör şebekelerince kullanılması ve petrol kaynaklarına erişim imkanlarının sınırlandırılması*” gibi tehditlerin gerçekleşmesini beklemeyeceğini açıklamıştır. ABD'ye göre mukabelede bulunmak için, klasik uluslar arası hukukun gerektirdiği saldırının ortaya çıkmasını beklemek anlayışı dönemi artık uygun değildir ve saldırı gerçekleştiğinde çok geç kalınmış olacaktır. Bu nedenle ABD Başkanı Bush tarafından 20 Eylül 2002 tarihinde resmen açıklanan “*Önleyici Askeri Müdahale Doktrini*” ile ABD'nin istediği zaman, istediği yere, NATO çerçevesinde eğer bu mümkün olmazsa tek başına güç kullanabileceği belirtilmiştir. Bu anlayış klasik uluslar arası hukukun da bir bakıma sonu anlamına gelmektedir.

ABD, yaptığı açıklamaları takiben uluslar arası ortamın uygun olmasından da istifadeyle, Afganistan'a müdahale etmiş ve bunun bir son olmadığını, sıranın terörü barındıran veya teröre destek veren diğer ülkelere de geleceğini, bunun uzun soluklu bir mücadele olacağını da beyan etmiştir⁵.

11 Eylül 2001'den sonra konuşulmaya başlanan Irak'ta savaş seçeneği, Afganistan'a yapılan müdahalenin ardından, BM Güvenlik Konseyi tarafından bu yönde bir karar alınmamasına rağmen, bütün uluslar arası hukuk kurallarını yıkarak, 20 Mart 2003 tarihinde ABD ve İngiliz güçlerinin hem havadan, hem de karadan aynı anda başlattıkları harekât ile fiiliyata geçmiştir. Bu tarihten sonra Ortadoğu'da yeni bir süreç başlamıştır. Harekâtın başladığı tarihten itibaren; Irak'ta ABD'nin başarılı olamayacağı ve Irak ordusunun ABD kuvvetlerini yenilgiye uğratacağı tezleri ortaya atılmış, ancak ABD, gerçekleştirdiği harekât ile 01 Mayıs 2003'de, bu tezlerle birlikte Saddam Hüseyin rejimini de yıkmıştır. Harekâtın sona erdiği tarihten bugüne kadar devam eden süreçte ise ABD'nin bölgede barınamayacağı, Irak halkının ABD'yi bölgede istemediği, halkın büyük bir direniş göstereceği ve ABD'nin bölgede büyük bir çıkmaza girmek üzere olduğu tezleri ortaya atılmıştır. Ancak ABD, bu tezleri de kısmen yıkmıştır.

İkinci Körfez Savaşı Türkiye'nin siyasi ve ekonomik olarak sıkıntılı olduğu bir döneme rastlamıştır. ABD'nin Irak'a düzenleyeceği harekât öncesi Kuzey Cephesi'ni Türkiye üzerinden açmak istemesi, ABD ile diplomatik ve politik problemler

---

⁵ Mustafa Kayar, **Türk Amerikan İlişkilerinde Irak Sorunu**, IQ Kültür Sanat yay., İstanbul, 2003, s.288.

yaşanmasına sebep olmuştur. ABD askerine, Türkiye’de konuşlanmasına izin veren 1 Mart tezkeresinin TBMM’de kabul edilmemesi mevcut sorunu büyütmiştir. Irak’a ikinci defa yapılan müdahale, birincisinde olduğu gibi Türkiye’yi hem ekonomik hemde siyasi yönden etkilemiştir.

ABD’nin bölgeye düzenlediği ikici harekâttan sonra bu güne kadar yaşanan olaylar; Irak’ı bölünmenin eşiğine getirmiştir. ABD’nin bölgede uyguladığı politikalar her an başka gelişmelerin yaşanmasına sebep olabilecek niteliktedir. Bu gelişmelerden bazıları ise şu an gündemde olan ABD’nin, Irak’tan sonra İran’a ve sonra Suriye’ye müdahalesidir. ABD uyguladığı nükleer program ve bölgedeki terörizme verdiği destekten dolayı İran’a önleyici taarruz düzenleyerek İran’ın bölgede nükleer bir güç olmasını engelleyebilecektir. Böyle bir saldırının vuku bulması, zaten kaynamakta olan Ortadoğu’daki kriz ve çatışma ortamının daha da genişleyerek Türkiye’yi de içine alacaktır.

I- ORTADOĞU, IRAK VE PETROL

A- ORTADOĞU'NUN TANIMI

Bugün Ortadoğu için kesin bir coğrafi sınırı ve kapsam belirlenmiş değildir. Bununla birlikte çeşitli kaynaklarda değişik sınır tanımlamalarına rastlamak mümkündür. Kuşkusuz bu konuyu ele alanların bakış açısına göre değiştiği gibi, ülkelerine ve dünya siyasetine göre de değişmektedir. Bu tanımlama, güçlü devletlerin genel dünya politikalarına uygun olarak değişkenlik gösterir. Bazı kaynaklar Ortadoğu'nun Fas'tan Afganistan ve Pakistan'a kadar uzanan küçük büyük 18 ülkeyi kapsadığını belirtmektedir⁶. Özellikle 20. yüzyılın ortaya çıkardığı milli devletler, irili ufaklı arazi ve nüfuslarıyla Ortadoğu bölgesinde oluşma ve gelişme sürecine girmişlerdir.

Coğrafi yada siyasi anlamda bölgeler ortak ve yakın özelliklerine göre sınıflandırılırlar. Örneğin kıtalar, denizlerle çevrili geniş toprak parçalarıdır. Yarımadalar, dağlar, nehirler vs. bölgelerin sınırlarını belirler. Dinler, mezhepler veya konuşulan dil ve lehçeler vs. de bölgelerin tanımlanmasında kullanılabilir. Gelir düzeyi de bölgelendirmede yararlı olabilir. Kısacası bir toprak parçasının diğerlerinden ayrılabilmesi için anlamlı özelliklerinin olması ve en azından bir yönden ortak özelliklere sahip olması gerekir. Ülke tanımlamaları, tanımı yapanın durumuna göre de değişmektedir. Örneğin Akdeniz, Amerika'nın doğusunda bulunduğu halde, Hindistan'a göre batıdadır. Bir ülkeye göre coğrafi bir bölgenin yeri, onun dünya üzerindeki konumuyla ilgili olup, bu çok kere bulunulan yere uygun olarak tanımlanır ve göreceli bir kavramdır.

Yukarda bahsedilen konu kapsamında “*Ortadoğu*” ismi değerlendirildiğinde; Ortadoğu kelimesi ilk olarak Eylül 1902'de Londra'da yayınlanmakta olan National Review'da görülmüştür. Kelimenin mucidi Amerikalı bir deniz subayı ve öğretim üyesi olan Alfred Thayer Mahan'dır. Mahan dünyaya hakim olacak gücün, denizlere hakim olan güç olduğu kuramının sahibidir. Mahan'ın National Review'daki makalesinin adı “*The*

---

⁶ M.Zekai Doğan-A.Fikret Atun, **Orta Doğunun Jeopolitik ve Jeostratejik Açından Değerlendirilmesi Körfez Harbi ve Alman Dersler**, Nurol yay., Ankara, 1994, s.431.

Persian Gulf and International Relations”dır. Mahan’a göre Hindistan ve Uzak Doğu’nun güvenliğini temin etmesi gereken Britanya’nın bu bölgelere giden yolu da güvenli tutması gerekir. Bu da Basra Körfezi’nin güvenli olmasından geçer. Özellikle Rusya’nın Trans-Sibirya hattı ve Orta Asya’daki ilerlemeleri, Rusları Hindistan’a ve Pasifik’e tehlikeli bir şekilde çok yaklaştırmıştır. Bu ortamda Basra Körfezi, Süveyş Kanal’ından sonra Hindistan’a geçişte en önemli atlama taşı olmuştur. Britanya, Rusya’yı engellemek için gerekirse Almanlarla da işbirliği yapmalı ve Rusları gözaltında tutmalıdır. İşte Mahan’a göre “*Ortadoğu*” bu bölgedir, yani Basra Körfezi ve çevresi⁷.

Coğrafi kavram olarak, Ortadoğu, İkinci Dünya Savaşından önce Avrupalı coğrafyacılar tarafından ortaya atılmıştır. Bu kavram, İngilizlerin dünya üzerindeki kontrol ve egemenlikleriyle ilgili olarak, Avrupa kıtasından Asya kıtasının doğusuna kadar olan uzaklıkları, belirli bölümlere ayırmak suretiyle, bölgesel olarak tanımlama ihtiyacından doğmuştur. Bu bölünmede, Avrupa esas olmak üzere, doğuya doğru coğrafi uzaklıklar esas alınmıştır. Bunlardan biri Fırat ve Dicle nehirlerinin vadilerinden geçen İran’ın batı sınır hattı, ikincisi ise İngiliz imparatorluğunun zenginlik kaynağı Hindistan’ın doğu kıyılarından geçen Seylan-Burma hattıdır. Avrupalı coğrafyacılar Fırat-Dicle nehirleri vadilerinin belirlediği hattın batısında kalan toprakları “*Yakındoğu*”, bu hat ile Seylan-Burma hattı arasında kalan toprakları “*Ortadoğu*”, bu hattın daha doğusundaki coğrafi alanlara da “*Uzakdoğu*” olarak kabul etmişlerdi⁸.

Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra Ortadoğu kavramı resmîyet kazanmıştır. İngiltere hükümetinde Sömürgeler Bakanlığı bünyesinde “*Middle Eastern Department*” adıyla bir idari teşkilatın oluşturulmasıyla söz konusu resmîyet gerçekleşmiş oldu. Birinci Dünya Savaşı’nda Osmanlı Devleti’nden koparıldıktan sonra İngiliz manda yönetimine verilen ve Milletler Cemiyeti tarafından da onaylanan Filistin, Mavera-i Ürdün ve Irak yönetimleri bu teşkilata bağlanmıştır. Bu arada İngiltere’deki Coğrafi Adlar Daimi Komisyonu, “*Yakındoğu*”yu sadece Balkanları ifade edecek şekilde yeniden tanımlarken “*Ortadoğu*” kavramını da Türkiye, Mısır, Arap Yarımadası, Körfez bölgesi, İran ve Irak’ı kapsamına alacak şekilde sınırlarını belirlemiştir. Böylece 20. yüzyılın başlarında İstanbul

---

⁷ Bernard Lewis, “*Orta Şarkın Tarihi Hüviyeti*”, *A.Ü.İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı:12 (Kasım 1994), s.75.

⁸ *Ortadoğu Barış süreci ve Türkiye üzerine etkileri*, HAK. yay., İstanbul, 1996, s.3.

Boğazı'ndan Hindistan'ın doğu kıyılarına kadar uzanan bölge “Ortadoğu” olarak isimlendirilmiş oldu.⁹

“Ortadoğu” kavramının kullanımı İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra özellikle Anglo-Sakson etkisindeki yerlerde hem sivil ve akademik çevrelerde, hem de resmi alanlarda yaygınlaşırken Yakındoğu'nun kullanımı giderek gerilemiştir. Mihver Devletleri'nin Avrupa'da, Akdeniz'de, Afrika ve Güneybatı Asya'da ki faaliyetleri ve tasarıları İngiltere ve müttefikleriyle çatışınca, özellikle İngiltere için Süveyş Kanalı ve çevresi önem kazandı. Bu dönemin başlangıcında Mısır İngiltere'nin himayesindeydi. İngiltere'nin Nil Ordusu da Mısır'da üslenmişti. İngiltere'nin Ortadoğu Komutanlığı da Kahire'ye yerleştirilmişti. “Ortadoğu” Terimi İkinci Dünya Savaşında, Mısır'daki askeri birliklerini “Ortadoğu Komutanlığı” olarak adlandıran İngilizler tarafından kullanıldı. O zamanlar terim, kuvvetli Singapur ve Hong Kong gibi Uzak doğu topraklarında ve Batı Avrupa ve Kuzey Batı Afrika gibi İngiltere'ye yakın topraklarda savaşıyan Londra'daki İngiliz Genelkurmay Başkanlığı için bir anlam taşıyordu. Kısacası terim sadece, dünyayı Londra'dan gören birinin bakış açısından bir anlam taşır hale geldi. Bu taraflılığın farkında olan bazı yazarlar “Merkezi Bölge” yada “Orta Bölge” gibi başka terimlerde önerdiler ise de bu terimler fazla kullanılmadı¹⁰.

Yine bazı terimler güçlü devletlerin dünya siyasetleri ile bağlantılı olarak değişiklik gösterebilmektedir. Siyasi coğrafya deyimlerinin içeriğini belirlemede kültürel ideolojik ön yargılar kadar siyasi hesap ve emeller de etkili olmaktadır¹¹. Bu anlamda Ortadoğu'nun sınırlarının göreceli olması, konuya bakış açısının farklılık göstermesine ve konunun hangi ülke tarafından ele alınacağına da bağlı olmaktadır. Bu kapsamda İngiltere, Fransa, Almanya, İtalya ve Rusya gibi devletler için Orta Doğu, üç kıtanın kesiştiği, stratejik öneme haiz bir geçittir. ABD açısından Orta Doğu, batıda Atlantik Okyanusundan, doğuda Orta Asya'ya kadar uzanmakta, Pakistan ve Afganistan'ı kapsayarak, kuzeyde Kafkaslara dayanmakta, güneyde Basra Körfezini içine alarak, Hint Okyanusuna kadar uzanmaktadır.¹²

⁹ <http://tr.wikipedia.org/wiki/Ortado%C4%9Fu>

¹⁰ Ceylan Kalhan Karaağaç, **Geçmişten Günümüze Ortadoğu'daki İstikrarsızlık**, Beykent Üniv. (Yayınlanmamış Bitirme Tezi), İstanbul, 2002, s.29.

¹¹ Muzaffer Özdağ, **Türkiye ve Türk Dünyası Jeopolitiği Üzerine**, ASAM yay., Ankara, 2001, s.374.

¹² Mehmet Kocaoğlu, **Uluslar Arası İlişkiler Işığında Orta Doğu**, Genkur. yay., Ankara, 1995, s.7.

Sonuç olarak “Ortadoğu” en geniş anlamda batıda Fas, Tunus, Cezayir, Libya, Somali, Etiyopya, Sudan ve Mısır’dan başlayarak doğuda Umman Körfezi’ne kadar uzanan ve Irak, Kuveyt, Bahreyn, Katar, Birleşik Arap Emirlikleri, Umman’ı içine alan, kuzeyde Türkiye, Kafkasya ve Orta Asya Cumhuriyetlerini kapsayan, ayrıca İran, Afganistan ve Pakistan’ın da dahil edildiği, güneyde ise Suudi Arabistan’dan Yemen’e uzanan Arap yarımadasını çevreleyen ve ortada Suriye, Lübnan, Ürdün, İsrail ve Filistin’in yer aldığı coğrafya olarak tanımlanabilir¹³.

B-ORTADOĞU’NUN JEOPOLİTİK VE JEOSTRATEJİK ÖNEMİ

Ortadoğu, insanlık tarihinin hemen her döneminde, taşıdığı önem nedeniyle bir sıcak çatışma bölgesi olmuştur. Bölge, kıtalar arası durumu ve coğrafi konumu ile dikkatleri üzerinde toplamıştır. Coğrafya ve Jeopolitik otoritelerinin “*Dünya Adası*” olarak nitelendirdikleri Asya-Avrupa ve Afrika’dan oluşan ve zaman zaman “*Eski Dünya*” olarak da anılan bu kıtalar topluluğu, birbirleriyle Ortadoğu’da kesişirler. Avrupa kıtası, Anadolu Yarımadası üzerinden Ortadoğu’ya uzanır. Asya’dan, İran-Anadolu istikametini takip ederek, Avrupa’ya atlamak mümkündür. Bunun gibi yine doğudan Mezopotamya üzerinden gelen yollar Doğu Akdeniz’e ve Sina Yarımadası üzerinden Mısır’a ve Afrika kıtasına ulaşır. Bundan başka, Doğu Akdeniz kıyılarındaki belli başlı yolların Anadolu ve Irak-İran üzerinden Asya kıtası içerilerine doğru uzanan durumları, Ortadoğu’nun değerini daha da artırır. Tarihi olaylar hatırlanacak olursa, Avrupalı kavimlerden Frigler, Galatlar ve Makedonyalılar, Balkanlar üzerinden gelerek Boğazları aşmışlar ve Anadolu Yarımadası’nı bir köprü gibi kullanmışlardır¹⁴.

Sovyetler Birliği’nin 1990 yılı başlarında dağılmasıyla birlikte ortaya yeni bağımsız devletler çıkmış, İkinci Dünya Harbi sonrasında Batı ile Doğu blokları arasında başlayan ve zamanımıza kadar süre gelen Soğuk Savaş sona ermiştir. Bununla beraber dünyanın bazı kritik bölgeleri hassasiyetini kaybetmeyerek, dünya barışı, huzuru ve refahı açısından hayati önemini muhafaza ettiler. Hayati bu bölgeler, dünyada meydana gelen

---

¹³ Tayyar Arı, **Geçmişten Günümüze Orta Doğu Siyaset Savaş ve Diplomasi**, Alfa Yay., İstanbul, 2004, s.25.

¹⁴ Muzaffer Erendil, **Çağdaş Ortadoğu Olayları**, Genkur. yay, Ankara, 1992, s.5.

köklü değişiklikler karşısında çok daha fazla önem kazandı. Ortadoğu jeopolitik konumu ve sahip olduğu zengin petrol yatakları itibarı ile anılan bölgelerin başında geliyordu¹⁵.

Ortadoğu, dünyanın kilit bölgesi olarak kabul edilen ve “*Kalpgah Bölge*” adıyla anılan merkezi bölgeye yakındır. Başka bir tabirle Ortadoğu, bu bölgeye etkili olabilecek bir mevkidedir. Bağımsız Devletler Topluluğu’nun egemen olduğu Avrupa topraklarından başlayıp, Batı İç Asya’yı da kapsayan bu bölge, dünya egemenliğinde kilit bölge olarak nitelendirilmektedir. Bu bölgede Anadolu Yarımadası, merkezi bölgeden güneye yapılacak hareketler için sınırlayıcı bir engeldir. Kalpgah Bölgesi’nden deniz yoluyla güneye yapılacak taşımalar, Boğazlarda kontrol edilebilir. Kafkaslar üzerinden Basra Körfezi’ne ulaşan yollar, Anadolu ve İran yaylalarını aşmak zorundadır. Yine aynı şekilde Batı Türkistan üzerinden Arabistan’a ve Arap Denizi üzerinden Hint Okyanusu’nu amaçlayan sarkmalar, İran Yaylası’nı aşmak zorundadır¹⁶.

Bu merkezin en güçlü noktası da bölgenin bir ucunda yer alan Türkiye’dir. Bu kıskaç kapanacak olursa, üç kıtanın en önemli bölgeleri ele geçirilebilir. Tersine manivela noktasında ne kadar güç toplanabilirse, kollar o kadar zor hareket edecek, tehlikeli uçların birleşmesi de o oranda zorlaşacaktır. Bölgenin bu jeopolitik yapısı, özellikle süper güçler arasındaki çatışmaları alevlendiren bir nitelik olmaktadır. Ortadoğu Dünya Adası’nın tam merkezinde bir menteşe durumundadır. Sahip olduğu stratejik özellikleri nedeniyle asırlardan beri olduğu gibi dünyada mevcut güç odaklarının ilgi ve menfaat alanıdır. Ortadoğu’yu güç odaklarının hedefi haline getiren stratejik olgular şunlardır¹⁷.

- 1- Üç kıtayı birleştiren karayollarının düğüm noktası oluşu,
- 2- Avrupa’dan Afrika’ya ve Asya’ya uzanan demiryolunun Ortadoğu’dan geçmesi,
- 3- Bütün güç merkezlerini ilgilendiren su yolu ve geçitlerini kontrol etmesi,
- 4- Avrupa-Asya havayolunun üzerinde bulunması,
- 5- En önemli stratejik hammaddelerden birisi olan petrolün dünya rezerv durumuna göre 2/3’nün bu bölgede bulunması,

---

¹⁵ M.Zekai Doğan-A.Fikret Atun, **a.g.e.**, s.431.

¹⁶ Ahmet Davutoğlu, **Stratejik Derinlik**, Küre yay., İstanbul, 2001, s.324.

¹⁷ Mehmet Kocaoğlu, **a.g.e.**, s.174.

- 6- Petrol ve doğal gaz boru hatlarının bu bölgede yoğun olması,
- 7- Tarihin en zengin kültür hazinelerine sahip olması ve turizm açısından önemi,
- 8- Dünyadaki tek tanrılı üç büyük dinin merkezi olmasıdır.

Bölge, geleneksel olarak kültürlerin ve dinlerin kesişme noktası olmasının yanında son yüzyılda özellikle de sahip olduğu petrol zenginliği nedeniyle güç ve egemenlik mücadelelerine sahne olmuş, bu yüzden de dünyanın en istikrarsız bölgeleri içinde ilk sıralarda yer almıştır. 20. yy. başlarında petrolün önem kazanmasıyla birlikte bölge kendi doğal sosyo-politik ve sosyo-ekonomik gelişim sürecinin ötesinde, süper güçlerin kontrol ve egemenlik planları içinde yapay süreçlere yönlendirilmiştir. Bu nedenle, Ortadoğu hala dünyanın demokratikleşme sorunu yaşayan en önemli bölgesi niteliğini korumaktadır ve güç mücadelesine yönelik ittifak ilişkileri bölge sınırlarını aşan boyutlara ulaşmaktadır.

ABD eski Dışişleri Bakanlarından Henry Kissinger 14 Kasım 1974 yılında yaptığı bir konuşmasında petrolü, “*Dünyanın en önemli stratejik maddesi*” olarak tanımlamıştı. Arap yarımadası, Yemen hariç varlığını sahip olduğu petrol ile sürdürmektedir. Ayrıca Basra Körfezindeki petrol yatakları, bu gün olduğu kadar, gelecekte de dünya ekonomisi için hayati önem taşımaya devam edecektir. Zaman içerisinde doğal gaz, petrolün yükünü azaltacak bir konuma erişmiş bulunmaktadır. Bu bakımdan Körfezde bulunan zengin doğal gaz yatakları bölgenin önemini her geçen gün biraz daha artırmaktadır¹⁸. Ayrıca halen bölgenin zengin petrol kaynaklarına odaklanan çatışma noktalarının, yakın bir gelecekte “su” sorununu da içine alacak şekilde genişlemesi ihtimal içindedir. Böyle bir gelişmenin, özellikle bölgeye ulaşan su kaynaklarının kontrolünü elinde bulunduran ülkemizi yakından ilgilendirecek mahiyette olması olayların dikkatle izlenmesi ve değerlendirilmesini zaruri kılmaktadır¹⁹.

---

¹⁸ M.Zekai Doğan-A.Fikret Atun, **a.g.e.**, s.431.

¹⁹ Ceylan Kalhan Karaağaç, **a.g.e.**, s.17.

C- IRAK'IN KONUMU VE ETNİK YAPISI

1- Irak'ın Konumu

Körfez ülkeleri arasında bulunan Irak, Suudi Arabistan ve İran'dan sonra 437.072 km² ile bölgede en büyük yüzölçümüne sahiptir. Arap olmayan dünya ile komşu tek Arap körfez devleti Irak, kuzeyde Türkiye, batıda Suriye ve Ürdün, doğuda İran, güneyde Suudi Arabistan ve Kuveyt ile çevrilidir. Irak'ın Körfez ile ilgisi denize çok kısa olan cephesinden kaynaklanır, 924 km² su alanına sahiptir. Bu görünümü ile tipik bir kara devleti olarak Irak, sınırlı bir stratejik derinliğe sahip olan Kuzey Irak'taki dağlık arazi dışında her taraftan savunmasız sınırlarla çevrili olup denize ulaşımı ise yetersizdir. Körfez'in üç büyüklerinden Irak'ın komşuları olan İran ile 1.458 km, Suudi Arabistan ile 814 km, Suriye ile 605 km, Türkiye ile 331 km, Kuveyt ile 242 km ve Ürdün ile 181 km olmak üzere toplam sınır uzunluğu 3.631 km.dir²⁰.

Kuzey ve kuzeydoğuda yüksekliği 4000 metreye ulaşan dağ silsileleri, batıda Suriye ile Nufad Çölü arasında kalan Irak arazisi, Fırat ve Dicle Nehirleri tarafından sulanan kuzeybatı - güneydoğu istikametinde genişçe bir koridor manzarasındadır. Arazi genel olarak kuzeyden güneye, doğudan batıya alçalan, kuzey ve kuzeydoğu kısımları dağlık, batı ve güneybatı bölgeleri çöl, orta ve güney bölgeleri ise içinden geçen Fırat ve Dicle nehirlerinin meydana getirdiği geniş bir çöküntü görünüşündedir.

Irak'ta iklim, bölgeden bölgeye değişiklik gösterir. Alüvyon ovalar, çöller ve öteki düzlük alanlarda sıcak ve kurak bir iklim hüküm sürerken, ülkenin daha yüksek olan kuzeydoğu kesiminde, nemli ve daha serin bir iklim görülür.

2- Irak'ın Nüfusu ve Etnik Yapısı

Ulus devlet oluşumunda zorluk çeken ülkelerden birisi olan Irak, temelde dört bölgeden oluşmaktadır. Güneyde dini bir topluluk olan ve aslen nüfusun çoğunluğunu

---

²⁰ http://tr.wikipedia.org/wiki/Irak_Federal_Cumhuriyeti

teşkil eden Şii Araplar, kuzeyde etnik gruplar olan Kürtler ve Türkmenler, bu ikisinin arasında da nüfusta azınlık olan, ancak Saddam rejimi zamanında iktidarı ellerinde bulunduran Sünni Araplar bulunmaktadır²¹. Arapların büyük bölümü ülkenin orta ve güney bölgelerinde yaşarlar. En büyük azınlık olan Kürtler ise, kuzey ve kuzeydoğudaki dağlık bölgede yaşarlar. Tahmini olarak ülke nüfusunun yaklaşık yüzde 20'sini oluştururlar. Irak'ın kuruluşundan beri merkezi yönetim ile çatışma içine giren Kürtler kırsal bir hayat yaşarlar ve çoğunlukla hayvancılıkla geçinirler.²²

Tablo 1.'de de belirtildiği üzere Irak'ın Ocak 2003 itibarı ile Dünya Sağlık Örgütü verilerine göre kayıtlı tahmini nüfusu 23,820 milyon kadardır. Irak nüfusunu etnik olarak incelediğimizde, Araplar % 65.7, Kürtler %18.1, Türkmenler % 11.4, Asuriler ve Süryaniler % 2.8, diğer azınlıklar ise % 2 oranına sahiptir. Dini yapı bakımından ise nüfusun % 97'si Müslüman'dır. Müslüman nüfusun % 55'i Şii, % 42'si Sünni'dir. Hıristiyan ve diğer dinler ise nüfusun % 3'ünü teşkil etmektedir.

Fırat ve Dicle havzaları nüfus dağılımında belirleyici bir rol oynamakta ve halkın büyük bölümü kentsel bölgelerde yaşamaktadır. Aynı zamanda Irak'ın Başkenti olan Bağdat, 6,5 milyondan fazla nüfusuyla en kalabalık şehirdir. Irak'ta halkın yaklaşık %30'u ilkel köy koşulları altında yaşamaktadır. Şehir ve kasabalarda yaşayan halkın sosyal yaşantısı, orta veya daha aşağı derecededir²³.

Irak nüfusunun ana unsurunu teşkil eden Araplar iki dini gruba ayrılmıştır. Şii Araplar en büyük sosyal gruptur. Şiiler, Bağdat ve güneyindeki vilayetlerde yoğun olarak yerleşik durumdadırlar. Şiileri eski Saddam rejiminin temel taşı olan Sünni Araplar takip etmektedir. Sünni Araplar ise Selahaddin, Diyala, Bağdat ve El-Anbar vilayetlerinde yoğun olarak yerleşmişlerdir.

Ülkenin birinci etnik unsuru olan Arapları, Kürtler takip etmektedir. Kürtler ise yoğun olarak kuzeydeki Dohuk, Erbil ve Süleymaniye vilayetlerinde yaşamaktadırlar.

---

²¹ Mustafa Kayar, **Türk Amerikan İlişkilerinde Irak Sorunu**, IQ Kültür Sanat yay., İstanbul, 2003, s.93.

²² İsmet Küçükkaragöz, **Irak'ta Türkmen Varlığı**, HAK yay., İstanbul, 2000, s.19.

²³ **A.g.e.**, s.19.

Tablo-1 Irak'ın Demografik Durumu²⁴

Etnik Grup	Oranı	Tahmini Nüfus
Arap	% 65,7	15. 628. 000
Kürt	% 18,1	4. 311. 000
Türkmen	% 11,4	2.715. 000
Asuri/Süryani	% 2,8	670. 000
Diğer Azınlıklar	% 2	476. 000
Toplam Tahmini Nüfus		23.820. 000

Irak'taki üçüncü büyük etnik grup olan Türkmenler 9–11'nci yüzyıllarda bölgeyi yurt edinmiş, günümüzde Irak'ın orta, kuzey ve kuzeybatı bölgelerinde yaşamaktadırlar. Osmanlı dönemine kadar sürekli Türk göçleri ile beslenen Irak Türkmenleri, Kürtlerden sonra ikinci büyük azınlık olarak nüfusun yaklaşık yüzde 12'sini teşkil ederler.²⁵

Türkmenler, Irak'ın kuzeybatı-güneydoğu istikametinde uzanan; Telafer, Musul, Erbil, Altınköprü, Kerkük, Tuzkhurmatu, Kifri, Karatepe, Hanekin, Mandalı, ve Badrah ile çevrelerini kapsayan bir hat üzerinde yerleşiklerdir. Türkmen nüfusun yoğun olarak bulunduğu başlıca yerleşim birimleri; Kerkük ili başta olmak üzere Tazekhurmatu, Tuzkhurmatu, Kifri, Altınköprü, Hanekin ve Musul'dur. Bu hatta yaşayan Türkmenlerin %65'i Türk'tür, Türklerin oranı, Bağdat çevresinde %10 ve güneye inildikçe %5'lere düşmektedir²⁶.

Irak halkının yüzde 96'sına yakını Müslüman'dır. Nüfusun yüzde 4'ünü oluşturan Hıristiyanlar; Süryani, Keldani ve Nasturi gibi topluluklara ayrılırlar. Müslüman nüfusun yaklaşık yüzde 55'i Şii, yüzde 45 civarı da Sünni'dir. Sünniler Şiilere oranla az olmalarına rağmen ülke yönetimine hakim olmuşlardır. Iraklı Sünniler, her zaman Şiileri, Müslüman toplumun bölünmez bir parçası olarak görmüşlerdir. Şiilerin çoğunluğu

²⁴ A.g.e., s.19.

²⁵ A.g.e., s.19.

²⁶ Mustafa Kayar, a.g.e., s.98.

çiftçilikle uğraşmakta, çok az bir kısmı ise ticaret yapmaktadır. Irak Anayasası, devletin dinini İslam olarak kabul etmekle beraber uygulamada tüm Iraklılara din özgürlüğü tanımaktadır. Şiiilerin mukaddes yerleri, Irak'ta bulunmaktadır. Necef'teki Hz.Ali'nin Türbesi ile Kербela'daki Hz.Hüseyin ve Abbas'ın Türbeleri mukaddes yerlerdir. Abdülkadir Geylani'nin Bağdat'taki türbesi de Sünnilerce olduğu kadar Şiiilerce de mukaddes sayılmaktadır. Ayrıca ülkede Hıristiyanların bağlı oldukları mezheplere ait kiliseler de mevcuttur²⁷.

Çoğunluğu Sünni olan Türkmenlerin yüzde 23'ü Şii mezhebine mensuptur. Mezhep ayrımı siyasi hayatta Araplar arasında önemli bir rol oynarken; Türkmenler arasında, hiçbir sürtüşmeye ve ayrılığa yol açmamaktadır. Kerkük yöresinde yaşayan ve önceleri Kerkük Kalesinde topluca yaşadıkları için, halk arasında "*Kale Gavurları*" diye adlandırılan Türkmen Hıristiyanların sayıları azalmıştır. Çoğu bölgeden göç eden bu Hıristiyan Türk topluluğu; dini ayinleri, konuşmaları ve gelenekleri ile tamamen Türk olan bir kültürel yapıya sahiptir²⁸.

Resmi dilin Arapça olduğu Irak'ta Arapça'nın dışında Kürtlerin yaşadığı bölgelerde Kürtçe konuşulur. Türklerin yaşadığı Musul çevresi, Erbil, Kerkük ve Diyala iline bağlı Hanekin, Karatepe, Mendeli gibi kasabalarda ve hatta Bağdat'ın içinde olan birkaç mahallede yaşayan 300.000'e yakın Türk topluluğu Türkçe konuşmaktadır²⁹.

3- Irak'ın Jeopolitik ve Jeostratejik önemi

Ortadoğu'da bulunan Irak, bölgede bulunan ülkelere oranla ciddi miktardaki petrol rezervleri, kayda değer su ve tarım kaynakları ile devlet olma geçmişi olan ve bu değerleri nüfusu ile birleştirebilen tek Arap ülkesidir. Bölgede zengin petrol yataklarının bulunması, Ortadoğu petrol rezervlerini kuzeyden ve batıdan kontrol etmesi, kuzeyden sıcak denizlere uzanan ilerleme istikametleri üzerinde bulunması, birçok etnik nüfusu üzerinde barındırması ve Ortadoğu'nun merkezinde yer alması bulunduğu konum itibari ile jeostratejik önemini artırmaktadır.

²⁷ Macit Çobanoğlu, *Türkiye-İrak İlişkilerinin Dünü Bugünü Yarını*, HAK.yay., İstanbul, 1994, s.8-10.

²⁸ Suphi Saatçi, *Tarihi Gelişim İçinde Irak'ta Türk Varlığı*, TTT Vakfı yay., İstanbul, 1996, s.21.

²⁹ İsmet Küçükkaragöz, *a.g.e.*, s.20.

Osmanlı İmparatorluğu'nun 400 yıla yakın süre ile hâkimiyeti altında olan Irak, Birinci Dünya Savaşı sonunda, İngiltere tarafından Bağdat, Basra ve Musul eyaletleri üzerinde kilit bir devlet olarak kurulmuştur. Irak, uzun yıllar İngiltere'nin hâkimiyeti altında idare edildi³⁰. 1930 yılında Irak'ın bağımsızlığını kazanmasıyla birlikte İngiltere'nin bölge üzerindeki hakimiyeti zayıflamış ve 1971'de Ortadoğu'dan tamamen çekilmesiyle birlikte bölge üzerinde emelleri olan ABD etkili olmaya başlamıştır. Soğuk Savaş sonrası Ortadoğu'da etkisini artıran ABD'nin Irak'a stratejik konumu itibari ile ilgisi artmıştır. Son dönemdeki Irak tarihi, ABD'nin bölgeye uyguladığı politikalar nedeniyle şekillenmiştir³¹.

Irak, Orta Asya ile Akdeniz arasında bir geçiş bölgesi olması sebebiyle stratejik açıdan büyük öneme sahiptir. Bu ülke, Güney Batı Asya'nın merkezindedir. Arap dünyasının İran ve Türkiye'ye karşı sınırını oluşturan Irak, Fırat ile Dicle havzalarını kontrol altında tutmakta ve Basra Körfezinin önemli petrol kaynaklarını bünyesinde bulundurmaktadır. Bu nedenlerden dolayı Irak, Ortadoğu'daki güç dengeleri açısından anahtar ülke konumundadır. Dünyanın en önemli petrol rezervlerine sahip Körfez Bölgesi'ndeki üç ülkeden biri olan Irak, bu nedenle de büyük önem taşımaktadır

Dünyada sanayi devrimi ile birlikte ABD ve İngiltere olmak üzere sanayileşmiş batılı devletlerin bölge ile ilgili politikalarının temelini petrol oluşturmaktadır. Irak'ın stratejik öneminin temel dayanağı olan doğal enerji kaynaklarının rezerv, fiyat, kar, gelir değişkenlerini içeren kıstaslar Tablo-2 ve Tablo-3'de sunulmuştur. Özellikle dünya petrol rezervlerinin %11'nin Irak'ta olması bu toprakların önemini daha da artırmaktadır.

---

³⁰ Ümit Özdağ-Sedat Laçiner-Serhat Erkmen, **Irak Krizi (2002-2003)**, ASAM yay., Ankara, 2003, s.23.

³¹ **A.g.e.**, s.89-100.

Tablo-2 Irak'ta Mevcut ve Tahmin Edilen Petrol Rezervleri³²

IRAK PETROL REZEVLERİ		
	Mevcut Durum	Tahmin Edilen Miktar
Arama-Üretim Masrafı (dolar/varil)	1,5	1,0
Petrol Fiyatı (dolar/varil)	20	25
Üretilebilir Rezerv (milyar varil)	112,5	300
Brüt Gelir (milyar dolar)	2.250,00	7.500,00
Net Yatırım (milyar dolar)	168,75	300,00
Net Kâr (milyar dolar)	2.081,25	7.200,00
Kâr Oranı	1/13	1/25
Yıllık Gelir (milyar dolar)	42	72

Tablo-3 Irak'ta Mevcut ve Tahmin Edilen Doğal Gaz Rezervleri³³

IRAK DOĞAL GAZ REZEVLERİ		
	Mevcut Durum	Tahmin Edilen Miktar
Arama-Üretim Masrafı (dolar/1000m ³)	7	5
Petrol Fiyatı (dolar/1000m ³)	80	100
Üretilebilir Rezerv (milyar m ³)	3.000	9.000
Brüt Gelir (milyar dolar)	240	900
Net Yatırım (milyar dolar)	21	45
Net Kâr (milyar dolar)	219	855
Kâr Oranı	1/11	1/20
Yıllık Gelir (milyar dolar)	4,4	8,6

³² A.Öner Pehlivanoglu, **Ortadoğu ve Türkiye**, Kastaş yay., İstanbul, 2004, s.29-32.

³³ **A.g.e.**, s.33-35.

Irak'ta bulunan petrol ve doğal gaz gelirlerinin tahmini rezervleri üzerinden bir hesap yapıldığı takdirde 8 trilyon dolar'a yakın bir gelir ortaya çıkar. Bu gelirin en önemli unsurlardan biri, Irak petrol sahalarında görülen çok yüksek verimdir. Ortalama olarak bir Irak petrol kuyusu günde 13.700 varil petrol üretirken, ABD'de bu ortalama 17 varildir. Diğer taraftan bu geliri sağlayan bir diğer unsur da, Irak'ta petrol üretim maliyetinin dünyadaki diğer petrol üreten ülkelere nazaran düşük olmasıdır. Ayrıca Irak, ürettiği petrolü dış pazarlara ulaştıran Trablusgarp, Hayfa, Sayda, Baniyas ve İskenderun'a bağlantısı olan, Petrol Boru hatları vasıtası ile kolaylıkla batıya ulaştırılabilecek bir konuma sahiptir.

Irak; Kürt, Asurlu Hıristiyan, Türkmen, Yahudi, Sünni ve Şii Araplar gibi birbirinden çok farklı toplulukları barındıran Musul, Bağdat ve Basra eyaletlerinin birleştirilmesi ile oluşturulmuştur. Irak'ın 1930 yılında bağımsızlığını kazanmasından sonra Irak'ta başa geçen liderler farklı rejimler uygulayarak bu heterojen yapıyı birleştirmeye ve istikrarlı bir devlet yapısı kurmaya çalıştılar³⁴.

Irak sınırları içindeki arazinin oldukça farklı özellikler göstermesi sebebiyle ülkede aşırı ayrışmalar sıklıkla görülmüştür. Topraklarındaki bu farklılık içerisinde Irak coğrafyasının birleştirici özelliği, Fırat ve Dicle'nin oluşturduğu ikiz nehir sistemi olmuştur³⁵.

Irak, İran'dan Zagros Dağları ve Türkiye ile yüksek dağ sıraları ile ayrılırken güney ve batı komşuları olan Suriye, Ürdün, Suudi Arabistan ve Kuveyt ile aralarında keskin fiziki özellikler yoktur. Irak'ın bu siyasi sınırları doğal şekillere uyum göstermemektedir. Irak'ın sınırları etnik ve kültürel farklılıklara da uygun değildir³⁶.

Irak'taki farklı etnik yapı nedeniyle, özellikle Kuzeyde Kürtler, merkezde Sünni Araplar ve güneyde Şii Araplar arasında parçalanma tehlikesi ile karşı karşıyadır. Bu durum Ortadoğu'nun stratejik dengesini değiştirecek bir oluşum demektir. Özellikle Irak topraklarında emelleri olan dış güçlerin bu oluşumu kullanarak Irak'ın yapısını

---

³⁴ Ümit Özdağ-Sedat Laçiner-Serhat Erkmen, **a.g.e.**, s.101

³⁵ **A.g.e.**, s.102

³⁶ **A.g.e.**, s.104

bozabilirler. Bu yüzden Irak'ın toprak ve demografik bütünlüğünü koruması tüm bölge ülkeleri, özellikle Türkiye için önem arz etmektedir³⁷.

D- AMERİKA'NIN PETROL VE IRAK POLİTİKASI

Kara altın olarak tasvir edilen petrol Keşif edildikten sonra 20nci yy. en kıymetli maddesi haline gelmiştir. Günümüzde petrol, İnsanoğlunun kurduğu medeniyetlerin refah ve gelişmesinde birinci derecede rol oynayan önemli bir unsur olmuştur. Medeniyetler bilim ve teknoloji alanında ilerledikçe, enerji sorunu da bu ilerlemeyle birlikte ortaya çıkmaktadır. Hızla artan dünya nüfusunun, çağın gerektirdiği imkânlardan faydalanması ve insanlığın doğal gelişim sürecini kesintisiz sürdürebilmesi için yeterli enerji sağlanması gerekmektedir. Milletlerin kendi aralarındaki var olma ve egemen olma yolundaki mücadeleleri enerji kaynaklarının kontrolünü ve enerjiyi en etkin ve ekonomik şekilde kullanma gayretlerini bir yarış hatta bazen bir savaş haline getirmiştir³⁸.

19uncu yy.daki sanayi devrimiyle birlikte enerji kaynaklarına sahip olmak, üretimini elde tutmak, taşıma güzergâhlarını denetim altında bulundurmak ve bu uğurda uluslararası mücadelede başarılı olmak devletlerin temel araçları arasında yer almıştır. Bu bakımdan tarihî süreçte önemli birçok sosyopolitik olayın arkasında enerji kaynaklarının kullanımı, elde edilmesi veya nakli ile ilgili çıkar çatışmalarının yattığı görülmektedir. Günümüzde “*yeni büyük oyun*” diye adlandırılan uluslararası mücadelenin arka planında da yine enerji kaynaklarının kullanımı, elde edilmesi veya nakli ile ilgili çıkar çatışmalarının olduğu görülmektedir³⁹.

Petrolün sanayi ham maddesi olarak kullanılmaya başlamasıyla birlikte dünya petrol rezervlerinin büyük bir kısmını coğrafyasında bulunduran Hazar ve Ortadoğu, birçok çatışma ve savaflara sahne olmuştur. Hazar ve Ortadoğu, bulunduğu coğrafyanın stratejik önemi itibarı ile teknolojik olarak gelişmekte olan ülkelerin, enerji kaynaklarına duydukları ihtiyacın artması ile ilgi alanına girmiştir. Dünyada soğuk savaşın bitmesiyle

³⁷ A.g.e., s.107

³⁸ Raif Karadağ, **Petrol Fırtınası**, Divan yay., İstanbul, 2004, s.9.

³⁹ Osman Nuri Aras, “Avrasya Enerji Kaynaklarının Yeri ve Önemi”, **2023 Dergisi**, Sayı:7 (Kasım 2001), s.34.

iki kutuplu sistemden tek kutuplu sisteme geçilmesi, ilerleyen yıllarda dünya üzerinde tek hâkim güç gözükken Amerika Birleşik Devletleri ile ikinci ve üçüncü kutup olma yolunda ilerleyen Avrupa Birliği ve Çin Halk Cumhuriyeti arasında büyük enerji mücadelesine sahne olmaktadır⁴⁰.

Teknolojik olarak süper güç olan Amerika Birleşik Devleti'ne baktığımızda, toplam enerji ihtiyacının yaklaşık %40'ını petrolden sağlamaktadır. Bu ülkenin petrol tüketimi, diğer ülkelerle kıyaslanmayacak kadar fazladır. Örneğin Amerika, dünya nüfusunun %5'ni oluşturmasına rağmen, dünya petrolünün %25'ini tüketiyor ve bu tüketim hızla artıyor. Amerika'nın günlük petrol tüketimi 1992 yılında 17 milyon varil/gün iken, 2001 yılında 19,6 milyon varil/gün'e⁴¹ ulaşmış olup 2025 yılında bu rakam yıllık 28,3 milyar varile yükselecektir. Amerika'nın 345 milyar varil olarak tahmin edilen rezervlerinin önemli bir bölümü tüketildiğinden dolayı mevcut yerel üretim günde 5,7 milyon varilden 4,6 milyona inecektir. Bu da Amerika'nın, 2025 yılında ulaşılacak tüketim düzeyini karşılamak için, günde 10 milyon varil petrol daha ithal etmek zorunda kalacağını göstermektedir. ABD'nin ithal petrole bağımlılığı 2001 yılında %58 iken, 2025 yılında %70'e yükselecektir. Üstelik sadece Amerika'nın değil, dünyanın bütün sanayileşmiş ülkelerinin, hatta gelişme yolundaki ülkelerin petrol ihtiyacı büyük hızla artacaktır. Gelişme yolundaki Asya ülkelerinin petrol tüketiminin önümüzdeki 25 yıl içinde iki misline çıkarak günlük 15 milyon varilden 32 milyon varile ulaşacağı hesaplanmaktadır. Tek başına Çin'in tüketimi günde 2,1 milyon varilden 5,3 milyona çıkacaktır⁴².

Petrol konusunda yaşanacak sıkıntının farkına varan Amerika Bush yönetiminin ilk dönemlerinde uzun vadeli petrol politikalarını oluşturmak üzere, Ulusal Enerji Politikası Geliştirme Grubu (NEPDG) isimli bir kuruluş meydana getirildi. Bu kuruluş hazırladığı raporda, 20 yıl sonra Amerika'nın tükettiği petrolün üçte ikisini ithal etmek zorunda kalacağını bildirdi. Bunun anlamı, ABD'nin, her zaman kendisiyle çıkar birliği içinde bazı petrol üreticisi ülkelere bağımlı olması demektir⁴³.

---

⁴⁰ Kazım Ütük, "Avrasya Ekseninde Enerji İpek Yolu", **2023 Dergisi**, Sayı:2 (Haziran 2001), s.32.

⁴¹ A.Öner Pehlivanoglu, **a.g.e.**, s.27.

⁴² Onur Öymen, **Ulusal Çıkarlar Küreselleşme Çağında Ulus-Devleti Korumak**, İstanbul, 2005, s.369.

⁴³ **A.g.e.**, s.370.

ABD ilerde ihtiyaç duyacağı petrolü elde etmek için Başkan George W.Bush döneminde Başbakan Yardımcılığına getirilen Dick Cheney, Savunma Bakanı Donald Rumsfeld ve Savunma Bakan yardımcısı Paul Wolfowitz, bu grubun öncüleri olarak daha 1992 yılından Savunma Bakanlığı içinde bir çalışma yaptılar ve 1994–1999 yıllarını kapsayacak bir savunma planlaması yönergesi hazırlandı. Başlangıçta gizli bir çalışma olan bu belge daha sonra basına sızmıştır. Bu belgede önerilen görüş, ABD'nin sürekli olarak bir askeri üstünlük sağlaması ve dünya egemenliğini elinde bulundurmasıydı. Bunu sağlamak için hiçbir ülkenin ABD'ye rakip olmasına izin verilmemeli, Sovyetler Birliği ile evvelce yaşanan iki kutuplu dünya çerçevesinde rekabet durumuna bir daha gelinmemeliydi. Bu nedenle dünyanın enerji kaynaklarını Amerika'dan başka bir gücün kontrol etmesine hiçbir şekilde izin verilmemeliydi. Hedef, yalnız Rusya gibi ülkeler değildi. AB ülkelerinin de kendi başlarına bir askeri güç oluşturmalarına izin verilmeyecekti⁴⁴.

Amerika ilerde oluşabilecek enerji sorunu ile ilgili planlar yaparken, seçimle Başkan George W.Bush'un iş başına gelmesi Amerika'da ki Muhafazakârlara güç kazandırdı. Siyaset adamları ve hatta askeri şahsiyetler Basra Körfezi'ndeki petrolün önemini vurgulamaya başladılar. CENTCOM Komutanı General Tommy Franks, kongrede yaptığı bir konuşmada dünyanın bilinen petrol rezervlerinin %68'nin bu bölgede olduğunu belirtiyor ve dünya petrol ticaretinin %43'nün Hürmüz Boğazı'ndan geçtiğini açıklıyordu. Ayrıca Kazakistan, Kırgızistan, Türkmenistan gibi Orta Asya ülkelerindeki petrol ve doğal gaz yatakları da çok önemli olduğunu vurgulamıştı. Amerika, bütün unsurları dikkate alarak bu bölgede de askeri varlık bulundurmalıydı. 11 Eylül saldırıları bu konu için çok iyi bir zemin hazırlamış ve Afganistan'ın durum da buna iyi bir gerekçe olmuştu. Amerika Afganistan'daki durumu gerekçe göstererek Kırgızistan ve Özbekistan'da üsler kurdu Amaç belliydi Orta Asya'daki petrol ve doğalgaz rezervlerini kontrol etmekte⁴⁵.

17 Mayıs 2002 tarihli ABD Başkan yardımcısı Dick Cheney imzalı National Energy Policy Development Group raporunda, ABD'nin ilk önceliği arasında yabancı ülkelerden yeni petrol rezervleri sağlanması belirtilmiştir. Rapor 25 yıllık bir süreçte

---

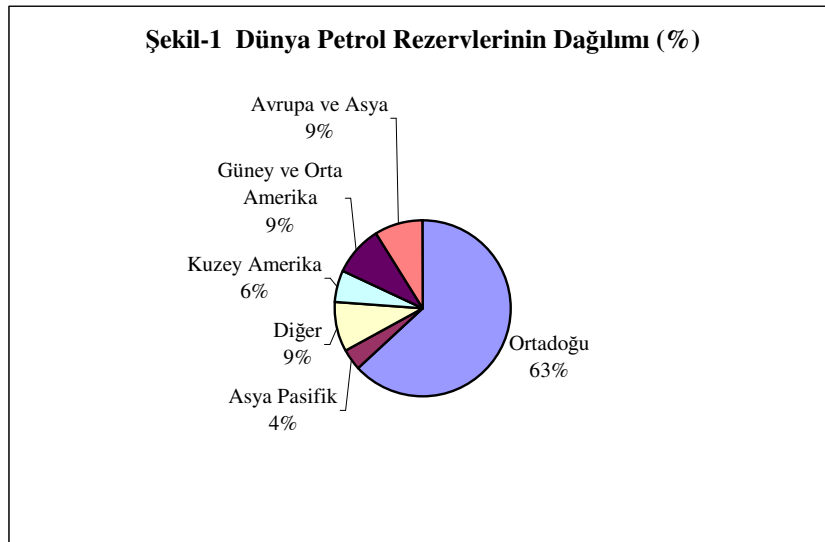
⁴⁴ A.g.e., s.370-371.

⁴⁵ A.g.e., s.371.

ABD'nin petrol ihtiyacı için strateji geliştirmekte ve bu petrolün nerede ve ne şekilde sağlanacağını belirtmektedir.

Amerika'nın petrole olan bağımlılığı bir yana dünyadaki petrol durumuna bakıldığında Tablo-4 ve Şekil-1'de 2003 yılına kadar olan süreçte ülkelerin kanıtlanmış petrol rezervleri gösterilmektedir. Tabloya bakıldığında 2003 yılı itibari ile dünya üzerinde ki petrol rezervlerinin yüzde 63,3'ü Ortadoğu bölgesin olduğu görülmektedir. Ülkeler içinde Suudi Arabistan tek başına rezervlerin yaklaşık yüzde 23'üne sahip bulunmakta ve onu yüzde 11,4'lük payla İran, yüzde 10 ile Irak, yüzde 8,5'le Birleşik Arap Emirlikleri ve yüzde 8,4'lük payla Kuveyt izlemektedir. Bölgenin rezervleri özellikle 1980'li yıllarda büyük artış göstermiş, daha sonra 90'lı yıllarda Irak ve Katar rezervlerinde sırasıyla 12,9 ve 9,5 milyar varil artışın dışında genel olarak sabit kalmıştır.

Ortadoğu bölgesinin petrol rezervleri bakımından zengin olması, hidrokarbon kaynakları bakımından da dünyanın en zengin bölgesi olmasını sağlamıştır. Hazar Denizi'nde ve Orta Asya'da yeni petrol rezervleri keşfedilmiş olması Ortadoğu bölgesinin stratejik önemini azaltmamıştır. Dünya petrol rezervlerinin yaklaşık üçte ikisinin bölgede bulunması ve işleme maliyetinin düşük olması gerçeği, diğer taraftan Tablo-5'de gösterilen dünyanın bilinen doğalgaz rezervlerinin üçte birinden fazlasının (%36,1) Ortadoğu'da bulunması bölgeyi cazibe merkezi haline getirmekte ve dış güçlerin iştahını kabartarak bölgeye müdahale etmeleri için zemin oluşturmaktadır⁴⁶.

⁴⁶ Mustafa Kayar, **a.g.e.**, s.209.

Tablo-4 Dünya Petrol Rezervlerinin Dağılımı⁴⁷

ÜLKELER	1983	1993	2002	2003	Toplam İçindeki Payı 2003 (%)
ABD	35.6⁴⁸	30.2	30.7	30.7	2.7
Kanada	9.6	10.0	17.6	16.9	1.5
Meksika	49.9	50.8	17.2	16.0	1.4
Toplam Kuzey Amerika	95.2	91.0	65.5	63.6	5.5
Toplam Güney ve Orta Amerika	33.7	79.1	100.5	102.2	8.9
Azerbaycan	-	-	7.0	7.0	0.6
Kazakistan	-	-	9.0	9.0	0.8
Norveç	3.8	9.5	10.4	10.1	0.9
Rusya	-	-	67.0	69.1	6.0
Toplam Avrupa ve Asya	100.1	80.4	104.3	105.9	9.2
İran	55.3	92.9	130.7	130.7	11.4
Irak	65.0	100.0	115.0	115.0	10.0
Kuveyt	67.0	9.5	96.5	9.5	8.4
Katar	3.3	3.1	15.2	15.2	1.3
Suudi Arabistan	168.8	261.4	262.8	262.7	22.9
BAE	32.3	98.1	97.8	97.8	8.5
Toplam Ortadoğu	396.9	660.1	726.8	726.6	63.3
Toplam Afrika	58.2	60.9	101.7	101.8	8.9
Çin	18.2	29.5	23.7	23.7	2.1
Toplam Asya Pasifik	39.0	52.0	47.5	47.7	4.2
Toplam Dünya	723.0	1,023.6	1,146.3	1,147.7	100.0

⁴⁷ Mehmet Şahin-Mesut Taştekin, **II.Körfez Savaşı**, Platin yay., Ankara, 2006, s.334.

⁴⁸ Milyar varil

Tablo-5 Dünyanın Bilinen Doğalgaz Rezervleri⁴⁹

BÖLGELER	MİKTARI (%)
Eski Sovyetler Birliği Bölgesi	36,2
Ortadoğu	36,1
Asya Pasifik	7,9
Afrika	7,2
Kuzey Amerika	4,9
Güney ve Orta Amerika	4,6
Avrupa	3,1

Mevcut Petrol rezervlerinin yanında ülkelerin 1992–2001 yılları arasındaki petrol tüketimine bakıldığında ortaya bir artış çıkmaktadır. Bu artışın önümüzdeki onar yıllık periyotlarda da devam edeceği ve 2001–2025 yılları arasında ABD, Çin, Japonya ve Asya Pasifik ülkelerinin ham petrol tüketimlerinin Tablo-6’da gösterildiği gibi artacağı değerlendirilmektedir. Böylelikle, ortaya çıkan ham petrol ihtiyacının karşılanması için Tablo-7’de gösterilen ve Ortadoğu’nun ana ham petrol üsleri olan İran, Irak, Kuveyt ve BAE petrol rezervlerinin elde tutulması gerekmektedir. Bu tabloda Irak’ın 20 yılı aşkındır devam eden savaş ve uygulanan ambargolardan dolayı petrol üretimi %41,2 oranında azaldığı görülmektedir. Ancak gerekli yatırımlar yapıldıktan sonra Tablo-8’de gösterilen petrol rezervleri kullanılabilir.

---

⁴⁹ A.g.e., s.210.

Tablo-6 2001-2025 Yılları Arasında Tahmini Ham Petrol Tüketimi⁵⁰

ÜLKELER	TÜKETİM ARTIŞI 1992-2001	2001 Mv/g	2010 Mv/g	2025 Mv/g
ABD	%15,3	19,649	22,655	26,121
Çin	%87	4,975	9,303	17,396
Rusya	-%41	2,595		
Hindistan	%67	2,130	3,557	7,132
Güney Kore	%47	2,140	3,146	5,365
Japonya	%2,6	5,421	5,562	5,779
Asya Pasifik	%64,7	21,222	34,952	57,566
Dünyanı Ham Petrol Tüketimi Talebi	%16	77,125	89,465	112,000

**Tablo-7 1981-1990/1991-2001 Dönemlerindeki Yıllar Arasında Ham Petrol
Üretimi Karşılaştırılması⁵¹**

ÜLKELER	1981-1990 ÜRETİMİ Mv/g	1991-2001 ÜRETİMİ Mv/g	FARK
İran	129	179	%38,7
Irak	83	55	-%41,2
Kuveyt	91	119	%30,9
Suudi Arabistan	427	529	%24,0
BAE	117	170	%44,8

⁵⁰ A.Öner Pehlivanoglu, a.g.e., s.28.

⁵¹ A.g.e., s.29.

Tablo-8 Ortadoğu Petrollerinin Dağılımı⁵²

ÜLKELER	PETROL REZERVİ
Suudi Arabistan	261,8 ⁵³
Irak	112,5
BAE	97,8
Kuveyt	96,5
İran	89,7
TOPLAM	685

Ülkelerin mevcut ürettikleri petrol kendi tüketimlerini karşılayamayınca Tablo-9'da gösterilen miktarlarda Petrolü ithal etmek zorunda kalmışlardır. Petrolü ithal eden başlıca ülkeler ABD, Japonya ve Çin'dir. Bölge toplamı olarak Avrupa ve uzak doğu ülkelerinin petrol ithalatı yüksektir. 2003 yılı itibari ile ham petrol ithalatının yaklaşık yüzde 27'si ABD, yüzde 26'sı Avrupa ve yüzde 12'si Japonya tarafından yapılmaktadır. Petrol ithalatında ABD, Avrupa ve Japonya dışında kalan ülkelerin payı 1993 yılında yüzde 28 iken, 2003 yılına gelindiğinde yaklaşık yüzde 35 olmuştur. Bu artışın temel nedeni, Çin, Hindistan ve diğer gelişmekte olan ülkelerin yıllık yüzde 7 civarında ki büyüme oranlarına paralel olarak artan petrol tüketimleridir.

⁵² Mustafa Kayar, a.g.e., s.210.

⁵³ Milyar varil

Tablo-9 2003 Yılı Petrol İthalatı⁵⁴

İTHALAT	PETROL MİKTARI	TOPLAM İÇİNDE Kİ PAYI (%)
ABD	12.254⁵⁵	26.8
AB	11.993	26.2
Japonya	5.314	11.6
TOPLAM DÜNYA	45.799	100

Dünya Petrol piyasasına bakıldığında Piyasanın siyasi istikrarsızlık ve savaşlardan yoğun bir şekilde etkilendiği görülür. Bu sebeple petrol fiyatları istikrarsız hale gelmekte ve özellikle ülkelerin petrole bağlı ekonomileri için büyük bir risk oluşturmaktadır. Dünya petrol rezervlerin de en büyük payın Ortadoğu, Orta Asya, Kafkaslar ve Orta Amerika'da bulunan gelişmekte olan ülkelerin elinde olduğunu görürüz. Ancak, petrol tüketiminde ABD, AB ve Japonya gibi gelişmiş ülkelerin başı çekmektedir. Aynı tezat petrol ihraç ve ithal miktarları için de geçerlidir. Buda petrol gibi stratejik ve çok önemli bir mala sahip olan ülkeler ile güçlü ekonomiye, yüksek petrol talebine ve güçlü ordulara sahip ülkeleri sürekli olarak karşı karşıya getirecektir. Böylece zengin petrol rezervlerine sahip ülkeler çoğunlukla çatışma ve kaos ortamı içinde kalacaklardır. ABD'nin, Irak, dolayısıyla Ortadoğu, Afganistan dolayısıyla Orta Asya ve Kafkasları kontrol etme politikası, büyük oranda ekonomisinin petrole olan yüksek bağımlılığına dayanmaktadır⁵⁶.

Irak'ta tahmin edilen petrol rezervlerinin ABD'nin 100 yıllık ham petrol ihtiyacını karşılayacak boyutta olduğu düşünülmektedir. Gerekli yatırımlar yapıldıktan sonra Irak'ta ki tüm petrol kaynaklarının işletilmesi durumunda rezervlerinin 300 milyar varili aşacağı

⁵⁴ Mehmet Şahin-Mesut Taştekin, **a.g.e.**, s.341.

⁵⁵Günlük bin varil

⁵⁶ **A.g.e.**, s.342.

ve 5 yıl içinde, petrol rezervi 260 milyar varil olan dünyanın en büyük petrol üreticisi Suudi Arabistan'ı bile geçeceği değerlendirilmektedir⁵⁷.

Rezerv büyüklüğü olarak bölgede bulunan iki ülkenin petrol kalitesine bakıldığında, Suudi Arabistan ve Irak'ın petrolü yüksek kalitede, Irak'ın üretim maliyeti ise en düşük seviyededir. Dolayısıyla dünyanın en karlı petrol rezervleri Irak'tadır. Global enerji kaynakları açısından Irak petrollerinin önemi gittikçe artmaktadır. Çünkü önümüzde ki 10–15 yıl içerisinde petrole olan talep çok fazla artış gösterecektir⁵⁸.

Irak petrol bölgeleri olan Mecnun, Rumeyla, Kerkük ve Musul'da toplam tahmin edilen 112,5 milyar varillik rezervi ile dünya petrol rezervlerinin yüzde 11'ini teşkil etmektedir. Mevcut petrolü ile Irak, Suudi Arabistan ve İran'dan sonra üçüncü önemli petrol ülkesidir. Irak'ta petrol rezerv araştırmaları, İran-Irak ve Körfez savaşı nedeniyle yapılamamıştır. Uzmanlara göre Batı Çölü'nde olması muhtemel petrol rezervleri ile toplam rezervlerin 220 milyar varilin çok daha üzerine çıkabileceği tahmin edilmektedir. Yeni petrol araştırmaları ile bu rakamın 300 milyar varile çıkacağı iddia edilmektedir ki bu miktar ile Irak, dünyanın en büyük petrol rezervlerine sahip ülkesi olacaktır⁵⁹.

Dünya petrol sektöründe Irak'ı önemli bir konuma gelmesini sağlayan konu, petrol çıkarma maliyetinin dünya ölçeğinde en düşük fiyattan yapılmasıdır. Bu durum şirketlere önemli ölçüde bir kar marjı bırakmaktadır.

Irak 1991 yılından sonra ülkesinde bulunan petrolün çıkarılması, işlenmesi ve dünya piyasalarına sürülmesi için Fransız, Rus ve Çin'e ait petrol şirketlerine üretim imtiyazı tanınmaya başlamıştır. Ancak, 1970'li yıllarda Irak petrollerinin millileştirilmesi ile ülkeden dışlanan ABD ve İngiltere firmaları, son Irak savaşı ile birlikte tekrar bu bölgeye girme şansı elde etmişlerdir. ABD ve İngiltere'nin Irak'a karşı girişmiş olduğu saldırıya karşı çıkan ülkeler, özellikle 1991 yılı sonrası bölge petrollerini kontrol altına alan şirketlerin bağlı olduğu ülkelerdir. Dolayısıyla, son savaşla beraber Fransa ve Rusya'nın bölgede ki etkinliğinin sona ereceği açıktır⁶⁰.

---

⁵⁷ A.g.e., s.336.

⁵⁸ Mustafa Kayar, a.g.e., s.211.

⁵⁹ A.g.e., s.337.

⁶⁰ A.g.e., s.338.

ABD ekonomisinin 2001 yılında girdiği ekonomik daralma süreci ve ekonomik göstergelerde ki zayıflıklar, ABD dolarının değer kaybetmesine yol açmış; Başta Çin olmak üzere birçok ülke uluslar arası rezervlerde ki dolar miktarını azaltma ve özellikle Euro miktarını arttırma kararını almıştır. Bu kapsamda, Irak'ın petrollerinin uluslar arası piyasalara çıkışını 1999 yılından sonra Euro'ya endekslemesi doların uluslar arası alanda ki anahtar para olma rolünü kaybedebileceği yönünde tartışmalar yol açmıştır.

2002'nin ikinci yarısı ile 2003'ün ilk günlerinde, ABD'nin Körfez'e yeni bir müdahalesi gündeme gelmiştir. ABD yetkililerinin, Irak'ın elinde bulunan kitle imha silahlarının etkisiz hale getirilmesi maksadıyla böyle bir harekâtın zorunlu olduğunu açıklamalarına karşın, yaygın olan görüş ABD'nin amacının dünyanın en önemli petrol rezervlerine sahip bölgeyi kontrol altına almak olduğu şeklindedir. Çünkü bir zamanlar dünyanın en büyük üreticisi olan ABD, bugün petrol tüketiminin yarısını dışarıdan ithal etmek zorundadır ve ülkenin stratejik konumu giderek zayıflamakta ve bütçe açığı daha da büyümektedir.⁶¹ Bu durum ABD'nin asıl niyetinin petrole dayalı olduğu düşüncesini desteklemektedir. Daniel Yergin'in yorumu ise *“ABD ile Irak arasında yaşanan krizde elbette Bağdat yönetiminin elinde bulunan kaynakların rolü var. Ancak, asıl amaç dünya pazarının gereksiniminin %3'ünü karşılayacak orana kadar düşen Irak petrolünden pay almak değil, dünya petrolünün %25'inin geçtiği Körfez'deki istikrar ve güvenliği sağlamaktır.”* şeklindedir.⁶²

ABD Başkanı Carter'ın, 1980 yılında *“Her hangi bir dış gücün Basra Körfezini ele geçirmeye yönelik teşebbüsü ABD'nin bölgedeki hayati çıkarlarına bir tecavüz olarak kabul edilecektir. Tecavüz askeri güç dahil gerekli görünen her vasıta ile önlenecektir.”*⁶³ Şeklindeki açıklaması, Körfezdeki petrol kaynaklarının taşıdığı önemi ve ABD'nin çıkarlarını korumak için izleyeceği hareket tarzlarını açık olarak sergilemektedir.

---

⁶¹ Daniel Yergin, **Petrol: Para ve Güç Çatışmasının Epik Öyküsü**, İş Bankası yay., Ankara, 1995, s.X .

⁶² Daniel Yergin, **a.g.e.**, s.XI.

⁶³ Vehbi Kara, **Petrole Dayalı Stratejiler ve Uluslar Arası İlişkilerde Petrolün Önemi**, İstanbul Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 1997, s.6.

II- BİRİNCİ KÖRFEZ SAVAŞI

A-IRAK TARİHİ

Medeniyetin beşiği olarak tanımlanan Mezopotamya’da kurulan devletlerin tarihi Sümerler’in Güney Mezopotamya’da site devletleri kurdukları M.Ö.3000 yıllarına kadar dayanır. M.Ö. 2400 yıllarında Sümerler Kuzey Mezopotamya’da hüküm süren Akat İmparatorluğu’nun Sami kültürü ve dilinin etkisi altında eriyip giderler. Daha sonra bu bölge Büyük Babil İmparatorluğu’nun bir parçasını oluşturur. Bereketli Mezopotamya toprakları zamanla Mekodonyalılar’ın, Persler’in Romalılar’ın Sasaniler’in istilasına uğrar. M.S. VII. yüzyılda İslamiyet’in yaygınlaşması, Arap fetihleri sonucu bölge İslam medeniyeti ve Arap kültürünün etkisi altına girer. Bölge Orta Asya ile Akdeniz arasında bir geçiş noktası olması nedeniyle dünya üzerinde önemli bir yer teşkil etmiştir. Amerika kıtasının ve Hindistan’a giden alternatif yolların keşfinden önce “*İpek Yolu*” vasıtasıyla batıya giden hammadde kaynaklarının güzergâhı üzerinde bulunan Mezopotamya, bu hammadde akışını kontrol etmek isteyen güçlerin daima dikkatini çekmiştir. X. yy.la kadar çeşitli Türk kavimleri Çin’in batısından, İpek Yolu’nu kontrol altına almak için güzergâh boyunca sürekli batıya göç etmişlerdir. Bir kısım boylar Hazar’ın kuzeyini tercih ederken içlerinden Oğuz boyunun da bulunduğu bazı boylar güneye yani Mezopotamya’ya kadar gelmişlerdir. Daha sonraları bu topraklar büyük Selçuklu Türkleri’nin, Moğollar’ın, Karakoyunlu ve Akkoyunlu gibi Türk boylarının, Safeviler’in akınlarına ve işgallerine hedef oldu⁶⁴.

1055 yılında Şir Büveyhoğulları saldırırları karşısında Halifeyi koruyan Selçuklu Sultanı Tuğrul Bey, bölgede yaklaşık dokuz asır sürecek bir Türk hâkimiyeti dönemi başlatmıştır. Tuğrul Bey’le birlikte çok sayıda Türk, Irak topraklarına gelmiştir. Bayat aşiretinin de Irak’a gelmesi, yine Selçuklular zamanında olmuştur. Tarihçiler tarafından, Irak Türklerinden, İslamiyet’i kabul eden Oğuzlara “*Türkmen*” denildiği kabul

---

⁶⁴ **Körfez Krizi**, HAK yay., İstanbul, 1990, s.2.

edilmektedir⁶⁵. Yavuz Sultan Selim'in 1514 yılında Çaldıran zaferinden sonra bölge Osmanlı İmparatorluğu'nun hâkimiyeti altına girdi. Yavuz Sultan Selim'in bu bölgeyi hâkimiyeti altına almasının en önemli sebeplerinden birisi İpek Yolu vasıtasıyla Doğu Akdeniz Limanlarına gelen kervanları kontrol altına almaktı ve bu sebepten dolayı Irak, Osmanlı İmparatorluğu'nun önemli bir bölgesi haline geldi. Kanuni Sultan Süleyman'ın 1535 Bağdat seferinden sonra bölge tamamen Osmanlı hâkimiyetine girmiş ve bölge Musul, Bağdat, Basra olmak üzere üç vilayet halinde teşkilatlandırılmıştı. Irak XVI yy.da İran-Osmanlı savaşları sırasında, zaman zaman Celali Eşkîyaları isyanlarına sahne oldu. XVII. yy.da Irak'ın bazı yerleri İran'ın eline geçti. Ancak, Irak'ın 1639 yılında yapılan Kasr-ı Şirin Antlaşması⁶⁶ ile Osmanlı hâkimiyeti altında olduğu İran tarafından da kabul edildi⁶⁷.

Mezopotamya, tarih boyunca Ortadoğu'yu besleyen tahıl ambarlarından biri olmuştur. Avrupa tekstil sanayisinin ihtiyaç duyduğu pamuk üretimi için elverişli topraklara sahip olan bölgede, XIX. yy. sonlarında insanoğlunun yeni ve stratejik madde olarak tanımladığı petrolü Musul'da keşfetmesi ile Emperyalist devletlerin Mezopotamya bölgesine olan ilgisi de artmıştır⁶⁸.

Mezopotamya ve Musul, büyük güçlerin petrol arama ve imtiyaz kapma yarışına giriştikleri bölge haline gelmiştir. 1871 yılında bölgede araştırma yapan Alman uzmanlar heyetinin Mezopotamya'nın zengin petrol kaynaklarına sahip olduğunu Osmanlı Devleti'ne bildirmesine müteakip II. Abdülhamit bölgedeki petrol arama faaliyetlerine hız verdimiş, 1898 yılında yayınladığı iki fermanla Musul ve Bağdat vilayetlerindeki petrol sahalarını Hazine-i Hassa'ya bağlamıştır.

⁶⁵ Suphi Saatçi, **Tarihi Gelişim İçinde Irak'ta Türk Varlığı**, TTT Vakfı yay., İstanbul, 1996, s.42.

⁶⁶ Türkiye-İran hududunu tespit eden Osmanlı-Safevi Antlaşması. Osmanlı Sultanı Dördüncü Murad Hanın 24 Aralık 1638'de Safeviler'den Bağdat'ı geri almasıyla, İran sulh istedi. Osmanlı Devleti'ni Veziriazam ve Serdar-ı Ekrem Kemankeş Kara Mustafa Paşa, Safevileri de Sarı Han başkanlığındaki İran heyeti temsil ediyordu. 14 Mayıs'ta başlayan müzakereler neticesinde, 17 Mayıs 1639'da antlaşmaya varıldı. Osmanlı Sultanı ve İran Şahı tarafından tasdik edilen Kasr-ı Şirin Antlaşmasına göre:

- Bağdat, Basra, Kerkük ve Doğu Anadolu, Osmanlı Devletinde kalacaktı.
- Revan, Safevi Devletinin olacaktı.
- Kotor, Mokur ve Kars taraflarındaki kaleler, iki tarafça da yıkılacaktı.
- Safevîler, İran'da, Eshâb-ı kirama, İslâm âlimlerine ve eserlerine sövülmesini yasaklayacaklardı.

Kasr-ı Şirin Antlaşmasının maddeleri, hemen hemen bugünkü Türkiye ile İran devletlerinin hududunu tespit mahiyetinde olduğundan önemlidir. Kerkük, Basra, Bağdat ve Revan dışındaki Türkiye-İran hududu, bu antlaşmaya göre bugüne kadar aynen kalmıştır, bkz. <http://www.dallog.com/antlasmalar/kasrisirin.htm>

⁶⁷ **Meydan Larousse**, "*Mad.İrak*", Milliyet yay., İstanbul, 1986, s.289.

⁶⁸ Mustafa Kayar, **Türk Amerikan İlişkilerinde Irak Sorunu**, IQ Kültür Sanat yay., İstanbul, 2003, s.43.

Almanya 1899 yılında Osmanlı Sultanı'ndan İstanbul-Bağdat ve daha sonra Basra'ya kadar uzatılması öngörülen demiryolu projesini alarak, 1500 km.lik demiryolu yapımı ile aynı zamanda demiryolunun her iki yanında bulunan karşılıklı 30 km.lik genişliğindeki alanlarda petrol arama imtiyazını da elde etti⁶⁹. Bu arada Amerikalılarda Musul petrollerinin mevcudiyetiyle ilgilenmeye başlayacaklar ve Amiral Chester vasıtasıyla demiryolu ve petrol imtiyazı için Osmanlı devletine başvuracaklardır. Bu olay Amerikanın bölgeye göstermiş olduğu ilginin ilk işaretidir. İnşa edilecek demiryolunun Hindistan'daki İngiliz varlığını tehdit edeceği endişesi ve Mezopotamya'daki zengin petrol yataklarının mevcudiyetinin tehlikeye düşmesi İngilizleri de harekete geçirdi. İngilizlerin Anglo-Saxon petrol şirketi ile Almanların D'Arcy grubu ve Deutsche Bank'ında işbirliği neticesinde 19 Mart 1914 yılında imzalanan anlaşma ile %50 paya sahip bir ortaklık kuruldu. Ancak I. Dünya savaşının başlaması ve Osmanlı Devleti'nin 1 Kasım 1914'de Almanya safında savaşa iştiraki ile İngilizler elde ettikleri imtiyazlardan yararlanamamışlardır.

İngiltere, Osmanlı İmparatorluğu'nun Birinci Dünya Savaşı'na girmesinden bir gün sonra 22 Kasım 1914 tarihinde Basra'yı ele geçirdi. İngiltere bölgedeki gücünü ve üstünlüğünü artırmak için Arap'larla ilişkilerini hızlı bir şekilde geliştirerek 1914 yılında Kuveyt'in bağımsızlığını tanımış ve Mısır üzerinde İngiliz koruyuculuğunu ilan etmiştir⁷⁰. İngiltere Birinci dünya savaşı esnasında 3 Ocak 1916 tarihinde Fransa ile Sykes-Picot⁷¹ gizli antlaşmasını yaparak zengin petrol rezervlerinin olduğu Musul'u Fransa'ya bırakmıştı. Yapılan gizli anlaşmayla Mezopotamya'nın önemli bölümünü İngiltere alırken müttefikler arası ahengi koruma düşüncesi nedeniyle Musul ve yöresini kâğıt üzerinde Fransa'ya bırakmıştı. 30 Haziran 1915'te Sir Maurice Bunsen başkanlığında kurulan Asya Türkiye'sini İnceleme Komisyonu'nun hazırladığı raporda Musul'daki petrol ve tüm

---

⁶⁹ Tayyar Arı, **Geçmişten Günümüze Orta Doğu Siyaset Savaş ve Diplomasi**, Alfa Yay., İstanbul, 2004, s.103.

⁷⁰ Murat Çelik, **Körfez Savaşı ve Mülteci Sorunu**, D.E.Ü.A.İ.İ.T.E. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 2004, s.31.

⁷¹ Bu Anlaşmayla Suriye'nin Akka'dan itibaren kuzeye doğru bütün kıyı bölgesi (Beyrut dahil), Adana ve Mersin bölgeleri Fransa'nın olacaktı. Bağdat-Basra arasındaki Dicle ve Fırat bölgesi de İngiltere'nin olacaktı. Geri kalan topraklarda bir Arap devleti veya Arap devletleri federasyonu kurulacaktı. Ayrıca Filistin'de ise uluslar arası bir yönetim kurulacaktı. İngiltere ile Fransa arasında yapılan anlaşmanın müzakerelerini Fransa adına General Jorj Picot ve İngiltere adına da Sir Mark Sykes yürüttüğü için, bu Anlaşmaya Sykes-Picot Anlaşması denir, bkz., Fahir Armaoğlu, **20.Yüzyıl Siyasi Tarihi**, Alkim Yay., İstanbul, 1986, s.126. Ayrıca bkz., Ergün Aybars, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I**, Ankara, 1995, s.129.

ekonomik imtiyazlara sahip çıkmanın İngiltere açısından vazgeçilmez bir hedef olduğu vurgulanmıştı⁷².

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra İngiltere, dünyanın bir numaralı devleti haline gelmiş ve Ortadoğu'da en büyük payı alarak bölgenin egemen devleti olmuştu. Böylece İngiltere, Libya sınırından Hayfa'ya kadar uzanan bütün Akdeniz kıyısını nüfuzu altına almış oluyordu. Ortadoğu'da kurulmuş olan bu düzen İngiltereye ekonomik, politik ve askeri alanlarda büyük üstünlük sağladı. İngiltere, bölgedeki çıkarlarını sürdürecektir bir politika izlerken, Türk toprakları üzerinde bir Ermeni devleti kurulması fikrinin arkasından İngiliz hükümetinin çıkması sonucunda bölgede bulunan aşiretler İngiltere'den soğumuş ve İngiliz boyunduruğundan kurtulmanın çarelerini aramaya başladılar⁷³.

San Remo Konferansı sırasında İngiltere ile Fransa arasında 24 Nisan 1920 tarihinde imzalanan anlaşma ile Sykes-Picot anlaşması gereği Fransız nüfuz alanı olarak kabul edilen Musul, İngiltere'ye bırakıldı. Musul'un İngilizlere terkine karşılık olmak üzere Musul petrolünün işletme payının %25'i Fransızlara veriliyordu. Ayrıca İngiltere Ruhr bölgesi üzerindeki Fransız iddalarını destekleyecekti.

İngiltere San Remo Konferansı ile Irak'ı manda himayesine aldı ve sözde yapılan bir halk oylaması sonucunda 23 Ağustos 1921'de Haşimi ailesinden Şerif Hüseyin'in oğlu Emir Faysal'ı Irak Kralı olarak başa geçirdi. İngiltere'nin amacı para yardımları ile feodal bir sistem kurarak ülkeye hâkim olmaktı⁷⁴. Meşrutî krallığın ilk Anayasa'sı 1924'te çıktı ve 1925'te parlamento toplandı. Lozan Konferansı görüşmeleri sırasında karara bağlanamayan Türkiye-Irak sınırı 1926 Ankara Antlaşması ile tespit edildi⁷⁵.

Emir Faysal döneminde Osmanlı İmparatorluğu'nun hizmetinde bulunmuş subaylar ve aydınların çabalarıyla Irak'ta İngilizlere karşı mücadele başladı. Bunun sonucu olarak İngiltere, 1922 ve 1927 yıllarında Irak ile bu Ülkelerdeki kontrolünü azaltan anlaşmalar yaptı. 30 Haziran 1930 yılında yapılan İttifak Antlaşması ile İngiltere Irak'ın bağımsızlığını tanıdı⁷⁶. Bu antlaşma, Irak ve İngiltere arasında 25 yıllık bir ittifakı ön görüyordu. İngiltere Şueybe ve Habbaniye hava üslerini muhafaza ediyor ve Irak

---

⁷² Mustafa Kayar, **a.g.e.**, s.48.

⁷³ Rifat Uçarol, **Siyasi Tarih**, Filiz yay, İstanbul, 1995, s.545.

⁷⁴ Murat Çelik, **a.g.e.**, s.32.

⁷⁵ **Meydan Larousse**, "*aynı mad*", s.291.

⁷⁶ Rifat Uçarol, **a.g.e.**, s.550.

toprakları üzerinde birliklerine serbestçe yer değiştirme hakkına sahip oluyordu. Fakat 1933'te Faysal'ın yerine geçen Gazi-I zamanında Filistin'deki İngiliz siyaseti ve Yahudilerin gçleri, İngilizlerin çabalarının büyük kısmını etkisiz hale gelmesine sebep oldu⁷⁷.

1936–1941 yılları arasında Irak'ta yedi hükümet darbesi yapıldı. Gazi-I'in 1939 yılında ölümü üzerine dört yaşındaki oğlu Faysal II'nin, Gazi'nin amcası Abdullah'ın naipliğinde Kral ilan edilmesinden bir süre sonra, Nazi Almanyası'na sempati besleyenlerin temsilcisi olan Reşit Ali 1941 yılında yaptığı bir hükümet darbesiyle iktidara geldi. Hindistan'a giden ulaşım yollarının güvenliğinden endişeye düşen İngiltere bu duruma derhal müdahale ederek Irak'ı işgal etti. Abdullah'ı tekrar kraliyet naipliği'ne getiren İngiltere, Irak'ın 1943 yılında müttefikler safında savaşa girmesini saęladı⁷⁸.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Nuri Said Paşa gibi, İngiltere ile anlaşma taraftarı siyasetçilerin faaliyetlerine rağmen, Filistin'e Yahudi güçlerinin hızlanması, halkta İngiltere düşmanlığını arttırdı. Irak hükümeti; 1930 ittifak anlaşmasının yeniden gözden geçirilmesini İngiltere'ye kabul ettirdi ve 1 Ocak 1948'de Portsmouth anlaşmasının imzalanması sırasında oldukça önemli tavizler elde etti. Fakat Irak halkı kaldırılmasını istediği anlaşmanın yürürlükte kalmasına kızmış ve Bağdat'ta yapılan kanlı gösteriler sonunda Salih Cebr'in başında olduğu hükümet düşmüřtü⁷⁹. 1948–1949 Arap-İsrail savaşında Arap âleminin yenilgisinin yol açtığı utanç duygusu Irak'ta, İngiliz'lere karşı duyulan nefreti giderek arttırdı. 1955 yılında Irak, Türkiye, İran ve Pakistan arasında imzalanan Bağdat Paktı'na İngiltere ve Amerika'nın iştirak halinde üye olması, diğer yandan Şubat 1958'de Irak-Ürdün Federasyonu'nun ilanı bazı subaylarca tepkiyle karşılandı. 14 Temmuz 1958'de General Kasım'ın yönettiği ihtilal hareketinde genç Kral Faysal ve naibi öldürüldü. General Kasım'ın yönetimindeki Askeri Komite Monarşi rejime son vererek Cumhuriyet'i ilan etti⁸⁰.

Ortadoğu'daki son gelişmeleri gözden geçirmek ve ihtilal sonrası Bağdat Paktı'nın durumunu görüşmek üzere, Irak hariç Bağdat Paktı'nın diğer üyeleri ile ABD Dışışleri Bakanı 28–29 Temmuz 1958 yılında Londra'da bir toplantı yaptı. Bu toplantı ile ABD,

⁷⁷ **Meydan Larousse**, "aynı mad.", s.291.

⁷⁸ **Körfez Krizi**, s.7.

⁷⁹ **Meydan Larousse**, "aynı mad.", s. 291.

⁸⁰ **Körfez Krizi**, s.7-8.

Pakt üyeleri ile ayrı olarak güvenlik anlaşması yapmayı kabul etmiştir. Yine bu toplantı sonucunda Türkiye 31 Temmuz 1958 tarihinde yeni Irak hükümetini tanımıştır. Bağdat Paktı Konsey toplantılarına katılmamaya başlayan Irak, Mart 1959'a kadar bu tutumunu sürdürmüş ve 24 Mart tarihinde Pakt'tan çekildiğini ilan etmiştir⁸¹. General Kasım'ın 1961 yılında Kuveyt'ten toprak talebinde bulunması Irak'ı dış politikada bir çıkmaza girmesine sebep olmuştur. Nasır yanlısı “*Birlikçi Unionist*”lerin ve özellikle Baas Partisi'nin⁸² milliyetçi kanadının desteğiyle bir kısım askerinin 8 Şubat 1963'te gerçekleştirdiği hükümet darbesinde General Kasım ve yardımcıları idam edildi. General Abdülsemel Arif Ulusal Devrim Konseyi Başkanlığına getirildi⁸³.

Abdülsemel Arif 1966 yılında bir uçak kazasında öldü ve boşalan iktidarı kardeşi Abdül Rahman Arif doldurdu⁸⁴. Irak, 3 Haziran 1967'de Mısır-Ürdün Ortak Savunma Paktı'na katılarak 5 Haziran 1967'de İsrail'e savaş ilan etti. Ürdün'e küçük bir birlik göndermiştir ancak savaşa büyük ölçüde katılmamıştır. Yine bu dönemde petrol satışını Anglosakson ülkelerine karşı durdurmuştur. İsrail ile yapılan savaşta Arap ülkelerinin yenilgisi ülkede huzursuzluk yarattı. Öğrencilerin, parlamentoya dayalı hükümet isteği gösterileri, bazı gazetelerin kapatılması, bakanlardan birkaçının istifa etmesi, Kürtlerle olan ilişkilerin gergin olması neticesinde 17 Temmuz 1968 yılında yeni bir hükümet darbesi ile ülke yönetimi sağ görüşlü Baas'çılardan oluşan devrim konseyince ele geçirildi. Bu konsey Baas'çı üç General olan El-Bekr, Tikriti ve Ammaş ile dört albaydan oluşmaktadır. Bu devrimde Saddam önemli rol oynamıştır⁸⁵. 30 Temmuz 1968 de Bekir, Devrim Komuta Konseyi Başkanı ve Cumhurbaşkanı olunca Saddam'ı İç Güvenlikten Sorumlu Konsey Başkan Yardımcılığı'na getirdi⁸⁶.

1968 ihtilali ile iş başına gelen hükümet Kürt meselesini bir çözüme bağlayamamış, bu kez hükümet ile anlaşma tarafları Celal Talabani ile buna taraftar

---

⁸¹ Fahir Armaoğlu, **a.g.e.**, s.528.

⁸² Baas Partisi, Yakınoğu Arap devletlerini laik ve sosyalist tek devlette birleştirmek amacıyla 1953'te Suriye'de kurulan siyasi parti Suriye'li Mişel Eflak ve Salah el Bitar'ın Arap Diriliş (Baas) Partisi'yle Erem el Havarani'nin Arap Sosyalist Partisinin birleşmesiyle kuruldu. 1963'te Suriye'de, 1968'de Irak'ta iktidarı ele geçirdiyse de diğer Arap devletlerinde başarı kazanamadı, hatta yasaklandı. Suriye'de Hafız Esad'ın Irak'ta Saddam Hüseyin'in yönetiminde ülkenin tek partisi haline geldi. Ne var ki bu iki parti de aynı amaçla kuruldukları halde, birbirine hasım olmaktan ve aykırı politika gütmekten geri durmadı, bkz., **Yeni Rehber Ansiklopedisi**, “*Mad.Baas*”, İhlas yay., İstanbul, 1985, cilt:3, s.109-110.

⁸³ **Körfez Krizi**, s.8.

⁸⁴ Turan Yavuz, **ABD'nin Kürt Kartı**, Milliyet yay., İstanbul, 1993, s.37.

⁸⁵ **Körfez Krizi**, s.8.

⁸⁶ M.Hulki Cevizoğu, **Körfez Savaşı ve Özal Diplomasisi**, Form yay., İstanbul, 1991, s.57.

Mustafa Barzani arasında çatışma başlamıştır. Talabani'nin yenilgisi üzerine Irak, Barzani'ye müdahalede bulunmuştur. Aynı zamanda ülkede ABD ve İsrail hesabına casusluk yaptığı iddiası ile çok sayıda idamlar gerçekleştirilmiştir. Bu idamlara özellikle Batılı devletlerce tepki gösterilmiştir⁸⁷.

16 Temmuz 1979'da Mareşal Bekir sağlık nedenleri gerekçesiyle Baas Partisi'ndeki ve devlet yönetimindeki bütün görevlerinden istifa ederek yerini en yakın yardımcısı ve kuzeni olan Saddam Hüseyin'e devretti⁸⁸. Saddam Hüseyin Irak Devlet Başkanı olur olmaz ilk icraatı, parti içinde kendisine muhalif 20'den fazla parti üyesini öldürtmek ve mevkiini devlet terörü ile sağlamlaştırmak olmuştur. Yönetimde kilit noktalara aile fertlerini ve yakın arkadaşlarını getirmiş, en küçük şüphe üzerine yakın arkadaşlarını bile öldürmekten çekinmemiş ve tam anlamıyla Irak'ın tek söz sahibi diktatörü olmuştur⁸⁹.

B- İRAN-IRAK SAVAŞI

Irak 1975 Cezayir Antlaşması ile Şat-ül Arap nehrinde, milletlerarası hukuk kurallarına uygun olarak, Thalweg⁹⁰ çizgisini İran ile Irak arasında sınır olarak kabul etmekteydi. Yine Cezayir anlaşmasına göre taraflar iyi komşuluk ve dostluk münasebetleri kuracaklar ve karşılıklı işbirliğinde bulunacaklardı. Cezayir anlaşması her iki ülkenin yararınaydı⁹¹. Bu anlaşmanın arkasından Irak askeri gücünü artırmak için Fransa ve Sovyetler birliğinden silah alımını hızlandırdı. Bu arada 1978'de Arap Birliği zirvesine ev sahipliği yaparak hem siyasal prestijini artırmış hem de Mısır'ın tecrit edilmesine öncülük etmişti. Camp David⁹² antlaşmasıyla birlikte Mısırın Arap

---

⁸⁷ Murat Çelik, **a.g.e.**, s.35.

⁸⁸ **Körfez Krizi**, s.8.

⁸⁹ M.Hulki Cevizoğlu, **Körfez Savaşı ve Özal Diplomasisi**, s.57-58.

⁹⁰ Thalweg; Devletler arasında sınır teşkil eden nehrin en derin yerinden geçtiği farz edilen hat.

⁹¹ Fahir Armaoğlu, **a.g.e.**, s.775.

⁹² 1977 Kasım'ında Mısır Cumhurbaşkanı Enver Sedat'ın sürpriz Kudüs ziyareti bu yolda önemli bir adım oldu. Sonuçta ABD'nin sürekli çabası ve her iki devlete görülmemiş miktarda ekonomik yardım sözü karşılığında Mısır Cumhurbaşkanı Sedat ile İsrail Başbakanı Begin 1978 Eylül'ünde Camp David'de bir araya geldiler ve 17 Eylül'de Camp David Antlaşmalarına imza koydular. Antlaşmalar Batı Şeria, Gazze, Filistin ve Sina Yarımadası konularını kapsayan ve iki devlet arasında gerçekleşecek barışın esaslarını belirliyordu. Buna göre İsrail ile Mısır ve Ürdün arasında yapılacak görüşmelerle Batı Şeria ve Gazze'de yaşayan Filistinlilere özerklik tanınacaktır. Sina Yarımadası bu antlaşmalardan sonraki üç ay içinde

dünyasındaki liderliğini ve Üçüncü dünya ülkelerinin arasındaki prestijinin sarsılması, Irak'ın Mısır'ın bıraktığı boşluktan yaralanarak gerek Arap dünyasının gerekse Üçüncü dünya ülkelerinin liderliğini yapma isteğini doğurmuştu. Şahın düşmesi Saddam'ın bölgede ortaya çıkan güç boşluğunu doldurma yönündeki isteklerine önemli ölçüde katkıda bulundu. Siyasal bakımdan kendi yerini sağlam gören Saddam, ekonomik olarak da kendini oldukça güçlü hissediyordu. Petrol rezervleri bakımından % 11'lik payıyla Suudi Arabistan'dan sonra dünya da ikinci sırada yer alan Irak'ın 1970'lerin ikinci yarısında bir taraftan petrolün millileştirilmesi diğer taraftan OPEC'in fiyatları artırmasından dolayı, 1973'te 2 milyar dolar olan yıllık petrol geliri 1980'de 26 milyar dolara ulaşmıştı⁹³.

İran'da 1979 yılında şah'ın devrilmesi ve yerine geçen Humeyni'nin Şii rejimi, Irak'ın hem dış güvenliği hem de iç güvenliği açısından tehditler içermekte ve Saddam'ın emelleri önünde önemli bir engel teşkil etmekteydi. Devrimin, %90'ı Şii olan bir ülkede gerçekleşmesi bölgede bulunan siyasal ve ekonomik bakımdan geri kalmış Şii toplumlarını harekete geçirmişti. Bu doğrultuda İran'daki devrimden bir süre sonra nüfusu % 60'ı-65'ini oluşturan Irak'taki Şii'ler arasında da kıpırdanmalar başlamış, Necef, Kerbela ve Bağdat'ta 1979 Şubatında ve 1980 başında yer yer olaylar çıkmıştı.

Irak'ın İran'la ilişkilerinin gerginleşmesine neden olan olaylar zincirinden en önemlisi, 1980 Şubat'ında devrimin yıldönümü dolayısıyla Tarık Aziz'e suikast ve Müstansiriyah Üniversitesi'ne saldırılması olaylarıydı. Irak Dışişleri Bakanı, bu olayların Dava'nın Kum'da bulunan liderleri tarafından ve Irak hükümetini yıkmak amacıyla planlandığını, bunun da İmam Hümeyni'nin emriyle gerçekleştirildiğini ileri sürdü. Saddam ve Baas'ın ileri gelenleri Dava'nın Irak'taki eylemlerinin Hümeyni ile doğrudan bağlantılı olduğu üzerinde duruyorlardı. 1980 Nisan'ına gelindiğinde, Bağdat ile Tahran arasındaki ideolojik ve psikolojik savaş tamamen kızışmıştı. Bu olayların etkisiyle Irak'lı

---

imzalanacak barış antlaşmasından sonraki üç ay zarfında İsrail tarafından boşaltılacaktı. Öngörülen Barış Antlaşması 26 Mart 1979'da Washington'da imzalandı. Bu antlaşma, Filistin Kurtuluş Örgütü ile hemen hemen bütün Arap dünyasında tepki ile karşılanmış, Mısır'a karşı geniş bir siyasi ve ekonomik boykota girişilmiştir. Öte yandan İsrail, 1979 Eylül'ünde Sina Yarımadası'ndan tamamen çekilmiştir, bkz. <http://www.turkcebilgi.com/Camp David Andlaşmaları>

⁹³ Tayyar Arı, *Geçmişten Günümüze Orta Doğu Siyaset Savaş ve Diplomasi*, s.554.

Şiilerin lideri Bekir El-Sadr ve kız kardeşinin idam edilmesi üzerine iki ülke arasındaki ilişkiler daha da gerginleşti⁹⁴.

İran ve Irak arasındaki en ciddi sorunlardan biri'de yıllardır devam eden Şatt-ül Arap üzerindeki egemenlik sorunu ya da kısaca sınır sorunuydu. İki ülke arasında 1975 Martında imzalanan Cezayir antlaşması ile başta Kürt sorunu ve Suyolunun Denetimi⁹⁵ sorunu olmak üzere pek çok sorun çözüme kavuşturulmuş ancak Saddam zorunlu şartlar altında imzaladığını iddia ettiği bu antlaşmadan memnun kalmamıştır.

İran kuzey sınırında 1979 Haziranında Cezayir antlaşması gereği yerine getirmesi gereken devriye görevini terk etmesi üzerine Kürdistan Demokratik Partisine bağlı Peşmergeler Irak hükümetine yönelik saldırılara başladılar. İran ve Suriye tarafından da desteklenen ve Saddam'ı hedef alan bu olaylarda 1980 başından itibaren artış olmuştur.

Kürtlerin hareketi esas itibariyle Baas partisinin yönetimi tamamen ele geçirdiği 1968 yılında başlamış ve o zamandan beri Kürtler Ülkenin kuzeyinde kontrolü ele geçirmeye çalışmışlardı. Kürtlerin kuzey sınırındaki şehirlere düzenledikleri saldırılar 1974 yılında İran'ında desteğiyle yoğunlaşmıştır. Irak hükümeti olayların artması üzerine 1970 de önerilen ancak yürürlüğe sokulmayan Özerklik Anlaşması üzerinde değişiklikler yaparak 1974 yılında tek taraflı yürürlüğe koymuştur. 1975 Cezayir Antlaşması ile birlikte Şah'ın yardımı kesmesi üzerine Kürt hareketi bastırılmış ve Irak Özerklik Anlaşmasını uygulamaktan vazgeçmiştir⁹⁶.

İran'da şahın devrilmesi ile otorite kaybolmuş, İran Kürtlerinin bağımsızlık hareketleri ve sınırda İran toprakları içinde kalan bölge Irak Kürtleri için bir sığınak haline gelmişti. Irak kuvvetlerinden kaçan Kürtler İran'ın bu kısmına sığınmıyordu. Irak kendi ülkesindeki Kürt ayaklanmalarını bastırmak için Türkiye ve İran'la işbirliğine

⁹⁴ Tayyar Arı, **Basra Körfezi Ve Ortadoğu'da Güç Dengesi 1978-1996**, Alfa yay., İstanbul, 1996, s.179.

⁹⁵ İki Ülke arasında tarihsel bir sorun olarak Şatt-ül Arap su yolunun paylaşılması ve denetimi sorununun kökeni, Osmanlı dönemine kadar dayanmaktadır. Bu sorunun çözümü için 1823 ve 1837 de Erzurum Antlaşmaları yapılmış ise de sorun çözülmemiş ve Osmanlı İmparatorluğunun çöküşünden sonra İngiltere'nin desteğiyle kurulan Irak Krallığı ile İran Şahlığı arasında sorun devam etmiştir. 1937 de ilgili tarafların katılımıyla gerçekleştirilen Antlaşma ile Şatt-ül Arap'ın denetimi önemli ölçüde Irak'ın eline geçmiştir. Bu nedenle 1969'da 1937 antlaşması'nı tek taraflı feshetmiş ve Şatt-ül Arap'ın denetiminin kendisine ait olduğunu açıklamıştır. bir yenilgiye uğratarak bölgede hakim güç haline gelirken şatt'ül arap üzerinde mutlak egemenliği tesis etmeyi bunu yaparken de Kürtlere yapılan İran desteğinin Kuzistan Araplarıyla dengelemeyi düşünüyordu, bkz. Tayyar Arı, **Geçmişten Günümüze Orta Doğu Siyaset Savaş ve Diplomasi**, s.554.

⁹⁶ A.g.e., s.558.

girmesi gerekiyordu. Bunun için Irak, Türkiye ile 20 Nisan 1979'da bir anlaşma imzaladı. Fakat İran'la benzer bir işbirliği gerçekleştirmek mümkün olmamıştı. Irak, bölgesinde bulunan Kürtlerle İran Kürtleri arasındaki bağı kesmek ve onları uyarmak amacıyla 4 Haziran 1979 günü İran'ın Sonandaş bölgesindeki Kürt köylerini bombaladı. Bu bombalama olayı bir süre için netice verdi lakin İran ile Irak arasındaki sınır çatışmalarını sona erdirmeydi.

Irak bölgedeki gücünü ve yerini sağlamlaştırmak için, Tahran'dan sonra ülkenin 2. sanayi bölgesi olan Ahvas, Hürremşehir, Abada, Bender humeynin gibi petrol ve doğal gaz merkezlerinin bulunduğu Kuzistan bölgesinde yaşayan bir buçuk milyon dolayındaki Arap halkını özerkliğe kavuşturulmasını amaçlıyordu. Böylece hem bu önemli petrol ve endüstri merkezi İran'ın elinden çıkmış olacak hem de Kürtlere yapılan İran desteği Kuzistan Araplarının Irak'a yapacağı destekle dengelenmiş olacaktı. Savaş, Saddam'ın iç muhalefeti bastırmasını ve otoritesini tekrar sağlanmasına da yardımcı olacaktı çünkü Saddam, savaştan hemen önce ülke içinde ciddi bir muhalefetle karşı karşıya bulunuyordu. 1980 yılı içinde bu muhalefet daha da şiddetlenmişti. Çoğunlukla Şiiler tarafından desteklenen Dava Partisi bu siyasi muhalefetin en önemli temsilcisi durumundaydı. Kaldı ki söz konusu muhalefet, İran ve Suriye tarafından da desteklenmekteydi⁹⁷.

Irak için yapılacak tek şey kalmıştı, Savaşa resmen başlamak. 17 Eylül'de Saddam Hüseyin Milli Meclis'te yaptığı konuşmada, 6 Mart 1975 tarihli Şatt-ül Arap anlaşmasını feshettiğini ilan etti. Yani Irak, nehrin iki yakasının da kendisine ait olduğunu söylemek istiyordu. 22 Eylül 1980 gününden itibaren de Irak orduları, baskın şeklinde kuzeyde Kasr-ı Şirin, ortada Mehran ve güneyde de Susangerd, Ahvaz ve Hürremşehir bölgelerinde olmak üzere 700 km.lik bir cephede İran topraklarına girmeye başladı. Sekiz yıl sürecek olan Irak-İran savaşı resmen başlamıştı⁹⁸.

İran 1981 Eylülünde düzenlediği "Ümmetin Kurtuluşu" hareketi ile 150 km²'lik toprağını geri alırken 1800 dolayında Irak askerini de esir almıştır. Bu hareketi "*Kudüs Yolu*", "*Şafak Serisi*", "*Kerbela*" ve "*Fetih Serisi*" taarruzları ile kaybedilen İran toprakları geri alınmış ve Irak geri çekilmek zorunda kalmıştır.

---

⁹⁷ A.g.e., s.559.

⁹⁸ Fahir Armaoğlu, a.g.e., s.777.

İran – Irak savaşında, Arap dünyasından Suriye ve Libya İran'ı, Mısır ve Ürdün Irak'ı desteklemiştir. Irak'a maddi konuda asıl destek Kuveyt ve Suudi Arabistan tarafından gelmiştir. İran'ın devrim ihraç çabaları, körfez ülkelerinde işbirliğine neden olmuştur. Irak – İran savaşının başlamasından dört ay sonra Suudi Arabistan, Kuveyt, Birleşik Arap Emirlikleri, Bahreyn, Katar ve Umman arasında 4–5 Şubat 1981 tarihinde Körfez İşbirliği Konseyi⁹⁹ kurulmuştur. Bu konseyin bir askeri ittifak olmayıp askeri alanlar dışında işbirliği amaçlamasına rağmen, savaş başlangıcından hemen sonra kurulması ve katılan devletlerin hepsinin Irak'ı desteklemesi anlamlıdır¹⁰⁰.

Sonuç olarak Savaş Saddam'ın tahmininin aksine sekiz yıl sürdü ve Saddam'ın “Başkomutanlık” özentisi içinde yönetmeye çalıştığı bu savaş Irak'a 120.000 ölü, 300.000 yaralı ve 65.000 savaş esirine mal oldu¹⁰¹.

C- KUVEYT'İN İŞGALİ

Kuveyt, 1759'dan beri El-Sabah ailesi tarafından yönetilen bir emirlikti. 1899'da burasını kontrolü altına alan İngiltere, 1961 yılında bu ülkeye bağımsızlığını vermiştir. Fakat bu arada da, 1946'dan itibaren Kuveyt'te petrol üretilmeye başlandı. Kuveyt 1961 Kasım'ında bağımsızlığını aldığı zaman, o zamanki Irak lideri General Kasım, bu bağımsızlığı tanımamış ve Kuveyt topraklarının, Osmanlı devleti zamanında Basra vilayetine dahil olduğunu dolayısıyla, Kuveyt'in Irak topraklarının bir parçasını teşkil ettiğini ileri sürmüştü. Bununla beraber, Abdüsselam Arif ve Baas iktidarı, Kuveyt'in bağımsızlığını 1963'de tanımış fakat Kuveyt ve Irak arasındaki sınır konusundaki anlaşmazlık o zamandan beri devam etmekteydi.

---

⁹⁹ Körfez İşbirliği Anlaşması metni 4 Şubat 1981'de Bahreyn, Kuveyt, Umman, Katar, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri Dışişleri Bakanlarının Riyad'da yaptıkları toplantıda kabul edilmiştir. Anlaşma bu ülkelerin devlet başkanları tarafından 25 Mayıs 1981'de Abu Dabi'de imzalanarak yürürlüğe girmiştir. Körfez İşbirliği Konseyi'nin amaçları; ülkeler arasında entegrasyonu sağlamak, üye ülkeler arasında her alanda işbirliğini sağlamak, bölge insanları arasındaki ilişkileri ve bağları güçlendirmek ve derinleştirmek, hukuksal ve yönetsel ilişkilerde, turizmde, sağlık ve sosyal güvenlikle ilgili konularda, kültür ve eğitimde, iletişim, gümrük, ticaret sanayi, tarım alanlarında benzer ve uyumlu düzenlemeler oluşturmak, çeşitli alanlardaki teknolojik ve bilimsel yenilikleri teşvik etmek, bilimsel araştırma merkezleri kurmak ve ortak projeler yürütmek, özel sektör aracılığıyla işbirliğini teşvik etmek gibi konulardır, bkz., <http://www.dtm.gov.tr/DUNYA/ulus/80krfez.htm>

¹⁰⁰ Murat Çelik, a.g.e., s.37-38.

¹⁰¹ **Körfez Krizi**, s.10.

Irak-Kuveyt münasebetlerinde ikinci gelişme, Irak-İran savaşı sırasında oldu. Daha önce, Irak ile İran arasında 1975 Mart'ında yapılan bir antlaşma ile Şat-ül Arab toprakları, Irak ve İran arasında paylaşılmıştı. Irak'ın Basra Körfezi'ne çıkışı daralmıştı. Irak, İran ile savaşa başlayınca, 1975 antlaşmasını feshederek, Şat-ül Arab'ın tamamını kontrolü altına aldığı ilan etti. Lakin İran, 1986 Şubat'ındaki Kербela Yolcuları harekâtında, Şat-ül Arab'ın ağzındaki Fao (al-Faw) adasını ele geçirdi, Irak'ın Basra'ya çıkışı yine daralmıştı. Zira Fao'nun batısında, Kuveyt'e ait Varbah ve Bubiyan adaları bulunuyordu¹⁰².

Irak 1972'nin başlarında Bubiyan ve Varbah adalarını kendisine kiralaması ve kendi istekleri doğrultusunda bir sınır anlaşması yapması için Kuveyt'e baskı yapmaya başlamış, kabul etmeyince de Kuveyt sınırını işgal etmiştir. Ancak bir taraftan da Suudi Arabistan'ın Irak sınırına kuvvet kaydırması diğer taraftan Arap Birliği'nin diplomatik temasları ve uygulanan mali yaptırımlar karşısında Irak işgal ettiği sınır bölgesinden çekilmek zorunda kalmıştır. Bununla beraber Irak, muhtemel bir İran tehdidi karşısında limanın korunması için gerekli olduğunu ileri sürerek Umm Kasr'ın güneyindeki kıyı şeridinde bulunan birliklerini çekmeyi reddetmişti. Irak bu esnada (1975) Varbah adasını kendisine bırakması Bubiyan adasının ise yarısını 99 yıllığına kiralaması için Kuveyt'e baskı yapmaktaydı. İran ile Irak arasında 1975'de Cezayir Antlaşması'nın imzalanması ile birlikte Irak'ın Umm Kasr'ın ağzında kuvvet bulundurmasının gerekçesi de kalmamasına rağmen Irak, söz konusu bölgeden ancak 1977'de yani Körfez'deki komşularıyla ilişkilerini geliştirmeye karar vermesinden sonra çekilmiştir¹⁰³.

Irak-İran savaşının başka bir sonucu, Saddam'ın Kuveyt'e karşı husumetini daha da arttırdı. Irak bu savaş sırasında dışarıya 80 milyar dolar kadar borçlanmıştı. Bunun 30-40 milyar doları da Kuveyt ile Suudi Arabistan'a idi. Saddam'a göre bu iki devlet bu paraları yardım olarak verdikleri halde sonradan borç haline getirmişlerdi.

Bu yardım-borç anlaşmazlığı üzerine Saddam, Kuveyt'e karşı yeni iddia ve ithamlarda bulundu. Buna göre Kuveyt, Irak'a ait fakat Kuveyt sınırlarında bulunan Rumeyla bölgesinden, 1980'den beri petrol çıkarmaktaydı ve bu suretle de Irak'ı 2.4 milyar dolar zarara sokmuştu.

---

¹⁰² Fahir Armaoğlu, a.g.e., s.879.

¹⁰³ Tayyar Arı, **Basra Körfezi ve Ortadoğu'da Güç Dengesi 1978-1996**, s.209-210.

Saddam'ın Kuveyt ve hatta diğer Körfez ülkeleri hakkında ileri sürdüğü iddialardan bir diğeri de, bu ülkelerin petrol üretimlerinde OPEC'in tespit ettiği günlük/varil kotalarını aşmaları dolayısı ile petrol fiyatlarının, dünya pazarlarında düşmesine sebep oldukları ve bundan da Irak'ın büyük zarar gördüğü idi. Bu iddia çok da haksız olmamalı ki, Irak'ın isteği üzerine 27 Temmuz 1990'da OPEC'in Cenevre'de yaptığı toplantıda, petrolün varilinin 18 dolardan 21 dolara çıkarılması ve üretim kotalarının muhafazasında sıkı bir koordinasyon kararı alınmıştır¹⁰⁴.

Irak'ın Arap Birliği'ne sunduğu 16 Temmuz Memorandumundan sonra, gerek Ürdün, gerek Mısır tarafından bir takım aracılık teşebbüsleri yapılmış ve hatta 31 Temmuz'da Cidde'de, Irak ve Kuveyt temsilcileri bir araya gelmişlerdir. Cidde toplantısında Irak, Rumeyla petrol bölgesi ile Varbah ve Bubiyan adalarının kendisine terk edilmesini ve Irak'ın Kuveyt'e olan 15 milyar dolarlık borcunun silinmesini istemiş, fakat Kuveyt bu istekleri reddetmiştir. Bunun üzerine, Temmuz'un son haftası içinde Kuveyt sınırına yığılmış olan uçaklar ve zırhlı tümenlerle desteklenen Irak kuvvetleri, 1 Ağustos 1990 sabahından itibaren, Kuveyt topraklarını işgale başladı¹⁰⁵.

Irak'ın Kuveyt'i işgaliyle ortaya çıkan Körfez krizi sırasında BM örgütü ve özellikle Güvenlik Konseyi uluslar arası bir soruna yönelik olarak, 1945'den sonraki dönemde daha doğrusu kuruluşundan bu yana hiç olmadığı kadar etkin bir konumda görünmüştür. 50 yıldır derin dondurucu da bulunan Güvenlik Konseyi adeta yeniden keşfedilmişti. Elbette bunda Doğu Bloğu'nda yaşanan gelişmelerle beraber Soğuk Savaşın sona ermekte oluşunun etkisi büyük olmuştur. Ayrıca sorunun ABD'nin ve Batılı ülkelerin çıkarlarını aynı yönde etkilemekte oluşunun da bunda payı büyüktür.

D- BİRİNCİ KÖRFEZ HAREKÂTI

Irak'ın Kuveyt'i İşgalinin ardından, ABD ve Sovyetler Birliği başta olmak üzere, tüm dünyanın baskı altına aldığı Irak 4 Ağustos 1991 tarihinde işgal ettiği Kuveyt'ten çekileceğini açıkladı. Ancak Irak'ın bunu yapamayacağına inan ABD, tüm dünyaya

---

¹⁰⁴ Fahir Armaoğlu, **a.g.e.**, s.879.

¹⁰⁵ **A.g.e.**, s.879.

ekonomik ambargo çağrısı yaptı. İlk etapta bu çağrıya İngiltere ve Fransa uymuş, Japonya da Irak'a vereceği krediyi askıya almıştı. Kahire'de toplanan Arap ülkeleri Dışişleri Bakanları Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesini kınayarak, Irak'ın koşulsuz ve derhal Kuveyt'ten çekilmesini istemişlerdi¹⁰⁶.

Bölgede yoğun bir diplomatik süreç başlatıldı. Arap liderleri, olağanüstü bir Arap zirvesi toplanması konusunda görüş birliğine vardılar. Amerikan Kongresi, Irak'a karşı askeri müdahale için Başkan Bush'a yetki verdi¹⁰⁷. 04 Ağustos'ta ABD Genelkurmay Başkanı Colin Powell üst düzeydeki danışmanlara Amerika'nın olası hal tarzları ile imkan ve kabiliyetleri hakkında brifing sunarken, ABD donanmasına ait 50 savaş gemisine Körfez bölgesine intikal emiri verildi. Körfez bölgesinden sorumlu Merkez Kuvvetleri Komutanlığı'na da askeri hazırlıklara başlanması bildirildi¹⁰⁸.

Türkiye'ye 5 Ağustosta gelen Irak Başbakan Birinci Yardımcısı Taha Yahsin Ramazan, Cumhurbaşkanı Turgut Özal'la yaptığı görüşmede; Türkiye'nin tarafsız kalmasını, Petrol boru hattının kapatılmasının iki ülke arasında güvensizlik ortamı doğuracağını, ayrıca ülkesine uygulanan ekonomik ambargonun ve yapılacak müdahalenin kendi kararlarını etkilemeyeceğini belirtmiştir¹⁰⁹. Bu tarihte BM Güvenlik Konseyi 661 sayılı kararı alarak; Irak'ın 660 sayılı karara uymadığını bu nedenle bütün ülkelerin insani yardım ve tıbbi yardım dışında her türlü ticari ilişkilerden kaçınılmasını istedi. Bu karara istinaden Türkiye; Kerkük-Yumurtalık boru hattını kapattı ve Kuveyt ile Irak'ın Türkiye'deki mal varlıklarına el koydu.

Irak 8 Ağustos tarihinde Kuveyt'in kendi parçası olduğunu ve hatta 19 uncu ili olduğunu ilan etti. Saddam Hüseyin tüm Arap dünyasının kendi yanında savaşa girmesini istedi. Bu arada Saddam Hüseyin yapılacak müdahaleye karşı geniş çaplı tedbirler alırken Kuveyt'te bulunan başta Amerikan vatandaşları olmak üzere yabancı devlet vatandaşlarını, stratejik ve ekonomik hedeflere kalkan yapmak için toplamaya başladı. BM Güvenlik Konseyi, Kuveyt'in Irak tarafından İlhak edilmesini tanımadığını bildiren 662 sayılı kararı aldı¹¹⁰.

---

¹⁰⁶ **Körfez Krizi**, s.29.

¹⁰⁷ **A.g.e.**, s.30.

¹⁰⁸ **Hürriyet**, 3 Ağustos 1990

¹⁰⁹ **Körfez Krizi**, s.30.

¹¹⁰ Murat Çelik, **a.g.e.**, s.49.

Saddam Hüseyin Irak ve Kuveyt'te bulunan yabancı ülke vatandaşlarını stratejik ve ekonomik hedeflere yerleştirerek ABD'den saldırmama güvencesi almaya çalışmış ancak bunda başarılı olamadığı gibi uluslararası kamuoyunun da tepkisini çekmiştir.

ABD Başkanı, Irak'ın Kuveyt'ten çekilmesini sağlamak için, Suudi Arabistan merkez olmak üzere Uluslararası Güç oluşturmasını istedi. Bu isteğe İngiltere ve Mısır destek verirken; Almanya, İtalya ve İspanya ABD kuvvetlerine destek taahhüdünde bulundular. Nitekim Irak'ta, hava savunmasını güçlendirerek kimyasal silah taşıyan hava araçlarını kalkışa hazır hale getirdi.

Amerika bölgede yığılmaklanmaya devam ederken Irak lideri Saddam Hüseyin Kuveyt'e olan borçlarının silindiğini ve Kuveyt'te bulunan yabancı diplomatik misyonlarının Bağdat'a taşınması için iki hafta süre verdiğini ilan etti. Bu olay karşısında Ülkelerin çoğu Kuveyt'teki elçiliklerini Bağdat'a taşımayacaklarını bildirdi¹¹¹.

Bu arada, Avrupa Topluluğu dönem başkanı De Michelis, Türkiye'ye olası bir Irak saldırısına karşı NATO güvencesi verildiğini söyledi. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde olası Irak saldırısına derhal karşılık verilmesi amacıyla 12 Ağustos tarihinde Bakanlar Kurulu'na Türk Silahlı Kuvvetleri'ni kullanma ve savaş hali ilan etme yetkisi verdi.

Kahire'deki Arap zirvesinde Suudi Arabistan'a ortak Arap gücü gönderilmesi kararlaştırıldı. İngiltere Savunma Bakanlığı'nın yaptığı açıklamaya göre 12 Jaguar savaş uçağından oluşan bir filo ile C-130 kargo uçakları ile 250 İngiliz askeri çok uluslu güce katılmak için hazırlandığı bildirildi. Irak lideri Saddam Hüseyin; Bölgedeki tüm işgallere son verilmesi halinde Kuveyt'teki durumun ele alınmasını kabul edebileceklerini ayrıca İsrail'in işgal ettiği Arap topraklarından çekilerek Filistin devletinin kurulmasının kabul etmesi durumunda Kuveyt'te de benzer düzenlemelere gidilebileceğini bildirdi¹¹².

Irak lideri Saddam Hüseyin ABD'ye meydan okumayı sürdürürken bir yandan da ambargoya direnmesi gerekiyordu. Bunu başarmak için 15 Ağustos tarihinde İran'daki tüm askerlerini geri çekeceğini, İranlı tüm savaş esirlerini bırakacağını ve 1975 tarihli Cezayir Antlaşmasını tanıyacağını açıkladı. Böylece ambargoyu deleceğini hesaplayan

---

¹¹¹ Körfez Krizi, s.36.

¹¹² Tayyar Arı, Basra Körfezi ve Ortadoğu'da Güç Dengesi 1978-1996, s.216.

Saddam Hüseyin İnan aracılığı ile petrolün bir bölümünü ihraç ederek elde ettiği kazançla gıda ve acil ihtiyaç maddelerini temin edecekti¹¹³.

İrak 18 Ağustos'tan itibaren İnanlı esirleri serbest bırakmaya, İşgal ettiği İnan topraklarından çekilmeye ve rehine olarak tabir ettiği yabancı ülke vatandaşlarını da stratejik ve ekonomik hedefler ile mevzilere yerleştirmeye başladı. Bu durum karşısında BM Güvenlik Konseyi 664 sayılı kararı alarak daha önce çıkarılan 660, 661, 662 sayılı kararları hatırlatarak, rehinelere bırakılmasını, yabancı uyruklu kişilerin emniyet ve sağlıklarını tehlikeye düşürecek davranışlardan kaçınılmasını istedi¹¹⁴.

BM Güvenlik Konseyi beş daimi üyesinin, 25 Ağustos'ta Irak'a uygulanan Ambargonun delinmesi ve tam olarak uygulanabilmesi için askeri güç kullanımına izin veren 665 sayılı kararı kabul etti. Sovyet lideri Mihail Gorbaçov Irak lideri Saddam Hüseyin ile görüşerek zaman geçirmeden BM kararlarına uymasını istedi. Saddam Hüseyin'in geri adım atması üzerine ABD Savunma Bakanlığı Başkan Bush'un emri üzerine 50.000 yedeği silâhına alırken, Suudi Arabistan'daki askeri yığınağını da arttırmaya devam etti¹¹⁵.

İrak lideri Saddam Hüseyin'in BM sekreteri Perez De Cuellar ile görüşmeye hazır olduğunu açıklaması ve bu görüşmenin 30 Ağustos günü Amman'da Irak Dışişleri Bakanı Tanık Aziz ile BM Genel Sekreteri De Cuellar arasında yapılacağını açıkladı.

İrak Devlet Başkanlığı'nca 29 Ağustos'ta yayınlanan bir genelge ile Kuveyt'in, ülkenin 19ncü ili olduğunu ve adının "*Kadima*" olduğunu bildirdi. Bu arada Irak lideri Saddam Hüseyin ABD Başkanı George Bush ile görüşmeye hazır olduğunu bildirdi. Ancak bu görüşme isteği iki lider tarafından da ret edildi.

Suudi Arabistan'da bulunan ve İslam dünyası tarafından kutsal sayılan yerlerin korunması amacıyla, Pakistan ve Bangladeş'in gönderdikleri askeri birliklerin bir bölümü Suudi Arabistan'da bulunan çok uluslu güce katıldılar¹¹⁶.

Yapılan diplomatik görüşmeler sonunda, Irak Hükümeti 1 Eylül'den itibaren elinde rehin tuttuğu çeşitli ülkelere ait çocuk ve kadınlardan oluşan gurupları hava ve kara

---

¹¹³ Doğu Ergil, **Körfez Bunalımı**, Gündoğan yay., Ankara, 1990, s.45.

¹¹⁴ M.Zekai Doğanay-A.Fikret Atun, **a.g.e.**, s.509.

¹¹⁵ **Körfez Krizi**, s.46.

¹¹⁶ **A.g.e.**, s.46.

yoluyla ülkelerine göndermeye başladı. Kara yoluyla gelenler Ürdün ile Türkiye'nin Habur sınır kapısından geçiş yapmaya başladılar. Bu arada Kuveyt'in işgaline müteakip kamu kurum ve tarihi eserlerinin, şahıslara ait taşınabilir mülkler, altın rezervleri ile fabrikadaki makine ve bankaların döviz rezervlerini ülkesine taşıyan Irak elinde bulunan misafir ve rehine sayısını 11.000 olarak bildirdi¹¹⁷.

ABD ve Sovyetler Birliği 1 Eylül'de aldıkları karar neticesinde 9 Eylül 1990 tarihinde Körfez Krizini görüşmek üzere Finlandiya'nın başkenti Helsinki'de buluşacaklarını açıkladı.

Helsinki'den yapılacak görüşme üzerine Irak Devlet Başkan yardımcısı Tarık Aziz 6 Eylül'de Sovyetler Birliği Başkanı ile görüşmüş, yapılan açıklamada Sovyetler Birliği'nin Irak'ın Kuveyt'i işgalini kınadığını aynı zamanda ABD'nin Körfez bölgesine kuvvet yığmasının endişe verici olduğu açıklanmıştır.

Helsinki'de yapılan görüşme neticesinde liderlerin yaptığı açıklamada, Irak'ın bir an önce Kuveyt'ten çekilmesi ve BM kararlarını uygulanması konusunda hem fikir olduklarının belirttiler. Ayrıca iki lider kuvvet kullanımı konusunda fikir ayrılığına düştüğü, konunun barışçıl yollarla çözülmesi gerektiğini bildirdiler. Bu arada ABD Başkanı Bush İsrail'in krizin içinde yer almamalarını istedi. Böylelikle Saddam Hüseyin İsrail'i hedef göstererek kendisine taraf toplayamayacaktı. Ancak İsrail ABD hükümetine Irak füzeleri tehdidi altında kalırsa, Irak'ın füze rampalarını bombalayacaklarını bildirdi. Söz konusu füzelerin 500–700 km menzili olması ve kolayca yönlendirilmesi İsrail devletini endişelendiriyordu. Bu maksatla da İsrail Haber Alma Örgütü, casus uydular aracılığıyla bu füzeleri izliyordu.

ABD lideri Başkan Bush Amerikan Kongresinde yaptığı konuşmada ABD halkının ve yönetiminin Irak halkı ile hiç bir derdi olmadığını asıl hedefin Irak Liderinin diktatör ve saldırgan tutumunun olduğunu söyledi. Bu arada Irak'taki en yüksek dini kurum olan Ulama Konseyi ABD'ye karşı “*cihat*” çağrısı yaparak ABD'nin varlığı Müslüman'ların onur ve saygınlığını ile kutsal yerlerini kirletmiştir diyerek Müslüman cihada katılmasının kutsal görevleri olduğunu söyledi. Buna karşı merkezi Mekke'de bulunan Müslüman Dünya Birliği toplantısında, 60 ülkeden gelen yüzlerce din adamı

---

¹¹⁷ Murat Çelik, **a.g.e.**, s.50.

“saldırganıya karşı koymak için, yabancı yardımın istenmesinin şeriata uygun olduğu” görüşünü bildirdi. Bunun üzerine Irak elinde bulunan rehinlere yiyecek vermeyi kestiğini bildirmesi üzerine BM Güvenlik Konseyi 666 sayılı kararı alarak, Irak’a yabancı uyruklu kimselerin güvenliği ve refahı ile ilgili olarak Cenevre ve uluslararası İnsan Hakları kanunlarını hatırlattı. Irak hükümeti BM Güvenlik Konseyinin aldığı 666 sayılı kararın akabinde Fransa, Kanada ve Belçika elçiliklerini işgal ederek, Fransız diplomatlarını da gözaltına aldı. AT ülkeleri Dış İşleri Bakanları’nın Brüksel’de yaptıkları toplantı sonucunda topluluk üyesi ülkelerde görev yapan Irak’lı diplomat’ların hareket özgürlüklerinin kısıtlanmasına ve Irak’lı askeri personelin sınır dışı edilmesine karar verdiler.

Irak 20 Eylül 1990’da Devrim Komuta Konseyi tarafından çıkarılan bir kanunla; Irak’a karşı ambargo uygulanması yapan ülkelerin hükümetlerine, kurumlarına, şirketlerine ve bankalarına ait bulunan bütün para ve gelirlerine el koydu. Ayrıca herhangi bir saldırıya uğraması halinde, bölgedeki tüm petrol yataklarını imha edeceğini, bu yaptıklarının ise Filistin’i kurtarmak için olduğunu bildirdi¹¹⁸.

Irak devlet başkanı Saddam Hüseyin, 22 Eylül’de Irak halkına bu güne kadar geldikleri noktadan geri dönmenin söz konusu olmadığını söyleyerek “savaşa hazır olun” dedi. Bu arada Ürdün, Suudi Arabistan’ın ABD’ye “uşaklık” yapmakla suçlaması neticesinde iki ülke arasındaki diplomatik ilişkilerin bittiğini açıkladı.

BM Güvenlik konseyi aldığı kararları etkinleştirmeye devam ederek, 24 Eylül ile 25 Eylül tarihlerinde 669 ve 670 sayılı kararları aldı. 669 sayılı kararında; BM Anayasası’nın 50nci maddesine göre Kuveyt’e yardım etmek isteyen ülkelerin yardım etme isteklerinin inceleme ve takip görevinin Genel Sekretere verildiği bildirilmektedir. 670 sayılı kararda ise Irak’ın daha önceki kararlara ve BM Anayasası’na uymaması tenkit edilerek, daha ciddi adımlar atılacağı bildirilmektedir.¹¹⁹

Resmi tatilde olan TBMM’nin 1 Eylül 1990 tarihinde dönemin Cumhurbaşkanı Sayın Turgut Özal’ın yapacağı açılış konuşması öncesinde Cumhurbaşkanı’nın savaş yanlısı politikalarını sert bir dille eleştiren muhalefet partileri tarafından boykot edildi.

---

¹¹⁸ **Körfez Krizi**, s.52.

¹¹⁹ Murat Çelik, **a.g.e.**, s.52.

Cumhuriyet Gazetesinin 28 Ağustos 1990 tarihli, “*Özal konuşursa biz yokuz*”¹²⁰ başlıklı haberinde Sosyal Demokrat Halkçı Partisi (SHP) Cumartesi günü açılacak TBMM’ye Cumhurbaşkanının bir konuşma yapmaya gelmesi durumunda SHP’nin oturumu terk edeceğini yazıyordu. 2 Eylül tarihli sabah gazetesinde “*Özal Meclisten gönderme izni istedi*”¹²¹ başlıklı yazısında Cumhurbaşkanı’nın konuşma yaptığı birleşime SHP ve DYP’nin katılmadığı, Cumhurbaşkanı Turgut Özal’ın hükümete, Anayasanın 92nci maddesinde yer alan savaş ilanı dışındaki haller için yetki kullanma izni vermenizi tavsiye ederim demekteydi. Sovyetler Birliği Dışişleri Bakanı Şevard Nadze NBC televizyonuna Körfeze BM bayrağı altında asker göndermeye hazırlandıklarını söyledi. Bu açıklamadan bir kaç gün sonra İsrail askerlerinin Doğu Kudüs’te gösteriler sırasında 22 Filistinli Arabı öldürmesi Saddam Hüseyin’in İsrail’e büyük tepkisine sebebiyet vermiş, olayı bir katliam olarak değerlendiren Saddam Hüseyin misilleme tehdidinde bulunarak İsrail’in Filistin’i terk etmesi çağrısında bulunmuştur.

Türkiye’de Irak’a ambargonun derhal uygulanması neticesinde hükümet ile Cumhurbaşkanı Turgut Özal arasındaki rahatsızlıklar tırmanmaya başlamıştı. İlk olarak 12 Ekim 1990 tarihinde Dışişleri Bakanı Ali Bozer istifa ettiğini açıklamıştır. Milliyet gazetesinin 13 Ekim tarihli sayısında, “*Bozer’den imalı istifa*”¹²² başlıklı haber ile Türk kamuoyunu duyurulan istifa haberinde Dışişleri Bakanı Ali Bozer’in Türkiye’nin Irak’a uygulayacağı ambargo konusunda aceleci davrandığını, ambargo uygulamasında belli bir süre beklenerek diğer ülkelerin tutumlarının izlenmesini istediğini belirtmiş, ancak Cumhurbaşkanı Turgut Özal’ın ambargo uygulamasının hemen yapılmasının Türkiye açısından faydalı olacağını değerlendirerek Dışişleri Bakanı’nın haberi olmadan uygulamayı hemen başlattığını, bunda aktif tarafsızlık politikasının bırakılarak aktif taraflılık politikasının tercih edildiğini, ayrıca Dışişleri Bakanlığı, Körfeze asker gönderilmemesini istemekte ancak Cumhurbaşkanı başından beri Körfeze asker gönderilmesine taraf olması, Dışişleri Bakan’ı Bozer ile Cumhurbaşkanı Turgut Özal’ın ters düşmesini sağlamış neticede Bozer’in istifasına sebebiyet vermişti¹²³.

---

¹²⁰ Cumhuriyet, 28 Ağustos 1990

¹²¹ Sabah, 2 Eylül 1990

¹²² Milliyet, 13 Ekim 1990

¹²³ Gürkan Tekin, **1991 Körfez Savaşı ve Türk Kamuoyu**, Hacettepe Ü.A.İ.İ.T.E. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2004, s.73.

Irak 15 Ekim 1990 tarihinde Körfez krizinde yeni bir dönemin başlamasını sağlamış, 8 yıl kıyasıya savaştığı ve ezeli düşmanı kabul ettiği İran ile doğrudan Diplomatik ilişkiler kurarak, karşılıklı elçilikler açmıştır. İki ülke arasındaki bu yaklaşım batılı ülkelerin bu konuda endişelendirmiştir, ayrıca Irak lideri Saddam Hüseyin Suudi Arabistan'a uzun menzilli füzeleri ile vuracağını açıklarken Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) ve Arap Kurtuluş Cephesi (AKC) Irak'a müdahale edecek her ülkeye karşı terör eylemlerinde bulunacağını ifade ettiler.

Irak lideri Saadam Hüseyin bütün bu gelişmeler yaşanırken ABD'nin saldıracağına ve Amerikan yönetiminin böyle bir savaşı göze alamayacağını değerlendiriyordu. Hatta Irak Sanayi Bakanı General Hüseyin Kamil bir açıklamasında “*ABD'nin Irak'la çıkacak bir savaşın faturasının hazır olduğunu sanmıyoruz*” diyordu. Irak lideri Saddam Hüseyin'in, ABD'nin önceki yıllarda Vietnam¹²⁴ hezimetinden sonra ABD halkının böyle bir savaşı göze alamayacaklarını değerlendirmiştir. Ayrıca Saddam Hüseyin'in bu denli bir politika izlemesini, Sovyet Birliğini Irak liderine verdiği destek de etkilemiş, ABD'nin güç kullanmasına Sovyetler Birliği'nin müsaade etmeyeceğini düşünmesini sağlamıştır. Nitekim Sovyetler Birliği devlet başkanı Mihail Gorbaçov 29 Ekim' de yaptığı açıklamada Körfez krizinin siyasi yollarla çözülmesi ve savaştan kesinlikle kaçınılmasını hatta Körfez Krizi'nin silah zoruyla çözülür ise, uluslararası toplumun soğuk savaş dönemine tekrar geri dönüleceğini söyledi¹²⁵.

BMGK; 29 Ekim 1990 tarihinde 674 sayılı kararı alarak daha önceden alınan ve özellikle 660, 662 ve 664 sayılı kararlara Irak Hükümeti'ni uymaya, Kuveyt'in bağımsızlığını, egemenliğinin ve toprak bütünlüğünün yeniden tesis edilmesine, yasal hükümetin yeniden iş başına getirilmesine davet etti¹²⁶. Amerika bütün hızıyla yığınaklanmasına devam ederken, Irak Hükümeti, kendisine karşı bir saldırı olduğu takdirde Irak ve Kuveyt'te bulunan petrol kuyularını havaya uçurup petrolün denize dökülmesini sağlayıp, denize dökülen petrolü de ateşe vererek “*ateşten siper*” ile savunma yapacaklarını, hatta sınıra yakın kıyılarda 3 yakıt tankerinin bulunduğunu açıkladı.

---

¹²⁴ ABD 1965 yılında Komünizm'e karşı mücadele kapsamında Vietnam'a binlerce askerini göndermiş, yapılan 8 yılı aşkın mücadele sonucunda 55 bin civarında kayıp vererek 1973 yılında çekilmek zorunda kalmıştı. Daha geniş bilgi için bkz. Fahir Armaoğlu, **a.g.e.**, s.673-689.

¹²⁵ Tayyar Arı, **Basra Körfezi ve Ortadoğu'da Güç Dengesi 1978-1996**, s.218.

¹²⁶ Murat Çelik, **a.g.e.**, s.53.

Sovyetler Birliği lideri Gorbaçov körfezde BM'nin alacağı karara göre hareket edilmesini dile getirirken, Sovyetler Birliği özel temsilcisi Primakov, Rusya'nın, Irak'ın Kuveyt'ten koşulsuz çıkmasını istediğini, son çare olarak yapılacak bir askeri harekâta karşı olmadıklarını bildirdi¹²⁷.

Irak lideri Saddam Hüseyin ile bir görüşme yapan Almanya eski başbakanı Willi Brandt Alman ve Batılı rehineleri kapsayan 206 kişi ile birlikte Bağdat'tan ayrılırken, Irak'ta aynı zamanda batılı bazı rehineleri koşulsuz bırakmaya başladı. 06 Aralık 1990 tarihinde sürpriz bir açıklama yapan Irak Hükümeti elindeki tüm rehineleri serbest bırakacağını ve canlı kalkan olarak kullanamayacağını bildirdi¹²⁸.

Körfez Krizinin “askeri çözüm” noktasına gitmesi Saddam Hüseyin'i endişelendirmiş, BM Güvenlik Konseyinin aldığı “askeri güç kullanımı” kararını veto edebileceği düşüncesiyle Çin Halk Cumhuriyeti Dışışleri Bakanı Kien Kişen ile Bağdat'ta yapılacak görüşmeye yönelmişti. Çin Dışışleri Bakanı Kien Kişen ise Amman'da yaptığı açıklamada Irak'ın Kuveyt'ten çıkabileceği umudu olduğunu ve Körfez'de yapılan yığınağın çok önemli boyutlara ulaştığını belirten Kien aksi halde Irak'ın Kuveyt'ten zorla çıkarılacağını açıkladı.

14 Kasım 1990 tarihinde Amerikan askerlerinin aileleri ulusal düzeyde bir grup oluşturarak, askeri harekâta karşı çıktılar. Bu arada 15 Kasım'da ABD Genelkurmay Başkanı Powel, “savaşın hemen patlak vereceğine inanmadığını, bölgeye yapılan askeri yığınağın Saddam Hüseyin'i caydıracağını, bölgedeki askeri gücün artırılmasının sebebinin sorunun çözülmesi yönünde elimizde yeterli gücün olduğunu göstermek olduğunu” söyledi. Aynı gün ABD tarafından 1100 savaş uçağı, 16 savaş gemisi ve binlerce askerin katıldığı ve Kuveyt hududunun 100 km güneyinde “yaklaşan fırtına” isimli tatbikat yapılmaya başlandı¹²⁹.

Irak ABD'nin yaptığı askeri yığınaklanmaya karşı boş durmamakta 20 Kasım'da yaptığı açıklamada Kuveyt'e 250.000 asker gönderilmeye başladığını bildirdi. Böylece Kuveyt'te Irak askeri kuvvetinin 700.000 civarına çıkacağı değerlendiriliyordu.

---

¹²⁷ Körfez Krizi, s.63.

¹²⁸ A.g.e., s.64.

¹²⁹ A.g.e., s.66.

BMGK 28 ve 29 Kasım tarihlerinde 677 ve 678 sayılı kararları aldılar. Özellikle 678 sayılı karar, Irak'ın 15 Ocak tarihine kadar Kuveyt'ten çıkmaması durumunda bu ülkeye karşı kuvvet kullanılmasına izin veren karardı. BMGK'nın aldığı 678 sayılı kararın müteakibinde Irak yönetimi bu kararı ret ettiğini açıkladı. Alınan 678 sayılı karar aynı zamanda “*Barış örgütü olan*” BMGK'nın almış olduğu ilk savaş kararı idi¹³⁰.

ABD Başkanı George Bush, Irak Lideri Saddam Hüseyin'i, sorunu barışçıl yollardan çözmek için doğrudan görüşmelere çağırdı. Irak Yönetimi ABD'nin yaptığı çağrıyı ilke olarak kabul etti. Varılan anlaşma çerçevesinde Irak Dışişleri Bakanı Tarık Aziz Washington'a, ABD Dışişleri Bakanı James Baker da Bağdat'a gidecekti. Ancak dünya kamuoyunda barış için umut olan bu görüşmeler tarih konusunda çıkan anlaşmazlıklar neticesinde yapılamadı.

Komşuda meydana gelen gelişmeleri yakında takip eden Türkiye'de ise Körfez krizi ile birlikte Irak'a karşı uygulanan politikaların yarattığı olumsuz durum devam etmekte ve 4 Aralık tarihli Milliyet Gazetesinin , “*Uyarı gibi istifa*” başlıklı haberinde Genelkurmay Başkanı Necip Torumtay'ın “*İnanmadığım prensiplerle ve Devlet anlayışıyla hizmete devamı mümkün görmediğim için istifa ediyorum.*” diyerek görevinden istifa ettiğini yazıyordu. Ayrıca Gazetede Torumtay'ın istifa sebepleri şöyle sıralanıyordu.

1-Cumhurbaşkanı Turgut Özal Körfeze birlik göndermek istediğini ancak Hükümetin buna yetkili olmadığını bu olayın ancak ikili anlaşmalarla mümkün olabileceğini,

2-İncirlik Hava Üssünün ABD'ye kullanıma açılmasının Savunma ve Ekonomik İşbirliği anlaşması (SEİA)¹³¹ kapsamında mümkün olmadığı,

3-Çankaya'nın izlediği körfez politikasının Türkiye'yi savaşa sokacağını belirtiyordu. Ertesi gün Yeni Asır Gazetesinde “*Artık darbe olmaz*” diye de ilginç bir manşet ortaya çıkmıştır¹³².

---

¹³⁰ M.Hulki Cevizoğlu, **Körfez Savaşı ve Özal Diplomasisi**, s.139.

¹³¹ SEİA; 29 Mart 1980 yılında ABD ile Türkiye arasında yapılan ve Türkiye'deki üstlerin savunma amaçlı kullanılmasına dair antlaşmadır. 5 yıl için imzalanan 9 maddelik bir esas anlaşma ile 3 tane tamamlayıcı anlaşmadan meydana gelmiştir. Daha geniş bilgi için bkz. Fahir Armaoğlu, **a.g.e.**, s.967. Ayrıca bkz., **T.C. Resmi Gazete**, 01 Şubat 1981, No.17238, s.2-47

¹³² Gürkan Tekin, **a.g.e.**, s.75.

Türkiye'deki olaylar devam ederken Irak Lideri Saddam Hüseyin 18 Aralık'ta yaptığı açıklamada BM kararlarını ve tüm barış görüşmelerini reddettiklerini ayrıca Kuveyt'inde sonsuza kadar Irak'ın bölünmez ve ayrılmaz parçası olarak kalacağını ilan etmişti. Aynı tarihte Irak'ın Kuveyt'teki İnsan Haklarını ihlal etmesi BM tarafından kınandı.

Türkiye, 20 Aralık 1990 tarihinde ABD'nin Irak'a taarruz etmek için Türk topraklarını kullanmak isteğini ret edildi. Bu arada Irak Lideri Saddam Hüseyin 24 Aralıkta yaptığı açıklamada savaş çıktığı takdirde ilk hedeflerinin İsrail olduğunu, Irak Ordusunun 60 Tüme ulaştığını ve ayrıca Irak Devrim Konseyi'nin de Irak'ın Kuveyt'ten çekilmesini öngören her türlü teklifi ret etme kararı aldığını açıkladı¹³³.

Irak'ın Türkiye'ye olası saldırısına karşı, Türkiye'ye koruma sağlamak amacıyla 2 Ocak 1991 tarihinde alınan kararla NATO ittifakına bağlı kuvvetlerin Türkiye'de kullanılması onaylandı.

ABD Başkanı George Bush Irak'a karşı yapılacak Savaş ve Barışın 9 Ocak tarihli Cenevre'deki görüşmeler neticesinde netleşeceğini bu maksatla Tarık Aziz'le James Baker'in Cenevre'de görüşmesini önerdi. Irak Hükümeti bu öneriyi 9 Ocak'ta yapılması koşuluyla kabul etti. Ancak yapılan Baker-Aziz görüşmeleri de bir sonuç vermedi. Bu arada AT, Tarık Aziz'i Lüksembourg'a davet etti fakat Irak bunu kabul etmedi¹³⁴.

ABD Savunma Bakanlığı Pentagon'un yaptığı açıklamada Körfez'de 540 bin Irak askerine karşı çok uluslu güce bağlı 605 bin asker bulunduğunu açıkladı. BM Genel Sekreteri Perez De Cuellar son bir barış girişiminde bulunmak amacıyla Paris ve Cenevre üzerinden Bağdat'a gitti¹³⁵.

Avrupa Müttefik Komutanlığı Mobil Kuvvetlerinden bazıları 10 Ocak'tan itibaren Türkiye'ye gelerek konuşlanmaya başladı. Irak'a yönelik taarruz hazırlıkları için Amerikan ve İngiliz Özel Kuvvetleri Kuveyt'te bulunan bir Irak Hava Savunma Radarı personelini dokümanları ile birlikte esir alarak Suudi Arabistan'a getirdi¹³⁶.

---

¹³³ M.Hulki Cevizoğlu, *Körfez Savaşı ve Özal Diplomasisi*, s.140.

¹³⁴ *A.g.e.*, s.140.

¹³⁵ *A.g.e.*, s.140.

¹³⁶ Murat Çelik, *a.g.e.*, s.55.

15 Ocak 1991 tarihinde BM'nin Kuveyt'ten çekilmek için Irak'a tanıdığı süre doldu. Aynı gün içinde Suudi Arabistan'ı savunmak için “*Çöl kalkanı*” planının asli kuvveti olan 6. kolordusunun intikalini tamamlamasıyla Amerika Birleşik Devletleri bölgedeki yığınaklanmasını tamamladı. Bu arada BM Genel Sekreteri Irak'ı, son kez Kuveyt'ten çekileceğini açıklamaya çağırdı. Fakat beklenen yanıt gelmedi.

Tüm diplomatik girişimler ve ambargo ile caydırmaya yönelik kararlara rağmen bir sonuç alınamayınca, BMGK aldığı 678 sayılı kararında belirtildiği gibi 15 Ocak 1991 gece yarısına kadar Irak'ın Kuveyt'ten çekilmemesi üzerine 17 Ocak 1991 sabahı, Bağdat saati ile 02.38'den itibaren Irak'ın batısındaki iki savunma radarına Hellfire güdümlü füzeleri ile donatılmış 8 adet Apache¹³⁷ helikopteri ile başlamıştır. Hava koridorunun açılmasına müteakip Suudi Arabistan'dan kalkan yüzlerce Amerikan ve İngiliz savaş uçağı, Irak'taki askeri hedefleri bombalamaya başladı.

Bu arada Saddam Hüseyin Kuveyt'teki savunmasını pekiştirmeye devam ediyordu. Kasımdan bu yana 13 Tümen ilavesi ile, muharebe alanında 41 Irak Tümeni bulunuyordu. Yeni birliklerden beşi kıyı ve ileri savunma birlikleri olan, Piyade Tümenleri idi. Üç ilave zırhlı Tümenin Kuveyt hareket alanının hareket ihtiyacını teşkil etmek için iki Kolordu şeklinde teşkilatlanmasını tamamladı. Bu arada Saddam Hüseyin'in çok güvendiği ve bir nevi savaşın kaderini çizecek olan Cumhuriyet Muhafız Birlikleri ise Bağdat çevresinde tertiplenmelerine devam ettiler¹³⁸.

İlk etapta açılan hava koridorundan radara yakalanmayan savaş uçakları, ağır bombardıman uçakları, İngiliz Tornado uçakları savaş gemilerinden ve denizaltından atılan güdümlü füzeler ile daha önceden uydudan yapılan keşifler neticesinde Irak'ta Musul, Erbil, Kıfıcuk ve Ninevy; Güney Irak'ta Samarra, Bağdat, Mippur Lagash, Uruk ve Basra'da bulunan stratejik ve ekonomik hedeflerin yok edilmesi idi. Aynı tarihte ABD Başkanı Bush, Kuveyt'in kurtarılması için harekâtın başladığını tüm dünyaya

¹³⁷ AH-64 Apaçi helikopteri, Amerikan kara kuvvetlerinin önde gelen taarruz helikopteri. Özellikle zırhlılara karşı kullanılan AH-64'ler, Birinci Körfez savaşında 800'den fazla Irak tankını imha etti. 1984'te kullanılmaya başlayan AH-64A modeli, yavaş yavaş yerini Boeing'in ürettiği AH-64D'ye bırakmakta. Radarı sayesinde 360 derece görüş sağlayabilen helikopterin boyu 17.73 metre. Her türlü havada ve geceleyin ateş gücüne sahip olan helikopter; Hellfire, Sidewinder, Sidearm tipi füzeleri atabiliyor. 482 kilometre menzile sahip helikopter, 273 kilometrelik hızı yüzünden savaş jetlerine kolayca av olabiliyor. Bu yüzden yerden lojistik destek alıyor, bkz. <http://www.netbul.com/superstar/ozeldosyalar/sicakhaber/iraksavasi/sayfa3.asp>

¹³⁸ Robert H.Scales, **Kesin Zafer**, Birleşik Devletler Ordusu Genkur.Bşk.Dairesi, Washington D.C., 1993, s.160.

duyuruyordu. Harekâtın başlamasına müteakip Irak, çok uluslu güce karşı verdiği ilk cevap topçu ateşiyle başladı. Irak topçularının menzili içinde olan Suudi Arabistan'ın Khafji kasabasında ve kasabanın yakınında bulunan petrol rafinelerinde yangın başladı¹³⁹.

Irak kuvvetleri 18 Ocak'ta Müttefiklerin hava taarruzlarına misilleme olarak 86 modernize edilmiş Scud'dan ilkinin İsrail'e, ikincisini de Suudi Arabistan'a karşı fırlattı. Ertesi gün 8 füze daha İsrail'e düştü, 47 kişi yaralanırken sivil yerleşim alanlarında çok büyük çapta hasara yol açtı¹⁴⁰.

Savaş bütün hızıyla devam ederken Irak'ın Scud füzelerine karşı Patriot'lar¹⁴¹ kullanılmaya başlandı. Irak'ın modernize edilmiş Scud'ların kaba saba yapısı Patriot'un rekabet gücünü arttırdı. Ağustos ayından itibaren Suudi Arabistan'a yerleştirilen Patriot füzeleri ile büyük başarı elde edilmiş, bundan da İsrail'in ders çıkarması sağlanmıştı. İsrail kendi Patriot'larına sahip olmasına karşın savaşın başladığı tarihte mürettebatının ABD Hava Savunma Okulu'nda eğitimde olması nedeniyle ilk etapta kullanamamış nitekim Scud füzelerinin Ülkesine isabet etmesi üzerine daha önceden ABD'nin teklif ettiği ve Amerikan Askerleri tarafından kullanılması ön görülen Patriot'ları kabul etmeyen İsrail bu tutumundan vazgeçerek anlaşmayı kabul etmiş ve 27 saat içinde Almanya'dan bulunan Patriot bataryaları ABD tarafından getirilerek İsrail'e konuşlandırılmıştı.

Saddam Hüseyin'in İsrail'e saldırmasındaki temel amaç, savaşın yönünü başka tarafa çevirmektir. Saddam Hüseyin İsrail'e saldırmakla bunu bir Müslüman-Yahudi savaşı noktasına getirmek ve böylece İslam-Arap birliğini arkasına almayı sonuçta, Savaş'ta yalnız kalmamayı düşünüyordu.

Körfez harekâtı devam ederken harekâta damgasını vuran Scud'ların bulunması ve imha edilmesi maksadıyla 877 kişilik özel harekât Görev Kuvveti meydana getirilerek İngiliz özel kuvvetleri ile birlikte hareket bölgesinde kullanıldı. Ancak Çok uluslu gücün kullandığı füze savarlar ve özel birlikler gerekli sonucu elde edemediklerinden dolayı

---

¹³⁹ Murat Çelik, **a.g.e.**, s.56.

¹⁴⁰ Robert H.Scales, **a.g.e.**, s.181.

¹⁴¹ Scud katili Patriot füzeleri anlam itibarı ile "yurtsever" anlamına gelmektedir. Lexington'un Ruytheon şirketi tarafından üretilen Patriotlar 5,31 m uzunluğunda ve 40 cm çapında olup piyasa değeri 600 ABD Dolarıdır. Daha geniş bilgi için bkz., <http://www.netbul.com/superstar/ozeldosyalar/sicakhaber/iraksavasi/sayfa3.asp>

hava harekâtı bir hafta uzadı. Buda Merkezi Ordu Komutanlığı'nın (ARCENT) hedeflenen amaçlarına, kara savaşının başlamasından önce ulaşamayacaklarını gösterdi¹⁴².

Çok uluslu Hava Kuvvetleri 24 Ocak tarihine kadar 15.000 sorti gerçekleşmiş, belirlenen bir çok hedef vurulmuştur. Irak Lideri Saddam Hüseyin hava taarruzları ve savunmasında başarısız olarak değerlendirdiği Irak Hava Komutanı ile Hava Savunma Komutanını görevlerini yapamadıklarından dolayı idam ettirdiği açıklandı.

Saddam Hüseyin havadaki üstünlüğü elde edemeyince kara taarruzuna yöneldi. 22 Ocak'tan itibaren Khafji'nin kuzey bölgesi ileri sınırında hazırlıklarını hızlandıran Irak, 29 Ocak'tan itibaren Suudi Arabistan sınırını aştı. İlk etapta Müttefik kuvvetlerin yoğun hava ve füze taarruzlarına çarparak geri çekildi. Müteakip harekâtında ise müttefik güçlerin kara ve hava taarruzları ile geri atılıncaya kadar Khafji'yi elinde tuttu. Ancak koalisyon kuvvetleri Irak taarruzlarını kesin olarak sona erdirerek Khafji'yi tekrar geri almıştır¹⁴³.

Şubat ayına gelindiğinde koalisyon güçlerinin toplam sorti sayısı 35.000'i aştı. ABD Savunma Bakanı Dick Cheney Irak'ın kimyasal silah kullanması halinde misli ile karşılık verileceğini belirtirken, Ürdün Kralı Hüseyin'in televizyonlara verdiği demeçte başta İsrail olmak üzere Batılı devletlerin Irak'a karşı bu tecavüzün "*Üçüncü Dünya Savaşına*" neden olacağını söyleyerek Irak'ı desteklemeye devam etmektedir.

Irak 7 Şubat'tan itibaren hem hava gözetlemesini engellemek hem de uydular vasıtası ile yapılan keşfi önlemek ve böylece koalisyon güçlerinin hava taarruzlarının etkisini azaltmak, ayrıca Tüm Dünya'ya petrol kozunu gösterebilmek için Kuveyt'teki kuyuları ateşe vererek tahrip etmeye başladı.

Sovyetler Birliği Lideri Mihail Gorbaçov 10 Şubat'ta yaptığı konuşmada Körfez savaşının muhtemel yayılma tehlikelerinin bulunduğu ve ABD'nin BM kararlarının ötesine geçmeye başladığının uyarısını yapmıştı. Bu arada bu tarihe kadar yapılan sorti sayısı 60.000'i geçmiştir¹⁴⁴.

Irak Devrim Komuta Konseyi tarafından 15 Şubat'ta yapılan, Kuveyt'ten çekileceklerine dair açıklama, dünya kamuoyunu barış için umutlandırmıştı. Bağdat

¹⁴² **Körfez Savaşında Alınan Dersler**, EDOK. yay., Ankara, 1996, s.1-6.

¹⁴³ **Kesin Zafer**, s.192.

¹⁴⁴ Murat Çelik, **a.g.e.**, s.59.

radyosu tarafından yapılan açıklamada ise BM'nin 660 sayılı kararı doğrultusunda Kuveyt'ten çekilebileceğini bildiren Irak aşağıdaki şartları öne sürmektedir.

1- Havada, karada ve denizde kapsamlı bir barışın yapılması,

2- İttifak ülkelerinin Irak'ı yeniden inşa etmeyi üslenmeleri, tüm borçlarını silmeleri ve bütün BM kararlarının ve onların Irak üzerindeki olumsuz etkilerinin ortadan kaldırılmasını,

3- ABD ve müttefiklerinin bölgeden tüm askeri güçlerini bir ay içinde çekmelerini, bölgenin yabancı askerlerden ve yabancı üslerden arındırılmış bir bölge haline dönüştürülmesini,

4- İsrail'in işgal ettiği Filistin toprakları ile Golan ve Güney Lübnan'dan çekilmesi veya kendisine konan BM yaptırımlarının, onun içinde söz konusu olmasını,

5- Kuveyt'in geleceğinin, El-sabah ailesinin yönetim hakkının ortadan kaldırılarak yeni ve demokratik bir yönetimin belirlenmesi¹⁴⁵.

Beyaz Saray tarafından kötü bir oyun olarak nitelendirilen Saddam'ın önerileri krize yönelik gelişmede bir değişiklik yapmadı. Yine dünya kamuoyunu umutlandıran diğer bir girişimde Sovyetler Birliğinden geldi. Sonuçsuz kalan bu girişimde ABD lideri Bush tarafından ret edildi¹⁴⁶.

Koalisyon güçlerinin hava taarruzları devam etmiş, Şubat'ın 20'sine gelindiğinde sorti sayısı 86.000'i bulmuştu. Ayrıca bu sortilerden 3.500'ü Türkiye üzerinden yapılmıştı. Yine bu tarihte koalisyon güçleri tarafından ele geçirilen esirlerden alınan bilgilere göre özellikle Psikolojik Harbin etkisiyle Irak Askerlerinin moralinin çok bozuk olduğu, toplu firarların başladığı, yiyecek ve su sıkıntısının hat safhaya ulaştığı öğrenilmişti.

ABD Başkkanı Bush'un yaptığı açıklamada; Irak'ın 23 Şubat'a kadar Kuveyt'ten koşulsuz olarak çekilmelerini, aksi takdirde kara harekâtına başlayacaklarını bildirdi.

Kara Harekâtı (Çöl Fırtınası) 24 Şubat tarihinde yerel saat ile 04.00'te başladı. Müşterek Komuta Merkezinin önderliğinde, 37'den fazla ülkenin 620.000 askeri, 545.000

¹⁴⁵ Tayyar Arı, **Basra Körfezi ve Ortadoğu'da Güç Dengesi 1978-1996**, s.224.

¹⁴⁶ **A.g.e.**, s.225.

civarında olduğu tahmin edilen Irak kuvvetlerine taarruz etti¹⁴⁷. Bu harekât hava bombardımanlar ve denizden de topçu ateşleriyle desteklendi.

Harekât planı; ana hatlarıyla Kuveyt'teki Irak kuvvetlerini tali kuvvetlerle tespit ederken, Körfezdeki Kuveyt kıyıları ile Faylaka adasına amfibi harekât ve buna paralel olarak asıl kuvvetle (ABD Kolordusu) Kuveyt batısından, Basra (Fırat nehri) istikametinde kuşatma harekâtı icra edecek şekilde planlanarak icra edilmişti¹⁴⁸.

Kara harekâtının İlk gününden itibaren koalisyon güçleri Kuveyt içlerine doğru hızlı bir şekilde ilerleyerek 45'nci Irak Tümen'inin çoğunu imha etmiş ve Irak askerlerinden 5.500'nü esir almıştır. İkinci gününde Irak Birlikleri savunma harekâtında bazı bölgelerde direndilerse de başarılı olamamışlar ve esir sayısı 20.000 civarına çıkmıştı. Üçüncü güne gelindiğine 21'nci Irak Tümeni imha edilmişti. Kara harekâtının 4'ncü gününde yapılan açıklamada Kuveyt kurtarılmış ve Irak Birleşmiş Milletleri temsilcisi bir açıklama yaparak; Birleşmiş Milletleri'nin 660, 662 ve 664 sayılı kararlarını kabul ettiklerini, Kuveyt üzerindeki iddialarından vazgeçtiklerini, Kuveyt'ten tamamen çekileceklerini bildirmiş ve yerel saat itibarı ile saat 06.00 da koalisyon kuvvetlerinin ilan ettiği ateşkes neticesinde kara harekâtı sona ermiştir¹⁴⁹.

Bu harekât sonrası:

1- Bölgede kullanılan 45 Irak tümeninden 41 adeti Muharebe dışı bırakıldı. Bu 41 tümeninden 29 tümen tamamen imha edilmişti.

2- 4.000 ana muharebe tankından 3.000 adeti, 2.870 adet zırhlı muharebe aracından 1.900 adedi, 3.110 adet toptan 2.100 adeti tahrip edilmiş, böylelikle Irak ağır silahlarının %80'nini kayıp etmiş;

3- Müttefik komutanlıklarının resmi açıklama yapmamasına karşın tahminen Irak'a ait personel zayıyatının 100.000 olduğu değerlendirilmekte;

4- Irak tarafından Kuveyt'teki petrol kuyularından 590 adedi yakılmış;

5- Koalisyon kuvvetleri savaş bitimine kadar toplam 115.000 sorti gerçekleştirmiş;

---

¹⁴⁷ Körfez Savaşında Alınan Dersler, a.g.e., s.1-9.

¹⁴⁸ Muzaffer Erendil, **Çağdaş Ortadoğu Olayları**, Gnkur. As. T. ve Str. Etüt Bşk. yay., Ankara, 1992, s.147.

¹⁴⁹ Tayyar Arı, **Basra Körfezi ve Ortadoğu'da Güç Dengesi 1978-1996**, s.226.

6- Koalisyon güçlerinin zayıfatı 138 ölü, 56 yaralı ve 13 esir kayıp olarak rapor edilmiştir¹⁵⁰.

Irak ve Müttefik güçlerin askeri heyetlerinin bir araya geldiği 3 Mart'ta ki toplantıda ateşkes ilan edildi. Müttefiklerin şartlarının Irak yetkililerine kabul ettirilmesi şeklindeki ateşkes antlaşmasına hukuki çerçevesi ise BM Güvenlik Konseyi'nin 679 sayılı kararı ile belirlendi¹⁵¹.

6 Mart 1991 tarihinde Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Bush, Amerikan Kongresinde yaptığı konuşmada Kuveyt'in yapılan müdahale sonucunda özgürlüğüne kavuşturulduğunu ilan etmiştir. Aynı tarihte Türkiye'de konuşlandırılan Avrupa Müttefik Komutanlığı Mobil Hava Kuvveti de ayrılmaya başlamıştır.

3 Nisan 1991 yılında BM Güvenlik Konseyi 2981nci oturumunda tam bir ateşkes sağlayan geniş kapsamlı 687 sayılı kararı aldı.

Irak BM Güvenlik Konseyinin 687 sayılı kararını kabul ettiğini 10 Nisan 1991 tarihinde duyurmuş, böylelikle resmen ateşkes ilanı deklare edilmiştir. Bölgede Koalisyon ve Amerikan varlığı devam etmekte, Birleşmiş Milletler Gözetleme Kuvveti ise Kuveyt-Irak sınırının sorumluluğunu devralmıştır¹⁵².

Savaş sonunda Irak'ın tüm nükleer ve kimyasal tesisleri yok edilmiş, askeri gücü yok denecek kadar azalmış, ekonomisi ise çok önemli bir darbe yemiştir. Kısacası Irak'ın yanlış bir kararla Kuveyt'i işgal ettiği ortaya çıkmıştır. Bölgedeki güç dengesinin Irak tarafından bozulması önlenmiş ancak bunun yanında Irak'ın her açıdan kötü bir duruma gelmesi bölgede yeniden dengesiz bir durum ortaya çıkmasını sağlamıştı.

---

¹⁵⁰ **Sabah**, 1 Mart 1990

¹⁵¹ Gürkan Tekin, **a.g.e.**, s.87.

¹⁵² Murat Çelik, **a.g.e.**, s.62.

III- BİRİNCİ KÖRFEZ SAVAŞI'NIN TÜRKİYE'YE ETKİLERİ

A- TÜRKİYE'NİN İÇ VE DIŞ POLİTİKASINA ETKİLERİ

Soğuk Savaşın bir simgesi olarak görülen Berlin duvarının 1989 yılında yıkılması ile birlikte uluslar arası ilişkiler yeni bir biçim alamaya başlamıştır. Birinci Körfez Krizi esnasında şimdiye kadar karşı taraflarda yer alan ABD ve SSCB bu kriz esnasında görülmedik bir işbirliği örneği ortaya koyarak BM bünyesinde peş peşe karaların alınması sağlanmışlardır. Irak'ın Kuveyt'i 2 Ağustos 1990 tarihinde işgali ile başlayan ve ABD önderliğindeki Koalisyon güçlerinin 28 Şubat 1991 tarihinde Irak'ı mağlup etmesi sonucunda Birinci Körfez Savaşı resmen bitmiştir. ABD'nin Körfez'in güvenliğini sağlamak ve petrolün dünya piyasalarına güvenli bir şekilde aktarımını sürdürmek amacıyla başlattığı askeri operasyon, bölgede ki Arap ülkeleri kadar Türkiye'yi de doğrudan etkilemiş ve Türkiye'nin Batı dünyasında güvenlik açısından ve bölge politikaları açısından önemini yansıtan bir olay olmuştur¹⁵³.

Irak'ın Kuveyt'i işgali Türkiye'yi birbiriyle çelişen iki alternatifle karşı karşıya bırakmıştı. Bir yanda, Türkiye ile Irak arasında çok sıkı ve çok yönlü ilişkileri bulunmakta, diğer taraftan, Irak'ın Kuveyt'i işgali kabul edilemez bir hareket olarak algılanmaktaydı. Eğer Irak saldırgan tutumunu bırakmazsa, bu ileride daha büyük sorunlara yol açabilirdi. Bu nedenle Türkiye Irak'a karşı oluşan Koalisyon gücüne katılması gerekmektedir. Türkiye'nin Körfez Koalisyonu'na destek vermesi, aynı zamanda onun 1960 yılından bu yana uyguladığı "*tarafsızlık*" ilkesinden ayrılması anlamına geliyordu.

Türkiye, bu iki seçenek karşısında, ABD'nin önderliğinde oluşan BM müşterek güvenlik sistemi çerçevesinde bölgedeki önemli ekonomik partneri olan Irak'la ilişkilerini askıya alarak, BM'nin aldığı karar gereğince, Irak'a ambargo uygulanması kapsamında Kerkük-Yumurtalık petrol boru hattını kapatmış ve Irak'la ticaretini durdurmuştur. Ayrıca, ABD bu kriz süresince Türkiye'den üç önemli konuda talepte bulunmuştur. Bunlarda birincisi Türkiye'de ki üstlerin Irak'a yönelik hava harekâtları sırasında

---

¹⁵³ Tayyar Arı, **Geçmişten Günümüze Ortadoğu Siyaset Savaş ve Diplomasi**, Alfa yay., İstanbul, 2004, s.591.

kullandırılması, ikincisi Saddam'ın Kuveyt cephesinde ki asker sayısını azaltmak maksadıyla Türkiye'nin Irak sınırına asker kaydırması, üçüncüsü ise, Suudi Arabistan'da toplanan müttefik kuvvetlerine Türkiye'nin asker göndermesidir. Türkiye, ABD'nin bu isteklerinden sadece ilk ikisine olumlu cevap vermiş, üçüncüsüne ise, dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın istekli olmasına rağmen Türk Silahlı Kuvvetlerinin karşı çıkması nedeniyle olumsuz cevap verilmiştir¹⁵⁴.

Türkiye'nin bu tutumunun nedeni; Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesiyle bölgede yüksek bir konuma yükselerek başka sorunlarını da güç yoluyla çözüme eğiliminde olacağından kaynaklanmaktaydı. ABD ve Batılı ülkelerin tutumunda, bölgedeki petrol kaynaklarının Irak'ın eline geçmesi ve petrolün Batıya güvenli ve sürekli bir şekilde transferinin aksayacağı endişesi önemli rol oynarken, Türkiye'nin endişeleri bölgedeki dengenin Türkiye aleyhine bozulacak olmasıydı. Zira kriz öncesinde su sorunu dolayısıyla Irak ve Türkiye arasındaki ilişkiler gerginleşmiş ve Irak'ın sorunu diplomasi yerine güç yoluyla çözmek istediğinin işaretleri ortaya çıkmıştı. Türkiye ile Suriye arasında 1987'de bir protokol yapılmış olmasına karşılık bu protokol üçlü bir düzenlemeye dönüştürülemediğiştir.

1990 Ocak-Şubat aylarında Atatürk barajı için su tutma girişimi sırasında Türkiye-Suriye-Irak ilişkileri gerginleşti. Ancak Türkiye 1990-91 krizi sırasında Irak'ın toprak bütünlüğünü bozmaya dönük girişimlere karşı çıkmıştır. Türkiye'nin krize ve sonrasında ki yaklaşımı bölgede ve Irakta kendi aleyhine bir durumun oluşmasına engel olmaya yönelik olmuştur. Ayrıca Türkiye bağımsızlığını tehdit edecek bir denge değişikliğine veya ülke bütünlüğüne tehdit oluşturacak bir durumun ortaya çıkmasına karşı bir politik tavır ortaya koymuş ve bu çerçevede BM ile işbirliği yapmaktan kaçınmamıştır¹⁵⁵. Ancak Türkiye, körfez krizinde mali yapısı derinden etkilenen az sayıda ülkelerden biri olmuştur. Irak'a uygulanan ve yaklaşık 13 yıl devam eden ambargo Türkiye'yi yılda 2,5-3 milyar dolarlık bir kayba uğratmıştır.

Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın asker gönderme konusunda bu denli istekli olmasının sebebi; Yıldırım Akbulut'un 5 Mayıs 1990 tarihinde Irak'ı ziyareti sonucunda Saddam Hüseyin'in kendisine söyledikleri idi. Saddam Hüseyin, ABD'nin güç

¹⁵⁴ Mehmet Şahin-Mesut Taştekin, **II.Körfez Savaşı**, Platin yay., Ankara, 2006, s.248.

¹⁵⁵ Tayyar Arı, **Geçmişten Günümüze Orta Doğu Siyaset, Savaş ve Diplomasi**, s.592.

kaybettiğini, NATO'nun dağılma aşamasında olduğunu ve “*güçlü devlet çevresine söz geçiren devlettir. Artık ABD'yi kimse dinlemiyor, sizde yardım etmeyecek, şimdi sizin haliniz ne olacak?*” diyerek tehditler savurmuştu. Kendisinde, Türk ordusunun güçlü olduğunu ve her Türk vatandaşının vatan topraklarını savunacağını ifade etmiştir. Yani Irak komşularına saldırmak için kendisine zemin hazırlamaktadır. Zaten bu görüşmenin üzerinden üç ay geçtikten sonra Kuveyt'i işgal etmiştir¹⁵⁶.

ABD tarafından yapılan taleplerin kabul olması neticesinde Türkiye, üs ve tesislerini, ABD ve NATO'nun kullanımına tahsis etmiştir. 10 Ocak 1992 tarihinden itibaren NATO Çevik Kuvvetlerine bağlı 42 savaş uçağı ve 500 personel Malatya Erhaç Hava Üssü'ne yerleşmiştir. 18 Ocak 1991'de Brüksel'de toplanan NATO Konseyi Amerika'nın İncirlik Hava Üssü'nden düzenleyeceği hava harekâtına karşılık Irak'ın Türkiye'ye saldırmasının savaş nedeni sayılacağı kararını aldı¹⁵⁷.

Birinci Körfez Harekâtı'nın başlamasından 16 saat sonra TBMM hükümete, yabancı “*ülkelere asker gönderme*” ve Türkiye'ye “*yabancı asker çağırma yetkisi*” vermiştir¹⁵⁸. Alınan yetki teskeresinden sonra ABD İncirlik Hava Üssü'nü kullanmaya başlamış ve Türkiye dolaylı da olsa savaşa girmiş oluyordu. Ancak alınan kararlar ve yürütülen politika, siyasi ve askeri çevrelerde rahatsızlık yaratmıştır. Cumhurbaşkanı Turgut Özal ile fikir ayrılıklarından dolayı Dışişleri Bakanı Ali Bozer, Milli Savunma Bakanı Sefa Giray ve Genelkurmay Başkanı Necip Torumtay görevlerinden istifa ettiler¹⁵⁹.

İncirlik Hava Üssü'nün kullanılması ülke içinde siyasi ve politik karışıklıklara sebep oldu. Tüm Amerikan kaynakları ve Genelkurmay Başkanlığı İncirlik Hava Üssü'nün kullanılmaya başladığını belirtirken Hükümet bunu kabul etmedi¹⁶⁰. Üslerin kullanımını konusunda dönemin Başbakanı Yıldırım Akbulut savaş sonrasında yaptığı yazılı değerlendirmede “*Irak'a karşı müttefiklere başlattığı harekâtın indirilmesi harekâta katılan ülkelere BMGK'nın kararlarına uygun olarak destek sağladık. Yani başta İncirlik Üssü olmak üzere sınıra yakın bazı hava alanlarımızın Müttefik uçakları tarafından kullanılmasına izin verdik. O günkü gazeteleri incelemek, o günlerin ne kadar kritik*

¹⁵⁶ Mustafa Kayar, **Türk Amerikan İlişkilerinde Irak Sorunu**, IQ Kültür Sanat yay., İstanbul, 2003, s.188.

¹⁵⁷ Hulki Cevizoğlu, **Amerika'nın Körfez Savaşı**, Ceviz Kabuğu yay., Ankara, 2003, s.23.

¹⁵⁸ **Milliyet**, 17 Ocak 1991

¹⁵⁹ Hulki Cevizoğlu, **Amerika'nın Körfez Savaşı**, s.24.

¹⁶⁰ **Cumhuriyet**, 20 Ocak 1991

günler olduğunu bilmeye yetecektir. Bütün gazeteler, İncirlik'ten kalkıp havalanan ve birkaç saat sonra geri dönen uçakları yazıyor. Muhalefet, Hükümetin İncirlik Üssü'nü kullandığını açıklamasını istiyordu. Biz sessizliğimizi sürdürdük kamuoyuna bir hafta süreyle İncirlik'le ilgili herhangi bir açıklamada bulunmadık. Tabii bunun bir sebebi vardı. Biz Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti olarak savunmamız ile ilgili her türlü tedbiri almalydık. İncirlik Üssü'nü Müttefik uçaklarına kullandığımızı açıklamamız Irak'ı harekete geçirebilirdi”¹⁶¹ diye ifade etti. İncirlik Hava Üssü'nün ABD tarafından kullanıldığını öğrenen Irak, Türkiye'ye sert bir nota vererek protesto etti.

Savaşın bitmesinin ardından Irak'ın güneyinde Şiilerin, Kuzeyde de Kürtlerin ayaklanması neticesinde ABD, Irak'ın parçalanmasının bölge dengelerini alt-üst etmesinden endişelenerek, Saddam'ın ayaklanmaları bastırmasına izin vermiştir. Ancak Saddam'dan kaçan binlerce mültecinin Türkiye'ye yönelmesi, bölge siyaseti bakımından büyük bir sorun haline getirdi. Türkiye'ye gelen sığınmacıların Cumhurbaşkanı Turgut Özal tarafından yapılan yoğun diplomasi ile Irak sınırında tutma isteği, ABD tarafından da desteklenmiş ve gerek Kürtlere yardım amacıyla gerekse Irak'ın bütünlüğünü korumak ve Saddam rejiminin denetlenmesini sağlamak için, Kuzey Irak'ta 36. paralelin kuzeyinde uçuş yasağı getirilmiştir¹⁶².

Savaş sonunda Türkiye Irak politikasında üç temel konu üzerinde durdu. Birincisi, Irak'ın toprak bütünlüğünün korunması ve bölgede bir Kürt devleti oluşumunun engellenmesi, İkincisi; Türkiye'nin meşru güvenlik endişesinin gözetlenmesi ve özellikle PKK terörünün engellenmesi, üçüncüsü de Irak'ta yaşayan Türkmenlerin korunmasıdır. Bu kapsamda Türkiye'nin özellikle Kuzey Irak'a yönelik politikasında temel sorun burada oluşabilecek otorite boşluğunu doldurmak olmuştur. Kuzey Irak'ta PKK terör örgütünün mevcudiyeti nedeniyle Türkiye, bölgeye 1980'li yıllardan itibaren sayısız askeri operasyonlar düzenlemiştir. Türkiye, teröre karşı verdiği mücadelede Irak'ın bütünlüğünün devamına önem vererek, gerek dönemin Saddam Hüseyin İktidarı gerekse Kuzey Irak'ta birleşik bulunan Mesut Barzani ile Celal Talabani gibi liderlerin başında bulunduğu Kürt aşiretleri ile işbirliği de yapmıştır. Aslında Kuzey Irak'ta 23 Ekim 1991'de, Bağdat'ın Kürtlere karşı ekonomik ambargo başlatması ve akabinde bu bölgede

¹⁶¹ Gürkan Tekin, **1991 Körfez Savaşı ve Türk Kamuoyu**, Hacettepe Ü.A.İ.İ.T.E. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2004, s.104.

¹⁶² Mehmet Şahin-Mesut Taştekin, **a.g.e.**, s.249.

hükümet görevlilerini geri çekmesi ile bir iktidar boşluğu oluşmuş ve Buda Kürtlerin teşkilatlanma süreci daha da hızlandırdı. Şubat ve Mart 1992’de Irak Kürtlerinin iki büyük partisinden biri olan Kürdistan Demokratik Partisi (KDP) lideri Mesut Barzani, Türkiye’yi ziyaret etti. Barzani, Cumhurbaşkanı Turgut Özal, Başbakan Süleyman Demirel, Başbakan Yardımcısı Erdal İnönü, Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin ve bazı Türk diplomatlarıyla bölge geleceği ile ilgili görüşmeler yaptı¹⁶³.

Kuzey Iraklı Kürtlerin Temmuz 1992’de bir hükümet oluşturmaları, Eylül ayında istihbarat ve Polis örgütü kurmaları, Ekim ayında bir ordu oluşturmaları ve ardından Erbil’de bir Federe Kürt Devletinin kurulduğunu ilan etmeleri üzerine Türkiye, Kürtlerin aldığı bu kararların bölgesel güvenlik ve istikrarı olumsuz etkileyeceğini ve bu eylemlerinin tanımayacağını açıkladı¹⁶⁴.

Türkiye, Temmuz 1992’de KDP lideri Mesut Barzani ve KYB lideri Celal Talabani ile Cumhurbaşkanı Turgut Özal’ın talebi neticesinde Ankara’da görüşmeler yapmış ve bu liderlere Türkiye adına diplomatik pasaport verilmesi sağlandı. Ayrıca bu grupların Ankara’da temsilcilik açmalarına da izin verilmişti.

Türkiye Kürt grupların bu kararının ardından Eylül 1992’de PKK’nın üslendiği bölgelere yönelik operasyonlara başladı. Bu operasyonlara Barzani’nin kuvvetleri de destek verdiler. Türkiye, bu noktada bölgede Bağdat yönetiminin tekrar etkinliğini koruması gerektiği yönünde mesajlarda verdi. Ayrıca Türkiye, bölge ile ilgili sorunlarda, ileriki yıllarda da örnekleri görülecek olan bölge ülkeleri zirvesi düzenleyerek, Suriye ve İran’ında katıldığı bir konferans yaparak, bölge istikrarının devamının bu ülkelerin ortak çıkarı olduğunu vurguladı. Türkiye dolayısıyla Kürt sorunu odaklı oluşmaya başlayan Irak politikasında, bölgesel istikrarın devamının Irak’ın bütünlüğü ile sağlanacağını düşünen bir bölge ülkesi olarak ABD’nin Kürt liderleri bir araya getirdiği Dublin sürecinden de rahatsız olmuştur. Türkiye, Kuzey Irak’ta PKK ile birlikte diğer Kürt gruplarının da güç boşluğundan yararlanarak, bir siyasal güç haline gelmelerini engellemek ve bölgeden Türkiye’ye yönelik terör eylemlerini bastırmak ve kontrol altına almak amacıyla gittikçe artan şekilde askeri operasyonlar düzenlemeye başlamıştır¹⁶⁵.

---

¹⁶³ Ümit Özdağ, “Kuzey Irak ve PKK”, *Avrasya Dosyası Dergisi*, III/1 (Mayıs 1996), s.81–88.

¹⁶⁴ Mehmet Şahin-Mesut Taştekin, *a.g.e.*, s.250.

¹⁶⁵ Mustafa Kayar, *a.g.e.*, s.262-263.

1999 yılına gelindiğinde Türk Dışışleri yetkilileri ABD yetkilileri ile birlikte Kuzey Irak'ta Barzani ve Talabani ile görüşmelere devam ederek, Kürt devletinin kurulmasının Türkiye'nin kabul edilemezleri arasında olduğunu belirtirler. Bu arada savaşın bitimiyle birlikte bölgedeki Kürtlere yardım maksadıyla İngiliz ve Fransız askeri kuvvetlerinin Zaho civarında oluşturduğu askeri güç, “*huzur harekâtı operasyonunu*” gerçekleştirmiştir. 16 Temmuz 1991'de biten bu operasyonların ardından ikinci huzur operasyonu yada Türk kamuoyunda bilinen diğer ismiyle Çekiç Güç operasyonları başlamış, Türkiye ise bu gücün ülkesinde konuşlanmasına gerek bölgesel güvenliğin sağlanması gerekse ABD'nin yürüttüğü operasyonların kendisi tarafından da izlenmesi için izin vermişti. Ancak Ülke içinde Çekiç Güç'e yönelik eleştiriler artmaya başlamış; Türkiye, Çekiç Güç operasyonlarının zaman zaman denetlenemez durumlarıyla karşı karşıya kalmış; Zaman zaman da bu gücün operasyonları Türk Amerikan ilişkilerinde rahatsızlıklara neden olmuştu. Çekiç Güç üzerinde Türk iç politikasında, gerek muhalefet ve iktidar gerek kamuoyu tarafından yapılan spekülatif ve eleştirel değerlendirmelerine karşın, siyasal İslamcı Refah Partisi lideri ve zamanın Başbakanı Necmettin Erbakan dahil bu gücün görev süresi ile ilgili bir değişikliğe gidememiştir. İç siyasette her zaman gündemde olan çekiç güç, aynı zamanda, Irak'ın Kuzeyinde bulunan Kürt grupların teşkilatlanma sürecinin hızlanmasında da katkı sağlamıştı¹⁶⁶. Ancak 1999 ABD yetkilileri ile yapılan görüşmede ABD Savunma Bakanı Saddam Hüseyin'in işbaşında kaldığı süre içinde Çekiç Gücün devam edeceğini açıklamıştır.

Soğuk Savaşı bitişiyile başlayan stratejik yeniden değerlendirme süreci Körfez Krizinden alınan derslerin ışığında hız kazandı. Birisi sistemik diğer bölgesel bu iki etmen, TSK'nın 1990'lardaki askeri doktrine ve yapılanmasına damgasını vurdu. 1991 yılında NATO, Soğuk Savaş süresince benimsediği “*İleriden Savunma*” (Forward Defence) stratejisini, daha düşük bir harbe hazırlık durumunu gerektiren “*İleri Mevcudiyet*” (Forward Presence) konsepti ile değiştirdi. Avrupa'da azalan askeri tehdide koşut bu gelişme Türkiye'nin güvenlik gereksinimleri için yetersiz bulunduğundan TSK, “*İleriden Savunma*” ilkesine göre kuvvet planlamaya ve bulundurmaya devam etmektedir¹⁶⁷.

¹⁶⁶ Faruk Sönmezoğlu, **Türk Dış Politikasının Analizi**, Der yay., İstanbul, 2004, s.915.

¹⁶⁷ **A.g.e.**, s.917.

B- TÜRKİYE EKONOMİSİNE ETKİLERİ

Irak'ın 1 Ağustos 1990 yılında Kuveyt'i işgali, Birleşmiş Milletler tarafından şiddetle kınanmış ve bir an önce geri çekilmesi yönünde Irak yönetimine baskı yapılmıştır. Ancak, Irak'ın kendiliğinden geri çekilmemesi sonucu 17 Ocak 1991'de ABD önderliğinde gerçekleştirilen müdahale ile Kuveyt'ten çekilmek zorunda bırakılmıştır¹⁶⁸.

Irak'la yapılan I. Körfez Savaşı, petrol fiyatları, kara taşımacılığı, müteahhitlik hizmetleri ve ihracat üzerindeki olumsuz etkileri nedeniyle Türkiye ekonomisinin önemli kayıplara uğramasına sebep olmuştur. Körfez Krizinin petrol fiyatları üzerindeki etkileri daha çok Irak'ın Kuveyt'i işgal ettiği 1990 yılının ikinci yarısında ve 1991 yılının ilk aylarında hissedilmiştir. Ham petrol varil fiyatları, Körfez Krizi öncesi son üç ay ortalaması olan 15,9 dolardan 37,4 dolara kadar çıkmıştır. Irak'ın Kuveyt'i işgalinden önceki ay olan Temmuz 1990'da 16 dolar olan bir varil ham petrolün fiyatı, Kuveyt'in işgalinin ardından Ağustos 1990'da yüzde 53 artışla 24,5 dolara yükselmiştir¹⁶⁹.

Türkiye, BMGK 5 Ağustos 1990 yılında aldığı 661 sayılı kararına destek vererek Irak'ın Kuveyt'i işgalini kınamıştır. Hemen ardından acele bir kararla 7 Ağustos 1990'da Kerkük-Yumurtalık Ham Petrol Boru Hattı'nı tamamen kapatmış, T.C. Merkez Bankası, Irak ve Kuveyt Dinarı cinsinden döviz efektif alış-satışını durdurmuş, Irak'a sağlık malzemeleri ve gıda maddeleri dışında kalan ürünlerin satışına ve geçişine izin verilmeyeceği açıklanmıştır¹⁷⁰. Irak ile Kuveyt'in mal varlıkları dondurularak bu ülkelere yönelik ticari faaliyetlere ait ödemeler kesilmiştir. Yerli ve yabancı petrol şirketleri tarafından akaryakıt fiyatlarına 7, 9, 24 ve 27 Ağustos 1990 tarihlerinde %9 ile %28 oranında aşamalı olarak zam yapıldı¹⁷¹.

---

¹⁶⁸ Mustafa Güleç-Gencay Oğuz, **Irak Savaşının Gölgesinde Türkiye Ortadoğu Ülkeleri Ticari İlişkileri**, Dış Ticaret Müsteşarlığı Ekonomik Araştırmalar ve Değerlendirme Genel Müdürlüğü yay., Ankara, 2003, s.3.

¹⁶⁹ **A.g.e.**, s.3.

¹⁷⁰ Necip Torumtay, **Değişen Stratejilerin Odağında Türkiye**, İstanbul, 1996, s.45.

¹⁷¹ Kadir Sağlam, **Ortadoğu'da ve Dünyada Körfez Savaşı İle Değişen Güç Dengeleri**, İstanbul, 1999, s.196.

Bu arada Türkiye, BMGK kararları doğrultusunda, 10 Ağustos 1990 tarihinden itibaren, Irak'a karşı uygulanacak ambargo kapsamına gıda maddelerini de dahil etmiştir. 16 Ağustos 1990'da Irak'ta iş yapan Türk firmaları işlerini durdu ve işçilerini geri çekmek amacıyla Irak Hükümetine başvuruda bulundular. 25 Eylül 1990'da petrol ürünleri ithalatında %20 olan fon oranının %15'e düşürülmesi, Destekleme Fiyat İstikrar Fonu hakkındaki Karar'a geçici bir madde eklenerek sağlanmıştır. 15 Ekim 1990'da Petrol Ofisi ve Türk Petrol ürünlerine %1,4-%1,6 oranında zam yapıldı. 21 Kasım 1990'da bankalar, enflasyonun yükselme eğilimi göstermesi ve piyasaların para talebinin artması üzerine hızlanan para kaçışını önlemek için mevduat faizlerini %60 barajının üstüne çıkartmaya başladılar. BMGK'nin 661 sayılı Ekonomik Yaptırımlar Kararı doğrultusunda, Türk Hükümeti'nin Irak ve Kuveyt ile ilgili aldığı tedbirler sonucu, gerçek ve tüzel kişilerin bu ülkelerde müteahhitlik, transit ticaret, ihracat, bankacılık, nakliyat ve turizm işlemlerinden doğan hak ve alacaklarına ilişkin olarak Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'na başvurmaları istenmiş ve 31 Aralık 1990 tarihine kadar süre tanınmıştır.¹⁷²

BM güvenlik konseyi, ekonomik ambargonun uygulaması sürecinde gıda karşılığı yardım programı çerçevesinde 14 Nisan 1995'te aldığı 986 sayılı kararla “gıda karşılığı petrol” programını başlattı. Karara göre bir anlamda geçici bir çözüm olarak Irak halkının insani gereksinimlerini karşılamak amacıyla 90 günde 1 milyar dolarlık petrol ihraç etmesi; ancak bunun önemli bir kısmının Kerkük-Yumurtalık boru hattından yapılması ve Türkiye'nin de BM yaptırımlar komitesinin öngördüğü oranlarda petrol boru hattının kullanılması karşılığı olarak petrol almasına izin verildi. 1996 Aralığından itibaren program uygulanmaya başlanmıştır¹⁷³.

Her ne kadar halen Irak'ta çatışmalar devam etmekteyse de, BM 21 Mayıs 2003 tarihinde çıkarttığı 1483 Sayılı Karar ile 13 yıldır Irak'a uygulanan ambargoyu kaldırmıştır. Aynı Karar'da, Gıda Karşılığı Petrol Programı'nın altı ay daha devam edeceği ve bu sürenin sonu olan 21 Kasım 2003'te yürürlükten kaldırılacağı

---

¹⁷² Nurcan Yüzbaşıoğlu, “Körfez Krizinin Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri (1990–1991)”, **Hazine ve Dış Ticaret Dergisi**, Sayı: 13 (Haziran 1992), s.79–80.

¹⁷³ Tayyar Arı, **Geçmişten Günümüze Orta Doğu Siyaset, Savaş ve Diplomasi**, s.583.

belirtilmiştir.¹⁷⁴ Yapılan savaşın Türkiye Ekonomisine etkilerini aşağıdaki başlıklar altında inceleyelim;

1-Dış Ticarete Etkileri

Körfez Savaşı öncesinde Irak, dış ticaretimizde 2–2,5 milyar dolar civarındaki ticaret hacmiyle ilk 4 ülke arasında yer almıştır. Ancak savaşın ardından yürürlüğe giren 6 Ağustos 1990 tarih ve 661 sayılı BMGK kararı sonucunda Türkiye ile Irak arasındaki ticari ilişkiler durma noktasına gelmiştir¹⁷⁵.

1996 yılından itibaren Irak ile ticari ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesine yönelik ikili düzeydeki çabalar yoğunlaştırılmış ve bu bağlamda Körfez Savaşı sonrasında ilk olarak 1996 yılı Temmuz ayında kamu ve özel sektör temsilcilerinden oluşan Türk heyeti Irak’a resmi ziyarette bulunmuştur. Aynı yılın aralık ayında 6 yıl aradan sonra Türkiye-İrak 11. Dönem Karma Ekonomik Komisyon (KEK) toplantısı yapılmıştır¹⁷⁶.

Söz konusu toplantılarda alınan kararların etkin bir şekilde uygulanması ve 1996 yılı sonlarında “gıda karşılığı petrol” programının yürürlüğe girmesi sonucunda 1997 yılında iki ülke arasındaki ticaret hacmi bir önceki yıla göre % 300 oranında artarak 1 milyar dolar düzeyine ulaşmıştır¹⁷⁷.

1998 yılında petrol fiyatlarının düşmesi ve Irak’ın MOU kapsamındaki ticarete başka ülkelere de yönelmesi nedenleriyle ticaretimiz bir önceki yıla göre % 38 oranında gerilemiştir. 1999 yılında ise ticaret hacmi, artan petrol ithalatına paralel olarak % 8 oranında yükselmiş ve 613 milyon dolar olarak kaydedilmiştir.

I. Körfez Savaşı dış ticaretimizi önemli ölçüde etkilemiştir. Bu döneme ve 2000 yılına kadarki dış ticaret göstergeleri Tablo-10’da gösterilmiştir. Verilen değerler incelendiğinde, dış ticaret hacminin arttığı, ancak bu artışta ithalatın ihracata göre daha

---

¹⁷⁴ Mustafa Güleç-Gencay Oğuz, **Irak Savaşının Gölgesinde Türkiye Ortadoğu Ülkeleri Ticari İlişkileri**, Dış Ticaret Müsteşarlığı Ekonomik Araştırmalar ve Değerlendirme Genel Müdürlüğü yay., Ankara, 2003, s.7–8.

¹⁷⁵ **Türkiye-İrak Ticari İlişkileri**, http://www.3f.com.tr/dış_ticaret_türkiye.htm

¹⁷⁶ **Türkiye-İrak Ticari İlişkileri**, http://www.3f.com.tr/dış_ticaret_türkiye.htm

¹⁷⁷ **Türkiye İhracatının Gelişimi**, www.dtm.gov.tr/IHR/genel/genel.htm - 353k

hızlı artarak daha büyük paya sahip olduğu görülmektedir. Buna paralel olarak ihracatın ithalatı karşılama oranında düşüşlerin yaşanması, dış ticaret açığının büyümesine neden olmuştur.

Tablo-10 Dış Ticaret Göstergeleri¹⁷⁸

Yıllar	İhracat	İthalat	Hacim	Denge	İhracat/ İthalat
1989	11.625 ¹⁷⁹	15.792	27.417	-4.167	73,6
1990	12.959	22.302	35.261	-9.343	58
1991	13.594	21.047	34.641	-7.453	65
1992	14.715	22.871	37.586	-8.156	64
1993	15.345	29.428	44.773	-14.083	52
1994	18.106	23.270	41.376	-5.164	77,8
1995	21.637	35.709	57.346	-14.072	60,6
1996	23.224	43.627	66.851	-20.403	53
1997	26.261	48.559	74.820	-22.298	54
1998	26.974	45.921	72.895	-18.947	58,7
1999	26.588	40.671	67.259	-14.083	65,3
2000	27.774	54.503	82.277	-26.729	51

¹⁷⁸ Dış Ticaret Müsteşarlığı, www.dtm.gov.tr/IHR/genel/genel.htm - 353k

¹⁷⁹ Milyon Dolar

Bu dönemde ihracatta artışlar olmasına karşın, ithalatın artış hızının yüksek olması, 1990 yılında İthalat Rejimi'nde yapılan değişikliklere¹⁸⁰ ve Tablo-11'den de görüleceği gibi nispeten aşırı değerlenen döviz kurlarına bağlanabilir.

Tablo- 11 Aylık Ortalama Döviz Kurları¹⁸¹

Yıllar	ABD Doları	Alman Markı
1989	2.120,78	1.129,98
1990	2.607,62	1.620,64
1991	4.169,85	2.511,49
1992	6.868,69	4.419,82

2- İthalata Etkileri

I. Körfez Savaşı döneminde Türkiye'nin gerçekleştirdiği genel ithalatı Tablo-12 de verilmiştir. Tablo incelendiğinde, 1990 yılında yapılan ithalatta artış sağlandığı, bu artışın 1991'de kısmen de olsa gerilediği, ancak savaş bittikten sonra 1992'de yeniden yükselme trendine girdiği görülmektedir. Körfez ülkeleri ile olan ithalatımız I. Körfez Savaşı yıllarında belli bir miktar gerilemiştir.

Ambargo öncesine kadar Irak dış ticaretimizde önemli bir yer tutmaktaydı. Çünkü bu ülke, Almanya'dan sonra ikinci ticari ortağımız olarak gelmekteydi.¹⁸² 1989 yılında Irak'tan ithalatımız 1 milyar 650 milyon dolar iken, 1990 yılında 1 milyar 47 milyon dolar seviyesine düşmüştür. Bu düşüş, Ağustos ayında Irak'a uygulanan ambargoyla doğrudan ilişkilidir. Nitekim Savaş yılı olan 1991'de Irak'la hiç ithalatımız olmamıştır. Bu ülkeden yapılan ithalat 1992 yılında çok düşük seviyede gerçekleşerek, 1 milyon dolar olmuştur.

¹⁸⁰ Nurcan Yüzbaşıoğlu, **a.g.e.**, s.77.

¹⁸¹ Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, Döviz Kurları; web sitesinden ortalama değerler alınmıştır. <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/kurlar/kurlar.html>

¹⁸² M.Rifat Hisarcıkıoğlu, "Irak'ın Yeniden Yapılandırılmasına Katkı Sağlamaya Çalışıyoruz", **PetroGas Dergisi**, Sayı:43 (Ekim 2003), s.51.

Tablo-12 Ülke Grupları ve Seçilmiş Ünelere Göre İthalat¹⁸³

Ülkeler	Yıllar				Değişim %
	1989	1990	1991	1992	
Genel İthalat	15,79	22,30	21,05	22,87	43,4
OECD Ülkeleri	9,913	14,23	14,07	15,42	42,4
AB Ülkeleri	6,055	9,328	9,222	10,05	44,6
Diğer Avrupa Ülkeleri	1,502	2,209	2,026	2,220	...
İslam Ülkeleri	2,921	3,854	3,175	3,414	...
Körfez Ülkeleri	2,186	2,518	2,301	2,467	19,7
Irak	1,650	1,047	-	1	...
İran	233	492	91	365	...
Suudi Arabistan	212	724	1,829	1,665	...
Kuveyt	81	54 ¹⁸⁴	-	68	...
Diğerleri	10	201	381	368	...

I. Körfez Savaşı döneminde Kuveyt'ten yaptığımız ithalat 1989 yılında 81 milyon dolar iken, 1990'da 54 milyon dolara düşmüş, 1991'de savaş nedeniyle bu ülkeyle hiç ithalatımız olmamış, 1992'de ise yeniden yükselme trendine girmiştir. I. Körfez Savaşı döneminde Irak ve Kuveyt'le olan ithalatımızdaki azalma BMGK'nin aldığı ambargo kararlarını hemen uygulamamızdan kaynaklanmaktadır.

¹⁸³ Devlet İstatistik Enstitüsü, **Türkiye İstatistik Yıllığı 1994**, Ankara, 1995, s.556., bkz., **Türkiye İhracatının Gelişimi**, <http://www.dtm.gov.tr/IHR/genel/genel.htm>

¹⁸⁴ Milyon Dolar

3- İhracata Etkileri

Birinci Körfez Savaşı'ndan önce Irak ile Türkiye arasındaki ticaret hacmi yılda 2 milyar dolar civarında gerçekleşmekteydi. 1985–1989 yılları arasında Irak'a gerçekleştirilen ihracat değerleri ve Türkiye'nin bu ihracattaki ortalama payı % 8.1dir. Bu veriden yola çıkarak normal koşullar altında Türkiye'nin 1990 yılında Irak'a Gerçekleştirmesi beklenen ihracat değeri bulunmuştur. Söz konusu değer Türkiye'nin 1990 yılında gerçekleştirdiği toplam ihracatın % 8,1'i olan 1.037 Milyon dolardır. Anılan yıl itibari ile Irak'a gerçekleştirilen ihracat değeri ise 215 Milyon dolar olup normal koşullar altında yapılması gereken ihracat değerinden çıkarıldığında ihracattaki kaybımız 822 Milyon dolardır¹⁸⁵.

1991–2001 yılları arasında Irak'a yapılan ihracattaki kayıplar ise Türkiye'nin toplam ihracatındaki artış oranları baz alınarak hesaplanmıştır. Örneğin 1991 yılındaki Türkiye'nin toplam ihracatı bir önceki yıla göre % 4,8 artarak 12,959 Milyar dolardan 13,594 milyar dolara ulaşmıştır. Söz konusu % 4,8 oranındaki artış göz önüne alınarak 1991 yılında normal koşullar altında Irak'a gerçekleştirilmesi beklenen ihracat değeri tespit edilmiştir. Türkiye'nin Irak'a yaptığı ihracatla gerçekleştirilmesi beklen ihracat ve toplam kayıp Tablo-13'te gösterilmiştir¹⁸⁶.

Irak ve Kuveyt'e olan ihracatımızdaki azalma, BMGK'nin ambargo kararı alması nedeniyle Türkiye'nin ilaç ve gıda maddeleri dışında bu ülkelere olan tüm ihracatını durdurmasından kaynaklanmaktadır.¹⁸⁷ Bu nedenle 1989 yılı baz alındığında, 1990–1992 yıllarındaki Irak'a yaptığımız ihracat kaybımız 556 milyon dolar, aynı yıllar için Kuveyt'e 327 milyon dolar olup, her iki ülke için toplam kayıp 883 milyon dolar civarındadır.

Bu kayıpların yanı sıra Körfez Krizi nedeniyle Türkiye'nin 7 Ağustos 1990 tarihinden önce Irak ve Kuveyt'e yönelik yapılan, ancak bedeli tahsil edilmemiş ihracat alacakları Irak'tan 34 milyon 480 bin dolar, Kuveyt'ten ise 5 milyon 50 bin dolardır. Ayrıca bu ülkeler için imal edilip de elde kalan malların değerinin sırasıyla 53 milyon 950 bin dolar ve 1 milyon 360 bin dolar olduğu tespit edilmiştir.¹⁸⁸

¹⁸⁵ Tuncay Özkan, **a.g.e.**, s.620.

¹⁸⁶ **A.g.e.**, s.621.

¹⁸⁷ Kadir Sağlam, **a.g.e.**, s.201.

¹⁸⁸ Nurcan Yüzbaşıoğlu, **a.g.e.**, s.93.

Tablo-13 Ülke Grupları ve Seçilmiş Ülkelere Göre İhracat¹⁸⁹

Yıllar	Türkiye'nin Toplam İhracatındaki Artış Oranları	Irak'a Gerçekleştirilmesi Beklenen İhracat	Irak'a Gerçekleştirilen İhracat	Kayıp
1990	-	1.037	215	822
1991	4,8	1.087	122	965
1992	8,2	1.177	212	965
1993	4,2	1.227	160	1.067
1994	18	1.448	141	1.307
1995	19	1.728	123	1.605
1996	7,2	1.883	219	1.664
1997	13	2.092	549	1.543
1998	2,7	2.148	366	1.782
1999	-1,4	2.118	247	1.871
2000	4,4	2.211	371	1.840
2001	8	2.387	700	1.687
	Toplam	20.543	3.425	17.118

4- Kerkük-Yumurtalık Ham Petrol Boru Hattı

Irak-Türkiye Ham Petrol Boru Hattı Sistemi, Irak'ın Kerkük ve diğer üretim sahalarından elde edilen ham petrolü Ceyhan (Yumurtalık) Deniz Terminali'ne ulaştırmaktadır. 35 Milyon ton yıllık taşıma kapasitesine sahip bulunan söz konusu boru

¹⁸⁹ Tuncay Özkan, a.g.e., s.621.

hattı, 1976 yılında işletmeye alınmış ve ilk tanker yüklemesi 25 Mayıs 1977'de gerçekleştirilmiştir. 1983 yılında başlayıp, 1984 yılında tamamlanan I. Tevsi Projesi ile hattın kapasitesi 46,5 Milyon ton/yıl'a yükseltilmiştir. I. Boru Hattı'na paralel olan ve 1987 yılında işletmeye alınan II. Boru Hattı ile de yıllık taşıma kapasitesi 70,9 Milyon ton'a ulaşmıştır.¹⁹⁰

1990 yılına kadar Türkiye'nin Kerkük-Yumurtalık Ham Petrol Boru Hattından yıllık ortalama geliri 400 Milyon dolardır. Bu nedenle 1990 yılında beş aylık gelir kaybı 160 milyon dolar civarında olmuştur. Yine bu kapsamda 1991–1996 yılları arasında Türkiye'nin söz konusu boru hattında yıllık gelir kaybı 400 milyon dolar olarak kaydedilmiştir. 1997–2001 yıllarında ise BM'nin Irak'a yönelik olarak başlattığı “*Petrol Karşılığı Gıda Yardımı Programı*” çerçevesinde Kerkük-Yumurtalık Petrol Boru Hattından tam kapasiteyle çalışması neticesinde yıllık gelir kaybı 200 milyon dolar düzeyine düşmüştür¹⁹¹.

Ambargo kararının BMGK'nin 14 Nisan 1995 tarih ve 986 Sayılı Kararı ile yumuşatılarak Kerkük-Yumurtalık Ham Petrol Boru Hattı'nın sınırlı petrol sevkiyatı için 16 Aralık 1996 tarihinde tekrar işletmeye açıldığı günden itibaren 2001 yılına kadar taşınan petrol miktarları Tablo-14'te gösterilmiştir¹⁹². Aralık 2002 sonuna kadar toplam 191.121.902 ton (1.415.287.838 varil) taşıma gerçekleştirilmiştir.

5- Ham Petrol İthalatı ve Petrol Fiyatlarına Etkileri

Krizin başında itibaren ekonomi ile ilgili ilk ciddi gelişme BM'nin ambargo kararı sonrası Türkiye'nin petrol boru hattını kapatması idi. Tablo-15'te görüldüğü gibi, Türkiye'nin ham petrol ithalatı 1990 yılında, bir önceki yıla göre bir miktar artmıştır. 1991 yılında bir miktar gerileyen ham petrol ithalatı 1992'de yeniden artmıştır. Körfez Krizi ve Savaşları'nın ham petrol fiyatları üzerindeki etkileri özellikle 1990 yılında ciddi bir şekilde hissedilmiştir. Bu yılda varil başına petrol fiyatı 23,9 dolara çıkmıştır.

¹⁹⁰ BOTAŞ, **Irak-Türkiye Ham Petrol Boru Hattı**, <http://www.botas.gov.tr/raporlar/Botas/petrol.htm>

¹⁹¹ Tuncay Özkan, **a.g.e.**, s.618.

¹⁹² BOTAŞ, **Ham Petrol Boru Hattı Taşımacılığı**, <http://www.botas.gov.tr/faliyetler/hampetrol.asp>

Tablo-14 Yıllar İtibarıyla Taşınan Ham Petrol Miktarları¹⁹³

Yıllar	Irak-Türkiye	Ceyhan-Kırıkkale	Batman-Dörtyol	Şelmo-Batman
1990	339.939 ¹⁹⁴	21.130	22.544	1.526
1991	-	17.697	27.944	1.332
1992	-	20.374	25.732	1.295
1993	-	24.210	23.041	804
1994	-	22.648	22.289	1.088
1995	-	24.887	20.146	832
1996	5.215	29.642	16.979	751
1997	134.562	27.644	18.753	703
1998	277.671	23.435	17.128	644
1999	305.603	28.897	17.767	611
2000	285.716	24.751	18.904	825

Tablo-15 Ham Petrol İthalatı (CIF), Ödemeler ve Petrol Fiyatları¹⁹⁵

Yıllar	Miktar (Ton)	Ödemeler (1000 Dolar)	Dolar/Ton	Dolar/ Varil
1989	18.583.831	2.455.572	132.1	17.3
1990	19.825.273	3.495.658	176.3	23.9
1991	17.548.440	2.456.153	140.0	19.0
1992	19.112.074	2.632.090	137.7	18.7

Yine Tablo-15'e baktığımızda ithal edile petrol miktarında, 1990 yılında bir önceki yıla göre %6,6'lık bir artış olurken, petrol fiyatlarında aynı yıllardaki artış oranı

¹⁹³ BOTAŞ, **Ham Petrol Boru Hattı Taşımacılığı**, <http://www.botas.gov.tr/faliyetler/hampetrol.asp>

¹⁹⁴ Bin varil

¹⁹⁵ UCCET, **Economic Report 1991**, TOBB General Publuciation No.198, Ankara, 1991, s.90., UCCET, **Economic Report'95**, TOBB General Publuciation No.312, Ankara, May 1996, s.87.

%33,4 olarak gerçekleşmiştir. Yine aynı yıllarda ham petrol ithalatına yapılan ödemelerdeki artış %42,3 olmuştur.

6- Müteahhitlik Hizmetlerine Etkileri

I. Körfez Savaşı öncesinde Türk müteahhitlik firmaları Irak'ta önemli ihaleler almış ve büyük bir iş potansiyeli elde etmiştir. Irak'ta alınan ihaleler genellikle baraj, santral ve benzeri alt yapı hizmetlerinden oluşmaktaydı. 1981 yılından itibaren Irak'ta toplam 37 Türk firması iş alarak faaliyette bulunmuş, ancak bu sayı Mart 1990 itibariyle 19'a düşmüştür¹⁹⁶. Krizin başlamasıyla beraber işlerini tasfiye eden ve Türkiye'ye dönen müteahhitler, 16 Ağustos 1990 tarihi itibariyle işlerini tamamen durdurarak işçilerini geri çekmek için Irak Hükümetine başvurmuşlardır.¹⁹⁷

Kuveyt'te ise, 1981 yılından itibaren 8 Türk firması faaliyette bulunurken, bu sayı Mart 1990'da 3'e gerilemiştir.¹⁹⁸ Kuveyt'in işgaliyle birlikte firmalar bu ülkeden de çekilmek zorunda kalmışlardır.

Irak'ta, çoğunluğu Türk firmalarında olmak üzere, 1989 sonu itibariyle toplam 30,704 Türk işçisi çalışmaktaydı. Kuveyt'te ise aynı yılsonu itibariyle bu sayı 3,950'dir.¹⁹⁹

7 Ağustos 1990 tarihi itibariyle Irak'ta iş yapan Türk müteahhit firmaların devam eden işlerinin tutarı 719 milyon 306 bin dolardır. Bu tutarın 29 milyon 40 bin doları bonoya bağlı alacaklar, 53 milyon dolarlık kısmı da istihkak alacakları olarak belirlenmiştir. Ayrıca bu firmaların istihkakta yapılan 38 milyon dolarlık kesintileri nedeniyle Irak'tan alacakları bulunmaktadır. Bu ülkedeki makine ve ekipmanlarının 68 milyon 100 bin dolar, mobilizasyon ve stoklarının 24 milyon 170 bin dolar olduğu, bunların dışında Irak'tan alınan işler sebebiyle 206 milyon 390 bin dolar tutarında müteahhitlik karlarının elde edilemediği anlaşılmıştır. Diğer taraftan, Kuveyt'te iş gören müteahhitlik firmalarımızın kaybının da 195 milyon 440 bin dolar olduğu dikkate

---

¹⁹⁶ Ahmet İncekara, "Körfez Krizi'nde Türkiye'nin Ekonomik Kayıpları ve Muhtemelen Kazançları", **İstanbul Sanayi Odası Dergisi**, 25/297 (22 Kasım 1990), s.52.

¹⁹⁷ Kadir Sağlam, **a.g.e.**, s.205.

¹⁹⁸ Ahmet İncekara, **a.g.m.**, s.52.

¹⁹⁹ **A.g.e.**, s.52.

alındığında, her iki ülkede müteahhitlik hizmeti veren Türk firmalarının kaybının 614 milyon 140 bin dolar olduğu ortaya çıkmaktadır.²⁰⁰

7- Turizm Gelirlerine Etkileri

Birinci Körfez Savaşı ile birlikte uluslar arası ilişkilerin pekişmesini, güçlenmesini sağlayan etkenlerden biri olan turizm de bir ölçüde etkilendi. Ülkemizde sadece dış turizm zarar görmedi, halkı etkileyen ekonomik kriz, iç turizmin de azalmasına sebep verdi. Bu kriz nedeniyle 123 bin 908 turist gelmekten vazgeçerek rezervasyonlarını iptal ettirdi. İptaller çoğunlukla Fransa, Almanya, Japonya, İtalya, İskandinavya ülkeleri, ABD, Hollanda ve Avusturya'dan geliyordu²⁰¹.

Turizm gelirleri ve gelen turist sayısı Tablo-16'da gösterilmiştir. 1989 yılına göre 1990'da turist sayısı ve buna paralel olarak da geliri artış göstermiştir. Ancak Türkiye'nin Kriz bölgesine komşu olması 1991 yılı için yapılan rezervasyonların büyük miktarlarda iptallerine sebep olmuştur. 1992'de turist sayısı ve gelirleri yeniden artma eğilimine girerek önemli miktarlarda artış göstermiştir. Ancak burada önemli olan nokta, bu Savaşların turizm gelirlerini ve turist sayısını azaltıp azaltmadığından çok, turizm sektöründe girişilmiş büyük yatırımları yavaşlatması ya da durdurması yönündeki etkileridir.

Tablo-16 Turizm Gelirleri ve Gelen Turist Sayısı²⁰²

Göstergeler	Yıllar			
	1989	1990	1991	1992
Gelen Turist Sayısı	4.459.151	5.389.308	5.517.897	7.076.096
Turizm Gelirleri	2.557	3.225	2.654	3.639

²⁰⁰ Nurcan Yüzbaşıoğlu, a.g.e., s.93.

²⁰¹ Selma Aslantaş, **Olası savaşın ekonomik etkileri**, <http://ilef.ankara.edu.tr/gorunum/yazi.php?yad=1694>

²⁰² Devlet Planlama Teşkilatı, **Ekonomik ve Sosyal Göstergeler (1950-1995)**, Ankara, 1995, s.33.

8- İşçi Gelirlerine Etkileri

Savaşın olduğu 1991 yılında ciddi anlamda bir işçi geliri kaybı görülmemiştir. 1989 yılında 3,138 milyon dolar olarak gerçekleşen işçi gelirleri 1990'da 3,325 milyon dolar, 1991'de 2,901 milyon dolar olmuştur. 1992'de yeniden artış gösteren işçi gelirleri 3,074 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir²⁰³. İşçi gelirlerindeki düşüşlerin savaş yıllarında olduğu dikkate alındığında, Irak ve Kuveyt'te çalışan Türk firmalarının kriz ve savaş nedeniyle işlerini tasfiye ederek Türkiye'ye dönmelerinin bu düşüşlerde etkili olduğu ortaya çıkmaktadır.

Yukarıda da bahsedildiği gibi krizle beraber gerilemeye başlayan Türkiye ekonomisi savaş ile beraber giderek bataklığa sürüklenmiş, olumsuz hava savaşın bitmesi ile de sona ermemiş ve 1991 yılı sonuna kadar devam etmişti.

Türkiye'de 1990'da yüzde 9,1 büyümüş olan GSMH, 1991'in ilk iki çeyreğinde sırasıyla yüzde 1.3 ve 1.8 küçülmüştü. Üçüncü çeyrekte yüzde 3,5 büyüme varken son çeyrekte yüzde 0.50'lik küçülme olmuştu. Enflasyon yüzde 48 seviyelerinden yılsonuna kadar yüzde 60 seviyelerine çıkmış, Faizler savaş başladığında yüzde 50 seviyesinden yüzde 62 seviyesine tırmanmıştı. Savaşı bitiminden sonra ise faizler yüzde 70'ler seviyesine yükselmiştir²⁰⁴.

C- BİRİNCİ KÖRFEZ SAVAŞI'NDAKİ MÜLTECİLERİN TÜRKİYE'YE ETKİLERİ:

Irak'tan ülkemize üç ayrı dönemde sığınma olayı yaşanmıştır. Bu sığınma olaylarının birincisi, 28 Ağustos 1988'de İran-Irak savaşı sonrasında Saddam'ın askerlerinden kaçan Kuzey Iraklılar, canlarını kurtarmak için Türkiye'ye sığınmışlardır. İkinci sığınma olayı, 2 Ağustos 1990 tarihinde Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesiyle bir bölümü asker olan Iraklıların Türkiye'ye kaçmasıyla gerçekleşmiştir. Üçüncü sığınma olayı ise Saddam'ın 17 Ocak 1991'de başlayıp 27 Şubat 1991'de sona eren Körfez Savaşı

²⁰³ Devlet Planlama Teşkilatı, **Temel Ekonomik Göstergeler**, Ankara, 1994, s.59.

²⁰⁴ Gürkan Tekin, **a.g.e.**, s.86.

sonrasında 1 milyon dolayındaki Iraklının İran'a, 460 bin Iraklının da Türkiye'ye kaçmasıyla gerçekleşmiştir²⁰⁵. Bu sığınma olaylarından en önemlisi kitlesel sığınma olayı olan Birinci Körfez savaşı sonrasında yaşanan sığınma olayıdır.

Irak 27 Şubat 1991'de BM Güvenlik Konseyi'nin almış olduğu 12 kararı da kabul etti ve savaş sona erdi. Savaşın sona ermesiyle birlikte Irak'ta Güneyde Şii Mezhebine bağlı olanlar ile Kuzeydoğuda bulunan Kürtler, dış ülkelerinde desteklemesiyle Saddam rejimini devirmek maksadıyla iki koldan başkaldırdılar. Bu arada Irak Güçleri toparlanarak hava ve kara kuvvetleriyle önce güneydeki Şii ayaklanmasını sonrada kuzeydoğudaki Kürt ayaklanmasını bastırdı. Irak Güçlerinin yaptığı harekât neticesinde Şiiler ve Kürtler bozguna uğrayarak İran ve Türkiye sınırına doğru kaçmaya başladılar. Can güvenliği kaygısıyla yaklaşık 500.000 Irak vatandaşı yerlerini terk ederek, kitlesel olarak kaçmış, 2 Nisan 1991 tarihinden itibaren Türkiye'nin sınırlarına ulaşmaya başlamıştır. Bölgeye Hakkâri ve Şırnak illeri sınırlarından giriş yapmaya başlamışlardır²⁰⁶. Kaçanlar arasında savaş sırasında arada kalan Türkmenler, Hıristiyan kökenli (Keldani ve Nasturi) kimseler ile az miktarda Saddam rejimi muhalif Araplar bulunmakla beraber çoğunluğunu Kürtler oluşturmaktadır²⁰⁷.

3 Nisan 1991 tarihli Hürriyet gazetesinin baş sayfasında "*Irak'a Ültimatom verdik*" başlıklı yazısında; Katliamda kaçan yüz binlerce insanın Türkiye'ye girmeyi beklediklerini, Ankara'da Milli Güvenlik Kurulu'nun olağan üstü toplantıya çağrılarak sınırın şimdilik açılmamasını ve yüz binlerce insanın Türkiye'ye sığınma isteği karşısında BM Güvenlik Konseyi'ni göreve çağırıldığı belirtilmekteydi²⁰⁸.

4 Nisan 1991 tarihli Sabah Gazetesi baş sayfasında "*Irak Sınırı Cehennem. Yüz binlerce Iraklı Açlık ve Hastalıkla Karşı Karşıya*"²⁰⁹ duyurmuş aynı gün Güneş Gazetesinde "*Kaçan Kürtlerin Durumu Facia*"²¹⁰ başlığı atılmış, yine 4 Nisan 1991 tarihli Cumhuriyet Gazetesi baş sayfasında "*Irak Sınırı Cehennem*" başlığıyla duyurduğu haberinde; "*Irak ordusundan kaçan yüz binlerce kişinin Şırnak ve Hakkâri sınırında ki bekleyişi cehennem azabına döndü. Açlık ve hastalıkla karşı karşıya bulunan binlerce*

²⁰⁵ Muhteşem Kaynak, **Iraklı Sığınmacılar ve Türkiye 1988–1991**, Tanmak yay., Ankara, 1992, s.23.

²⁰⁶ Murat Çelik, **a.g.e.**, s.91.

²⁰⁷ Muhteşem Kaynak, **a.g.e.**, s.28.

²⁰⁸ **Hürriyet**, 3 Nisan 1991

²⁰⁹ **Sabah**, 4 Nisan 1991

²¹⁰ **Güneş**, 4 Nisan 1991

Kürt ve Türkmen yağın kar ve yağmur altında Türkiye'nin sınırı açmasını bekliyor. Çoğunluğunu kadın, çocuk ve yaşlıların oluşturduğu bir grubun, sınırda yanlışlıkla mayınlı alana girmesi sonucu çok sayıda kişinin öldüğü öğrenildi. Sınıra gelen grupların içinde bulunan 500 kadar yaralının tedavi edilemediği için yolda can verdiği” bildiriliyordu²¹¹.

Henüz ağır kış şartlarının hüküm sürdüğü Nisan ayının başlarında Türk sınırına yaklaşan sığınmacıların durumu çok kötüdür. Türkiye aynı tarihte 1988 sığınma olayında Türkiye'ye gelip hala burada barındırılan sığınmacılarla, 1989'da Bulgaristan'dan göçe zorlanmış 320.000 Türk'ün yarattığı sorunların ağırlığını taşıyacak kadar güçlü olmadığı için sığınmacıları kabulde ihtiyatlı hareket etti.

5 Nisan 1991 tarihli Cumhuriyet Gazetesi baş sayfasında “Cumhurbaşkanı BM'den Saddam'a dur denilmesini ve sınırdakilere yardım yapılmasını istedi.” Başlıklı haberinde, Türkiye'nin şu an için sınırını açamayacağını, bu konuda Batı ülkelerinin tavrının beklendiğini, 1988'de göç sırasında Türkiye'ye kabul edilen sığınmacılara Batı'nın sahip çıkmadığını belirtti²¹².

Türkiye insani duygularla bu zavallı kişilere sınır ötesinde gıda ve ilaç yardımı yaparak B.M. Güvenlik Konseyini toplantıya çağırması ve soruna çözüm bulunmasını istemiştir. Benzer istekler Fransa ve İran tarafından da yapılmıştır.

BM. Güvenlik Konseyi 5 Nisan 1991 tarihinde 688nolu kararı alarak tüm üye devletleri ve tüm insancıl kuruluşları yardım çabalarına katkıda bulunmaya davet etmiştir. Bu karar uyarınca yabancı ülke ve kuruluşlardan gelecek yardım zamana bağlıdır. Fakat yaklaşık 500.000 sığınmacı soğuk ve yağmura rağmen güney sınırımız boyunca dolmuştur²¹³. Açlık, yorgunluk ve hastalıklar ölümlere yol açmaktadır. Bu ortamda sınır hukuken olmasa bile fiilen açılmış durumdaydı. Yüz binlerce insan Hakkari ve Şırnak illerinin yerleşim yerlerine yaklaşmışlar ve oralarda gelişigüzel konaklamaya başlamışlardır.²¹⁴

---

²¹¹ Cumhuriyet, 4 Nisan 1991

²¹² Cumhuriyet, 5 Nisan 1991

²¹³ S. Suphi Karaman, **Körfez Bunahını, Körfez Sorunu ve Birleşmiş Milletler**, BM Türk Derneği yay., Ankara, 1998, s.74.

²¹⁴ Turan Yavuz, **ABD'nin Kürt Kartı**, Milliyet yay., İstanbul, 1993, s.165.

Cumhurbaşkanı Turgut Özal 7 Nisan'da, Kürtlerin BM koruması altında Irak'taki topraklarına geri götürülmesinden söz ederek 688 sayılı karara somutluk kazandırdı. Bu konuşmayı takip eden gelişme İngiltere Başbakanı John Major'un, Lüksemburg'daki Avrupa Topluluğu zirvesinde, Irak'ın kuzeyinde bir Kürt bölgesi kurulmasını dile getirmesi olmuştu. Ancak "*Kürt Bölgesi*" deyiminde bir Kürt devletinin çekirdeğini oluşturma ihtimalinin yaratacağı kaygı göz önüne alınarak deyim değiştirildi. Daha yumuşak ve belirsiz anlam taşıyan "*güvenlik bölgesi*", "*geçici tampon bölge*" ifadeleri kullanıldı.

Major'un ortaya koyduğu bu formül iki aşamadan oluşmaktadır. İlk aşamada Türk sınırına yığılan sığınmacılar için küçük bir bölge kurulacak, ikinci aşamada ise bu bölge genişletilecektir²¹⁵. ABD'nin 7 Nisan tarihinde yaptığı havadan malzeme yardımı ile Huzur Operasyonu başladı. Ancak kalıcı çözüm için Mültecilerin kendi topraklarına döndürülmesi gerekmektedir. Bu ise, Kuzey Irak'tan Irak ordusunun ve emniyet güçlerinin çekilmesi ile mümkün olacaktı²¹⁶.

Bu soruna çözüm önerisi Türkiye'den geldi. Öneri, Irak toprakları içerisinde bir güvenlik bölgesinin oluşturulması ve sığınmacıların uluslararası teminat altında tutulacak bir bölgede barınması yönündeydi. Bu önerinin benimsenmesi sonrasında Irak'ın kuzeyinden geçen 36ncı paralel ve Türk sınırı arasında kalan bölge tampon bölge (güvenlik bölgesi) olarak oluşturuldu. Bu gelişmeler sonrasında Mayıs ayının ortalarından itibaren Türk sınırı içerisinde ve dışında kalan mülteciler gerek Türkiye gerekse diğer devletlerin sağladığı imkânlarla güvenlik bölgesine taşındılar. Ancak Ağustos 1991 yılı itibarı ile arta kalan yaklaşık 5000 mülteci Türk topraklarında kaldı²¹⁷.

Gelen sığınmacı sayısının fazlalığı ve daha önce yaşananlardan edinen tecrübeler ışığında, Türk hükümeti hızla daha önce çıkarılmış olan bazı kararları uygulamaya almış²¹⁸ ve gelen Irak vatandaşlarını "*sivil*" ve "*asker*" olarak gruplara ayırmıştır. Asker olan Irak vatandaşlarını 4104 sayılı yasa gereği Milli Savunma Bakanlığı denetim ve gözetimi altında özel kamplara alındı.

---

²¹⁵ Baskın Oran, **Kalkık Horoz Çekiç Güç Ve Kürt Devleti**, Bilgi yay., Ankara, 1998, s.60.

²¹⁶ Murat Çelik, **Körfez Savaşı ve Mülteci Sorunu**, D.E.Ü.A.İ.İ.T.E. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 2004, s.83.

²¹⁷ **A.g.e.**, s.91.

²¹⁸ **Milliyet**, 4 Nisan 1991

Bu sığınmacılara ait ilk toplanma yerleri Şırnak iline bağlı Işıkveren, Kayadibi, Yıldız, Yekmal, Andaç, Ortaköy kamp merkezleri ile Hakkâri iline bağlı Üzümlü, Asma köprü, Narlı, Işıklı, Karasu, 49 numaralı Sınır Taşı, Yeşilova ve Pirinçeken gibi merkezler olmuştur. 3 Mayıs 1991 yılına kadar burada kalmalarına müteakip Batılı ülkeler ve uluslar arası araçlarla geldikleri yerlere geri dönmeye başlamışlardır. Mayıs ayı sonunda sığınmacı sayısı 14.000'in altına inmiştir. 29 Ekim 1991 tarihi itibariyle kalan sığınmacı sayısı 4.199'a inmiş ilk iki sığınma olayından kalanlarla birlikte toplam sığınmacı miktarı 25.675 kişidir.

Diğer taraftan Türk hükümeti, mülteci düzeyinde ki olaylara ilişkin olarak, bakanlık düzeyinde yönetim ve koordinasyonu zorunlu görmüş, 3 Nisan 1991 tarihinde Devlet Bakanı M. Vehbi Dinçerler'i koordinatör bakan olarak görevlendirdi. Bakan aynı gün Diyarbakır'a gitmiş ve Olağanüstü Hal Valiliğinde çalışmalarına başlamıştır. Bu gelişmelere ilave olarak 14 Nisan 1991 tarihinde Koordinatör Bakanlığı başkanlığında bir "yönetim merkezi" oluşturdu²¹⁹.

Başbakanlığa doğrudan bağlı olan bu kuruluşa, Başbakanlık, Genel Kurmay Başkanlığı, Devlet Bakanlığı, M.S.B, İçişleri, Dışişleri, Bayındırlık ve İskan, Sağlık, Tarım Orman ve Köy İşleri Bakanlıkları, M.G.K Genel Sekreterliği, MİT Müsteşarlığı, Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü, Kızılay temsilcileri haftalık koordinasyon toplantılarına katıldılar. Ayrıca "insani yardım" faaliyetine katılan yabancı devlet büyükelçileri veya temsilcileri ile uluslararası kuruluşların temsilcileri ve yabancı gönüllü kuruluşların temsilcileri, her toplantının ilk otuz dakikalık bölümüne katıldılar²²⁰.

Bu merkezin kurulmasında ki maksat Irak'tan gelip geçici barınma merkezlerinde bulunan Iraklıların barınma, yiyecek, sağlık ve diğer ihtiyaçlarını karşılamak ve bu konuda alınması gereken tedbirleri koordine etmek, uygulamaları takip etmektir. Yönetim merkezi ilk toplantısını Koordinatör Devlet Bakanı'nın başkanlığında 22 Nisan 1991 tarihinde yaptı. Merkezin temel görevi ise Bakanlıklar ile kurum ve kuruluşlar arasındaki koordinasyonu hızlandırmak, hükümet görüşünü ve kararını gerektiren konuları üst makama ileterek çözüme çabuk bir şekilde ulaşmak, diğer illerde kurulmuş bulunan İl Koordinasyon ve Destekleme merkezlerini yönlendirmektir. Yönetim merkezi ilk

---

²¹⁹ Muhteşem Kaynak, a.g.e., s.36.

²²⁰ A.g.e., s.37.

toplantısından sonra her hafta Çarşamba günleri olmak üzere altı toplantı yapmış ve sığınmacıların topraklarımızı terk etmesi üzerine 10 Temmuz 1991 tarihinde Devlet Bakanlığının koordinatörlük görevine ve Yönetim Merkezinin varlığına son verilmiştir²²¹.

Türkiye'nin hem 28 Ağustos 1988 tarihinde, hem de 2 Ağustos 1991 Körfez Krizi esnasında ve sonrasında Kuzey Iraklı sığınmacılar nedeniyle katlanmak zorunda olduğu mali külfetin değeri, toplam 1.548.978.235.260 TL'dir.²²²

Kalkınmakta olan bir ülke olarak yatırım sermayesine büyük ihtiyaç duyan Türkiye, dünya çapında uluslar arası bir olay olan Iraklı sığınmacılara, her ülkeden çok daha fazla yardımda bulunmuştur. Ülkelerin hızlı bir ekonomik yarış ve kalkınma çabası içinde bulunduğu dünyamızda Türkiye Iraklı sığınmacılara, kendi kalkınmasında kullanacağı milyonlarca doları gözünü kırpmadan vermiş ve sığınmacılara yardım elini uzatmıştır. Yapılan bu yardımların Türkiye açısından önemini birkaç küçük kıyaslama ile ortaya koymak mümkündür.

Türkiye'nin 1990 yılı Genel Bütçesinden Milli Eğitim Bakanlığına ayrılan ödenek 8.506.541.000.000 TL'dir. Dolayısıyla Iraklı sığınmacılara yapılan yardım, Türkiye'nin 1990 yılı içinde Eğitime ayırdığı paranın % 18'ini oluşturmaktadır.

21nci yüzyılın Bilgi çağı olarak adlandırıldığı günümüzde, eğitime ayrılan en küçük paranın bile ülkenin kalkınma çabası içindeki önemi büyüktür. Böyle bir ortamda Türkiye eğitim bütçesinin % 20'sini sığınmacılara ayırarak büyük bir fedakârlıkta bulunmuştur. Ayrıca Türkiye'de 1990 yılı piyasa fiyatları ile 5 derslikli bir ilkokulun yapımı ve eğitime hazır hale getirilmesi bir milyar TL dolayındadır. Bu durumda eğer, Türkiye Iraklılara yaptığı yardımı 5 derslikli ilkokul yapımına ayırsaydı 1500 adet ilkokul yapabilirdi²²³.

Türkiye, 1990 yılı Genel Bütçesinden Sağlık Bakanlığına ayırdığı ödenek 2.633.217.000.000 TL'dir. Iraklı sığınmacılara yapılan yardım, Türkiye'nin Sağlık Bakanlığı Bütçesinin %59'una ulaşmaktadır. Dolayısıyla, Türkiye 1990 yılında kendi vatandaşının sağlığına ayırdığı bütçesinin yarıdan fazlasını Iraklı sığınmacılara ayırarak hemen hiçbir ülkenin kolay kolay yapamayacağı bir fedakârlıkta bulunmuştur.

---

²²¹ Murat Çelik, a.g.e., s.93.

²²² Muhteşem Kaynak, a.g.e., s.136.

²²³ A.g.e., s.136.

1990 yılı fiyatları ile 200 yataklı bir hastanenin bina yapımı ve döşenmesiyle birlikte 12 Milyar TL'ye mal edilebildiği düşünülürse, Türkiye'nin Iraklı sığınmacılara yardım ederek en az 127 adet 200 yataklı hastane yapımından vazgeçtiği anlaşılır. Bu rakam Türkiye'nin kendi insanının sağlığını geri plana atarak Iraklı sığınmacılara ne denli büyük bir fedakârlıkta bulunduğu en önemli bir göstergesidir.

Türkiye'nin İstanbul boğazı üzerine yaptığı köprülerin ekonomik önemi ortadadır. Fatih Sultan Mehmet Köprüsü 122 Milyon Amerikan dolarına mal olmuştur. Dünyanın sayılı uzun köprülerinden olan bu köprünün Türk Lirası maliyeti 488 milyar TL'dir. Bu durumda Iraklı sığınmacılar yüzünden katlanılan mali külfet 3 adet Fatih Sultan Mehmet Köprüsü'nün yapımına eşittir.

Kalkınmakta olan ülkelerde en önemli sorun yatırımlar için yeterli sermayenin bulunamamasıdır. Böyle bir ortamda bir tek okulun, hastanenin ya da köprünün ekonomik kalkınma için taşıdığı değer dikkate alınırsa, Türkiye'nin Iraklı sığınmacılar için katlandığı mali külfetin de büyüklüğü ve önemi daha açık şekilde anlaşılabilir²²⁴.

---

²²⁴ A.g.e., s.137.

IV- BİRİNCİ VE İKİNCİ KÖRFEZ SAVAŞI ARASINDAKİ DÖNEM

A-ÇEKİÇ GÜÇ VE KEŞİF GÜÇ

Irak BM Güvenlik Konseyinin 687 sayılı kararını kabul ettiğini 10 Nisan 1991 tarihinde duyurmuş, böylelikle resmen ateşkes ilanını deklare etmişti. Bölgede Koalisyon ve Amerikan varlığı devam etmekte, Birleşmiş Milletler Gözetleme Kuvveti ise Kuveyt-Irak sınırının sorumluluğunu devralmıştır²²⁵.

Savaşın sona ermesiyle birlikte Irak'ta Güneyde Şii Mezhebine bağlı olanlar, Kuzeydoğuda da Kürtler, dış ülkelerinde desteklemesiyle Saddam rejimini devirmek için iki koldan başkaldırdılar. Fakat Irak Güçleri toparlanarak hava ve kara kuvvetleriyle önce güneydeki Şii ayaklanmasını sonrada kuzeydoğudaki Kürt ayaklanmasını bastırdı. Irak Güçlerinin yaptığı harekât neticesinde Şiiler ve Kürtler bozguna uğrayarak İran ve Türkiye sınırına doğru kaçmaya başladılar. Türkiye sınırına binlerce mülteci yığılmaya başlamıştı. Ağır kış şartlarının hüküm sürdüğü Nisan ayının başlarında Türk sınırına yaklaşan sığınmacıların durumu çok kötüdür. Türkiye sınırındaki mültecilere yardım yapılmasına, yurtlarına geri dönmelerinin sağlanmasına veya Irak hükümetine karşı korunmalarına ilişkin Batılı devletlerin herhangi bir tutum içine girmemeleri neticesinde Türkiye harekete geçti²²⁶.

Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın yoğun telefon diplomasisiyle Amerikan başkanı George Bush'u harekete geçirmiş ve 5 Nisan sabahı Anakara'da da Türk diplomatları ile batı Avrupalı meslektaşları arasında yapılan toplantının sonunda 688 sayılı kararın taslağı tartışılarak son şekli verilmiştir. Fransa tarafından derhal güvenlik konseyine iletilen karar 10 olumlu, 3 olumsuz (Küba, yemen ve Zimbabwe) ve iki çekimser (Çin ve Hindistan) oyla kabul edildi. Güvenlik Konseyinin aldığı 688 sayılı kararla kurtarma ve yardım ile sınırlı huzur operasyonunun birinci aşaması devreye girmiş oldu. Bu karar aynı zamanda güvenli bölge (safe havens) oluşturulması her ne kadar kararda böyle bir kavramdan söz

²²⁵Murat Çelik, **Körfez Savaşı ve Mülteci Sorunu**, D.E.Ü.A.İ.İ.T.E. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 2004, s.62.

²²⁶ Tuncay Özkan, **Entrikalar Savaşı**, Alfa yay., İstanbul, 2003, s.82.

edilmemiş olsa da bu “*çekiç güç*” veya “*huzur operasyonu*” gibi uygulamaların temel dayanağını oluşturacaktı.

Amerikan başkanı 10 Nisan’da Irak’a 36. enlemin kuzeyinde tüm askeri faaliyetlerin ve tüm uçuşların yasaklandığını bildirdi²²⁷. Böylece Irak hükümetinin kurtarma ve yardım operasyonunun yapıldığı Kuzey Irak’tan askerlerini çekmesi ve 36. paralelin kuzeyine uçak ve helikopterlerini sokmaması istenmekteydi. Bush yönetimi tarafından 16 Nisanda yapılan açıklamada ABD, İngiliz ve Fransız askerlerinin Türkiye sınırına yakın bölgeye konuşlandırılarak mültecilere yardım yapılacağı açıklanmıştır. 17 Nisan’da Müttefik Güçler ABD, Hollanda, İspanya, İtalya, İngiltere ve Fransa’ya ait birlikler Türkiye ve Kuzey Irak’ta konuşlanarak çalışmalarına başladılar. Huzur operasyonunun ilk aşamasında 5000 kişilik bir kara birliği bölgeye konuşlanmıştır. Bu birlik ABD, İngiltere ve Fransa’ya ait çeşitli uçak ve helikopterlerle desteklenmiştir. Huzur operasyonunun askeri birliği olan “*Kalkık Horoz*” veya Türkçeye yanlış tercüme edilmiş şekli ile *Çekiç Güç*’ün görev alanı 36. enlemin kuzeyindeki Irak toprakları ile sınırlandırılmıştır. Güvenli Bölge, Doğu-Batı genişliği yaklaşık 160 mil, Kuzey-Güney derinliği yaklaşık 50 millik bir alandan oluşmaktaydı ve Kuzey Irak’ın genelini kapsamaktaydı. Bu arada sınırdaki sığınmacı sayısı giderek düşmüş, Ağustos 1991 itibarıyla yalnızca 5000 kişi kalmıştır. Mayıs ayında 11 ülkenin katıldığı asker sayısı 20,000’i bulan ve Kuzey Irak’ta sınırları belirlenmiş bir bölgeye asker konuşlandırılması, ABD’nin o güne kadar Irak’ın içişlerine müdahale etmeme politikasında bir değişiklik anlamına geliyordu. Gerçi Bush yönetimi bunun Irak’ın içişlerine müdahale olmadığını iddia etmişti. Koalisyon ülkeleri Temmuz 1991 de askeri güçlerini Kuzey Irak’tan çekerken Türkiye’de konuşlandırılacak ve daha sonra “*çekiç güç*” olarak adlandırılan daha az sayıdaki bir acil tepki gücü ile Kürtleri Saddam’ın olası saldırılarına karşı korumak istediklerini açıkladılar²²⁸.

Nisan’da başlayan Huzur Operasyonu 15 Temmuz 1991’de sona ermiş, yerine 2nci Huzur Operasyonu veya *Çekiç Güç* diye adlandırılan ikinci safha başlatıldı. Bu kuvvet *çekiç güç* adı altında Kuzey Irak halkına karşı Bağdat yönetiminin girişeceği bir saldırıyı caydırma ve gerektiğinde müdahale etmekle görevlendirilmişti. Nitekim

²²⁷ Baskın Oran, *Kalkık Horoz Çekiç Güç Ve Kürt Devleti*, Bilgi yay., Ankara, 1998, s.161.

²²⁸ Tayyar Arı, *Geçmişten Günümüze Ortadoğu Siyaset Savaş ve Diplomasi*, Alfa yay., İstanbul, 2004, s.596.

Temmuz ayının sonuna doğru yerleştirme işi biten çekiç gücün görev süresinin Türkiye tarafından 30 Eylül'e kadar uzatıldığı bildirildi. Türkiye, 12 Temmuz 1991'de aldığı Bakanlar Kurulu kararıyla içinde Türk Silahlı Kuvvetleri'nin de yer aldığı gücün Türkiye'de konuşlanmasına izin verdi. Alınan kararın hukuki dayanağı olarak, çok tartışmalı olsa, daha önce alınmış olan 126 sayılı TBMM kararı gösterildi. Bu gücün uluslar arası hukuktaki temeli ise daha da tartışmalıydı. Türkiye, bununla birlikte İncirlik ve Batman'daki NATO tesislerinin NATO dışı amaçlarla, yani alan dışında kullanılmasını kabul ederken, kendisinde Çekiç Güç'e katılıyor ve Türk komutanının, görev kuvveti komutanıyla aynı rütbe ve statüde olması koşulunu getiriyordu. Ayrıca, Çekiç Güç'ün faaliyetlerinde Türk Genelkurmayının onayı gerekirken, bu amaçla Türkiye'ye gelecek silahlar yine Türkiye'nin denetimine tabi olacaktı. Bu gücün süresi ise 6 aylık sürelerle uzatılacaktı²²⁹.

30 Eylül 1991 de görev süresi sona eren Çekiç Güç'ün görev süresi Türkiye tarafından tekrar uzatılmış, Silopi'de bulunan çok uluslu gücün kara unsurlarının çekilmesi bunun yerine İncirlik'teki hava gücünün F-111 ağır bombardıman uçaklarıyla takviye edilmesi kararlaştırılmıştır. Görev süresi 1996 Martında 11 defa 3 ay için uzatılmasının ardından 1996 Haziranındaki oylamada Temmuz sonuna kadar uzatılan çekiç gücü, “*ortak görev gücü*” ve “*Huzur Operasyonu-2*” gibi isimler almıştı. Çekiç Güç İncirlikte konuşlandırılmış 1748 asker ve 77 uçaktan oluşmaktaydı. Bunun dışında Pirinçlik ve Zaho da ikmal ve irtibat görevini yürüten, aynı güce bağlı 56 çok uluslu asker yer alıyordu²³⁰.

Çekiç Güç ilerleyen zamanda Türk iç ve dış politikasında çok tartışmalı bir yere sahip oldu. Gerek muhalefet partileri, gerekse kamuoyunda bu olay Türkiye'nin kendi eliyle Kuzey Irak'ta bir Kürt devleti oluşturma süreci olarak değerlendirildi. Muhalefet partileri DYP ve SHP Çekiç Güç'ün Türkiye'de konuşlandırılmasına şiddetle karşı çıktılar ve iktidarı alabildiğine eleştirdiler. O dönemde DYP'nin lideri olan Süleyman Demirel “*Ülkemizde yabancı askerlerin konuşlandırılmasına karşıyız. Böyle bir yol açılmamalı*” derken SHP Genel Başkanı Erdal İnönü tepkisini şu cümlelerle dile

²²⁹ Baskın Oran, **Türk Dış Politikası**, İletişim yay., İstanbul, 2001, s.261.

²³⁰ Tayyar Arı, **Geçmişten Günümüze Ortadoğu Siyaset Savaş ve Diplomasi**, s.597.

getiriyordu “Çekiç Güç Türkiye’yi savaşa sürükler. Bu güçten bir an evvel kurtulmak gerekir”²³¹.

Çekiç Güç, Türk Parlamento’sunda da sürekli tartışmalar yarattı. Bu günkü Dışişleri Bakanı Abdullah Gül 24 Aralık 1999’da Çekiç Güç’ün görev süresinin uzatılması için TBMM de yapılan görüşmeler de Refah Partisi grubu adına yaptığı konuşmada, “Sayın Milletvekilleri, nedir bu Çekiç Güç ve nasıl bu günlere gelinmiştir? Körfez Savaşının üzerinde ki sis perdeleri bu gün artık yavaş-yavaş yükselmekte, senaryonun nasıl yazıldığı ortaya çıkmaktadır. İran ve Irak’ı senelerdir birbirine düşüren emperyalist güçlerin, Irak’ı nasıl Kuveyt’i işgale teşvik ettikleri Irak’a Kuveyt’e nasıl saldırttıkları da bugün ortaya çıkan belgelerle, gün gibi ortadadır. Çekiç güç denen çok uluslu askeri gücü oluşturan Amerikan, İngiliz ve Fransızların, Ortadoğu bölgesiyle ilgileri, Osmanlı devrinin son günlerinde başlamıştır. Bu sebeple, Çekiç Güç’ün başından beri bölgede ki işlevi, Sevr Anlaşmasının o zaman gerçekleştirilemeyen hükümlerinin, bugün gerçekleştirilebilmesi için ortam açmaktır, meydan yaratmaktır. Evet, geniş bir tarihi perspektiften baktığınızda, Batı’nın 100 sene önce ortaya attığı şark meselesinin devam ettiğini göreceksiniz. Sevr anlaşmasının üçüncü kısmının 62, 63, 64’üncü maddelerinde ki Kürdistan sınırlarını ve yine anlaşmanın altıncı kısmının 89 ile 93’üncü maddelerinde ki Ermenistan sınırlarını bir kere daha gözden geçirirseniz Sevr anlaşmasında çizilen Ermenistan, Kürdistan ve bugünkü İsrail haritalarının birbiri üzerine nasıl oturduğunu gayet açıklıkla göreceksiniz.” Demekte ve şöyle devam etmektedir “Çekiç Güç–PKK ilişkileri saklanamaz hale gelmiştir. Türkiye’nin kontrolünün arttırıldığı, her defasında söylenmesine rağmen, yeni bir skandal ortaya çıkmış, yardımlar yapıldığı ortaya çıkmış ve gazeteler devamlı olarak çekiç güç-PKK ilişkileri üzerinde haberler vermiş olmasına rağmen, bu hususlar hakkında ikna edici hiçbir açıklama yapılmamıştır, ama bazen teknik hata olduğu bazen helikopterlerin yollarını kaybettiği ve bazen de bilinmeyen nedenlerle bu tip yanlışlıkların olduğu söylenerek olaylar hep geçirtilmiştir. Son Irak operasyonu sırasında ortaya çıkan deliller, PKK’nın kullandığı silahlar, ortaya çıkan pistler, hep PKK-Çekiç Güç ilişkilerini ortaya çıkaran gerçekler olmuştur”²³².

²³¹ Mustafa Ünal, “Çekiç Güç’e Go Home Demek Güç”, **Aksiyon Dergisi**, Sayı:4 (Aralık 1994), s.23.

²³² **Abdullah Gül’ün TBMM’de Konuşmaları**, http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_b_sd.birlesim_baslangic?P4=2354&P5=B&page1=21&page2=21

Türkiye’de iktidarlar değişti, ancak Çekiç güç Türkiye’de kalmaya devam etti. Türkiye kendi isteğiyle oluşturulan gücün, sonlandırılmasında söz sahibi olmadığı gibi, bu gücün aleyhine kullanımının önlenmesinde PKK ve Türkiye karşıtı Kürt Grupların silahlandırılması ve diğer noktalarda desteklenmesi gibi başarılı olamadı. Dönemin Genelkurmay Başkanı Orgeneral Doğan Güreş PKK’ya silah indirdiği saptanan Amerikan helikopterlerinin vurulması emrini verdiğini daha sonra açıkladı²³³.

Türkiye için bu gücün olumlu taraflarına bakıldığında; Çekiç Güç ile Saddam’ın Kürtleri ezmesini ve Türkiye sınırına yığılmalarını engellemekte, Çekiç Güç’ün varlığı nedeniyle Kuzey Iraklı Kürtlerin ezilmesine engel olarak Kürt halkıyla bir sorun olmadığını ileri sürebilmekte ve yine bu güç sayesinde PKK’nın Kuzey Irak’ta güçlenmesini önlemekteydi. Çünkü Türkiye Çekiç Güç’e izin verirken ABD de Türkiye’nin sınır ötesi operasyonlarına tepki göstermiyordu. Ayrıca, Türkiye Çekiç Güç’e izin vererek Iraklı Kürtlerin yakınlığını sağlıyordu. Eğer Çekiç Güç’ün süresi uzatılmazsa başka bir ülkeye yerleşmesi olasılığı gündeme gelebilirdi ki, bu durumda Türkiye kendi topraklarına konuşlanmış kuvvetleri daha yakından denetleme olanağını yitirecekti²³⁴.

Türkiye’nin bölge politikası açısından bakıldığında; Çekiç Güç’ün varlığı Irak’ın Türkiye için bir tehdit olmasını önliyordu. Çekiç Güç’ün gitmesi ve Saddam’ın güçlenmesi, Bağdat’ın Türkiye’ye karşı daha fazla sertleşmesine ve Kürtleri tekrar ezmeye başlaması durumunda ambargonun uzamasına neden olacaktı. Çekiç Güç ayrıca Körfez ülkelerinin de güvenliğini sağladığı için Türkiye’nin bu ülkelerden de bazı beklentileri vardı.

ABD ile ilişkiler açısından, Çekiç Güç yardım, bölgesel işbirliği ve Kuzey Irak’a yönelik operasyonlar gibi konularda Türkiye’nin elinde tuttuğu bir kozdu. En önemlisi de buydu. Çekiç Güç için olumsuz görüşler ise; PKK’ya yardım ettiği, Kuzey Irak’ta bir otorite boşluğu yarattığı ve burada bir Kürt devletinin kurulmasına yardımcı olduğu noktalarında toplanmaktaydı. Çekiç Güç’ün göreve başlamasından sonra PKK faaliyetlerinde bir artış görülmesi, Türkiye basınında Çekiç Güç’e ait helikopterlerin

---

²³³Tuncay Özkan, **a.g.e.**, s.86-88.

²³⁴**A.g.e.**, s.88-91.

PKK'ya yardım malzemesi attığı ve PKK'lı yaralıları taşıdığı yolunda haberlerin yer alması bu yöndeki kuşku ve rahatsızlığın artmasına neden olmuştur²³⁵.

Bu arada, Çekiç Güç'ün yerleşmesinden sonra Türkiye Kuzey Irak'taki gelişmelerle daha yakından ilgilenmeye başladı. Bu yaklaşım Türkiye'nin bölgedeki gelişmelere dahil olarak kendi aleyhine bir durumun ortaya çıkmasını önlemesi şeklinde tanımlana bilirdi. Türkiye gerçekten de bundan sonra bölgedeki gelişmelerin içinde doğrudan yer almaya başladı. Bununda en önemli göstergeleri Kürdistan Demokrat Partisi (KDP) lideri Mesut Barzani ve Kürdistan Yurtseverler Birliği (KYB) lideri Celal Talabani'nin Temmuz 1992'de Özal'ın talebi üzerine Ankara'ya gelerek görüşmelerde bulunmaları, burada ayrıca kendilerine diplomatik pasaport da verilmesiydi. Ardından, bu liderler ABD'ye giderek Dışişleri Bakanı James Baker'la görüştüler. Türkiye Kuzey Iraklı Kürt grupların Ankara'da temsilcilik açmalarına da izin vermiş ve ayrıca bölgede bazı alt yapı çalışmalarına da yardımcı olmuştur.

Bu dönemle birlikte bu gücün 36. enlemin kuzeyinde Irak topraklarında Irak Ordusunu etkisiz hale getirmesi Kürt liderlerini Irak'a karşı cesaretlendirmiştir. Irak Kürdistan Cephesi liderleri Bağdat yönetiminden uzaklaşmaya başladı. Körfez savaşı sonrasında Kürtçülük hareketi, sağlanan uluslararası koruma, BM ve NGO²³⁶ların yoğun katkıları ile en aktif dönemini yaşamaya başlamıştır. Bağdat yönetiminin Kürtlerle uzlaşma arayışı çerçevesinde, Irak Kürdistan Cephesi, 1970 bildirisine nazaran daha geniş haklar içeren bir tasarımı Irak hükümetine sunmuştur. Tasarıda Kuzey Irak'taki bütün idari ve yasal düzenlemelerin Kürtler tarafından gerçekleştirilmesi, Kürtlere Cumhurbaşkanı Yardımcılığının verilmesi ve Kerkük'ün Sözde Kürdistan bölgesinin başkenti olarak kabul edilmesi öngörülmüştür. Taraflar arasında devam eden görüşmeler Kerkük'ün statüsü konusundaki anlaşmazlık ve ABD'nin Kürt gruplar üzerindeki baskısı nedeniyle sonuçsuz kalmıştır.

Ocak 1997'den itibaren adı "*Keşif Güç*" yada "*Kuzeyden Keşif Harekati*" olarak değiştirilen ve önceki dönemlerde olduğu gibi 6 aylık dönemler halinde görev süresi uzatılan çekiç güç'e asker veren ülkeler arasında Türkiye, Fransa, İngiltere ve ABD vardı. Çekiç Güç'deki uçaklar sık sık bölge üzerinde eğitim uçuşları icra etmektedir. Bu arada

---

²³⁵ Baskın Oran, **Türk Dış Politikası**, İletişim yay., İstanbul, 2002, s.263.

²³⁶ NGO: Hükümet Dışı Organizasyonlar

1998 Aralık ayında “*Çöl Tilkisi Operasyonu*”na tepki gösteren Fransa, keşif güç içindeki askerleri geri çekti.

ABD’de yapılan Kasım 1996 seçimleri sonucunda Bill Clinton ikinci defa başkan seçilmiş ve Irak’a yönelik politikasını tekrar gözden geçirerek netleştirmeye çalışmıştır. ABD Dışişleri Bakanı Albright tarafından Irak’a belli sınırlamalarla da olsa petrol satımına izin vermekle beraber, ABD’nin amaçları, yaptırımların devam etmesinden kararlı olduklarını ifade etti. Irak’ta olası bir iktidar değişikliği konusunda müttefiklerle işbirliğine hazır olduklarını, yeni Irak’ın bağımsız, üniter dış tehditlerden uzak ve bölgesi için tehdit oluşturmayan bir karaktere sahip olması arzuladıklarını belirtti. Bu arada İran’da sürgünden bulunan Irak İslam Devrimi Yüksek Konseyi (İİDYK) lideri Ayetullah Muhammed Bekir El-Hekim, yaptığı açıklamada ABD’nin Irak’taki muhalefete sürekli ihanet ettiğini belirterek Irak halkının ABD ye güvenmediğini ifade etti²³⁷.

23 Kasım 1998’de Londra’da bir araya gelen ve KDP ve KYB’nin alt düzeyde temsilcilerle katıldığı toplantıda Irak’taki 30 muhalif grubun bir şemsiye örgütlenmesi gibi gözükten Irak ulusal kongresi, tüm muhalif grupları temsil ettiklerinin kabul edilerek Irak’ta güvenli bir bölgede Saddam’ı düşürmeye yönelik faaliyet göstermelerini sağlayacak bir ortamın kendileri için oluşturulmasını istemişlerdir. Ancak daha önce CIA tarafından buna dönük bir girişim Erbil’de başlatılmış, fakat Saddam’ın operasyonu bu faaliyet fiyaskoyla sonuçlanmıştı. 1996 da Talabani ile yaşanan çatışma esnasında Barzani’nin Saddam’dan yardım istemesi üzerine, Saddam’a bağlı birlikler Erbil’e doğru askeri harekâta girişmiş; bu gelişme üzerine ABD; kuzey Irak’ta kendisi ile işbirliği yapan grupları burada götürmek zorunda kalmıştır²³⁸.

ABD’nin 21 Mart 2003 sabahı Irak’a yönelik olarak başlatmış olduğu askeri hareket nedeniyle, barış şartlarında uygulanması öngörülmüş bulunan kuzey Irak’ta 36. paralelin Kuzeyinde kalan uçuşa yasak bölgede “*keşif*” ve gerektiğinde “*önleme*” uçuşları ile sınırlı olan Kuzeyden Keşif Harekâtı (KKH) 21 Mart 2003 tarih ve 2003/5349 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı’yla sona erdirildi. Karar gereği, ABD ve İngiltere’den KKH çerçevesinde Türkiye’de bulundurdıkları sivil ve askeri unsurları Türkiye dışına konuşlandırmaları talep edildi. Bu talebin neticesinde ABD Savunma Bakanı Donald

²³⁷ Tayyar Arı, **Geçmişten Günümüze Ortadoğu Siyaset Savaş ve Diplomasi**, s.598.

²³⁸ **A.g.e.**, s.600.

Rumsfeld, Türkiye'den yürütülen, KKH denetimlerinin sona erdiğini ve ABD'nin, bölgedeki faaliyetlerinin geleceğine ilişkin son kararını henüz vermediğini açıkladı. Böylece 11 yıldır süren ve Türkiye'nin başını ağrıtan Çekiç Güç veya diğer adıyla Kuzeyden Keşif Harekatı artık sona ermiştir²³⁹.

B- 11 EYLÜL SALDIRISI

Hürriyet gazetesi 11 Eylül 2001 tarihinde “*Dünya Şokta*” “*ABD’de üst üste yaşanan kamikaze terörist saldırılarında en az 10 bin ölü var*”²⁴⁰ aynı tarihte Milliyet gazetesi “*Dünyanın Kalbine Kamikaze*” “*ABD, dün dehşetle uyandı. İki uçağın çarptığı Dünya Ticaret Merkezi’nin iki dev gökdeleni yerle bir oldu. Pentagon alevler içinde. ABD Ordusu kırmızı alarmda*”²⁴¹ Sabah gazetesi “*Kıyamet Günü*”²⁴² haberlerini baş sayfadan vererek ABD’ye yapılan terörist saldırılarını Türk kamuoyuna bildirirken, New York times “*ABD’de saldırıya uğradı- Newyork-Washington’da korkunç terör*”²⁴³, Los Angeles Times “*Manhattan’dan yükselen dumana rağmen ABD ayakta kalacaktır*”²⁴⁴, New York Post “*savaş eylemi*”, Times “*Amerika’ya savaş açıldı*”²⁴⁵, Financial Times “*ABD’ye büyük darbe*”²⁴⁶ ve Daily Telegraph “*Amerika’da savaş*”²⁴⁷ manşetleri ile dünyaya 11 Eylül terör saldırılarını bildiriyorlardı.

ABD, tarihinde ilk kez kendi evinde vurulmuştu ve hem yönetim hem de halk gerçek anlamda bu şoku yaşıyordu. Şiddet ve dehşeti Hollywood filmlerinde görmeye alışmış bir neslin kolayca kaldırabileceği bir yük değildi bu. Bir travma yaşıyordu Amerika. Halk, İkinci Dünya Savaşı sırasında Pearl Harbor baskını hariç 11 Eylül 2001 tarihine kadar sınırları içinde savaş yüzü görmemişti.

ABD federal hükümetini ve finans dünyasını da felce uğratan saldırılar, Türkiye saati ile 15.56 da New York’ta başladı. Manhattan Adası’nın güney ucunda, New York

---

²³⁹ **Radikal**, 22 Mart 2003

²⁴⁰ **Hürriyet**, 11 Eylül 2001

²⁴¹ **Milliyet**, 11 Eylül 2001

²⁴² **Sabah**, 11 Eylül 2001

²⁴³ **New York times**, 12 Eylül 2001

²⁴⁴ **New York Post**, 12 Eylül 2001

²⁴⁵ **Times**, 12 Eylül 2001

²⁴⁶ **Financial Times**, 12 Eylül 2001

²⁴⁷ **Daily Telegraph**, 12 Eylül 2001

Borsası'nın ve dünyanın bütün büyük finans kuruluşlarının merkezlerinin bulunduğu Wall Street yakınındaki Dünya Ticaret Merkezi'nin ikiz gökdelenleri peş peşe intihar saldırılarına hedef oldu. İlk saldırı, Amerikan Havayollarına bağlı bir Boeing 767 yolcu uçağının Los Angeles'a gitmek üzere Boston'dan sonra, Dünya Ticaret Merkezi'nin ikiz gökdelenlerinden birine çarpmasıyla gerçekleşti. Bu saldırıdan 18 dakika sonra, yine Amerikan Havayolları'na ait, Washington'dan Los Angeles'a hareket eden bir başka yolcu uçağı da, ikinci gökdelene çakıldı.

Wall Street'te büyük panik yaratan ve 1 saat içinde 110'ar katlı gökdelenlerden ikisinin de yıkılmasına yol açan saldırılarda ölen ve yaralananların sayısı sürekli arttı. ABD Başkanı George W. Bush, saldırı haberini alır almaz, Ulusal Güvenlik Konseyi'ni topladı. Bush'un *"Bu terörist saldırının sorumlularını mutlaka bulacağız"* açıklamasını yaptığı sıralarda, bu kez Washington saldırılarının hedefi oldu. Bu arada, toplam 25 bin personeliyle başlı başına bir kent halindeki Savunma Bakanlığı Pentagon binasına bir uçak çakılmıştı. Ardından Kongre binasının önünde, Washington'un göbeğinden geçen bir şerit şeklindeki yeşil alanda yangın çıktı. Bunun üzerine, Kongre binası, Beyaz Saray, Dışişleri, Hazine ve Adalet bakanlıkları boşaltıldı. Federal hükümete ait bütün binalardaki personel evlerine gönderildi²⁴⁸. New York'ta her 10 kişiden birini depresyona sokan saldırılarda 2 bin 823 kişi hayatını kaybetti. İkiz Kuleler'in çökmesi 1 milyon 642 bin 698 ton ağırlığında enkaz bıraktı. Enkaz altında bin 350 araç ezildi. Hayatını kaybedenlerin ancak bin 102'sinin kimliği teşhis edilebildi. Felaket hakikaten çok büyüktü²⁴⁹.

11 Eylül'de ABD'deki önemli noktalara yapılan terör saldırısı, Bütün istihbarat servisleri, CIA ve FBI atlatılarak Amerikan havayollarına ait uçaklarla böylesine dehşet verici bir eylemin hiç beklenmedik bir biçimde gerçekleştirilmiş olması, ilk etapta yanıtlanması güç soruları da beraberinde getirmişti. ABD Başkanı Bush, *"11 Eylül'de özgürlük düşmanları ülkemize karşı savaş nedeni sayılacak bir olay gerçekleştirdiler. Amerikalılar savaşı bilirler fakat 136 yıldan beri yabancı topraklarda savaşmışlardır. Buna tek istisna 1941'deki Pazar günüdür. Amerikalılar savaşların neden olduğu kayıpları bilirler ama büyük bir şehrin ortasında, huzurlu bir sabahta değil. Amerikalılar sürpriz saldırıları birliler ama binlerce sivile yapıları değil. Bütün bunlar bir günde oldu"*

²⁴⁸ Milliyet, 12 Eylül 2001

²⁴⁹ Mehmet Yılmaz, *"Siviller üzerinden ölüm-kalım savaşı"*, **Aksiyon Dergisi**, Sayı: 435 (Nisan 2003), s.23.

ve gece olduğunda dünya farklıydı ki bu dünyada özgürlüğün kendisi saldırıya uğramıştı...” diyerek saldırıyı bir savaş olarak nitelendirdi. Gerçi bu, gerekçeleri açıklanmış ve devletler hukukunda uyuşmazlıkların çözümüne yönelik nihai bir araç olarak yeri olan ilan edilmiş bir savaş değildir. Ama, sonuçları itibarıyla, “*de facto*”, bir savaş etkisi yaratmış ve yeni bir küresel terör türü söz konusu olmuştu. Terörizm, sonuçta Uluslararası boyutta bir büyük savaş etkisi yaratmıştır. Bunun arkasında kimlerin bulunduğu ve netice itibarıyla kimlerin bu yeni konjonktürden istifade edebileceği konusunda çeşitli senaryolar ileri sürülmüş, hatta bunların mantıklı açıklaması da yapılmıştır.

Saldırıları ilk etapta Japon Kızıl Ordusu üstlendi ama istihbarat ve güvenlik kaynakları, ağırlıklı olarak Suudi terörist Usame Bin Ladin’i²⁵⁰ işaret ediyordu. Bir başka seçenek olarak da Sırplar telaffuz edildi. ABD tarihinde görülmemiş çapta “*etkin ve hassasiyetle koordine edilmiş bir terörist eylem*” olarak nitelenen saldırının sorumluluğu konusunda, önce iki Filistin örgütü ve Afganistan’daki Taliban’ın adı öne sürüldü. Sonuçta, 11 Eylül saldırıları sorumlusunun El Kaide örgütünün lideri Usame Bin Ladin olduğu açıklandı. En çok sorulan sorulardan biri, dünyanın en büyük, en iyi istihbarat servislerine sahip olduğu düşünülen ABD’nin bu tür saldırıyı tespit etmek ve önlemekte neden başarısız olduğuydu. Daha da ileri gidilerek başta CIA ve MOSSAD olmak üzere birçok gizli servis tarafından izlenen Usame Bin Ladin’in böyle bir eyleme nasıl

---

²⁵⁰ 1957’de 54 çocuklu bir babanın oğlu olarak doğan Usame Bin Ladin’in kökü Güney Yemen’de Hadramut. Babası Muhammed 1930’da geldiği Suudi Arabistan’da hızla yükseldi ve zamanla Ortadoğu’nun en büyük müteahhitlerinden biri oldu. 1968’de kaza sonucu öldüğünde mirası 11 milyar dolardı. Oğulları hep Suudi prensleriyle birlikte büyümüş ve okumuştur. Genç yaşta Müslüman Kardeşler teşkilatının fikirlerinden etkilenen Usame Bin Ladin, 1979 Aralık ayında, arkadaşı, Suudi Gizli Servisi Şefi Prens Turki bin Faysal tarafından Pakistan Peşaver’e yollandı. Buradaki kamplarda, başta Arap ülkeleri olmak üzere dünyanın dört bir tarafındaki İslamcı gençler birer profesyonel savaşıya çevriliyordu. Beş ülkenin birlikte üstlendiği bu projenin sorumluluğu Pakistan Gizli Servisi ISI’deydi, yürütücüsüyse Filistin asıllı Abdullah Azzam’dı. Azzam’a asistanlık yapan Usame Bin Ladin, bizzat savaştı, hatta Celalabad yakınlarında yaralandı. 1986’da kendi kamplarını kurdu. Serveti, cömertliği, sade yaşantısı, karizması, savaştaki cesareti nedeniyle efsaneleşti. Kurumsallaşmasının temelini 1988’de doğru gönüllüler hakkında bilgileri içeren bir veritabanı kurarak attı. Bu bilgisayar kayıtlarından hareketle “*El Kayda*” adlı bir yapılanma ortaya çıktı. Suud rejimi, cihadı her yere yaymak isteyen bu kişiden korkmaya başladı ve 1989’da pasaportuna el konuldu Haziran 1990’da Saddam Kuveyt’e girince Usame Bin Ladin, Suudi sınırlarının korunması görevinin kendisi ve tabanına verilmesini istedi. Kral Fahd Amerikan askerlerini çağırınca çok öfkelenildi; önce Pakistan’ı ardından Afganistan ve nihayet Sudan’a gitti. Artık Pakistan’da istenmeyen ve kendilerine yer arayan binlerce cihadçı’yı Sudan ve Yemen’e yerleştirdi, onlara birçok ülkede iş buldu ABD’ye karşı ilk cepheyi Somali’de açan ve 1994’te Suud vatandaşlığından çıkarılan Usame Bin Ladin, uzun bir süredir, iktidarı almalarına epey yardımcı olduğu Taliban’ın himayesinde Afganistan’da yaşıyor. ABD’nin, yakalanması için 5 milyon dolar ödül koyduğu Usame Bin Ladin, hiçbir eylemi açıkça üstlenmiş değil, ama hiçbirini kınamış da değil. Zaten Usame Bin Ladin’in adı yapılandıktan çok, yapılacağı iddia edilen eylemlerle anılıyor, bkz. http://tr.wikipedia.org/wiki/Usame_Bin_Ladin

hazırlandığı merak edilmektedir. Birçok analizciye göre gizli servisler Usame Bin Ladin konusunda başarısız olmuştur.

11 Eylül 2001 günü, tüm dünyanın gözü önünde gerçekleşen saldırılar hem siyaset bilimi hem de iletişim bilimleri açısından önemli gelişimlerin ve değişimlerin yaşanacağı bir süreci de başlatmış oldu. İkiz kulelerdeki dehşet, onu yaratanların gerçek amaçlarına hizmet yolunda çok önemli bir eylem biçiminde belirdi²⁵¹. Olayların netleşmeye başlamasıyla ortaya çıkan yorumlar dünyanın yeni bir döneme girdiği üzerinde yoğunlaşıyordu. İlk anda ABD'nin egemenliğiyle sembolleştirilen küreselleşmenin büyük bir yara aldığı, yenilmeyen güç olarak görülen ABD'nin eskisi kadar büyük güç olarak algılanamayacağı ileri sürüldü. Bununla birlikte, dumanlar azalıp sis bulutu yavaş yavaş dağıldıkça ABD'nin bu durumdan en az zararlı çıkmak için girişimlerde bulunduğu görüldü²⁵².

---

²⁵¹ Nurdan Akıner, **Düşman Değiliz 11Eylül'ün Ardından Amerikan Milliyetçiliği**, Karakutu yay., İstanbul, 2004, s.41.

²⁵² Serhat Erkmen, "11 Eylül 2001 Terörizmin Yeni Miladı", **Stratejik Analiz Dergisi**, 2/8 (Ekim 2001), s.5-13.

Yaşanan bu saldırılar ABD'nin tehdit değerlendirmesini temelden değiştirmiştir. ABD, Pearl Harbour'dan sonra ilk defa kendi evinde vurulmuş ve terörist saldırılara açık olduğunun farkına varmıştır. Bu durum, ABD'nin ulusal güvenlik stratejisinin ve savunma konseptinin değişmesine yol açmıştır²⁵³.

20'nci yüzyılın büyük bir bölümünde ABD'nin savunması “*çevreleme*” ve “*caydırıcılık*” stratejisine dayanmıştır. Bu stratejiler bugün de kısmen geçerli olmaya devam etmektedir. Ancak, ortaya çıkan yeni tehditler yeni stratejiler gerektirmektedir. Zira “*caydırıcılık*”, savunacak vatandaşı veya ülkesi olmayan teröristler karşısında anlamlı bir strateji değildir. Ayrıca, sahip olduğu kitle imha silahlarını ABD ve müttefiklerine karşı kullanmaktan çekinmeyecek veya terörist örgütlere verecek diktatörler karşısında “*çevreleme*” stratejisi uygulanması artık mümkün değildir. Bu nedenle ABD Başkanı George W.Bush'un 11 Eylül saldırıların ardından 1 Haziran 2002'de West Point Akademisinde yaptığı konuşmada da belirttiği şekilde ABD'nin güvenliği ancak “*önleyici eylem*”le sağlanabilecektir²⁵⁴.

Dünya Ticaret Merkezine ve Pentagon'a yapılan terörist saldırılarından sonra NATO 5. Maddeyi yürürlüğü koymuştur. NATO Konseyi'nin 12 Eylül 2001 tarihli kararı, ABD'ye yapılan terör saldırısını müttefiklerin tamamına yapılmış kabul ederek, Washington Antlaşması'nın 5. maddesindeki ortak savunma yükümlülüğünün uygulanmasını ilk kez gündeme getirmiştir. Bu kararlar, Uluslararası terör de ülkeye yönelik saldırı olarak değerlendirilmiştir. NATO'nun 5. maddesine bu kapsamda gönderme yapılarak terörün Uluslararası saldırı yönünün vurgulanmış olması, bu örgütün geleceğini de belirlemiştir. NATO bundan sonra daha önemli ve gerekli olacağını, işbirliği ve operasyon alanının genişleyeceğini ima etmiştir.

Bu maddeye göre, taraflar, Kuzey Amerika'da veya Avrupa'da içlerinden bir veya daha çoğuna yöneltilecek silahlı bir saldırının hepsine yöneltilmiş bir saldırı olarak değerlendirileceği ve eğer böyle bir saldırı olursa BM Yasası'nın 51. Maddesinde tanımlanan bireysel yada toplu öz savunma hakkını kullanarak, Kuzey Atlantik bölgesinde güvenliği sağlamak ve korumak için bireysel olarak ve diğerleri ile birlikte, silahlı kuvvet kullanımı

---

²⁵³ Tuncay Özkan, **a.g.e.**, s.351.

²⁵⁴ **A.g.e.**, s.352.

da dahil olmak üzere gerekli görülen eylemlerde bulunarak saldırıya uğrayan Taraf yada Taraflara yardımcı olacakları konusunda anlaşmışlardır²⁵⁵.

AB Komisyonu da bir öneri hazırlayarak terörü yeniden tanımlamıştır. Buna göre, birey yada grupların bir veya birden fazla ülkeye, o ülkenin halkına, siyasal ve ekonomik yada toplumsal yapısına zarar vermeye veya yok etmeye yönelik girişimleri terör sayılmıştır²⁵⁶.

Böyle bir süreçte şekillenecek yeni savaş biçiminde Uluslararası dengeler yeniden oluşacaktır. Yeni savaşın muhatabı düşman olarak görülmek istenen kişi, grup yada devlet savaş ilanına gerek duyulmadan vurulacak ve böylelikle çeşitli güçlerin çıkarları ve nüfuz alanlarına ilişkin yeni denge ve üstünlük politikaları söz konusu olacaktır. Böylece 11 Eylül, soğuk savaş sonrası dönemde yürürlükte olan “barışı sağlama ve muhafaza etme” güvenlik yaklaşımlarını ikinci plana düşürmüş, içeriğinde kimyasal ve biyolojik silahların üretimi ile kitle imha ve nükleer silahların kontrolü gibi konuların bulunduğu güvenlik yaklaşımlarının ön plana çıkmasına sebep olmuştur.

Bu gelişmelerden sonra ABD, uluslararası terörizmle mücadele kapsamında, içlerinde Özbekistan ve Pakistan’ın da bulunduğu dokuz ayrı ülkede, 13 üs oluşturma kararı aldı. ABD üs oluşturma girişimlerine ilave olarak yine uluslararası terörizmle mücadele kapsamında Güney Asya ve Pasifik’te birçok ülke ile ikili iş birliğine girmiştir. Söz konusu ilişkiler doğrultusunda 39 yıl aradan sonra Hindistan ile Malacca denizinde tatbikat yaptı. Doğu Timor sorunu nedeniyle ilişkilerini dondurduğu dünyanın en kalabalık Müslüman nüfusuna sahip Endonezya ile tekrar ilişkileri başlatarak 2002 yılında kullanılmak üzere 16 milyar dolar askeri yardım planlayarak, Filipinlerdeki radikal İslami unsurlarla mücadele için bu ülkeye asker gönderdi. Pasifik’in bir diğer önemli ülkesi Tayland’la, bölgedeki son 21 yılın planlı en büyük tatbikatını yaptı.

Amerikan yönetimi, 2002 yılının Eylül ayında “*The National Security of the United States*” başlığıyla George W.Bush imzalı yeni Amerikan milli güvenlik stratejisini yayınlamıştır²⁵⁷. Başkan Bush, Amerika’ya yönelik tehdit oluşturduğunu düşündüğü hedeflere önleyici saldırılarda bulunma hakkını kullanacağını bu belge içerisinde beyan

---

²⁵⁵ **Milliyet**, 13 Eylül 2001

²⁵⁶ **Radikal**, 3 Ekim 2001

²⁵⁷ Beril Dedeoğlu, “ABD’nin 21. Yüzyıl Stratejisi ve Olası Küresel Etkileri”, **2023 Dergisi**, Sayı:11 (Kasım 2002), s.28.

etmiştir. Bu belge uluslararası ilişkileri hem teorik hem de pratik olarak değiştirecek radikal unsurlar içermektedir²⁵⁸. Doktrinin en çarpıcı noktasını şu cümle oluşturmaktadır; “*ABD, haydut devletleri ve onların terörist dostlarını, bizi ve müttefiklerimizi kitle imha silahlarıyla tehdit eder hale gelmeden önce durdurmaya hazır olmalıdır.*” Diğer bir deyişle, Amerika kendisine yönelik doğrudan bir saldırı olmadan da tehdit olarak algıladığı hedefleri vurma hakkını kendinde görmektedir.

ABD tarafından uygulamaya konan yeni strateji, terörle mücadelenin ötesinde; nükleer silahsızlandırma, düşmanı saldırıya geçmeden vurma ve ABD’nin askeri gücüne başka ülkelerin yetişmesine izin vermeme gibi üç önemli ayak üzerine oturtulmuştur. Ortadoğu’nun yeniden yapılandırılmasının doktrinde açıkça yer almamasına rağmen gizli olarak bulunan bir husus olduğu, ilk uygulamaların bu bölgeyi içermesi ile gün yüzüne çıkmıştır²⁵⁹.

ABD Başkanı Amerika’ya yönelik tehdit oluşturduğunu düşündüğü hedeflere önleyici saldırılarda bulunma hakkını kullanacağını bu belge içerisinde beyan etmiştir. Ayrıca Ulusal Güvenlik Doktrini’nde ABD’nin, neyin doğru ve neyin yanlış olduğunun tek ayırt edicisi olduğu tavrı hakimdir ve bu konuda ABD kendisini tek karar verici konumunda görmektedir. Bush’un 11 Eylül’den kısa bir süre sonra ortaya attığı “*Şer Güçler Üçgeni*” içerisinde yer alan Kuzey Kore, Irak ve İran ülkeleri ile El-Kaide gibi terörist örgütlerin karşısında, ABD iyiliği temsil etmekte ve savunmaktadır. Şer güçlerinin tamamının Hıristiyan alemine mensup olmayan ülkelerden seçilmesi, kullanılan terminolojiye uygunluk göstermektedir. Samuel P. Huntington’un²⁶⁰ soğuk savaş sonrasında oluşmakta olan dünya sistemini tanımlamak ve şekil vermek için,

---

²⁵⁸Hasan Kösebalaban, “*Yeni Amerikan Güvenlik Doktrini ve Uluslar arası ilişkiler*”, **2023 Dergisi**, Sayı:11 (Kasım 2002), s.34.

²⁵⁹ Mustafa Kayar, **Türk Amerikan İlişkilerinde Irak Sorunu**, IQ Kültür Sanat yay., İstanbul, 2003, s.291.

²⁶⁰ *Uygarlıkların Çatışması* adlı kitabındaki dünya barışının korunması konusundaki tezleri büyük yankılar uyandırmış olan Amerikalı siyaset bilimcisidir. Özellikle dünya barışının korunması ile ilgili tezleri üç başlık altında toplanabilir. *Birinci olarak*, her uygarlığın lideri ya da merkezi olan ülke, öteki uygarlıklarla olan çatışmalara karışmaktan kaçınmalıdır. Bir başka deyişle, uygarlıklar arası nüfuz alanları dikkatle çizilmeli ve bu alanlara titizlikle riayet edilmelidir. *İkinci olarak*, uygarlıkların iç içe geçtikleri karışık bölgelerde, lider ya da merkez ülkeler birlikte hareket etmeli ve farklı uygarlıklardaki ülkelerin birbirleri ile çatışmalarını engellemelidir. *Üçüncü olarak*, bütün uygarlıklardaki insanlar, öteki uygarlıklar ile ortak olan değerlerini, kurumlarını ve davranışlarını belirlemeye çalışmalıdırlar. Çünkü asıl savaş, Uygarlık ile uyuşturucu v.b. özelliklerle belirlenen Barbarlık arasında olacaktır demektir, bkz. http://www.kongar.org/makaleler/mak_je.php

“*Medeniyetler Çatışması*” tezinde bu üç ülkenin ait olduğu Konfüçyanist²⁶¹ ve İslami medeniyetler, Batı medeniyetlerinin baş düşmanları olarak gösterilmiştir.

Ancak, Bush’un ve Samuel P. Huntington’un da işaret ettikleri gibi Kuzey Kore’nin yada Çin’in asıl kabahati İslami güçlere teknik ve askeri destek vermeleridir. Bu anlamda medeniyetlerin sayısı ikiye indirildiğinde ortaya bir Batı-İslam çatışması manzarası sunulmak istenmektedir. Aslen Musevi kökenli olan Samuel P. Huntington, çok ustaca Yahudi medeniyetini Batı ile bütünleştirirken, Ortodoksluğu Batı’dan ayırmaktadır. Ona göre bu tanımların tutarlı olması önemli değil, önemli olan Yahudi-Hıristiyan dünyasına karşı İslam’ın tehdit olarak sunulmasının başarılı olmuş olmasıdır. Aslında Bush’un daha sonra yanlış anlaşıldığını ifade ettiği, ancak bilinçaltını çok iyi yansıtmaları açısından önemli olan Haçlı seferleri çağrısı, konunun ciddiyetini göstermektedir²⁶².

11 Eylül 2001’den sonraki dönemde; yaşanan terör eylemlerinin doğrudan kendisine yönelmesi, 1991’den sonra yaşanmaya başlanan tek kutuplu dünya düzeninin süper gücü olması ve küresel çıkarları nedeniyle ABD kaçınılmaz bir şekilde “Küresel Terörle Mücadele” sürecinin baş aktörü olmuştur. Bu saldırılar ABD’nin 2 inci Dünya savaşı sonrasında nasyonal sosyalist ve komünist güçlere karşı koyabilmek amacıyla oluşturulmuş olan güvenlik yapılarının yetersiz kaldığını göstermiş ve ABD’yi terör olarak tanımlanan yeni bir düşman profili karşısında politik-ideolojik ve askeri-toplumsal bir seferberliğe itmiştir. Bu durum, Clinton döneminde daha ılımlı bir dış politika yürüten ABD için radikal bir değişikliği de beraberinde getirmiş ve “*Bush Doktrini*” olarak tanımlanabilecek yeni bir dış politika uygulamasını başlatmıştır.

C- AFGANİSTAN SAVAŞI

Orta Asya’da bulunan Afganistan 20. yy.da büyük trajedinin yaşandığı ülkelerden biri olmuştur. Afganistan, stratejik bir komuna sahip olması, Ortadoğu, Ortaasya ve Hint yarımadası arasında kalması ve tarihi İpek Yolu üzerinde bulunması nedeniyle,

---

²⁶¹ Çin dini mensubu

²⁶² Hasan Kösebalaban, **a.g.m.**, s.35.

Afganistan, bu bölgeye hakim olmak isteyen bir çok gücün savaş alanı oldu²⁶³. Özellikle Batı tarafından uzun süre ihmal edilen Afganistan, yaşanan siyasi istikrasızlıklar sonucunda 1978 yılında Solcu Demokratik Halk Partisi'nin darbe girişimi neticesinde General Daud'u devirmiş lakin ülke yine huzur bulamamış, ülke içindeki muhafazakâr ve etnik liderler silahlı direnişe geçmişti. 1979 yılında Solcu liderler Hafızullah Amin ve Nur Muhammed Taraki arasındaki bu direnişi Amin kazandı. Ancak kırsal alanda Amin'e karşı silahlı direniş devam etti.

Rusya, 1960 yılından itibaren stratejik açıdan çok önemli olan bu ülkeye müdahale için fırsatını yakalamıştı. Sovyet yönetimi istemedikleri kişi olan Hafızullah Emin'i görevden almak ve ülkede hâkim kılınmaya çalışılan komünist rejime karşı başlamış olan isyanları bastırmak amacıyla 27 Aralık 1979'da Afganistan'a doğrudan askeri müdahalede bulundu. 1979'da Ruslar askerleri Afganistan'a havadan inerek Afganistan Cumhurbaşkanı olan Emin'i öldürdüler. 27 Aralık ayında Bebrak Karmal Ruslar tarafından Afganistan Cumhurbaşkanı tayin edildi²⁶⁴. Ancak onların müdahaleleri isyanları bastırmaya yetmedi. Aksine İslâm'ın cihat ruhuyla her tarafa yayılan halk direnişi daha da şiddetlendi. Sovyet işgalinden sonra ülkedeki direniş bir iç savaşa dönüştü. Afgan kabileleri mücahit adı altında birleşerek Sovyet ordusuyla savaşa başladı. ABD, Pakistan, Çin, İran ve Suudi Arabistan mücahitlere, para ve silah yardımı yaptı. Özellikle ABD, mücahit örgütlere omuzdan atılabilen ve ısıya karşı duyarlı üstün teknoloji Stinger füzeleri verdi. Bu füzeler ile mücahitler Sovyet uçak ve helikopterlerini düşürmeye başladı. 1985 yılında Mücahit örgütleri Pakistan'da toplanarak tek bir ordu halinde savaş kararı aldı. Bu karar sonucunda dönemin Sovyet lideri Mihail Gorbaçov Afganistan'dan çekileceğini ilan etti²⁶⁵. 1989 yılında Kızılordu tamamen Afganistan'dan çekildi ancak ülke içinde Necibullah hükümetiyle Afgan mücahitleri arasındaki çatışmalar devam etti. 1991 yılında ABD ve Sovyetler Birliği, Afganistan'da çatışan taraflara askeri ve ekonomik yardımı kesme konusunda anlaştı²⁶⁶.

---

²⁶³ http://www.davetci.com/d_ulke/afg_ana.htm

²⁶⁴ Hasan Uysal, **Adı Afganistan**, Öteki yay., Ankara, 1996, s.89.

²⁶⁵ <http://uk.geocities.com/anarsistbakis/others/11eylul-afganistan/tarikali-abd-10ekim.htm>

²⁶⁶ http://www.davetci.com/d_ulke/afg_kronoloji.htm

Rusların çekilmesinin ardından olaylar bir Afgan iç savaşı ve etnik kavgasına dönüşmüş, ortaya çıkan yönetim boşluğunda da Taliban'ın²⁶⁷ baskıcı rejimi iktidarı ele geçirmişti. Başından beri bölge ülkeleri Afganistan'ın iç işlerine karışma çabası içinde olmuşlardır. Sovyetler Birliği, Pakistan, Suudi Arabistan, İran başta olmak üzere birçok ülke değişik gerekçelerle Afganistan'daki gelişmelere olumsuz etki ve müdahalelerde bulunmuşlardır.

2001 yılındaki askeri müdahaleye kadar 23 yıl işgal, iç savaş ve Taliban baskısı yaşayan Afganistan'da hiçbir kurum ayakta kalmamıştır. 1,5 milyon insan çatışmalarda ölmüş, 6 milyon insan komşu ülkelere, ABD veya Avrupa'ya göç etmiş yada sığınmıştır.

Uluslararası toplum, 1979'dan sonraki gelişmelere seyirci kalmış ve Afgan halkının yardım çağrılarına duyarsız kalmıştır. Bu ortamda Afganistan bir savaş alanı olmanın ötesinde, teröristler için eğitim kampı, kökten dinciler için uygulama alanı ve uyuşturucu mafyası için en uygun üretim merkezi haline dönüşmüştür.

Afganistan dünyanın en yoksul ülkelerinden biri:

- Birey başına gelir 200 Dolar,
- Nüfusun % 70'i yetersiz yada kötü besleniyor,
- Nüfusun ancak % 23'ü sağlıklı içme suyuna sahip,
- Afganların % 6'sı düzenli elektrik alabiliyor,
- Her beş çocuktan biri beş yaşından önce ölüyor,
- Okuma yazma oranı kadınlarda % 20'nin altında, erkeklerde ise % 35 dolayında,
- Ekonomi büyük ölçüde uyuşturucuya bağlı,
- Kabilelerin büyük ölçüde hâkim oldukları değişik etniklerden oluşan bir toplumsal yapıya sahiptir²⁶⁸.

---

²⁶⁷Taliban, 1990'larda Sovyet güçlerinin ülkeden çıkartılmasının ardından oluştu. Taliban'ın anlamı "İslam öğrencisi". Taliban, 1997 yılında Afganistan'ın önemli bir bölümünde kontrolü ele geçirdi. Taliban liderleri, ülkede İslam'ın oldukça katı bir şeklini uyguluyorlar. Bu uygulamaların içeriğinde kadınların okula gitmemesi, suçluların halk önünde cezalandırılması ve infazı da yer alıyor, bkz. <http://gazete.mynet.com/savas/liderlertaliban.htm>

²⁶⁸ Hikmet Çetin, **HAK. Konferans metni** (TSK karanet sayfasından alınmıştır), 16 Ocak 2006, s.1.

ABD'yi kendi evinde vuran 11 Eylül 2001 saldırılarının ardından, saldırılarının baş sorumlusu olarak gösterilen uluslararası terörist Usame Bin Ladin'in Afganistan'da bulunması ABD'nin dikkatini bu ülkeye çekti. ABD, Usame Bin Ladin ve El Kaide Örgütünün tamamını hemen ve koşulsuz olarak teslimini, Afganistan'da idareyi elinde bulunduran aşırı dinci Taliban Yönetimi'nden talep etti. Gücünün önemli bir bölümünü Usame Bin Ladin'in kendi örgütü ve silahlı gücü olan El Kaide Örgütü'nden alan Taliban Yönetimi'nin bu isteği kabul etmesi çok zordu. Gerçi Amerika'nın en saygın gazetelerinden Washington Post, 11 Eylül saldırılarıyla Usame Bin Ladin arasında hiçbir bağ kurulmadığını yazmış, benzer şekilde delil konusunda artan baskılar üzerine Amerikan Dışişleri Bakanı Colin Powell "*Yakın zamanda bin Ladin'le ilgili delilleri ortaya koyabileceğimizi sanıyorum*" gibi belirsiz açıklamalar yapmış olmasına rağmen ABD, yapılan saldırının karşılığını, Usame Bin Laden'in sığınağı olan Afganistan ve ona kucak açan Afganistan'ın Taliban yönetimini vurarak verilmesine karar verdi. Bu karar, hem terör tehdidini azaltmaktaki ilk adım olacak ve hem de Afganistan'daki Taliban ve El Kaide üslerini bertaraf edilmesini sağlayacaktı²⁶⁹.

ABD'nin Afganistan'a saldırmasının bir diğer nedeni de ABD'nin Orta Asya bölgesinde hapis olmuş muazzam petrol ve doğal gaz rezervlerinin kontrolünü emniyete alma planlarında Afganistan'ın kilit bir konumda bulunmasıydı. ABD'nin ilk maksadı Usame bin Ladin'in Afganistan'daki sığınağının imhası olmakla birlikte, daha maddiyata bağlı bir diğer gündemdeki hedefi de özellikle Kabil için alternatif bir hükümet arayışı olmuştur. Taliban hükümetinin düşürülüp yeni Afgan hükümetinin oluşturularak Afganistan'ın hemen kuzeyindeki Türkmenistan'ın büyük doğal gaz ve petrol yatakları konusunda ABD idaresindeki ticari grupların Türkmenistan'dan başlayıp Afganistan yoluyla Arap Denizi'ne uzanan bir petrol boru hattı ve Türkmenistan'dan yine Afganistan'dan geçerek Pakistan'a ulaşacak bir doğal gaz boru hattı projesini güvence altına alacaktı²⁷⁰.

Uluslararası strateji konularında önemli bir isim olan Prof. Dr. Ahmet Davutoğlu da, ABD'nin Afganistan'a odaklanmasını benzer bir yaklaşımla ele alıyor. Ona göre Afganistan'ın seçilmesinin 3 gerekçesi var: "*Birincisi, Afganistan üzerinde terör*

²⁶⁹ Abdülhamit Bilici, "İntikam Bölgesinde Strateji Savaşı", **Aksiyon Dergisi**, Sayı: 356 (Eylül 2001), s.27.

²⁷⁰ www.eia.doe.gov/emeu/cabs/caspgrph.htm

nedeniyle kurulacak bir denetim aynı zamanda Çin, Pakistan ve Hindistan üzerinde de bir denetim anlamına gelecektir. İkincisi, Afganistan, Batı dışındaki üç büyük kültür havzası olan İslam, Hint ve Çin içinde, Bu yolla, o bölgedeki jeo-kültürel dinamikleri istediğiniz zaman harekete geçirebileceğiniz bir konumda olması. Üçüncüsü, Asya'dan güneye inen 3 geçiş yolu var. Balkanlar, Kafkaslar, Orta Asya ve Afganistan. Soğuk Savaş sonrasında bu geçişlerden Körfez ve kuzeyindeki bölgelerde denetim sağlandı. Balkanlar'a da Kosova ve Bosna olaylarından sonra nüfuz edildi. Şimdi Afganistan'a da nüfuz edilebilir duruma geldi. Terörün suçlusunun bulunması kadar, stratejik hesaplar da önemli"²⁷¹ demiştir. Kısaca ABD için bu harpteki hedefler şu şekilde sıralanabilir;

1- 11 Eylül 2001 tarihinde gerçekleştirilen terör eylemi sorumlularının imha edilmesi,

2- Afganistan'da mevcut Taliban yönetiminin değiştirilmesi,

3- Afganistan'da geniş tabanlı bir yeni yönetim kurulması,

4- Bölgede demokratik düşünce ve demokratik kurumların geliştirilmesi,

5- Pakistan, Afganistan, Özbekistan mihverini kullanarak Orta Asya'ya girilmesi ve bu bölgede jeopolitik bir üstünlük kurulması²⁷²,

6- Müteakiben teröre destek veren ülkelerdeki lider yönetimlerinin değiştirilmesi, bu ülkelerde demokratik düşünce ve demokratik kurumların geliştirilmesidir.

Kendisine yapılan terörist saldırıya karşı ABD, bir taraftan harekât hazırlıklarını yapmaya başlamış, diğer taraftan Dışişleri Bakanı Colin Powell tarafından Afganistan'a karşı yürütülecek harekât için müttefik bir güç oluşturmak üzere temaslara başlanmıştı. NATO 5'inci maddeyi işletme kararı almış, Rusya harekâta destek vermiştir. ABD'nin terörizme karşı açtığı küresel savaşı 68 ülke desteklemiştir. Avustralya, Kanada, Danimarka, Almanya, İngiltere ve Norveç özel birlik harekâtına ABD'nin yanında katılmışlardır.

17-18 Eylül 2001 tarihinde başlayarak 7 Ekim 2001 tarihine kadar bölgeye askeri yığınaklanma devam etmiş bu safhada, Körfez Bölgesi'ndeki ABD üsleri ve uçak

²⁷¹ Abdülhamit Bilici, **a.g.m.**, s.29.

²⁷² Atilla Sandıklı, "Yeni Dünya Düzeni ve Afganistan Savaşı", **Harp Akademileri Bülteni**, Yıl: 89/201 (Mart 2002), s.63.

gemileri ile gelen personel dahil yaklaşık 55 bin personel bölgeye sevk edilmiş, sevkıyat harekât süresince ihtiyaca göre müttefiklerinde katılımı ile artış göstermiştir.

Afganistan'ın sınır komşuları, terörizme karşı girişilen savaşta stratejik olarak hayati bir önem taşıyorlardı. Tacikistan, Türkmenistan ve Özbekistan Taliban yönetimini devirmek ve El Kaide'yi yok etmek amacıyla savaşan ABD birliklerinin kullanabileceği askeri üslere sahiptiler. Pakistan, Arap Denizi'nde üslenmiş bulunan Amerikan uçak gemilerinden Afganistan'ın güneyine uçak sortileri yapılırken kullanılacak olan hava sahasına egemendi. Pakistan ordusuyla işbirliği yapan ABD özel harekât birlikleri aynı zamanda, Pakistan'daki aşiret bölgelerinin yakınlarında geri çekilen Taliban ve El Kaide güçleriyle savaşma imkânı bulacaktı²⁷³.

ABD tarafından Özbekistan ve Tacikistan'daki hava meydanlarının kullanılması için gerekli müsaade alındı ve hava güçleri ile özel kuvvet birlikleri bu havaalanlarına konuşlandırıldı. Yığınaklanma ve istihbaratın oluşturulması için Taliban ve El-Kaide üzerine yoğunlaşıldı ve Rusya Federasyonu, Hindistan gibi pek çok ülke ABD'ye istihbarat desteği vereceğini bildirdi. Bu arada bölgede 23 terör kampı ve üssü tespit edildi.

Yığınaklanma sürecinde ABD Hava Kuvvetleri, öncelikle hava harekâtına yönelik olarak daha önce Basra Körfezi ülkelerinden birinde kurduğu Birleştirilmiş Hava Harekât Merkezi (BHHM)'ni kullanmaya başladı. Bu merkez hava harekâtının tüm yönlerini idare etmek amacıyla kullanılacaktı. Ayrıca, bir kısım savaş gemisi de kuzey Umman Denizi'ndeki mevkiilerindeydiler. Bu arada USS Enterprise uçak gemisi ve muharebe grubu ABD'ye dönerken, geri çağrıldı.

“Sonsuz Özgürlük Harekâtı” 7 Ekim 2001'de başladı. İlk etapta füze ve hava taarruzları başlayarak, başta Kabil olmak üzere önemli yerleşim birimlerinde tespit edilen, Taliban ve El-Kaide örgütüne ait kara unsurları ve kampları tahrip edilmiştir. Müşterek Kurmay Başkanlığına yeni getirilen General Richard B.Myers harekâtı şöyle duyurdu: *“Yaklaşık 15 karada konuşlu bombardıman uçağı, uçak gemilerinden kalkan 25 civarında*

---

²⁷³ David Dadge, *Savaş Zayıyatı 11 Eylül'ün İnsan Hakları ve Basın Özgürlüğüne Etkisi*, Güncel yay., İstanbul, 2004, s.207.

av-bombardıman uçağı ve yaklaşık 50 Tomahawk füzesi fırlatan Amerikan ve İngiliz gemileri ile denizaltıları Afganistan’da bulunan terörist hedefleri vurmuşlardır”²⁷⁴.

7 ve 8 Ekimde, Hava Kuvvetleri bombardıman uçakları ile Deniz Kuvvetleri av-bombardıman uçaklarının darbeleri Taliban’ın hava savunma bölgelerini, hava alanlarını, komuta ve kontrol merkezleri ile büyük şehirler ve tesislerin yakınlarında bulunan diğer sabit hedefleri vurdu²⁷⁵.

Bu arada ABD’deki saldırıların baş zanlısı Suudi terörist Usame Bin Ladin, harekâttan hemen önce El -Cezire televizyonuna yaptığı açıklamada, ABD’nin İslam’a karşı savaş açtığını savunarak “*cihad*” çağrısında bulundu. Ladin, “*Amerika, terörizmle savaş adına İslam’a savaş açtı. Her Müslüman, dinini savunmalıdır. Yüce Allah adına yemin ederim ki, Amerikan halkı, biz topraklarımızda güvenlik içinde olduğumuzu hissedinceye kadar, Amerikan topraklarında güvenlik içinde olduğunu hissedemeyecek. Şimdi Amerikalıların içi korkuyla doldu*” diyerek İslam ülkelerini ABD’ye karşı savaşa çağırılmış ve meydan okumuştur²⁷⁶.

Afganistan’daki bu gelişmeler neticesinde Türkiye, ABD’nin Afganistan’a yönelik operasyonuna destek amacıyla operasyonunun başlamasından hemen sonra Başbakan Bülent Ecevit başkanlığında Başbakanlıkta gerçekleştirilen toplantıda durum değerlendirmesi yaptı. Türkiye “*Sürekli Özgürlük Harekatı*” ve devamının icrası kapsamında Türk Silahlı Kuvvetleri’nin yabancı ülkelere gönderilmesi, yabancı silahlı kuvvetler unsurlarının Türkiye’de bulunması konusunda TBMM hükümete izin verdi ve bu karar 12 Ekim’de Resmi Gazete’de yayınlandı²⁷⁷.

ABD harekâta yönelik olarak stratejisini, önemli yöneticileri yakalamak ve El Kaide ile plânları hakkında bilgi edinmek olarak tespit etmişti. Bunun yanında diğer önemli hedef ise Taliban’ın devrilmesini içeriyordu. O güne kadar gevşek bir gruplaşma şeklinde bulunan Kuzey İttifakı²⁷⁸ bu nevi koordineli bir hava ve kara taarruzu için yeterli

---

²⁷⁴ **Hürriyet**, 8 Ekim 2001

²⁷⁵ **Milliyet**, 8 Ekim 2001

²⁷⁶ David Dadge, **a.g.e.**, s.67.

²⁷⁷ http://www.belgenet.com/yasa/tbmm_karar-92.html.

²⁷⁸ Taliban’ın 5 yıl önce iktidardan uzaklaştırdığı hükümeti temsil eden ittifak, BM ve dünyanın çoğu ülkesi tarafından resmi yönetim olarak tanınıyor ve yurtdışında büyükelçilik düzeyinde temsil ediliyor. Peştun olmayanların oluşturduğu ittifakta, devrik Devlet Başkanı Burhaneddin Rabbani, suikaste kurban giden Tacik komutan Ahmed Şah Mesud ve kendisine bağlı güçlerle daha sonra katılan Özbek General Raşid Dostum’un adları ön plana çıkıyor. Kuzey İttifakı’nın liderliğini Rabbani yapıyor, ancak ölmeden önce fiili

değildi. Her türlü yardımın havadan atılması gerekirken, Amerikan özel harekât timleri ve hava kontrolörlerinin Kuzey İttifakı ile bağlantı kurması sıkıntı yarattı.

Hava saldırıları Kasım başından itibaren Taliban ve El Kaide kuvvetleri ile Mezar-ı Şerif ve başkent Kabil yakınlarındaki askerî silâh ve mühimmatın imha edilmesi üzerinde odaklandı. Kuzey İttifakı, Kasım ayında önce Mezar-ı Şerif yakınlarındaki köyleri, sonra Shulgareh'ı ve Mezar-ı Şerif'i aldı. “*Sonsuz Özgürlük Harekâtı*”nda yapılan sortilerinin yaklaşık %75'i gemilerden kalkan uçaklar tarafından yapılırken, sortilerin %93'ünde hassas güdümlü mühimmat kullanılmıştır.

Bu arada ABD'nin füze ve hava desteğinde Kuzey İttifakı güçleri Gor Bölgesi'nin ana şehirlerinden biri olan Çahçaran'ı ele geçirerek bölgeyi kontrol altına almaya başlamış Herat Bölgesi'ndeki İsmail Han'a bağlı güçlerle, General Dostum güçlerinin birleşmesi gerçekleşmiştir. Müteakip safhada Kabil'in 50 km. Kuzeyinde Jabel Serac bölgesinde başlangıç hattı oluşturularak geniş kapsamlı bir taarruz harekâtı gerçekleştirmeye başladı. Kuzeydeki bu gelişmeler yanında aynı destekle Orta Afganistan'daki Kerim Halili'ye bağlı Hizb-ül Vahdet unsurları da Semangan'a doğru harekete geçti. Bu gelişmeler karşısında Taliban'ın cihad çağrıları yeterli sonucu vermemiş ve cılız kalmıştı. Kuzey İttifakının lojistik desteği Özbekistan'dan kara bağlantısı ile sağlandı.

19 Ekim 2001 tarihinde Umman Denizindeki Kitty Hawk gemisinden kalkan helikopterlerle ABD özel timleri ilk nokta operasyonlarını Kandahar yakınındaki BABA Sahip dağına yapmış, Taliban lideri Molla Ömer'in yaşadığı ve komuta kontrol merkezi olarak kullanılan yer imha edilmişti. Böylece kara harekâtı özel harekât boyutunda başlamıştı. Ekim 2001 sonlarına gelindiğinde Taliban'ın komuta kontrol ve muhabere imkanlarının % 80'i imha edilmiş yerel telefon hatları ve santralleri çalışmaz hale gelmiştir.

24 Kasım 2001 itibariyle Kuzey İttifakı, Afganistan'ın yarısına tekabül eden Kunduz, Mezar-ı Şerif, Bamyan, Herat, Celalabat ve Kabil bölgelerini ele geçirmişlerdi. Kuzey İttifakı karşısında dağılan Taliban güçleri, kuzey kesimlerde dağlık alanlara küçük

---

olarak Şah Mesud ağır basarken, Şu anda Dostum'un hakimiyeti öne çıkıyor. Şah Mesud'un öldürülmesinden sonra yerine Muhammed Fehim getirildi, bkz. <http://gazete.mynet.com/savas/liderlerkuzey.htm>.

gruplar halinde çekilerek mücadelelerini devam ettirirken, Peştunların yoğun olarak desteklediği ve liderliğini Hamit Karzai'nin yaptığı 2000 kişilik güç güneyde 24 Kasım 2001'den itibaren ABD hava desteğinde Taliban'ın savunduğu Kandahar'a karşı harekât başlattı. Şiddetli çatışmalardan sonra 11 Aralık 2001 tarihinde Karzai kuvvetleri şehre hâkim oldular²⁷⁹.

Ocak ortalarına gelindiğinde, ABD hava desteğindeki Taliban ve El-Kaide karşıtı güçler Afganistan geneline hâkim oldular. Bir haftada, Amerikan hava gücüyle birlikte, İttifak kuvvetleri, şehirleri tek tek ele geçirdi. 11 Kasım'da Taloqan düştü. Kuzey İttifakı 12 Kasım'da Herat'ın kurtuluşunu ilân etti. 12 Kasım sabahı Taliban'ın Kabil üzerindeki kontrolü sonun başlangıcı oldu. 13 Kasım'da Kuzey İttifakı Kabil'in kontrolünü ele geçirmiş ve şehre polis kontrolünü yerleştirmeye başlamıştı. Sonuç olarak, sadece iki haftalık bir sürede müttefikler Taliban'ın Afganistan'daki direnişini kırmışlardır²⁸⁰.

Barışı koruma görevlerinin başlaması ve Taliban'ın çökmesiyle, Kuzey İttifakı güneyde Kandahar ve Kunduz yakınlarında Taliban ve El Kaide'yi takibe başladı. Kunduz'da bulunan 1000'den fazla Taliban savaşçısı Kuzey İttifakına teslim olurken kısa bir süre sonra, Kunduz'da işgal edildi. Aralık ayında, Kandahar'ın düşmesi üzerine Müttefiklerin ikinci görevi olan, sivil düzenin restore edilmesi ve yeniden yapılandırma süreci başlatıldı.

Afganistan'da durumun normalleştirilmesini sağlamak üzere; BM Güvenlik Konseyinin 13 Kasım 2001 tarihindeki oturumunda, Afganistan'daki gelişmeler hakkında bilgi alınmış, 14 Kasım 2001 tarihinde Afganistan ile ilgili olarak 1378 sayılı Karar alınmıştır. Bu karara göre, Afganistan içinde ve dışında bütün Afganlıların temsilcilerini bir araya getirecek bir yönetim oluşturulacak ve bu yönetim BM gözetiminde çalışacaktır.

1378 sayılı BM kararı çerçevesinde, 24 Kasım 2001 tarihinde BM Genel Sekreterinin Afganistan işlerinden sorumlu özel temsilcisi Ladhar İbrahimi başkanlığında ve gözlemci olarak ABD, İngiltere, Fransa, Almanya, İran, Pakistan ve Hindistan delegelerinin katılımı ile Almanya'nın Bonn kentinde çalışma başlamıştır. Çalışma gurubuna, Afganistan'ı temsilen dört gruptan seçilen, 25 delege katılmıştır. Bu gruplar; Kuzey ittifakını temsil eden heyet, Eski Kral Muhammet Zahir Şah'ı temsil eden heyet

---

²⁷⁹ **Hürriyet**, 12 Kasım 2001

²⁸⁰ **Hürriyet**, 14 Kasım 2001

(Roma grubu), Pakistan'daki Afganlı mültecileri temsil eden heyet, İran'daki Afganlı mültecileri temsil eden heyet (Kıbrıs grubu)den meydana gelmektedir. Çalışma Grubunun 9 günlük zorlu çalışması neticesinde, 30 kişi ile Geçici Afgan Hükümetinin kurulmasına dair belge, 5 Aralık 2001 tarihinde imzalanmıştır. İki kadın üyenin de yer alacağı geçici yönetimde Başbakan dahil 12 Peştun, 8 Tacik, 5 Hazara, 3 Özbek asıllı bakan bulunmakta olup, diğer iki bakanlık ise azınlık guruplara verilmiştir. Başbakanlığa ise, 18 yy. ortalarında Afganistan krallığını kuran Durrani aşiretinin bir kolu olan Papalzai aşiretinin 44 yaşındaki lideri Hamit Karzai atanmıştır²⁸¹.

Bonn Anlaşması'na göre geçici yönetim, 22 Aralık 2001 tarihinde Kabil'deki yönetimden görevi devralmıştır. Geçici yönetimin 19 Aralık 2001 tarihinde BM'ye müracaatı üzerine; BM Güvenlik Konseyinin 1386 sayılı kararı ile Kabil ve çevresinde, BM personelinin güvenli bir ortam içinde çalışmalarına yardımcı olmak maksadıyla, 6 ay süre ile uluslar arası güvenlik gücünün kurulmasına karar verilmiştir. Uluslararası Güvenlik Yardım Kuvveti ISAF (International Security Assistance Force), 15–16 Ocak 2002 tarihinde İngiltere'nin komutasında Kabil ve çevresinde görevine başlamış, daha önce bir kez yapmış olmasına rağmen, görev sürecindeki başarıları nedeniyle 2004 başından itibaren görev tekrar Türkiye'nin komutasına geçmiştir.

ABD'nin 11 Eylül sonrası Afganistan ve Irak'taki güç kullanımının altında, yalnızca iç politikaya yönelik bir manevra değil, aynı zamanda Avrasya'daki üç güç unsuru arasındaki yakınlaşmaya engel olmak isteği de yatmaktadır. ABD'nin bu bölgede orta vadede kendisine karşı oluşabilecek ittifakları önlemede Rusya Federasyonu'na daha yakın durabileceği düşünülebilir çünkü ABD, Rusya Federasyonu'nu Avrasya'nın batısında AB'nin, Avrasya'nın doğusunda ise Çin'in dengeleyicisi olarak kullanmayı hedeflemektedir.

11 Eylül'de ABD'nin New York şehrinde meydana gelen saldırıların bazı ABD üst düzey yöneticileri tarafından bilindiğine ilişkin bir takım göstergeler ve iddialar mevcuttur. Eğer bu saldırılar engellenseydi, o zaman petrol ve doğalgaz yolu üzerinde olan Afganistan'a müdahale nedeninin olamayabileceği kıymetlendirilmektedir.²⁸²

11 Eylül'den sonra ABD gündemindeki enerji krizini aşmaya yönelik olarak iki

---

²⁸¹ **Milliyet**, 6 Aralık 2001

²⁸² **Cumhuriyet**, 26 Ekim 2002

alandada adım atmıştır. Birincisi teröre karşı savaş bağlamında Rusya ile ilişkilerini geliştirerek, hem Orta Asya ve Hazar petrolleri üzerindeki etkisini artırmış hem de Rusya'nın kimliğinde, OPEC'e alternatif, petrol ithal edebileceği bir kaynak elde etmiş. Bu ilişki Rus petrol ve gaz endüstrisinin ABD şirketlerinin de katkısıyla yenilenecek kapasitesinin artırılması olanağını da gündeme getirmiştir, böylece 2002 yılında Rusya yıllar sonra ilk kez ABD'ye petrol ihraç etmiştir. İkincisi, Afganistan'ın ABD kontrolüne geçmesi Orta Asya petrollerinin de bölge dışına taşınabilmesinin koşullarını yaratmıştır, örneğin Ekim 2002 başlarında Türkmenistan'ın Duletabad-Dönmez havzasındaki gazı, Afganistan'dan geçerek Pakistan'ın Karaçi limanına ulaştıracak bir boru hattı projesinin ilk çerçeve anlaşması imzalanmıştır²⁸³.

11 Eylül saldırılarının ardından ABD'nin gösterdiği kararlılık ve tehdidin niteliği ile Afganistan'a yapılan müdahale şu sonuçlara yol açmıştır; Birincisi, alt sistemde dalgalanmaları tetiklemiş ve dengelerin yeniden oluşmasına sebep olmuştur. İkincisi, gerek küresel sistemde, gerekse bölgesel alt sistemlerde aktörlerin zayıf ve güçlü yönlerini ortaya çıkarmıştır.

Rusya, ekonomik çıkarlarını ilişkilerinin temeli olacak şekilde değiştirerek Batı'ya yönelmiştir. Rusya geleceğini ekonomik başarıda görmektedir. Özellikle de Dünya Ticaret Örgütü'ne girme ve bir kısım borçlarının ertelenmesi isteği bu politika da etkili olmuştur. Bu sebeple ABD ile uzlaşmıştır. Ancak, anlaşmanın hangi noktaları kapsadığı gelecekte netleşecektir. Bu uzlaşma Orta Asya'dan Kafkaslara ABD'nin Kıtalar arası Füzelelerin sınırlandırılması anlaşmasından tek yanlı çekilmesinden, Nato'nun genişlemesine ve Irak'a uygulanacak akıllı yaptırımlara kadar geniş bir alana yayılmış durumdadır.

Çin tüm dikkatini ekonomik kalkınmasına yöneltmiş durumdadır. Öyle ki Çin, ABD ile ticari ilişkilerinde 85 milyar dolarlık lehine olan fazlalık ve yıllık 40 milyar Dolarlık yabancı yatırım nedeniyle ABD'ye yönelik tepkilerinin düşük profilli olmasına dikkat etmektedir. Şüphesiz bunda dış politika da hassas dengelere dayanan ekonomisinin kırılabilirliği da önemli bir rol oynamaktadır.

---

²⁸³ **Cumhuriyet**, 28 Ekim 2002

AB ise 11 Eylül sonrası etkisi az, fakat ABD'nin uydusu olmadığı şeklinde söylemlerde bulunmuş, içlerinden sadece İngiltere, ABD'nin arzularına göre hareket eder bir profil sergilemiştir.

Japonya, Çin'in ve Kore'nin alçak sesli söylenmeleri arasında, anayasasının sınırladığı askeri yapısını değiştirmeye gelmiştir. Bölgesel dengeler açısından ise Pakistan'ın konumu ve ABD ile ilişkileri farklı bir zemine doğru kaymıştır. Hindistan bu noktada gelişmeleri izlemekte ve ABD gibi terör listesi yayınlayarak bunlarla mücadelenin ABD benzeri olacağını belirtmektedir. İran ise Rusya-ABD ilişkilerinde ki gelişmeleri endişe ile izlemektedir. Sonuç olarak, 11 Eylül olayları sonrasında yaşananlar, ABD'nin küresel sistemde “tek süper güç” olarak kaldığını göstermektedir²⁸⁴.

---

²⁸⁴ Mustafa Kayar, **a.g.e.**, s.288-289.

V- İKİNCİ KÖRFEZ SAVAŞI

A- İKİNCİ KÖRFEZ SAVAŞI'NA KADARKİ SÜREÇ

Irak, 10 Nisan 1991 tarihinde Güvenlik konseyi'nin 687 sayılı kararını kabul etmiş ve Birinci Körfez Savaşı resmen sona ermiştir. Birinci Körfez Harekâtını izleyen dönemde uygulamaya konulan BM ekonomik yaptırımları ile uçuşa Yasak Bölgelerin denetimi kapsamında ABD müttefikleri tarafından 1991'den itibaren icra edilen hava bombardımanları sonucu Irak silahlı kuvvetlerinin savaş gücü yok denecek kadar azaltılmış ve binlerce sivil hayatını kaybetmiştir. Irak ekonomisinin temel kaynağı olan petrol endüstrisi çağ dışı ve çalışamaz hale getirilmiş, ekonomisi çökertilmiş ve halkın yaşam şartları açlık sınırının altına indirilmiştir.

Irak hükümeti'nin kabul ettiği Birleşmiş Milletler Güvenlik konseyi'nin 687 sayılı kararı, ateşkes koşullarını düzenlerken aynı zamanda balistik füzeler de dahil Kitle İmha Silahlarının denetimini ve imhasını da öngörmekteydi. Bu silahların imhası ve denetlenmesi işlevi, BM Özel Komisyonu (UNSCOM) ve Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı (IAEA) tarafından yürütülecekti. Aynı zamanda, Irak'a uygulanmakta olan ambargonun kaldırılması ise bu sürecin tamamlanmasına bağlanmıştı. Bundan sonra Yaptırımlar Rejimi, BM silah denetçilerinin Irak'taki faaliyetleri ve Irak'ın belli aralıklarla bombalanması ile karakterize edilen bir “*düşük yoğunluklu savaş*” dönemi başlamıştır. Bu doğrultuda UNSCOM ve IAEA, 9 Haziranda kimyasal silahlara ilişkin, 30 Haziranda ise nükleer silahlara ilişkin denetim işlevine başlamıştır. Söz konusu denetim işlevi oldukça sorunlu olmuş defalarca kesintiye uğramıştır²⁸⁵.

BM'nin Irak'a karşı uyguladığı ambargonun amacı, Irak halkını cezalandırmak değil, Saddam Hüseyin'in özellikle kitle imha silahlarını da kapsayacak askeri gücünü ortadan kaldırmaktır. Güvenlik Konseyi'nin çıkış noktası, ekonomik ambargonun yaratacağı etkiyle, Saddam'ın elinde kalan kitle imha silahlarını ve konvansiyonel silahlarını teslim etmekten başka çaresi kalmayacağı varsayımına dayanıyordu²⁸⁶.

²⁸⁵ Tayyar Arı, **Basra Körfezi ve Ortadoğu'da Güç Dengesi 1978-1996**, Alfa yay., İstanbul, 1996, s.582.

²⁸⁶ Tuncay Özkan, **Entrikalar Savaşı**, Alfa yay., İstanbul, 2003, s.537-538.

BMGK'nın daimi üyeleri ortaya çıkan sorunları aşmak için 11 Ekim 1991'de 715 sayılı kararı aldı. Bu karar, Irak'ın sahip olduğu kitle imha silahlarını araştıran BM heyetinin yetki kapsamlarının genişletilmesini, Irak'ın bu konuda yaptığı engellemelerin kınanmasını ve gerektiğinde güç kullanılmasını sağladı.

BM'in almış olduğu kararlara rağmen Irak, 11 Ekim 1994'te UNSCOM'la artık işbirliği yapmayacağını açıkladı. Bu açıklamasına müteakip de Kuveyt sınırına kuvvet kaydırıldı. Fakat Irak'ın bu tutumu uzun sürmedi. BM güvenlik konseyi'nin 14 Ekimde aldığı 949 sayılı kararıyla Irak'ın her iki girişimi de kınanarak UNSCOM/IAEA ile işbirliği yapması ve güney sınırına yönelik kuvvet kaydırma operasyonundan vazgeçmesi istendi. Bu alınan karar üzerine Irak karara uyacağını açıkladı²⁸⁷.

UNSCOM'un çalışmaları sık sık Irak hükümetinin engellemeleriyle kesintiye uğramaya devam etti. Bu doğrultuda, 1996 Martında kitle imha silahı olduğu varsayılan 5 tesise giriş izni verilmemesi yüzünden UNSCOM ile Irak hükümeti arasında kısa süreli de olsa bir kriz daha çıktı. Kriz uzun sürmemiş olmasına rağmen BMGK, 27 Mart 1996 tarihli 1051 sayılı kararla Irak'ı UNSCOM ile tam işbirliği yapmaya çağırdı.

Bu arada Irak'a uygulanan ambargonun uluslar arası meşruiyetini incelemek için BM, Irak'a bir heyet gönderdi. Heyet yaptığı inceleme neticesinde asgari yaşam şartlarını karşılayacak önlemlerin alınmaması durumunda büyük bir insani felaketin yaşanacağını BM'lere bildirdi. BM, Irak halkının ambargodan gördüğü zararlar ve açlık sınırında olan insanlara yardım etmek maksadıyla 14 Nisan 1995'te 986 sayılı kararı kabul etti. Kararla oluşturulan ve BM çevrelerinde "*Petrol Karşılığı Gıda Yardımı*" olarak adlandırılan sistemle her üç aylık dönemde Irak 1 Milyar Dolarlık petrol ihraç edecekti. Petrol satışında elde edilecek parada özel bir hesaba yatırılacaktı. Bu paranın %13'ü Kuzey Irak'ta faaliyette bulunan BM'lerin insani yardım kuruluşlarına, %30'u Irak'ın Kuveyt'i işgalinden kaynaklanan zararların tazmininde, %4'ü BM bünyesinde kurulan Irak Program Ofisi'nin harcamaları için kullanılacaktı. Irak payına gelirin sadece %53'ü düşecekti.

BM'in kararı açıklaması ile Irak Devrim Konsey Meclisi kararı şiddetle ret etti. Bağdat'ın kararı ret etmesinin iki sebebi vardı. Birincisi; Kuzey Irak'ta Kürtlere verilen

---

²⁸⁷ Tayyar Arı, *Geçmişten Günümüze Orta Doğu Siyaset Savaş ve Diplomasi*, s.583.

%13'lük paydı. Bu para sayesinde Kürtler Bağdat yönetiminden tamamen kopabilirdi. İkicisi ise UNSCOM'un Irak'a kitle imha silahları kapsamında temiz raporu vereceği yönündeki haberlerdi. Ancak 9 Ağustos 1995 tarihinde Saddam'ın damadı olan ve Irak'ın KİS programının başında olan Hüseyin Kamil'in Ürdün'e sığınmasıyla, Saddam Hüseyin elindeki KİS'leri ile ilgili UNSCOM'a binlerce belge sunmak zorunda kaldı²⁸⁸.

Ülkede ambargodan dolayı yaşanan ekonomik sorunlar, kuzeydeki Kürt sorunun büyümesi, Saddam Hüseyin'in akrabaları arasında çıkan çatışmalar ve bunların Saddam Hüseyin'nin üzerinde oluşturduğu baskılar neticesinde Irak hükümeti Başbakan yardımcısı Tarık Aziz tarafından BM Genel Sekreterliğine yazılan mektupla, BMGK'nin almış olduğu 986 sayılı kararı kabul ettiklerini bildirdi. Irak hükümeti, 986 sayılı kararı BM ile masaya yatırarak Mutabakata varmış ve bu karar göre petrol karşılığı gıda programı 6 aylık sürede 2 Milyar Dolarlık petrol satacak şekilde düzenlenmişti. Irak, elde edilen gelirin nasıl harcanacağı konusunda BM'e bir rapor sunacaktır. Bu mutabakat neticesinde Irak 1990'dan beri ilk defa 10 Aralık 1996'da Kerkük-Yumurtalık boru hattından petrol pompalamaya başlamıştır. BMGK'nin, Ocak ayında ilk sözleşmeyi onaylaması ile Irak'a ilk gıda sevkıyatı 20 Mart 1997'de Habur sınır kapısında yapıldı. BMGK 20 Şubat 1998'de aldığı 1153 sayılı kararla Petrol Karşılığı Gıda Yardımı Programını kapsamını ve miktarını genişletti. Bu programın uygulanıyor olması ABD açısından da olumlu bulundu. Bu uygulama neticesinde Irak'ın KİS üretimi ve askeri yapılanmasının önüne geçileceği değerlendiriliyordu²⁸⁹.

ABD'nin, Irak'a uygulanan Petrol Karşılığı Gıda Yardımı Programını ve yapılan yaptırımlar, bölgeye uyguladığı politikada bir değişiklik meydana getirmedi. 31 Ekim 1998'de ABD Kongresi'nin kabul ettiği Irak Kurtuluş Yasasıyla, Irak'ta rejim değişikliği ABD'nin resmi politikası haline geldi.

Irak, Ekim- Aralık 1998'de Irak ile UNSCOM arasında yeniden yaşanan sıkıntılar neticesinde ABD tarafından Çöl Tilkisi Harekâtı icra edildi. Ancak bu harekât ABD'nin kararlılığını ortaya koymuş olmasına rağmen BM'in KİS denetimleri tamamen sona ermiştir²⁹⁰.

---

²⁸⁸ A.g.e., s.540.

²⁸⁹ Tuncay Özkan, a.g.e., s.543-546.

²⁹⁰ A.g.e., s.547.

BMGK 17 Aralık 1999'da aldığı 1284 sayılı kararla, UNSCOM yada diğer adıyla özel komisyon'un yerine Irak'ta denetim işlevini yerine getirmek amacıyla United Nations Monitoring, Verification And Inspection Commission (UNMOVIC) oluşturduğunu ve bundan böyle Irak'ta denetim işlevini IAEA ve UNMOVIC'in yapacağını açıkladı.

Bu arada Irak'a uygulanan ambargonun Irak hükümeti ve Saddam rejimini cezalandırmaktan ziyade Irak halkına ve çevresindeki Ürdün, Lübnan, Mısır ve Türkiye'ye zarar verdiği uluslar arası kamuoyu tarafından yüksek sesle dile getirilmeye başlandı. İngiliz hükümetinin Amerikan politikasına verdiği desteğin eleştirildiği bir makalede 1997-1999 arası dönemde çoğunluğunu çocukların oluşturduğu 720,000 kişinin öldüğünün tespit edildiği bildirilmişti²⁹¹.

Irak'a uygulanan ambargonun uluslar arası kamuoyu önünde hukuksal meşruiyeti tartışılabilir ahlaki meşruiyeti artık kalmamış olması BMGK daimi üyeleri arasında görüş ayrılığının da artmasına sebep vermiştir.

ABD ve İngiltere Saddam'ı bir tehdit olmaya devam ettiğini ileri sürerek yaptırımlara devam edilmesini savunurken, Çin, Rusya ve Fransa yaptırımların Irak'ta yol açtığı etkilerin politik bir sonuç almaya uygun olmadığını savundukları gibi bir taraftan bombalarken diğer taraftan Saddam'a işbirliği teklifinin anlamsız olacağını ve hem ambargoyu hem de hiçbir BM kararına dayanmayan uçuşa yasak bölge uygulamalarına karşı çıkmaktadırlar. 2001 yılına gelindiğinde Irak'ın yeni bir gözlemci heyetini kabul etme olasılığı hemen hiç yokken Irak'a seyahat ambargosu fiilen kalkmıştır. Rusya, Fransa, Türkiye ve Arap ülkelere ait uçaklar Irak'a yolcu taşımaya ve bu çerçevede çok sayıda bilim ve iş adamı, sanatçı ve sporcu on yıl aradan sonra Irak'a getirmeye başladılar²⁹².

2001 yılı sonlarına gelindiğinde erişilmez kabul edilen ABD'de kaçırılan uçaklar ile 11 Eylül'de gerçekleştirilen intihar saldırıları ile tüm dünya sarsıldı. New York'ta Dünya Ticaret Merkezi ile Washington'da ABD Savunma Bakanlığı, 11 Eylül 2001'de El-Kaide Terör Örgütü militanlarının kaçırdığı uçakların intihar saldırılarına hedef oldu. Saldırıların, tüm dünyada yarattığı şaşkınlığın ardından, ABD Başkanı Bush terörle

²⁹¹ Tayyar Arı, **Geçmişten Günümüze Orta Doğu Siyaset Savaş ve Diplomasi**, s.588.

²⁹² **A.g.e.**, s.590.

savaşı başlattığını açıkladı ve saldırıları gerçekleştiren teröristlerin Irak'ta eğitildikleri iddialarına dayanarak Irak'ı itham etti. ABD Savunma Bakan Yardımcısı Paul Wolfowitz 14 Eylül 2001'de; “*Teröristleri yakalamak önemli değil, önemli olan teröristleri destekleyen rejimleri sona erdirmektir*” ifadeleri ile Saddam rejimini hedef gösterdi. ABD güvenlik kaynakları, 21 Eylül 2001 tarihinde, Washington Times'a yaptıkları açıklamada, Saddam Hüseyin'in saldırıdan önce Bin Ladin ile temas kurduğunu iddia etti. Daha sonra, Dünya Ticaret Merkezine çarpan uçaklardan birini kaçıran Muhammed Ata'nın Çekoslovakya da bir Irak yetkilisi ile temas ettiğinin teyit edildiği iddia edildi. Irak'tan kaçan Saddam karşıtları, 11 Eylül saldırılarını kaçırdıkları uçaklar ile gerçekleştiren teröristlerin Irak'ta bulunan Salman Pak üssünde, Boeing 707 uçağında eğitim almış olduklarını iddia etti.

11 Eylül Saldırılarından sonra, Usame Bin Ladin ve Örgütü, El-Kaide öncelikli hedef gösterildi. Kısa süre sonra El-Kaide'ye karşı Afganistan operasyonu başlatıldı. Usame Bin Ladin'e karşı Afganistan operasyonu devam ederken El-Kaide ile işbirliği yaptığı kitle imha silahları bulundurduğu ve ürettiği, şiddet ve baskı yönetimi gerekçe gösterilerek Saddam ve rejimi hedef ilan edildi²⁹³.

ABD Başkan Yardımcısı Dick Cheney ve Savunma Bakanı Donald Rumsfeld 11 Eylül olaylarının sorumlusu olarak gördükleri Irak'a savaşı gündeme getirdiler. Her ikisi de El-Kaide Örgütü'nün ABD'ye karşı kullanılmak üzere Irak'tan KİS temin edebileceğini, bu maksatla Irak yönetiminin değiştirilmesinin uygun olacağını değerlendirmişlerdir. ABD yönetiminde Yeni Muhafazakârlar olarak bilinen grup özellikle Saddam Hüseyin'in elindeki silahlara ilişkin yakın tehdide değinerek, Irak'a yönelik savaşın mutlaka olması gerektiğini ifade etmeye başladılar²⁹⁴.

ABD Başkanı Bush 7 Ekim'de 2002'de yaptığı konuşmada, Irak Başkanı Saddam'ı hedef göstererek “*Saddam'ın dönemin en zalim yönetici kişisi olduğunu El Kaide teşkilatı ile ilişkisi olduğu ve sahip olduğu kitle imha silahları (KİS) ile insanlık için en büyük tehdidi yarattığı*”nı ifade ederek Irak'ın BM denetçileri ile işbirliği yapması gerektiğini ifade etti²⁹⁵.

²⁹³ A. Öner Pehlivanoglu, **Ortadoğu ve Türkiye**, Kastaş yay., İstanbul, 2004, s.328-329.

²⁹⁴ Mehmet Şahin- Mesut Taştekin, **II.Körfez Savaşı**, Platin yay., Ankara, 2006, s.118.

²⁹⁵ A. Öner Pehlivanoglu, **a.g.e.**, s.332.

Irak Devlet Başkanı Saddam Hüseyin'in mesajını iletmek amacıyla 30 Eylül'de Irak Başbakan Yardımcısı Tarık Aziz beraberinde ki bir heyetle, Suriye üzerinden, Ankara'ya geldi. Tarık Aziz, 1 Ekim Salı günü Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer ve Başbakan tarafından kabul edildi. Konuk Başbakan Yardımcısı yaptığı açıklamalarda; *“Irak, denetçilere tamamen yardımcı olacaktır. Viyana'daki Irak heyetine, BM yetkililerine tamamen yardımcı olmaları konusunda kesin talimat verdik. Bunu Başbakan'a da söyledim. Bu koşullar altında Irak'ta kitle imha silahı olmadığı gerçeği iyice anlaşılacaktır.”* Dedi ve şu şekilde devam etti. *“Başbakan ve Dışişleri Bakanı ile derin görüşmelerde bulunduk. Kendilerine Irak'a karşı olan tehditlerin aynı şekilde Türkiye'ye karşı olduğunu da belirttik. Biz bölgedeki ABD tehdidinin Türkiye açısından güvenlik ve ekonomik tehditlere neden olacağı kanaatindeyiz. Hepimiz ABD tehditlerine karşı birlikte çalışmaktayız. Sonuç olarak Başbakan ve Dışişleri Bakanı ile görüşmemden oldukça memnun ayrılıyorum.”* Diye dile getirdi. Türk Hükümet yetkilileri de konuk Başbakan Yardımcısına; *“Irak'ın toprak bütünlüğü ve ulusal birliğinin korunması ilkelerinin Türk politikasının ana unsuru olduğunu, BM Silah Denetçilerinin görevlerini gerektiği gibi yapabilmelerini sağlaması ve ilgili tüm BMGK kararlarına Irak'ın uyması gerektiği eğer bu sağlanırsa askeri bir müdahalenin önüne geçmek için Türkiye'nin elinden geleni yapacağı”* bildirildi²⁹⁶.

ABD, Irak'ı uluslar arası terörü destekleyen bir ülke olduğunu ve bu yüzden Irak'ta bulunduğunu iddia ettiği kitle imha silahlarını büyük tehdit olduğunu belirtti. ABD, BMGK'nın KİS'le ilgili kararlarına dayalı olarak Irak'ta bulunan kitle imha silahlarının yok edilmesini istiyordu. ABD Irak'ta bulunan KİS'lerin tespiti ve tespit edilenlerin imhası konusunda BMGK'nın kararlarına uyulmasını ısrarla talep etti ve bu maksatla BM bir tasarı sundu. ABD'nin Birleşmiş Milletlere verdiği tasarının kabul edilmesi sonucu alınan 1441 sayılı kararda Irak'a son bir fırsat verildiği belirtilmiştir. Irak'ın kararının uygulanmasında tam işbirliği yapmaması durumunda, yeni tedbirlerin alınması için BM güvenlik konseyi'nin tekrar toplanacağı belirtilmiştir. 1441 sayılı kararın maddeleri şunlardır²⁹⁷.

1. Irak, işbirliği yapma niyetini, kararın benimsendiği 7 gün içinde açıklamalıdır.

---

²⁹⁶ **Hürriyet**, 30 Eylül 2002

²⁹⁷ Mustafa Kayar, **a.g.e.**, s.334.

2. Irak, kitle imha silahlarını 30 gün içinde bildirmelidir.
3. Denetçiler, kararın benimsendiği en az 45 güne kadar görevlerine yeniden başlamalıdır.
4. Denetçiler, Irak'a girdikten sonra 60 gün içinde Güvenlik Konseyi'ne rapor sunacaktır.
5. Denetçiler, incelemek istedikleri her yere (Saddam Hüseyin'in sarayları dahil) koşulsuz girebilecektir.
6. Denetçiler, Iraklı bilim adamlarından, diğer yetkililerden ve ailelerden mülakat için ülkeyi terk etmelerini isteyebilir.
7. Denetçiler, incelemeye alacağı bölgelerde Irak'ın hava ve kara faaliyetlerini askıya alabilir.
8. Denetçiler BM güçleri tarafından korunacaktır.
9. Irak, yükümlülüklerini ihlal etmesi sonucunda ciddi sonuçlara katlanacaktır.

Kararda, BM müfettişlerinin hiçbir kayıt ve şarta bağlı kalmaksızın istedikleri bütün bölgelere girebilecekleri, yer altında bulunanlar dahil olmak üzere istedikleri tesisleri, santralleri, raporları ve gerekli gördükleri araçları arayabilecekleri, istedikleri tüm görevlilere veya gerekli gördükleri başka şahıslara ulaşabilecekleri ifade edilmektedir²⁹⁸.

1441 sayılı kararda, BM denetleme Heyeti'nin ve Uluslar arası Atom Enerjisi Ajansı'nın kararın çıkmasından sonra 45 gün içinde teftiş işlemlerini başlatması ve bundan 60 gün sonra Güvenlik Konseyi'nin yapılacak araştırmaların sonuçlarını değerlendirmesi istenmiştir.

Irak, BMGK'nin silah denetçileriyle ilgili kararını 14 Kasım 2002 tarihinde koşulsuz kabul etmiştir. Müteakiben Irak BMGK'ne, 8 Aralık 2002'de, kitle imha silahlarının geliştirme programlarıyla ve bu silahların kullanımıyla ilgili oldukça ince ayrıntılı bir raporu BM'ye sunmuş ve 23 Aralık 2002'den itibaren Irak'ta, geniş çaplı bir denetleme ve arama çalışması başlamıştır.

---

²⁹⁸ ABD'nin Dayattığı BM Kararı, <http://www.vahdet.com.tr/isdunya/dosya1/0131.html>.

BM denetleme heyeti ve UAEA'nın Irak'taki faaliyetleri devam ederken ABD ve İngiltere, Irak'ın denetçilere zorluk çıkardığını ileri sürerek güç kullanma yönünde karar çıkarmaya çalışmıştır. ABD'nin bu girişimi sonucu toplanan BMGK denetçilere zaman tanınmasından yana tavır koymuştur. Rusya büyükelçisi Lavrov, ABD ve İngiltere'nin sundukları kanıtların, kendilerini ikna etmediğini söylemiştir. ABD yönetimi ise, Irak'a yönelik askeri operasyon için ikinci bir karar tasarısına gerek olmadığını savunmakla birlikte, BMGK'ne sunulacak yeni bir tasarı üzerinde de çalışmalarını yoğunlaştırmıştır²⁹⁹.

Irak yetkililerinin, BM'de Silah Deneticilerin çalışmalarını hangi şartlarda yapacaklarını görüştikleri dönemde, ABD ve İngiltere, uçuşa yasak bölgeler uygulaması kapsamında, Irak hava savunma mevzilerine ve radarlarına yönelik saldırılarına devam etti. 5 Eylül 2002'de, ABD ve İngiliz savaş uçakları yüze yakın savaş uçağının katıldığı ve son dört yılın en geniş kapsamlı hava harekâtı ile Irak'ın batısında bulunan hava savunma silah mevzilerini ve radarlarını imha etti³⁰⁰.

BM Silah Denetçilerinin Irak'ta çalışmaları konusunda Irak ile uzlaşmaya varıldığı dönemde, ABD, askeri harekât hazırlıklarını sürdürdü ve harekâta görev alacak Saddam karşıtı grupları örgütleme kararı aldı. ABD Başkanı Bush, Irak muhalifi unsurların örgütlenmesi ve eğitimi konusunda Ulusal Güvenlik Başkanlık Direktifini 3 Ekim 2002'de imzaladı ve Londra'da bulunan, Irak Ulusal Kongresinin sağlamış olduğu isimlerden oluşan 5000'e yakın Irak'lı muhalifin, Kasım 2002 ayından itibaren başlayacak eğitimleri için 92 milyon dolarlık kaynak tahsis etti. Irak rejim karşıtlarının ABD ve Ortadoğu dışında ki ülkelerde eğitileceği bildirildi³⁰¹.

Irak Krizinin barışçıl yoldan çözümlenmesi çağrılarına rağmen ve BMGK'den de yeni bir karar çıkartamayacağını anlayan ABD ile İngiltere 1441 sayılı kararın "*Irak, yükümlülüklerine ihlal etmesi sonucunda ciddi sonuçlara katlanacaktır*" maddesine dayanarak harekâtı başlatma kararı almıştır. Zaten ABD Senatosu ve Temsilciler Meclisinin, 18 Temmuz 2002 tarihinde yaptığı müşterek oturumunda 1991 yılında vermiş olduğu yetkiye benzer bir şekilde, ABD Başkanı George W. Bush'a yaptırımları uygulamak amacıyla, Irak'a savaş açma yetkisini veren kanun tasarısı kabul edilmişti.

²⁹⁹ Mustafa Kayar, **a.g.e.**, s.335.

³⁰⁰ A. Öner Pehlivanoglu, **a.g.e.**, s.330.

³⁰¹ **A.g.e.**, s.332.

ABD'nin Irak'a müdahale konusunda ki ısrarı BMGK üyeleri arasında görüş ayrılıklarını da ortaya çıkardı. Daimi üyelere Fransa, Rusya ve Çin'in yanı sıra geçici üyelere Almanya ve Suriye Irak'a müdahaleye kesinlikle karşı olduklarını açıkladılar. Diğer taraftan GK'nın geçici üyelerinden olan Pakistan, Angola, Kamerun, Gine ve Şile kararsız kalırken, Bulgaristan, ABD ve İngiltere'ye destek verdi. Amerika'nın tek taraflı güç kullanma isteğine Fransa, Almanya ve Belçika'nın yanı sıra, İsrail hariç tüm Orta Doğu ve İslam ülkeleri karşı çıktı. Türkiye ve Endonezya da açıkça karşı çıkan ülkeler arasındaydı. 114 ülkenin katıldığı ve Malezya'nın başkenti Kuala Lumpur'da yapılan Bağlantısızlar toplantısında da, Irak'ın 1441 sayılı karara uyması istenirken, ABD'nin tek taraflı güç kullanmasına karşı ortak tavır belirlendi³⁰².

24 Şubat'ta ABD, İngiltere ve İspanya'nın hazırladığı bir karar tasarısı Güvenlik Konseyi'nde tartışıldıysa da, gerekli çoğunluğu sağlayamayacağı anlaşıldığından oylamaya geçilmedi. Özellikle Fransa, Rusya ve Çin bu aşamada güç kullanılmasını öngörecektir bir tasarıya gerek olmadığı, 1441 sayılı karar doğrultusunda denetimlerin bir süre daha sürmesinden yana olduklarını açıkladılar. Bu gelişmenin ardından 15 Şubat'ta dünyanın hemen her yerinde geniş çaplı Amerikan karşıtı gösteriler düzenlenmiştir³⁰³.

BM'in Bağdat'ın silahsızlanma konusunda ilerleme kaydettiğine dair yeni bir rapor sunmasına rağmen ABD yönetimi bundan tatmin olmamış ve BM Güvenlik Konseyi ile Irak'a bu konuda 17 Mart'a kadar son bir süre daha verilmesini kararlaştırdı.

ABD, İngiltere ve İspanya tarafından BM Güvenlik Konseyine sunulan ve Irak'a ağır koşullar içeren kısa süreli bir ultimatoma verilmesini öngören karar tasarısının özellikle Fransa'nın Vetosuyla karşılaşacağını anlaşılmaya üzerine, 16 Mart'ta Azor adalarında ABD Başkanı ile İngiltere, İspanya ve Portekiz Başbakanlarının katılımlarıyla yapılan zirvede yaptıkları ortak açıklamada Irak'a silahsızlanması çağrısını tekrarladılar ve Saddam Hüseyin'i yeniden uyardılar. ABD Başkanı Bush, "*yarınki olayların diplomasinin geleceğini belirleyeceğini*" ifade ederek, Saddam Hüseyin'in kendi isteğiyle Irak'tan ayrılacağını ve Irak'ın silahsızlanmadığı takdirde bunun zorla yaptırılacağını da belirtirken, İngiltere Başbakanı Tony Blair de "*12 yıldır silahsızlanmayan Irak için*

---

³⁰² C.Kalhan Karaağaç, *Geçmişten Günümüze Ortadoğu'daki İstikrarsızlık*, Beykent Üniv. (Yayınlanmamış Bitirme Tezi), İstanbul, 2002, s.61.

³⁰³ *A.g.e.*, s.61.

artık karar verilmesi gerektiğini, Irak liderliğinden en çok zarar görenlerin Irak halkı olduğunu” ifade etti³⁰⁴.

Bu arada Belçika Başbakan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı Louis Michel ve Savunma Bakanı Andre Flahaut, ABD'nin Irak'a müdahale kapsamında yaptığı yığınaklanmaya işaret ederek, ABD'nin BM kararı olmadan Irak'a askeri müdahalede bulunması halinde, Amerikan askerlerinin ve askeri malzemesinin Belçika'dan geçişine son verileceğini açıkladılar. ABD, başta Almanya olmak üzere Batı Avrupa'da bulunan bazı silah, araç ve askerlerini, Belçika üzerinden geçirerek yığınaklanmaya devam ediyordu. Belçika'daki Amerikan üsleri ve limanlar ile kara ve demiryolları, bu amaçla kullanılmaktaydı³⁰⁵. Zaten ABD ve İngiltere, Ağustos 2002'den itibaren, Ortadoğu'da askeri yığınağa başlamıştı. 13 Ağustos 2002'de iki askeri malzeme yüklü gemisini Basra Körfezine sevk etmiş, Merkez Komutanlığı Karargâhını, Tampa Florida'dan Katar'ın Başkenti Doha'ya yakın Hava Üssü El-Udeid'e nakletmişti³⁰⁶.

ABD'li kaynaklar, Irak'a karşı savaşın en geç 20 Mart gecesinden itibaren başlayabileceğini belirtirken, savaşa aktif olarak katılacak ABD ve İngiliz birliklerinin toplam sayısının 280 bin olduğu, açıklandı. ABD ayrıca, Basra Körfezi, Kızıldeniz ve Akdeniz'deki 35 kadar gemisinde toplam 1000 adet Tomahawk Füzesinin fırlatmaya hazır olduğunu bildirdi. ABD ve İngiliz birlikleri Kuveyt'te harekât için son hazırlıklarını yaparken, Irak Batısında Ürdün'de, ABD ve İngiliz özel birlikleri, 180 Km.lik Irak Ürdün sınırından sızmak üzere tertiplendikleri bildirildi. İsrail Özel Kuvvetleri'nin de yer aldığı Ürdün cephesinden yapılacak özel harekâta Irak içlerine sızılarak, Irak'ın Scud Füzelere imha edileceği ve hassas hedeflerin vurulacağı bildirildi.

ABD ve İngiltere Irak'a askeri harekât için son hazırlıklarını yaparken, 1970'lerde Irak'tan çıkarılan, Amerikan Exxon Mobil, Chevron Texaco, İngiliz Shell ve British Petroleum, petrol şirketlerinin, Irak'ın henüz dokunulmamış rezervler ile 220 milyar varil olduğu tahmin edilen petrol rezervlerinin işletim hazırlıklarını yaptığı ve Irak'ın kara altını tekelleri altına alacakları iddia edildi.³⁰⁷

---

³⁰⁴ <http://www.voanews.com/turkish/archive/2003-03/a-2003-03-16-10-1.cfm>

³⁰⁵ **Aksam**, 17 Mart 2003

³⁰⁶ A. Öner Pehlivanoglu, **a.g.e.**, s.331.

³⁰⁷ **A.g.e.**, s.354.

B- İKİNCİ KÖRFEZ SAVAŞI

ABD Başkanı Bush Irak'a müdahale konusunda 1441 sayılı BMGK kararını yeterli görerek 18 Mart 2003 tarihinde, Irak lideri Saddam Hüseyin'e iki oğlu Uday ve Kusay ile birlikte 48 saat içinde Irak'ı terk etmesi için ultiatom verdi. Saddam Hüseyin ise askeri üniformasını giyerek ultiatomu ret ederek, Irak'ın ABD'ye karşı zafer kazanacağını açıkladı³⁰⁸. Bu arada ABD'nin silah denetçilerinin Irak'ı terk etmeleri yönündeki tavsiyeleri neticesinde BM Genel Sekreteri Kofi Annan BM görevlilerinin ülkeyi terk etmeleri talimatı verdi³⁰⁹.

ABD Başkanı Bush'un Irak'a verdiği Ültimatomu birçok ülke tepkiyle karşıladı. Fransa Cumhurbaşkanı Jascues Chirac verilen Ültimatomdan yana olmadıklarını belirttikten sonra *“Uluslar arası düşüncüyü görmezlikten gelmek ağır bir sorumluluk getirir”* dedi. Çin Başbakanı Wen Jiabao Irak ile yapılacak savaşın önlenmesi için tüm çabaların sarf edilmesi ve BM Silah Denetçilerinin çalışmalarına devam etmesi gerektiğini açıkladı. Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer, yaptığı açıklamada *“BM GK'nde Irak'la ilgili başlayan sürecin sona ermesi gerekirdi, süreç sona ermeden ABD'nin tek taraflı davranışını doğru bulmuyorum”* dedi. Diğer yandan Almanya Başbakanı Gerhard Schröder , *“ABD'nin Irak'a başlattığı savaşın, yanlış bir karar olduğunu karşılıklı suçlamalar ile zaman kaybedilmemesini, savaşı en kısa sürede sona erdirilmesi için gayret sarf etmeliyiz”* dedi. Bu açıklamaların yanında dünyanın her yerinde savaş karşıtı gösteriler yapıldı³¹⁰.

Yapılan açıklamalara ve gösterilere rağmen ABD askeri müdahale için hazırlıklarını sürdürmeye devam etti. Amerika birliklerindeki asker sayısı bölgede 20 MART 2003 itibariyle 250 bine ulaştı. Bu sayının savaş süresince daha da artacağı düşünülmektedir. Oluşturulan Koalisyon birliklerinin komuta merkezi Katar'ın Doha şehri yakınlarında teşkil edildi. ABD'nin Kuveyt ve Irak'ta mevcut kara birliklerinin sayısı 130 bin civarındadır. Irak'ın gücü ise Cumhuriyet Muhafızları ve ihtiyatlar dahil 265 bin civarındadır. Bu birliklerini özellikle şehir merkezleri, havaalanı, enerji

---

³⁰⁸ **Milliyet**, 19 Mart 2003

³⁰⁹ **Cumhuriyet**, 19 Mart 2003

³¹⁰ **Sabah**, 19 Mart 2003

merkezleri, boru hatları, saraylar ve önemli kamu binalarını korumak için görevlendirmiştir³¹¹.

Irak'ın envanterinde bulunan Hava Kuvvetlerine ait silahlar Tablo-15'de sunulmuştur. Ayrıca Irak'ın elinde sayısı bilinmemekle beraber insansız hava araçları, 3000 adet hava savunma silahı ve 850 adet karadan havaya fırlatılan SAM füzesi olduğu tahmin edilmektedir.

Tablo-15 Irak Hava Kuvvetlerine ait silah mevcutları³¹²

HAVA KUVVETLERİ SİLAH SİSTEMLERİ	1990 YILI	2002 YILI
Bombardıman Uçağı (Tu -22, Tu-16, H-6D)	16	6*
Savaş Uçağı (J-6, Mig -23, Mirage F-1, Su-7, Su-20, su-22, su-25, su-24)	390	96
AVCI Uçağı (J-7, Mig-21, Mig-25, Mig-29)	245	85
Keşif uçağı (Mig-21, Mig-25)	12* ³¹³	5*
Elektronik Harp (11-76)	2	-
Tanker (11-76)	1	-
Nakliye (An-2, An-12, An-24, An-26, 11-76)	47	39
Eğitim (As-202, EMB-312, L-29, L-39, MB-233, PC-7, PC-9, YAK-11)	331	157
Havadan satha füze (AM-39, AS-4, AS-5, AS-9, AS-11, AS-12, AS-30L, C-601)	+++	+++
Havadan Havaya füze (AA-2/-6/-7/-8/-10, R-530, R-550)	+++	+++

³¹¹ Mustafa Kayar, **a.g.e.**, s.348.

³¹² **A.g.e.**, s.349.

³¹³ Kesin bilgi yoktur.

Tablo-16 Koalisyon Hava Kuvvetlerine ait silah mevcutları³¹⁴

ÜLKE	KONUŞLANILAN ÜLKE	SİLAH SİSTEMLERİ
Avustralya	Umman	14 F/A-18 Filosu, 3 Ad. C-130 Hercules, 2Ad. P-3 Deniz Devriye Uçağı
Kanada	BAE	CP-140 Aurora Deniz Devriye Uçağı
İngiltere	Kraliyet hava kuvvetleri (100 Ad. Sabit kanat uçağı, 27 destek helikopteri, 7000 personel)	
	Suudi Arabistan	Hava savunma: 14 Tornado F3 Erken Uyarı: 4 E-3D AWACS
	Türkiye	Saldırı/Keşif: 4 Jaguar,
	Kuveyt	Saldırı /Keşif: 18 Harrier GR7
	Bahreyn	Tanker/Nakliye: 10 VC10, 4 Tristar
	Katar	Saldırı/Keşif: 30 Tornado Nakliye: 4 C-130
ABD	Kuveyt	80 Ad. F-15, F-16, F-117, AEF 7, F-15C, F-16CJ, F-16CG
	Bahreyn	USN P-3, EP-3
	Umman	B-1B Bombardıman Uçağı, AC-130 Filosu,
	Katar	17 JSTARS Keşif Uçağı
	Suudi	100 Ad. F-16, EA-6B Elektronik Filosu.
	Türkiye	50 F-15, F-16, A-10.
	BEA	Keşif ve İnsansız Hava Aracı
	Cibuti	İnsansız Hava Aracı
	Diego Garcia	B-52 Bombardıman Filosu, Elektronik Harp Filosu, KC-135 Tanker Uçakları, USN P-3 Deniz Devriye Filosu
	İngiltere	14 Ad. B-52 Bombardıman Uçağı
	Uçak Gemileri	Uçaklar: 30 Ad. F-14,102 Ad. F/A-18,12 Ad. E2,12 Ad. EA-6B, 24 Ad. S-3B, 20 Ad. Diğer

³¹⁴ A.g.e., s.349-350.

Koalisyon güçleri hava kuvvetleri ise 1150 savaş Uçağında oluşmaktadır. Koalisyon Güçleri Hava Gücü'nün envanteri Tablo-16'dadır. ABD 1.Körfez Savaşı'nda olduğu gibi öncelikle hava taarruzları ve akıllı füzeleri ile Bağdat'ı ve kritik askeri tesisleri hedef almıştır. Irak askerinin direnci kırıldıktan sonra kara harekâtına başlanmıştır. Bu nedenle ABD hava gücünü çok geniş ve üstün teşkil etmiştir. Uzay teknolojisi ile desteklenen ve daha önce kullanılmamış silahlar II. Körfez Savaşı'nda kullanılmıştır.

ABD ile koalisyon kuran ülkelerin Körfez'e yolladıkları kara birlikleri ise aşağıdaki gibidir.

İngiltere; 26.000 askerden oluşan kara birliği: 7 Zırhlı Tugay, 2 Tank Tugayı, 4 Mekanize Piyade Tugayı, 1 Kundağı Motorlu Topçu Alayı, 2 İstihkâm Alayı, 2 Paraşüt Alayı 2 Piyade Alayı, 1 Topçu Alayı,1 Helikopter Alayı, 1 Keşif Alayı, 1 Zırhlı Keşif Bölüğü, Muharebe Destek Tümeni, 45.000 personelden oluşan Kraliyet Deniz Ve Kraliyet Hava Birlikleri.

Avustralya; 2.000 personelden oluşan Deniz, Hava ve Kara Birlikleri; Özel Kuvvetler, CH-47 Chinook Helikopter, Nükleer ve Kimyasal Tespit Uzman Birliği.

Kanada; 25 kişilik Askeri Hareket Planlama Timi

Çek cumhuriyeti; 50 kişilik NBC Keşif Birliği

Almanya; Kuveyt'te 190, Almanya'da 90 kişilik NBC araçlı Ani Müdahale Birliği,

Körfez ülkeleri (sadece Kuveyt'in savunulması için): Suudi Arabistan 3.300 personel, BEA, Umman, Katar ve Bahreyn 6.700 personel.

Polonya; 200 kişilik Muharebe Destek ve NBC Birliği

Romanya; NBC Birliği.

Slovakya; 69 uzmandan oluşan NBC Birliği.

Ukrayna;1 Radyo Aktif Taburu, 1 NBC Taburu³¹⁵.

---

³¹⁵ A.g.e., s.351.

20 Mart 2003 sabahı saat 04.30'da ABD ve İngiliz savaş gemilerinden atılan 40'a yakın Tomahawk³¹⁶ Füzesi ile ABD hava kuvvetlerine mensup F-117A³¹⁷ hayalet uçakları ve B-52³¹⁸ ağır bombardıman uçakları, Bağdat ve Çevresini vurdu. CIA'nin yönlendirmesi ile Saddam Hüseyin ve üst düzey Irak yöneticilerine yöneltilen saldırıların hemen ardından, ABD Başkanı Bush Türkiye saati ile saat 05.15'te yaptığı konuşmada “*Benim emrimle koalisyon kuvvetleri, Saddam Hüseyin'in savaşıma kabiliyetine zarar verecek askeri önem taşıyan hedefleri vurmaya başladı.*” İfadesini kullandı. “*ABD koalisyon güçlerinin, masum sivillere zarar vermemek için elinden gelen her türlü çabayı göstereceğini, ancak savaşın uzun süreli ve zor olacağını*” söyledi³¹⁹. Savaşın başlamasından 3 saat sonra televizyona çıkan Irak lideri Saddam Hüseyin 3 kez besmele çektikten sonra “*Soylu Arap halkının temsilcileri olarak sizlere, bu konuda daha önce söylemiş olduklarımı tekrarlamak istiyorum. Bu değerli vatani savunma ilkeleri*

---

³¹⁶İlk olarak 17 Ocak 1991'de Irak'a karşı “Çöl Fırtınası” operasyonunun başlangıcında kullanılan Tomahawk'lar cruise tipi füzelerin en çok bilinenleri arasında yer alıyor. Uzun menzilli ve ses hızından daha yavaş olan, denizaltı ve gemilerden fırlatılabilen bu füzeler, özellikle binalar askeri kamplar ve havalanları gibi önemli altyapı tesislerine karşı etkili oluyor. “Çöl Fırtınası”nda kullanılan bu füzelerin çok büyük bir bölümü, 297 füzeden 282'si hedefi bulmuştu. General Dynamics ve McDonnell Douglas tarafından üretilen, 1983'ten beri kullanılan BGM-109 Tomahawk'lar, Cruise tipi füzelerin en gelişmiş modellerinden biri. Nükleer başlık yada genelde kullanılan patlayıcılarla donanmış Tomahawk füzelerinin çok sayıda türü bulunuyor. 6,25 metre uzunluğundaki füzeler, turbofan motoru sayesinde hedefine, 15-100 metre yükseklikten saatte yaklaşık 880 kilometre hızla uçuyor. Tomahawk'ların menzilleri türlerine göre 460- 2 bin 500 kilometre arasında değişiyor. Amerikan Deniz Kuvvetleri, aralarında denizden denize atılabilenler de bulunan binlerce Tomahawk füzesine sahiptir. Füzenin fiyatı 600 bin ila 1,2 milyon dolardır, bkz., **Sabah**, 19 Mart 2003. Ayrıca bkz., <http://www.netbul.com/superstar/ozeldosyalar/sicakhaber/iraksavasi/sayfa3.asp>

³¹⁷ Gece Şahini olarak adlandırılan F-117A, düşman savunmasının arasına dalabilen ve stratejik hedefleri vurabilen bir avcı-bombardıman uçağı. Radara yakalanmayan ilk savaş uçağı olma özelliğine sahip bulunan F-117A, 1983'ten beri Amerikan ordusunda kullanılıyor. Lockheed firmasının üretilen sıra dışı aerodinamik bir yapıya sahip uçak, egzoz gazının yoğunluğunu azaltabilen bir sisteme sahip. Uçak bu sayede peşinde kızıltötesi işaret bırakmıyor. 23,6 ton ağırlığa, 13,3 metre kanat açıklığına ve 20 metre uzunluğa sahip uçak, 45 milyona dolara mal oluyor. 59 adet üretilen tek kişilik uçak saatte 1040 kilometre hız yapıyor, 1056 kilometre uçuş menziline sahip, ancak havada ikmal yapabildiği için menzili sınırsız hale geliyor. 2,3 ton bomba taşıyabilen uçak, termonükleer bomba, lazer güdümlü havadan karaya füze ve radar yok eden füze atabiliyor., bkz., **Sabah**, 19 Mart 2003, Ayrıca bkz., <http://www.netbul.com/superstar/ozeldosyalar/sicakhaber/iraksavasi/sayfa3.asp>

³¹⁸ Devasa B-52 bombardıman uçağı, Uçan Kale olarak nitelendiriliyor. Irak savaşında Amerikan hava kuvvetlerinin gözdelerinden biri olan B-52, 1950'lerin başlarında Boeing firmasının tasarlandı. Soğuk savaş yıllarında stratejik operasyonlar için tasarlanan uçak, 2001'de Afganistan'da bombardımanlarda kullanıldı. JDAM tipi akıllı bombalar atabilen B-52, Hint Okyanusu'ndaki Diego Garcia adasında konuşlandırılıyor. Vietnam Savaşı'nda ve Birinci Körfez Savaşı'nda da kullanılan uçak, konvansiyonel bombalarla hedefleri halı gibi dövüyor. 49 metre uzunluğa, 56 metre kanat açıklığına sahip B-52, yüklüken 219 ton ağırlığında. Dünyanın en büyük ve ağır savaş uçağı olarak bilinen B-52, 744 adet üretildi. İki versiyonu halen kullanılmakta olan uçak, 14 bin km uçuş menziline sahip. 10 bin m. irtifaya yükseltilen B-52, havada ikmal yapabiliyor. Saatte bin km hız yapabilen uçak, 27 ton bomba, havadan karaya füze ve Cruise füzesi taşıyor, bkz., **Sabah**, 19 Mart 2003. Ayrıca bkz., <http://www.netbul.com/superstar/ozeldosyalar/sicakhaber/iraksavasi/sayfa3.asp>

³¹⁹ **Milliyet**, 21 Mart 2003

konusunda, daha öncede sizlere çağrılarda bulundum. Şu anda Irak'taki ailelerden her birinin bu şer güçlerine karşı bu zorlu günlerde onurumuzu korumak konusunda, Allah'ın huzurundaki sorumluluğumuza sahip çıkarak, Allah'ın düşmanlarına karşı sizler Iraklılar olarak zaferi elde edeceksiniz.” Diyerek halkı cihada çağırdı³²⁰.

Aynı zamanda Amerikan ve İngiltere birlikleri güneyden hızlı ve etkin bir kara harekâtı da başlatmışlardır. Müttefiklerin ana hedeflerinden birisi Irak'ın güneyindeki en büyük kent olan Basra'nın hızlı ele geçirilmesi ve kentin Limanları ile petrol kuyularının güvence altına alınması olmuştur. Kuveyt'te konuşlanan Amerikan ve İngiltere güçleri yoğun hava taarruzunun Yaratacağı etki sayesinde önemli bir direnişle karşılaşmadan bir hafta içerisinde Bağdat'a ulaşmayı hedeflemişlerdir. ABD ve İngiliz kara birliklerinin Güney Cephesi'nden Bağdat'a doğru ilerlemeleri neticesinde Irak Ordusu'nda çözümler meydana geldi. Irak'ın güneyinden ilerleyen ABD'nin 15nci İleri Keşif Deniz Piyade Birliği ilk olarak Umm Kasr liman şehrini ele geçirdiler³²¹. Amerikan birlikleri Nasiriye şehrine yöneldiler. Umm kasr ve nasiriye şehirlerinde beklenmedik direnişle karşılaşan Amerikan ve İngiliz askerleri ilk kayıpları vermişler ve operasyonun planlanandan daha uzun süreceği anlaşılmıştır³²². Aynı gün saat 21.00 e kadar süren ve ABD Savunma Bakanlığı yetkililerince “*Aerial Day*” olarak adlandırdığı hava operasyonunu başlattı. Basra Körfezindeki gemilerden Bağdat, Musul ve Kerkük'e 320 Tomahawk füzesi, B-52 ağır bombardıman uçakları ile F/A-18³²³ Hornet ve F-14³²⁴ Tomcat savaş uçaklarıyla

³²⁰ **Sabah**, 21 Mart 2003

³²¹ **Milliyet**, 22 Mart 2003

³²² **Akşam**, 23 Mart 2003

³²³ F/A-18 Eşekarı olarak ta tabir edilen uçak, uçak gemilerinden kalkarak düşman hedeflerini vuran çok yönlü bir taarruz uçağıdır. 1981'den beri kullanımda olan uçak, Birinci Körfez Savaşı'nda ve Kosova operasyonunda kullanıldı. Hem avcı, hem de taarruz uçağı olarak görev yapan F/A-18, yakın lojistik destek, taktik av ve keşif amaçlarıyla da kullanılmaktadır. Saatte 1915 kilometre hız yapabilen uçak, 15,2 kilometre irtifaya yükselebiliyor. 750 kilometre menzile sahip uçak, çok gelişmiş dijital aygıtlara sahip. 7,7 ton mühimmat taşıyan uçak, Vulcan M61 topuyla ateş ediyor. Uçakta, ayrıca Harpoon füzeleri, uzun ve kısa menzilli havadan havaya füzeler, anti radar füzeleri ve güdümlü bombalar bulunuyor. 24 milyon dolar maliyeti olan uçağı, McDonnell Douglas ve Northrop Grumman üretiyor, bkz., <http://www.netbul.com/superstar/ozeldosyalar/sicakhaber/iraksavasi/sayfa3.asp>

³²⁴ Donanma'nın Grumman F-14 “*Tomcat*”i Batı Dünyası'nda benzeri bulunmayan bir av uçağıdır. AWG-9 silah kontrol sistemi vasıtasıyla 6 adet uzun menzilli AIM-54A Phoneix füzesini aynı anda 6 değişik hedefe yönlendirebilmekte, orta menzilli kombat görevleri için Sparrow füzeleri ve it dalaşı için 20mm top ile Sidewinder füzelerini kullanabilmektedir. 1968'de F-11B'lerin yerini almak üzere başlatılan tasarım çalışmaları bilahare Donanma'nın uçak gemilerinde konumlandırılmış savaş uçağı envanterine girmiştir. F-14A P&W TF30 motorlarını ve F-11B için geliştirilen altı adet Phoneix AA füzesi ile AWG-9 silah kontrol sistemini kullanmaktadır. 21 Aralık 1970'deki ilk uçuşuna kadar geçen beş yıllık geliştirme, değerlendirme ve filo eğitimleri sonucu uçak gemilerindeki filoların en güçlü savaşçısı durumuna gelmiştir, bkz. <http://www.tayyareci.com/amerikanucak/postww2/f14.asp>

bomba yağdırıldı. ABD Genelkurmay Başkanı Richard Myers yüzlerce hedefi vurduklarını açıkladı. Kısaca A-Day olarak adlandırılan operasyonun ABD ve İngiliz kara birliklerinin güneyden yürüttükleri operasyonun beklenenden daha çok direnişle karşılaşmalarının ardından düzenlendiği ifade edildi³²⁵.

Aynı gün Kuveyt'ten yapılan açıklamada, 1 Patriot füzesavar bataryasının bir Irak Scud füzesini imha ettiği bildirildi. Bu olay, Irak'ın Scud'lar ile karşı saldırılar yapacağına işaret etmekteydi. Bir ABD helikopterin düşmesi ve bir ABD deniz piyadesinin öldürülmesiyle koalisyon güçlerinin zayıflığı harekâtın ikinci gününde 13'e çıktı³²⁶.

ABD'nin Körfez Birlikleri Komutanı Orgeneral Tommy Franks Doha'da verdiği brifingde; Operasyonun en büyük nedeni olan başta kimyasal silahlar olmak üzere KİS'ların hiç birine ulaşamadıklarını ancak aramaya devam ettiklerini açıkladı³²⁷.

Daha önce Türkiye hava sahasını kullanmak için talepte bulunan ABD, Türkiye ile arasında çıkan anlaşmazlıklar sebebiyle talebi olumsuz karşılanmıştı. ABD'nin ısrarlı talepleri karşısında; Türk Silahlı Kuvvetlerinin Kuzey Irak'a gönderilmesine; bu kuvvetlerin gerektiğinde belirlenecek esaslar dairesinde kullanılmasına ve muhtemel bir askeri harekât çerçevesinde Yabancı Silahlı Kuvvetlere Mensup Hava Unsurlarının Türk Hava Sahasını Türk Makamları Tarafından Belirlenecek Esaslara ve Kurallara Göre Kullanılmaları İçin Gerekli Düzenlemelerin Yapılmasına, Anayasanın 92. Maddesi Uyarınca 6 Ay Süreyle İzin Verilmesine Dair Karar. 20 Mart 2003 tarihinde TBMM'de 202'ye karşı 332 destek oyu ve bir çekimser oyu ile kabul edildi. Karar 21 Mart 2003 tarihli Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girdi. 763 sayılı karar doğrultusunda, Türk hava Sahası, 21 Mart 2003 gecesinden itibaren ABD ve 24 Mart 2003 tarihinden itibaren İngiliz uçaklarının uçuşlarına açıldı. Böylece Irak Savaşı'nda Kuzey Cephesi de açılmış oldu³²⁸.

Irak'ın güney sınırından ilerleyen ABD Kuvvetleri, şiddetli çatışmaların ardından Nasiriye ve Basra şehrindeki Irak askerlerinin direnişini kırarak kontrolü ele geçirdiler. Bağdat'a giden güzergâhta önemli bir nokta olan Nasiriye'nin ele geçirilmesinden sonra

---

³²⁵ **Radikal**, 22 Mart 2003

³²⁶ A. Öner Pehlivanoglu, **a.g.e.**, s.357.

³²⁷ **Sabah**, 23 Mart 2003

³²⁸ Mehmet Şahin- Mesut Taştekin, **a.g.e.**, s.271. Ayrıca bkz., **Türkiye**, 22 Mart 2003

müttefik birlikleri ikiye ayrılarak bir kısım birlikleri Dicle ve Fırat nehirlerini geçerek önce AL-KUT şehrine ve ardından Bağdat'a yönelmişlerdir. Diğer birlikler ise sırayla Necef ve Kerbela şehirlerine ele geçirmişler ve ardında Bağdat önlerine gelmişlerdir. İngiliz askerleri de Umm Kasr'ı kontrolleri aldıktan sonra Basra'ya yönelmişlerdir³²⁹.

23 Mart'ta Irak Enformasyon Bakanı Essahaf, Basra'daki bombardımanda 77 sivilin öldüğünü, 366'sının da yaralandığını açıkladı. Kara birlikleri arasında Necef yakınlarında şiddetli çatışmalar yaşandı. Irak tarafından Amerikan askerlerinin ilerleyişinin durdurulduğu belirtildi. Irak Devlet Başkanı Saddam Hüseyin, Irak halkına hitaben yaptığı televizyon konuşmasında, Irak Silahlı Kuvvetleri'nin kahramanca direndiğini vurgulayarak, “*Sabırlı olacağız ve düşmana bütün gücümüzle saldıracacağız. Zafer yakın ve bizim olacaktır*” dedi³³⁰. Saddam'ın konuşmasından kısa süre sonra ABD ve İngiliz birlikleri Bağdat'ı bir kez daha bombaladı.

ABD Başkanı Bush, Kongreye önerdiği savaş bütçesinde, Irak Savaşı'nın getirdiği harcamalar ve ülkede terörizmle mücadeleyi güçlendirme çalışmaları için kongreden 25 Mart 2003'te 74,7 milyar dolarlık ilave bütçe talebinde bulundu. Bush'un acil mali önlem paketinde, Türkiye içinde 1 milyar dolarlık hibe yardımı talebinde bulundu. Ayrıca bu yardım miktarı 8,5 milyar dolarlık bir krediye dönüştürülebileceği belirtildi. ABD yetkililerine göre bu yardım, Türkiye'den Irak Savaşı için yeni bir talepleri olmadan sağlayacaklarını, yardım Kongrede kabul edildiği takdirde Nisan ayı ortasında geleceği belirtildi.³³¹

ABD ve İngiliz birliklerinin Irak'a düzenlediği hareketin 6ncı gününde, Başkent Bağdat 25 Mart'ta savaş başladığından bu yana en ağır bombardımanı yaşadı. ABD ve İngiliz uçaklarının bir günde Irak'a 1500'den fazla sorti yaptılar. Irak Enformasyon Bakanı Essahaf, “*son 24 saat içinde 16 Iraklı'nın öldüğünü ve 95'inin yaralandığını*” söyledi. Amerikalı komutan Pearson ise “*Son 2 gün içinde 500 Iraklı askerinin öldürüldüğünü*” iddia etti³³².

Türkiye'nin sınıra gelecek göç dalgasını karşılamak ve sınırdaki PKK varlığını imha etmek için Kuzey Irak'a girme isteğini İngiltere Başbakanı Tony Blair, “*Türkiye'nin*

---

³²⁹ Türkiye, 23 Mart 2003

³³⁰ <http://www.netbul.com/superstar/ozeldosyalar/sicakhaber/iraksavasi/2403.asp>

³³¹ Milliyet, 26 Mart 2003

³³² <http://www.netbul.com/superstar/ozeldosyalar/sicakhaber/iraksavasi/2503.asp>

Irak'a asker göndermesi konusunda yaygın bir kaygının varolduğunu ancak ABD ve İngiltere Hükümetleri'nden, Türk Hükümeti'ne giden mesajların iyi anlaşıldığından emin olduğunu" söyledi³³³. ABD Dışişleri Bakanı Colin Powel, Türkiye'nin Kuzey Irak'ta sınırı geçmek gibi bir niyeti olmadığına dair hafta sonunda uluslararası topluma ve bu sabah da NATO'ya güvence verdiğini ve şu anda Türkiye'nin Kuzey Irak'a asker göndermek gibi bir planı bulunmadığını söyledi³³⁴.

Koalisyon kuvvetleri, hava kuvvetleri ve füzeleri 28 Mart 2003'te Bağdat'ı bombalamaya devam etti. Irak savaşının 8. günü ABD ve İngiliz kuvvetleri, Bağdat'a yaklaştıkça, artan derecede Irak kuvvetlerinin mukavemeti ile karşılaşmaya başladı. Hava şartları ve Irak direnişi nedeniyle ABD harekatı yavaşladı. Türkiye'nin ABD askerlerinin karadan geçişine izin vermemesi nedeniyle, Kuzey Irak'taki harekatını başlangıçta yalnız hava harekatı ile sınırlandırmak isteyen ABD, artan direniş karşısında kısıtlı ABD özel birliği bulunan bölgeye asker sevk etmek zorunda kaldı. İtalya, Vicenza'da bulunan 173. ABD Tugayına mensup 1000 kişilik bir kuvvet Başur yakınlarındaki Harir havaalanına paraşüt ile indirildi. Kuzey Irak'a indirilen ABD kuvvetlerinin bölgede bulunan Kürt toplulukları ile birlikte bir cephe açma hazırlıklarını sürdürdüğü, bu amaçla ABD'nin bölgeye getirdiği silah ve teçhizatı Kürt topluluklara dağıttığı; Kürtlerin ABD desteğinde, Musul ve Kerkük'e girmeye hazırlandıkları, Süleymaniye, Bakraco bölgesindeki piste 40 kadar uçak indiği, daha önce Türkiye'ye çıkarılması planlanan 4. ABD Tümeninin Nisan ayı ortalarında Kuveyt'e getirilerek güney cepheden harekâta sokulacakları haberleri basında yer aldı. ABD Savunma Bakanı Rumsfeld, Kuzey Irak'a asker göndermenin daha önce planlandığını, planlamalarında tek büyük değişikliğin 4. Piyade Tümeninin Türkiye'den karayolu ile Kuzey Cephesine sokulamaması olduğunu açıkladı³³⁵.

The Washington Post gazetesinde, Kuzey Irak'ta Harir'e indirilen bin kadar ABD askerinin, 40 Bin Türk Askerini sınırda tutarak "*savaş içinde savaş*" çıkmasını engellemek amacını taşıdığı belirtildi³³⁶. Bu arada Genelkurmay Başkanı Orgeneral Hilmi Özkök zorunlu olmadıkça Türkiye'nin tek başına Kuzey Irak'a girmeyeceğine

---

³³³ **Finansal Forum**, 27 Mart 2003

³³⁴ **Sabah**, 27 Mart 2003

³³⁵ A. Öner Pehlivanoglu, **a.g.e.**, s.358.

³³⁶ **Milliyet**, 28 Mart 2003

ilişkin bir açıklama yaptı. Yapılan açıklama ABD tarafından memnuniyetle karşılandı³³⁷ Kürt topluluklarının ağı silahlar ile teçhiz edilmeleri Türkiye için önemli gelişme olarak değerlendirildi. Kürt toplulukların taarruz kapasitesine ve yeteneğine ulaşması, Ankara'da Türkiye'nin güneydeki tehdidin yapısında önemli değişiklik olarak yorumlandı.

ABD Yönetimi, Amerikan yardım programı kapsamında Irak'ın yeniden inşası ve imarı projelerinde Amerikan yerli şirketlerinin esas işi üstlenmelerini sağladı. Irak'ın savaş sonrası onarım çalışmalarının ABD tekelinden çıkarılması amacıyla, Fransa ve Almanya Irak'ın savaş sonrası restorasyon çalışmalarının BM'ler tarafından sürdürülmesini talep etti³³⁸.

Irak'taki savaşı yönlendiren Amerikan Kara Kuvvetleri generallerinden William Wallace, "*Savaş, planladığımız, umduğumuz gibi gitmiyor*" dedi. Halen bölgede 100 bin askeri bulunan ABD'nin savaşmak üzere Irak'a 100 bin asker daha göndereceği bildirildi. Yine İngiltere Başbakanı Tony Blair, Irak Devlet Başkanı Saddam Hüseyin'i iktidardan uzaklaştırmanın "*zor ve çetin olacağını*" bildirdi. Blair, Saddam'ı 20 yıldır iktidarda olduğu ülkenin başından çekip almanın zaman alacağını kaydetti. ABD'nin Irak savaşının mimarı olan ABD Savunma Bakanlığı Pentagon'un baş danışmanı Richard Perle, bu görevinden istifa etti³³⁹.

Milli Güvenlik Kurulunun Mart ayı olağan toplantısı 28 Mart 2003 günü yapıldı. Toplantı sonunda ABD'ye yönelik üç uyarı çıktı;

1- Kuzey Irak'ta bağımsız bir Kürt devleti oluşumuna yol açabilecek gelişmeler konusunda Türkiye'nin duyarlılıkları göz önünde bulundurulmalıdır.

2- Küresel bir tehdit olan terörizmden geçmişte büyük can kaybına uğramış ve zarar görmüş olan Türkiye'nin PKK ve KADEK'ten kaynaklanabilecek olası terör tehdidine karşı adım atmaktan kaçınmayacağı açıktır.

---

³³⁷ Posta, 28 Mart 2003

³³⁸ Hürriyet, 28 Mart 2003

³³⁹ <http://www.netbul.com/superstar/ozeldosyalar/sicakhaber/iraksavasi/2803.asp>

3- Türkiye, insani yardım sağlanması, kitlesel göç hareketinin önlenmesi ve Kuzey Irak'taki farklı gruplar arasında çatışma doğmaması amacıyla gerekli önlemleri alma kararlılığındadır.”³⁴⁰

ABD ve Irak kuvvetlerinin en büyük çatışması, Necef ve Kerbela'da meydana geldi. Abrams tankları³⁴¹, Bradley zırhlı savaş araçları³⁴² ve helikopterler ile teçhiz edilmiş olan ABD 3. Zırhlı Tümeni 3 gündür Necef ve Kerbela'yı savunan Medine Tümeni karşısında durakladı. ABD 101. Hava İndirme Tümeni'ni sevk edince, Irak, cephedeki Medine Tümenini takviye için kuzeyde bulunan Hamurabi Tümenini sevk etti. ABD, bölgedeki kuvvetlerini yakın hava desteği ile destekledi³⁴³.

30 Mart 2006 tarihi itibari ile bölgede ölen koalisyon askerlerinin sayısı 59 oldu. Amerikalı yetkililer, savaşta 36 Amerikan askerinin öldüğünü bildirirken, Iraklılar, 7 Amerikan askerinin esir alındığını açıkladı. Amerikalılara göre savaşta 16 Amerikan askeri de kayboldu. Yetkililer, şimdiye kadar 23 İngiliz askerinin yaşamını yitirdiğini, çarpışmalarda ölen Irak askerlerinin sayısının bilinmediğini bildirdi. Iraklı yetkililer ise, savaşta 425 sivilin öldüğünü, yaklaşık 4000 kişinin yaralandığını bildirirken Amerikalılar, 4000 civarında Iraklıyı esir aldıklarını kaydetti³⁴⁴.

1 Nisan 2003'te II. Körfez Savaşı 11. gününe girdi. Koalisyon kuvvetlerinin güneyden başlattıkları ve kısa sürede bitmesi beklenen harekât, beklentilerin aksine duraklamış göründü. ABD ve İngiliz birliklerinin Irak içlerine kadar giren zırhlı birlikleri

³⁴⁰ **Hürriyet**, 29 Mart 2003, s.19.

³⁴¹ ABD Ordusu'nun asıl vurucu gücünü oluşturan tank, lazer güdümlü mermi atışı yapabilen 120 mm.lik bir top taşıyor. Tankın fiyatı 4,3 milyon dolar, ağırlığı ise 70 ton. 68Km azami hızla 460Km yol alabiliyor. ABD Ordusu'nda 7600 adet tank şu an kullanımda. Abrams iyi bir tank olduğunu muharebe şartları altında Birinci körfez savaşı esnasında kanıtlamıştır. Irak ordusunun Mekanize Tugayları kısa sürede yoğun tank ve top ateşi altında çökertilmiştir. Körfez savaşında verilen ABD tank zayıatı konusunda çeşitli ve çelişkili bilgiler mevcuttur, fakat gerek düşman ateşi, gerekse kendi güçlerinin yanlışlıkla yapılan atışları sonucu bir miktar tank kırma uğramıştır. Birçok defa Abrams'lar 3 km mesafeden modern mühimmat ile satih direk atışlarında bulunmuşlar ve her hedef isabetinde düşman tankı imha edilmiştir. En az 7 vakada M1-A1 tankları Irak direk tank ateşine 1 km mesafeden ön cepheden maruz kalmış, isabet almış ve imha edilmeleri zırh performansı sayesinde başarısızlamıştır, bkz., <http://www.netbul.com/superstar/ozeldosyalar/sicakhaber/iraksavasi/kara.asp>

³⁴² ABD mekanize kuvvetlerinin çekirdeğini oluşturan Bradley muharebe aracının savaştaki değeri 1990'da Körfez Savaşında kanıtlanmıştır. Üretimi 1995'te durdurulmuş olmakla birlikte, yenileştirme ve yeniden yapım yoluyla dünyanın en iyi muharebe aracı niteliğini korumaktadır. Yeni A3 sürümü, eski sürümlerini aşan imha ve bilgi üstünlüğü yetenekleri sunmaktadır. Bradley, komuta-kontrol, savaş komuta, hava savunma, atış destek ve sıhhiye araçları gibi başka türevlerle gerçek bir sistemler ailesi oluşturmaktadır, bkz. <http://www.netbul.com/superstar/ozeldosyalar/sicakhaber/iraksavasi/kara.asp>

³⁴³ A. Öner Pehlivanoglu, a.g.e., s.359.

³⁴⁴ <http://www.netbul.com/superstar/ozeldosyalar/sicakhaber/iraksavasi/3003.asp>

büyük zayıat verdi. Irak kuvvetlerinin ABD ve İngiliz birliklerini meskûn mahal içlerine çekerek koalisyon güçlerinin zayıatını arttırmayı ve savaşın süresini uzatmak niyetinde olduğu değerlendirildi.

Bölgede Şiiler tarafından gerçekleştirilen intihar saldırıları Amerikan ve İngiliz askerlerini endişelendirirken, Irak'taki savaşta yer alan ve savaşın başında yaklaşık 250.000 olan koalisyon askerlerinin sayısının, 250.000'i Amerikan askeri olmak üzere 300,000'e ulaştı³⁴⁵.

3 Nisan 2003 tarihinde, ABD birlikleri Kerbela ve Necef'i kuşattı, ABD birlikleri Kerbela ve Necef bölgesinde, Irak Cumhuriyet muhafızları ile yoğun çatışmaya girdi. Kerbela ve Necef'i dolaşan diğer ABD birlikleri Bağdat'a 30 Km. yaklaştı, Kuzey Irak'ta bulunan ABD birlikleri de Bağdat istikametinde ilerlemeye devam ettiler³⁴⁶.

ABD kuvvetlerinin ilerlemeleri neticesinde, Bağdat'a 10 km. mesafeye kadar yaklaştılar. Bağdat'a 20 km. mesafede bulunan Saddam Hava Alanı ABD kuvvetlerinin eline geçti. Irak Kuzeyinde hava kuvvetleri ile desteklenen ABD kuvvetlerinin peşmergeler ile birlikte, Kerkük ve Musul istikametinde ilerlemeye devam ettiler. 7-11 Nisan 2003 tarihleri arasında ABD'nin Irak harekâtı ağırlıklı olarak güneyde ve Bağdat civarında devam etti. 7 Nisan günü ABD zırhlı birlikleri Bağdat'a girdi. ABD'nin 9 Nisan tarihinde Bağdat'ta kontrolü tamamıyla ele geçirmesiyle birlikte Saddam Hüseyin yönetimi çöktü ve Irak'ta yeni bir dönem başladı.³⁴⁷

ABD Savunma Bakanı Rumsfeld kesin zafer elde edilinceye kadar Irak'ta ulaşılması gereken hedefleri şu şekilde sıraladı;

1- ABD ordusu , Bağdat ve tam olarak ele geçmemiş diğer önemli kentlerde kesin denetim sağlayana kadar savaştacak,

2- Saddam Hüseyin oğulları Uday ile Kusay diğer üst düzey yöneticiler, ölü veya diri yakalanacak,

3- 12 yıl önceki Körfez Savaşı dahil, Amerikalı ve diğer koalisyon milletlerinde olan tutsaklar bulunacak,

---

³⁴⁵ Cumhuriyet, 02 Nisan 2003

³⁴⁶ A. Öner Pehlivanoglu, a.g.e., s.361.

³⁴⁷ Tayyar Arı, Geçmişten Günümüze Orta Doğu Siyaset, Savaş ve Diplomasi, s.610.

- 4- Kuzeyde petrol alanları emniyet altına alınacak,
- 5- Olası KİS bütünüyle tehlikesiz duruma getirilecek,
- 6- Irak sınırları emniyet altına alınacak Saddam İktidarının üst düzey yetkililerinin kaçması engellenecek, silah kaçakçılığı bitirilecek,
- 7- Irak'ın KİS ne ölçüde tedarik ettiği buna hangi ulusların yardım ettiği saptanacak
- 8- KİS programlarını bilen bilim adamları tespit edilecek,
- 9- Irak'ta etkin teröristler ölü veya diri yakalanacak,
- 10- Baas Partisi üyeleri, sakladıkları silahları ile ortaya çıkarılacak
- 11- Irak'ın Özel İstihbarat Güvenlik Örgütü, Saddam Fedaileri Örgütü ve Cumhuriyet Muhafızlarının kayıtları saptanacak,
- 12- Irak Hükümeti'nin yurt içi ve yurt dışı tüm mal varlığı tespit edilip halka iadesi sağlanacak,
- 13- Iraklılar ve sürgünden dönenlerle birlikte geçici hükümet ve yeni esas hükümet için çalışmaya başlanacaktır³⁴⁸.

ABD birliklerinin Bağdat kent merkezini ele geçirmesiyle, Kuzey Irak'taki harekât da hareketlilik kazandı; Önce Kerkük ve Musul kentlerini çevreleyen küçük kasabalar ve köyler KDP ve KYB'ye bağlı peşmergelerin eline geçti, daha sonra 10 Nisan Perşembe günü KYB güçleri Kerkük'e, 11 Nisan Cuma gününde KDP güçleri Musul kentine girdi. Her iki şehirde de yağmalama olayları görüldü. Sınırlı sayıdaki ABD birlikleri duruma müdahale edemedi. Kerkük'e giren ABD güçleri ile peşmergeler kentin tapu kayıtlarını, nüfus dairesini ve vergi kayıtlarını imha ettiler. ABD yetkililer kentin kontrolünün kendilerinde olacağını açıkladılar. Bu arada Kuzey Irak'tan kente doğru göç başladı³⁴⁹.

ABD Kuvvetleri Merkez Komutanı Orgeneral Tommy Franks, Irak'ın genelinde cereyan eden askeri hareket ile ilgili olarak, 14 Nisan 2003'te; *"Irak silahlı kuvvetlerinin komuta ve kontrol teşkilatının çökertildiğini ancak paramiliter gruplardan intihar*

---

³⁴⁸ **Milliyet**, 11 Nisan 2003

³⁴⁹ **Cumhuriyet**, 11 Nisan 2003

komandolarına ve Saddam fedailerine kadar çeşitli direniş gruplarının varlığını koruduğunu ve ayrıca son nefeslerine kadar savaşımaya azimli yabancıların bulunduğunu açıklamasını yaptı. Irak'ta oluşturulacak geçici yönetimde yer alacak isimleri belirlemek ve Haziran ayı başında düzenlenmesi öngörülen Bağdat ulusal konferansına hazırlık maksadıyla 15 Nisan'da Nasiriye'nin yakınlarındaki Ur kentinin Tallil Hava üstündeki toplantıda ülkenin geleceği ile ilgili planlar ele alındı. Toplantıya Irak Türkmenleri katılmadı. Toplantının 13 maddelik sonuç bildirisinde, Irak'ın gelecekte demokratik, federal, hukukun üstünlüğünü esas alan, etnik ve dini çeşitliliğe saygılı bir yapıda olması gerektiği vurgulandı. Toplantıyı 20 bin Şii Nasiriye'de düzenledikleri gösteri ile protesto ettiler³⁵⁰.

ABD Başkanı Bush, Irak'ın Kuveyt'i işgali ardından icra edilen 1. Körfez Savaşı'nı takiben Irak'a uygulanan ekonomik ambargonun kaldırılması için BM'lere çağrı yaptı. Savaş öncesi Türkiye'nin 2,5 milyar dolara ulaşan Irak dış ticaret hacminin, ambargo uygulamaları sonucu 122 milyon dolara düşmüş olması nedeniyle, Başkan Bush'un çağrısı, Türkiye'de iş çevrelerinde de olumlu karşılandı³⁵¹.

18 Nisan 2003 tarihinde Suudi Arabistan'ın Başkenti Riyad'da bir araya gelen, Irak'ın komşusu ülkeler, Türkiye, İran, Suudi Arabistan, Suriye, Kuveyt, ve Ürdün ile Mısır ve Bahreyn'in dışişleri bakanları yayınladıkları ortak bildiride, Irak'ın toprak bütünlüğü, bağımsızlığı, egemenliği ve birliğinin korunması, yeni Irak yönetiminin halkın iradesi doğrultusunda şekillenmesi, bu yönetimin geniş tabanlı, gerçek anlamda temsili bir yönetim olması ve koşullarıyla barış içinde yaşaması, Irak'ın doğal kaynaklarının da Irak halkının iradesine göre kullanılması gerektiği vurgulanmış, BM'e yeni gerçekler ışığında merkezi bir rol oynaması çağrısında bulunulmuş, katılımcı ülkelerin insani yardım, yeniden imar ve rehabilitasyon alanlarında Irak halkına yardımcı olacakları dile getirilmiş ve gerektiğinde yeni toplantılar yapılması kararlaştırılmıştır³⁵².

ABD Başkanı George W. Bush, Irak'ta oluşturulacak sivil yönetimin başına eski Dışişleri Bakanlığı Yetkilisi L. Paul Bremer'i atadı. Irak'ta göreve gelişini izleyen dönemde ABD'li yönetici Paul Bremer, Baas Partisi ile eski Irak yönetiminin tüm kurumlarının lağvedildiğini açıkladı. Bu arada 18 Nisan 2003 tarihinde Başkan Bush'un

³⁵⁰ **Milliyet**, 16 Nisan 2003

³⁵¹ A. Öner Pehlivanoglu, **a.g.e.**, s.363.

³⁵² **A.g.e.**, s.363.

çağrısı ile çalışmaya başlayan ve yaklaşık 1 aydır kapalı kapılar ardında sürdürüldüğü belirtilen görüşmelerin ardından BMGK, 21 Mayıs 2003'te 13 yıldır Irak'a uygulanmakta olan ekonomik ambargonun kaldırılmasına karar verdi. Irak'ta ABD öncülüğünde kurulan Irak geçici yönetimini desteklediğini ve Irak'a uygulanmakta olan ekonomik yaptırımların kaldırılması kararını aldı.³⁵³

Amerikan Başkanı Gorge Bush 1 Mayıs'ta savaşın bittiğini resmen açıkladı. Yalnız yapılan bu açıklama ABD'nin geçmişte yaşadığı tecrübelerde dikkate alındığında erken yapılmış bir açıklamaydı. Çünkü ABD'nin Irak'ı işgalinin üzerinden 3 yıla yakın süre geçmesine rağmen Irak'ta hala yer yer direnişler devam etmekte ve her gün onlarca insan katledilmekte ve siyasi belirsizlik devam etmektedir.

---

³⁵³ A.g.e., s.365.

VI- İKİNCİ KÖRFEZ SAVAŞININ TÜRKİYE'YE EKİLERİ

A- TÜRKİYE'NİN İÇ VE DIŞ POLİTİKASINA ETKİLERİ

11 Eylül 2001 tarihinde, Newyork'ta ki Dünya Ticaret Merkezi'ne düzenlenen Terör saldırıların neticesinde ABD'nin, ulusal ve küresel güvenlik siyasetini gözden geçirmesiyle birlikte, saldırıların sorumlusu olarak gördüğü, Afganistan merkezli El-Kaide örgütüne yönelik başlattığı askeri operasyonların haklılığı, aynı zamanda, bütün devletler tarafından olumlu karşılandı. Afganistan'la başlayan askeri operasyonun ardından, ABD yönetimi, Ortadoğu'ya yönelik politikalarında daha kararlı ve ideolojik politikalar uygulamaya başladı. Aynı yıllarda ise Türkiye, siyasi ve ekonomik krizlerle boğuşmaktadır³⁵⁴.

ABD 11 Eylül saldırılarının ardından “*şer eksenli*” olarak tabir ettiği Irak'a dair taleplerine devam ederek, Afganistan'dan sonra sıranın Irak'a geleceği mesajını vermiştir. Türk dış politikasında da içerde yaşanmakta olan hükümet krizlerine rağmen, olaylar dikkatlice izlemektedir. Türkiye, her ne kadar, ABD'nin Irak'a olası bir operasyonuna sıcak bakmasalar da iç politikasındaki sorunlarını hallederek, daha uygun bir karar vermek maksadıyla, 3 Kasım 2002 seçimlerini bekledi.

ABD'nin Irak'a yapacağı operasyonla ilgili olarak Washington Büyükelçisi Faruk Loğoğlu, 2002 Haziran ayı ortalarında, Ankara'ya gönderdiği kriptolu mesajda dört hususa dikkat çekmiştir³⁵⁵;

- 1- ABD Irak'ı mutlaka vuracak,
- 2- BM kararı olsa da olmasa da vuracak,
- 3- Türkiye'yi yanında isteyecek,
- 4- Ama Türkiye yanında olmasa da vuracaktır.

Washington Büyükelçisi Faruk Loğoğlu'nun bu mesajının Ankara'ya ulaşmasından yaklaşık 1 ay sonra, dönemin ABD savunma bakan yardımcısı Paul

³⁵⁴ Mehmet Şahin-Mesut Taştekin, **II.Körfez Savaşı**, Platin yay., Ankara, 2006, s.257.

³⁵⁵ **A.g.e.**, s.258.

Wolfowitz, Irak konusunda görüşmeler yapmak üzere, 14 Temmuz 2002'de İstanbul'a geldi³⁵⁶. Yanında ABD Dış ilişkiler Bakan Yardımcısı Mark Grossman ile, NATO Kuvvetleri ile ABD Hava Kuvvetleri Komutanı Joseph Ralston bulunan Wolfowitz, olası Irak operasyonu için Türkiye'den destek istediklerini ilettiler³⁵⁷.

ABD Savunma Bakan Yardımcısı Wolfowitz, Ankara'yı ziyareti esnasında şu hususları vurgulamıştır³⁵⁸;

1- ABD, Irak'taki rejimi, terörizme desteği ve KİS alanındaki faaliyetleri nedeniyle bir tehdit olarak görmektedir, değiştirilmesinde kararlıdır. Bir harekâtın nasıl ve ne zaman yapılacağı henüz kararlaştırılmamıştır,

2- Bölgede, demokratik, çok etnik unsurlu, KİS'siz, toprak bütünlüğü korunan, ABD ve Türkiye ile barış içinde yaşayan bir Irak istenmektedir.

3- Olası bir harekâtın Türkiye'ye etkileri olacağı bilinmektedir. Bu harekât Türkiye'siz de yapılabilecektir. Ancak bu güç olacaktır. Bu da Türkiye'nin kaygılarının dikkate alınması kadar, yeni Irak'ın şekillendirilmesinde Türkiye'nin isteklerini sınırlayacaktır.

4- ABD, Türkiye'nin yaşamsal çıkarlarının bilincindedir. Lakin müdahalenin başlangıcından itibaren harekâta katılması tarafımızdan arzulanmaktadır.

MGK'ya sunulan raporda Wolfowitz aracılığıyla ABD Başkanı George W.Bush'un Ankara'ya verdiği sözler de şunlar yer alıyordu³⁵⁹;

1- Askeri harekât yarım bırakılmayacak, ABD işi tamamlayacaktır.

2- Saddam rejiminin yıkılmasından sonra, ABD Irak'ta, Türkiye ve uluslararası toplumla birlikte, Türkmenler dahil, azınlıklara saygılı, demokratik bir rejimin teşkilini sağlayacaktır. Türkmenlerin hakları korunacaktır.

3- Bir Kürt devleti kurulmayacak, Kürtler ile bu konuda bir anlaşma yapılmayacaktır. ABD, Irak için sadece birkaç muhalif partiyle değil, bütün gruplarla

---

³⁵⁶ **Milliyet**, 16 Temmuz 2002

³⁵⁷ **Finansal Forum**, 16 Temmuz 2002

³⁵⁸ Fikret Bila, **Sivil Darbe Girişimi ve Ankara'da Irak Savaşları**, Ümit yay., Ankara, 2003, s.146-147.

³⁵⁹ **A.g.e.**, s.148.

irtibattadır. Kerkük ve Musul'a yönelik Kürt emellerinin gerçekleşmesine izin verilmeyecektir.

4- Kürt partileriyle Irak'ın toprak bütünlüğü çerçevesinde işbirliği yapılacaktır.

5- Askeri harekât Türkiye için mülteci sorununa yol açmayacak şekilde planlanıp icra edilecektir.

6- ABD Türkiye'nin uğrayacağı zararları tazmin etmeye çalışacaktır. Birinci Körfez savaşı'nda bu gerektiği kadar yapılamamıştır. Türkiye Irak'taki rejim değişikliğinden en çok yararlanacak ülkelerden biri olacaktır.

7- KİS'ler konusunda en etkili bilgi değişimine hazır olacağız.

8- Türkiye'yi Irak füzelerinden korumak için Patriot füzeleri konuşlandırmaya hazırız.

Temmuz 2002'de MGK'ya sunulan raporda³⁶⁰, ABD'nin Türkiye'den hemen bir karara varmasını beklemediği, ancak Irak konusunda yoğun diyaloga ve birikimlerinin paylaşılmasına ihtiyaç duyduğu belirtilmişti. Raporda ayrıca Wolfowitz'in Türkiye'den özel bir talebi de gizli görüşme kanalları oluşturmaktı.

Wolfowitz, Ankara'da ki temaslarında, Irak sorununu ciddi şekilde masaya yatırmış, ABD, açıkça Irak'a müdahale edeceğini Türk hükümetine iletilmiştir. Ayrıca Wolfowitz'in Ankara'ya getirdiği mesajda, Türkiye'nin Musul, Kerkük, PKK/KADEK, Kürtlerin bağımsızlık isteği gibi konularda da Türkiye'ye güvence verilmiştir.

Bu arada Türkiye'de aynı dönemde hükümetteki istifalar, Başbakanın rahatsızlanması ve Genelkurmay Başkanının Hüseyin Kıvrıkoğlu'nun Ağustos 2002'de görev süresinin dolacak olması, ABD'nin Irak talepleri ile aynı süreçte yaşanan gelişmelerdi ve Türkiye, politik yönden zayıf dönemlerinden birini yaşamaktaydı. ABD'nin üst düzey ziyaretlerle Türkiye üzerinde sürekli artan şekilde, baskıcı bir diplomasi uygulamaya başlayarak taleplerini iletmeye başlaması, Türk diplomasisi gittikçe zor bir karar alma sürecine itmiş, bu dönemde, Türkiye'nin güçlü dışişleri bürokrasisi öne çıkarak, ABD taleplerine yönelik nasıl bir politika oluşturulacağı

---

³⁶⁰ A.g.e., s.148-149.

konusunda, Genelkurmay, Dışişleri, Mit ve Başbakanlık arasında yoğunlaşan bir işbirliği sürecinin başlamasına neden olmuştur³⁶¹.

Bu arada zaman ilerledikçe ABD'nin ek talepleri de artmaya başladı. Bu talepler Dışişleri Bakanlığı'nın değerlendirme ve önerilerini de içeren 15 Ekim 2002 tarihli ve gizli kayıtlı belgesinde³⁶² ABD, Türkiye'ye 80 bin asker, 250 uçak konuşlandırmak istiyor, bunun için 14 havaalanı, 5 liman kullanmayı talep ediyordu.

Dış politikada Irak Harekâtı ağırlık kazanırken İç politikada da AB'ye giriş sürecinde çıkarılması gereken uyum yasaları ile seçimler gündemi meşgul etmekteydi. AB uyum yasalarının çıkmasının önemi AB'nin 2002 sonbaharında yayınlacağı Türkiye raporunun olumlu olması ve Aralık 2002'de ki Kopenhag zirvesinde somut bir müzakere tarihi verilecek olmasıydı.

Türkiye, Irak politikası için 2002 Mayıs ayı başında, dönemin Dışişleri Bakanı İsmail Cem ve Genelkurmay ikinci Başkanı Org. Yaşar Büyükanıt'ın Başkanlığında iki toplantı yaptı. Yapılan toplantı sonucunda iki kurum arasında bir çalışma grubu kuruldu. Kurul, çalışmalarına sürekli olarak devam etmiş ve Irak krizinin yaşandığı bütün süreçlerde, en önemli çalışmaları yapmıştır. Dışişleri Bakanlığının Ortadoğu Genel Müdür Yardımcılığı, Genelkurmay Harekât Plan ve Prensipler ve Özel Kuvvetler Başkanlığı ve Mit Müsteşarlığı yetkilileri Dışişleri koordinatörlüğünde 20 Haziran'da bir koordinasyon toplantısı ile 2, 10 ve 24 Temmuz 2002 tarihlerinde üç toplantı yapmışlardır. Bu çalışmaların en önemli sonucu, Türkiye'nin ortaya çıkan Irak krizine dair politikalarına temel teşkil etmeleridir. Bu rapor 27 Ağustos'ta yapılan MGK toplantısında da görüşüldü³⁶³.

Bu rapora göre Türkiye'nin kırmızıçizgileri şu hususlardan oluşmaktadır.

- 1- Irak'ın kuzeyinde bağımsız bir Kürt Devleti'nin ilan edilmesi,
- 2- Musul ve Kerkük vilayetlerinin Kürtlerin denetimine girmesi,
- 3- Irak'ta Kürtlerin bağımsızlığına giden bir yolu açacak federatif bir yapının ortaya çıkması,

---

³⁶¹ Mehmet Şahin-Mesut Taştekin, **a.g.e.**, s.260.

³⁶² Fikret Bila, **a.g.e.**, Ek-5.

³⁶³ Mehmet Şahin-Mesut Taştekin, **a.g.e.**, s.262-263.

- 4- Irak Türkmenlerinin yeni oluşacak yapıda asli unsur olamaması,
- 5- Meşruiyet zemini olmadan Irak'a yapılacak olası bir uluslar arası müdahaleye taraf olunması,
- 6- ABD'nin bölge ile ilgili hazırlık ve hedefleri tam olarak görülmeden ve Türkiye açısından kabul edilebilir sonuç üzerinde mutabakata varılmadan müdahaleye taraf olunması.

Raporda, iki dış politika seçeneği gösterilmiştir. Birincisi, Irak'a müdahaleyi içermeyen yoldur, İkincisi ise Irak'a ABD ve müttefiklerinin müdahalesidir. Raporda, olası bir müdahale durumunda, Türkiye'nin müdahale esnasında yapacaklarının asgari, alacaklarının azami olması hedeflenmeli, muhtemel savaş durumunda, Kuzey Irak'ta etkisinin korunmasının önemi vurgulanmaktadır.

Türkiye'de 3 Kasım seçimleri sonuçlandı³⁶⁴. Recep Tayyip Erdoğan liderliğindeki AKP yüzde 34 oranında oy alarak, tek başına iktidar oldu. Ancak Erdoğan milletvekili olmadığı için başbakanlık görevini 16 Kasım 2002'de, Abdullah Gül üstlendi³⁶⁵. Gül, 58. Hükümeti 19 Kasım 2002'de kurdu³⁶⁶ ve 28 Kasım 2002'de güvenoyu aldı. Kuşkusuz Gül Hükümetinin devraldığı en önemli sorun, Irak kriziydi. ABD, taleplerinin karşılanması için yeni hükümeti bekliyordu. Açık kaynaklarda yer aldığı gibi, Wolfowitz ve Grossman, 28 Kasım'da güvenoyu almış olan Başbakan Gül ile 3 Aralık'ta görüştüler. ABD'li yetkililer Olası harekât esnasında Türkiye'deki üslerin kendilerine açılması durumunda IMF, AB, Kıbrıs sorunu ve ekonomik sıkıntılar konusunda destek sözü verdiler. Uzun süren 3 Aralık 2002 gününün özetle Dışişleri Bakanı Yaşar Yakış açıkladı; *"Irak'a operasyonu arzu etmeyiz, ama kaçınılmaz olursa hava sahamızı ve askeri tesislerimizi müttefikimiz ABD'nin kullanımına açarız."* dedi. Ancak Körfez Savaşında olduğu gibi bu kez İngiliz askerlerine üsler açılmayacaktı³⁶⁷.

ABD'nin istekleri ve politikaları karşısında Türkiye'nin kararı netleşmemiştir. ABD, savaşa kararlı olduğundan, Türkiye'nin olanaklarından ve coğrafi avantajından yararlanmak istiyor; hava alanlarını, limanlarını, lojistik desteğini talep ediyor, Türkiye

---

³⁶⁴ **Milliyet**, 5 Kasım 2002

³⁶⁵ **Cumhuriyet**, 17 Kasım 2002

³⁶⁶ **Sabah**, 20 Kasım 2002

³⁶⁷ **Sabah**, 4 Aralık 2002

üzerinden Irak'a girmek istiyordu. Ama Türk askerinin Irak'a girmesini istemiyordu. Destek istiyor ama Türkiye'nin Kuzey Irak'ta etkin bir askeri güç bulundurmasını istemiyor, Irak'ı kendine göre şekillendirmek istiyor ama buna Türkiye'nin karışmasını istemiyordu. ABD'nin savaşa kararlı görünümü karşısında, Türkiye savaş istemiyor ama ABD ile ilişkileri de bozmak istemiyordu. ABD'nin Türkiye topraklarında on binlerce asker bulundurmasını ve sınırından Irak'a kuzey cephesi açmasını istemiyor ama savaş sonrasında ortaya çıkacak şartlar ve Irak'ın yeniden yapılanmasında devre dışı kalmak istemiyor, ABD'nin isteklerini tümüyle geri çevirerek savaş sonrasında ABD'nin bölgeyi istediği gibi şekillendirmesinden ve Türkiye'ye karşı bir politika izlemesinden endişe duyuyordu³⁶⁸.

Başbakan Abdullah Gül, Irak Krizinin savaşız çözümü için girişimleri başlattı ve barış için aktif diplomasi çabaları çerçevesinde, Suriye, Mısır, Ürdün, Suudi Arabistan ve İran'ı ziyaret etti. Bu ziyaretler sonucunda Irak'ın BM'yle tam ve aktif işbirliği yapması gerektiği ortaya çıkmıştır.

ABD'nin BM kararı olmaksızın Irak'ı vurmak istemesi Türkiye'nin karar alma sürecine zaman kazandırıcı bir faktör olarak etki etmiştir. Başbakan Abdullah Gül ise verilecek kararı topluma anlatmakta zorlanacağını dolayısıyla böyle bir siyasi kararın ağır sorumluluk gerektiren bir durum olduğunu belirtmektedir. Türkiye, 2002 Aralık ayında yapılan MGK toplantısında bir karar verebilmek için 27 Ocak 2003'te açıklanacak olan BM silah denetçileri raporunun açıklanmasını bekleme kararı aldı. Ayrıca daha önce kırmızıçizgiler olarak ifade edilen, Irak'ta Türkiye'nin hassas olduğu noktalar, bu toplantıda benimsendi. Türkiye'nin Irak konusunda ki şartları, bir Kürt devletinin kurulmaması, Musul ve Kerkük'ün statülerinin korunması, Iraklı Türkmenlerin asli unsur olarak korunmaları şeklindeydi³⁶⁹.

İngiltere Savunma Bakanı Geoffrey Hoon 8 Ocakta Ankara'ya geldi. Başbakan Abdullah Gül ile görüşen Hoon, Türkiye'nin kararını netleştirmesini istedi. Ayrıca olası harekâtın kuzey cephesine ilişkin kararının 27 Ocaktan önce oluşturulacağını bu sebeple Türkiye'nin bu tarihten önce karar vermesi gerektiğini belirtti.

---

³⁶⁸ A.Öner Pehlivanoglu, **Ortadoğu ve Türkiye**, Kastaş yay., İstanbul, 2004, s.337.

³⁶⁹ Mehmet Şahin-Mesut Taştekin, **a.g.e.**, s.269.

Savaşın yaklaşmasından dolayı, Milli Savunma Bakanlığı, Irak'ın elinde bulunan füzelerin menziline giren 27 ilin valilikleri uyarılarak, baraj, köprü, hastane ve stratejik noktalarda önlem alınması, sivil savunma birliklerinin hazırlıkların gözden geçirilmesi bildirildi³⁷⁰.

Irak Kürdistan Demokratik Partisi (IKDP) lideri Mesud Barzani bir buçuk yıl aradan sonra 9–10 Ocak tarihlerinde Ankara'ya geldi³⁷¹. Başbakan Gül tarafından da kabul edilen Barzani'ye, Türkiye'nin; Kürtler dahil, Irak halkının bütün kesimlerinin birlik ve beraberlik içinde yaşamasına önem verdiği ve Irak'a yönelik gizli bir gündemi bulunmadığı, IKDP'nin, Irak'ın bütünlüğünü zaafa uğratabilecek adımlardan kaçınması, Irak halkının başlıca üç unsurundan bir olan Türkmenler ve onların siyasi kuruluşu Irak Türkmen Cephesi ile uyum içinde hareket etmesinin istendiği bildirildi.

MGK, Anayasanın 92nci maddesi uyarınca ülke güvenliğinin korunması için gerekli adımların atılması amacıyla TBMM'ne tavsiyede bulunurken, Türkiye'nin önceliğinin barışçıl çözüm olduğu vurgulandı³⁷².

ABD'nin politik baskıları devam ederken iç politikada da olası Irak harekâtı için hazırlıklar devam etmekte, sınıra asker sevkıyatı ve geçmiş tecrübelerden faydalanılarak sınıra gelecek Türkmen ile Kürt mültecileri için kamplar hazırlanmaktadır³⁷³.

Türkiye'nin kırmızıçizgi olarak kabul ettiği olmazsa olmazları, ABD'nin Irak özel temsilcisi Zalmay Halilzad ile ortak yazılı bildiri olarak imzalandı. Belgede aşağıdaki notlar önem arz etmektedir³⁷⁴;

- 1- Irak'ın toprak bütünlüğü bölünemez.
- 2- Irak'ta bağımsız Kürt devletine izin verilemez
- 3- Irak'ın doğal kaynakları, merkezi yönetimin elinde olacak ve tüm Irak halkına eşit olarak dağıtılacaktır.
- 4- Irak'ın üniter bir devlet olması esastır.

---

³⁷⁰ A.Öner Pehlivanoğlu, **a.g.e.**, s.338.

³⁷¹ **Milliyet**, 10 Ocak 2003

³⁷² **Cumhuriyet**, 1 Şubat 2003

³⁷³ **Gözcü**, 2 Şubat 2003

³⁷⁴ **Star**, 2 Şubat 2003

Bu süreçte Amerikalılar, Türkiye'yi gerek Kürtler üzerinde gerekse kendi iç kamuoyları ile sıkıştırmaktan kaçınmadılar. Rahatsızlık yaratan bir konu da, Türkiye ile ABD arasında yürütülen ekonomik-mali pazarlıklardı. Hazine Sorumlu Devlet Bakanı Ali Babacan ve zaman zaman da Dışişleri Bakanı Yaşar Yakış'ın yürüttüğü bu pazarlıklarda, Başkan Bush'un Washington ziyaretlerinde iki bakana işin "at pazarlığına" dönüştüğünü söylediği basına yansımıştı. ABD basınında, Türkiye'yi aşağılayan, orasına burasına ABD tarafından para sıkıştırılan dansöz gibi gösteren karikatürler yayımlanıyordu. Türkiye'ye yapılacak ekonomik yardımın ne kadarının hibe olacağı, ne kadarının kredi olarak verileceği haftalar süren pazarlıklara konu olmuştu. Sonuçta 2 milyar doları hibe ve 4 milyar doları yardım karşılığı 26,5 milyar dolara varan kredi kullanılması üzerinde anlaşmaya varıldığı yansıtılıyordu.

Müzakereler görüşülmeye devam ederken, hükümet 4 Şubat'ta yapılan Bakanlar Kurulu toplantısında ABD'ye verilecek izin tezkerelerini bölme kararı aldı³⁷⁵. Başbakan Gül, bunun nedenini, üs modernizasyonu dışında ki şartların yoğunlaşmaması olarak gösterdi. Şüphesiz bu durum, müzakerelerin çetin bir süreçte devam etmesi ve Türkiye'nin ABD'ye karşı zaman kazanması anlamına gelmekteydi. Bu kararın ardından da ABD askerlerinin Türkiye'de üs modernizasyonuna izin verecek olan bir Birinci Tezkere 6 Şubat 2003'te, Mecliste 193 ret oyuna karşı 308 oyla kabul edildi³⁷⁶. Bu tezkere, Türkiye'ye üs modernizasyonu amacıyla gelecek ABD askerlerinin 3 ay süreyle Türkiye'de bulunmalarına izin verilmekteydi. Başbakan Gül, aynı süreçte CHP lideri Deniz Baykal'ı ziyaretinde ABD'yi destekleyeceklerini açıkladı. Bu açıklama ABD'de oldukça olumlu bir etki yarattı.

İzin tezkerelerinin bölünmesinin ardından ABD ikinci tezkerenin ne zaman Meclise geleceği konusunda sabırsız davranmaya başladı. MGK'nın 31 Ocak 2003'te yaptığı toplantı sonucunda hem kuzey cephesine yeşil ışık yakılıyor, hem hükümete bu yönde olumlu bir tavsiye kararı alınarak, ABD'yi memnun eden bir sonuç ortaya çıkıyordu. Aslında MGK, Türkiye için bütün seçeneklerin kullanılabilmesi için bir karar almıştı. Türkiye, Irak'a kendisinde girebilir veya ABD ile girebilirdi.

---

³⁷⁵ **Cumhuriyet**, 5 Şubat 2003

³⁷⁶ **Vatan**, 7 Şubat 2003

Devam eden müzakerelerde, Amerikan tarafı, Türk askerinin Kuzey Irak'a girmesine engel olmak ve kendi askeri varlığının tamamı ile Irak'a girmesini istemekteydi. Türkiye, ancak Türk Silahlı Kuvvetleri'nin de birlikte veya önceden Kuzey Irak'ta güvenlik yayı oluşturulması koşuluyla, ABD askerine izin verebileceğini kesin bir tutumla ABD tarafına bildirdi. ABD'nin Türkiye'ye önemli baskı unsurlarından biride Kuzey Cephesi baskısıydı. Müzakereler uzadıkça, ABD, Türkiye'yi Kuzey Cephesinden vazgeçmekle tehdit ediyordu. Ayrıca ABD'nin, Irak'ın Kuzeyinde bulunan Kürt gruplara ağır silahlar vermek istemesi ve bu silahların toplanması işleminin tüm gözlemciler eşliğinde yapılması isteğine karşı çıkılması, Türkiye için büyük sıkıntı kaynağı olmuştur.

Irak'ın geleceği ile ilgili 7 Şubat 2003 tarihinde Ankara'da yapılan toplantıda İKDP temsilcisi Neçirvan Barzani'nin ABD'nin olası Irak harekâtında Türk askerlerinin Kuzey Irak'a insani yardım kapsamında da olsa girmesini istemediklerini belirtti. Bölgede yaşanacak göç dalgasına karşı gerekli önlemleri kendilerinin alacağını açıkladı³⁷⁷.

Irak'a yapılacak olası harekâta, ABD yetkilileri ile Türk yetkilileri arasında çoğu konuda anlaşma sağlanırken, Kuzey Irak'a girecek Türk birliklerinin komutası konusunda, ABD'nin Türk askerlerini ABD'li komutana bağlama ısrarı, görüşmeleri düğümledi³⁷⁸. ABD'nin bu isteği Türk Silahlı Kuvvetlerinde çok büyük bir rahatsızlık yaratmıştı.

Başbakan Gül, 24 Şubat 2003 günü Bakanlar Kurulu'nu topladı. Bakanlar Kurulu uzun süren tartışmalardan sonra Başbakan Abdullah Gül'ünde katkıları ile tezkere imzaya açıldı ve aynı gün akşam geç saatlerde TBMM'ye gönderildi³⁷⁹. Cumhurbaşkanı Sezer ve Meclis Başkanı Arınç, Amerikan askerinin Türkiye'de konuşlanmasına meşruiyet bulunmadığı gerekçesiyle karşı çıktı. Ayrıca Arınç "*Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yabancı ülkelere gönderilmesine ve bu kuvvetlerin gerektiğinde belirlenecek esaslar dairesinde kullanılmasına*" ilişkin madde ile "*62 bin Amerikan askeri, 255 uçak ve 65 helikopterin Türkiye'de konuşlandırılması ve Irak'a transit geçişini*" öngören maddenin ayrı ayrı oylanmasını daha uygun olacağını belirtti³⁸⁰. Bu esnada, Barzani ve Talabani'nin hazır

---

³⁷⁷ **Hürriyet**, 7 Şubat 2003

³⁷⁸ **Akşam**, 19 Şubat 2003

³⁷⁹ **Milliyet**, 25 Şubat 2003

³⁸⁰ **Sabah**, 25 Şubat 2003

bulunduğu Kürt parlamentosu Erbil’de yaptığı toplantıda, Kuzey Irak’a yabancı asker sokmama kararı aldığını, Türk askeri bölgeye girerse karşı duracaklarını açıkladı.

Bakanlar Kurulu tarafından Meclis’e gelen tezkerenin 26 Şubat’ta oylanabileceği düşünülüyordu. Ancak, bu yapılmadı ve tezkerenin 1 Mart’ta oylanacağı açıklandı. Oylamanın ertelenmesinin çeşitli nedenlere bağlanırken AKP lideri Recep Tayip Erdoğan’ın tezkerenin; 28 Şubat günü yapılacak olan Milli Güvenlik Kurulu toplantısında görüşülmesi talebi idi. AKP lideri Erdoğan ve başbakan Gül, MGK’dan çıkacak bildiriye tezkerenin geçirilmesini kolaylaştıracak bir tavsiye kararının yer almasını istiyorlardı³⁸¹. Böylece, AKP yönetimi ve hükümet AKP grubuna ve kamuoyuna, tezkereyi asker istedi diyebileceklerdi. Bu yaklaşımdan TSK rahatsız oldu. Nitekim 28 Şubat’ta yapılan MGK toplantısı sonucunda yayımlanan bildiriye tavsiye kararı çıkmazken, tezkere ile ilgili karar Meclise bırakıldı³⁸².

Tarihi bir karar niteliğinde olan ikinci tezkere, 1 Mart 2003’te Mecliste oylamaya sunuldu. Tezkere, Evet oylarının fazla çıkmasına rağmen, Salt çoğunluğun sağlanamaması nedeniyle kabul edilmedi. Oturuma 553 Milletvekili katıldı. 264 kabul, 250 ret ve 19 çekimser oy kullanıldı. Anayasanın 96. Maddesi ve Meclis İç Tüzüğü’nün 146’ncı Maddeleri Meclis kararlarının katılanların salt çoğunluğuyla kabul edilebileceğini öngördüğünden dolayı, 267 salt çoğunluk rakamı sağlanamadığından, tezkere, evet oylarının çok olmasına rağmen, kabul edilmedi. AKP içinden de 110 milletvekili hayır oyu kullandı. Böylece AKP, parti içi grup kararı almayarak, sivil ve askeri bürokrasinin Türkiye’nin bölgede etkisinin devamı yönünde istekliliği ile birlikte dış politikanın demokratikleşmesi sürecinde, halkın taleplerinin ve duyarlılığının dış politikaya etkisinin tam olarak yansımaya da imkân vermiştir. İkinci tezkerenin reddedilmesinin anlamı, bir anlamda, demokratik bir şekilde Millet’in iradesini temsil eden Meclis iradesinin ABD ile bu denli yoğun bir askeri işbirliği sürecine girmesine karşı durması demektir³⁸³.

---

³⁸¹ **Sabah**, 28 Şubat 2003

³⁸² **Cumhuriyet**, 1 Mart 2003

³⁸³ **Sabah**, 2 Mart 2003

Tezkerenin reddi, Türkiye baskılara boyun eğmedi³⁸⁴ şeklinde yorumlanırken, izleyen dönemde, ABD-Türkiye ilişkilerinde genel bir soğukluk yaşandı. Tezkerenin ikinci kez TBMM kararına sunulması konusunda, Washington kaynaklı baskılara, Meclis Başkanı Bülent Arınç, “*Siyaseten doğru olan, Meclisten kabul alamayan tezkerenin tekrar aynı şekilde gelmemesidir*” ifadeleri ile karşı çıktı.

Tezkereye rağmen TSK'nin Kuzey Irak'a girebileceği hakkında Türkiye basınında yer alan yorum ve haberler, Kuzey Irak'ta Kürt topluluklar arasında tepkilere neden oldu. 4-5 Mart 2003 tarihlerinde, Kuzey Irak'ta bulunan Kürt toplulukları KDP ve KYB güdümünde, Türkiye aleyhinde gösteriler düzenlediler ve Türkiye'nin Kuzey Irak'a girmesi halinde gerekirse silahlı çatışmaya gireceklerini açıkladılar.

Genelkurmay Başkanı Hilmi Özkök, 5 Mart'ta yaptığı bir açıklamada, Türkiye'nin ABD ile birlikte hareket etmesi gerektiğini belirterek, Türkiye'nin iyi ile kötü arasında değil, kötü ile daha kötü arasında tercih yapması gerektiğini ifade etti³⁸⁵. Aslında Milletvekilleri ve muhalefet partisi dışında, devletin zirvesinde, ABD'nin Irak'a müdahalesinde, Türkiye'nin Irak'ın yeni durumu ve bölgeden Türkiye'ye yönelecek terör eylemleri nedeniyle, Kuzey Irak'a ABD ile birlikte girilmesi konusunda görüş birliği oluşmuştu. Ancak, bu görüş birliğine rağmen, Hükümet ve MGK, TBMM'yi olumlu veya olumsuz yönde etkilemek amacıyla, Milletvekillerini yönlendirici bir etkide bulunmaktan kaçınılması ve demokratik sürecin işlemesine olanak tanınması önemli bir husustur.

Genelkurmay Başkanı Hilmi Özkök'ün açıklaması yeni tezkere konusunda ABD'lileri umutlandırdı. ABD'li yetkililer, bir yandan tezkere için neden ret oyu kullanıldığını araştırırken bir yandan da savaş sonrası Kuzey Irak'ta Türkiye'nin istemediği oluşumlar olabileceği konusunda tehditler savurmaya devam ettiler.³⁸⁶

Hükümet ile ABD arasında tezkere krizinin yoğunlaştığı ve siyasi gündemin en önemli konusu olduğu dönemde AKP siyasi yapılanmasını tamamladı. Tezkerenin TBMM'de oylama öncesinde Tayyip Erdoğan'ın seçilmesini engelleyen yasal değişikliklerin yapılmasının ardından, 9 Mart 2002 tarihinde Siirt'te tekrarlanan seçimde AKP Parti Başkanı Tayyip Erdoğan TBMM üyeliğine seçildi³⁸⁷. Mart seçimlerinin

---

³⁸⁴ **Radikal**, 3 Mart 2003

³⁸⁵ **Hürriyet**, 6 Mart 2003

³⁸⁶ **Star**, 6 Mart 2003

³⁸⁷ **Hürriyet**, 10 Mart 2003

ardından, Tayyip Erdoğan 59. Hükümeti kurdu. Hükümet, savaşın Türkiye ekonomisine getireceği yük ve yıkımı önlemek amacıyla, krizin, BM'lerin ortaya koyduğu esaslara uygun olarak savaşız çözümlenmesini savunmaktadır.

Türkiye ile ABD arasında yürütülen görüşmeler neticesinde talep edilen ikinci Tezkere müzakerelerinde, ABD'nin Türk askerinin Kuzey Irak'a girmelerini engelleyen bir politika yürütmektedir³⁸⁸. ABD, Amerikan askerleri ile Kuzey Irak'a girecek olan Türk askerleri, ABD'li komutanın komuta etmesini istemiş; Türk askerlerinin kendisine ateş açmadıkları sürece PKK'lılar dahil kimseye ateş açmaması, ABD askerlerinin bütün vergilerden muaf tutulması gibi konuları Türkiye'ye dikte etmeye çalıştı. Daha sonra basına yansıyan mutabakat zaptı belgesinde ise aslında Türkiye'nin, Kuzey Irak merkezli oluşturmaya çalıştığı güvenlik politikasına dair taleplerinin müzakere sonunda, elde edildiği anlaşılmıştır. Belgeye göre Türk askeride ABD askeri ile birlikte Kuzey Irak'a girecek, Kürtlere ağır silahlar dağıtılmayacak, Türk ordusu PKK dışında ki gruplarla silahlı çatışmaya girmeyecek. Ancak PKK'ya karşı güç kullanabilecek; Musul ve Kerkük ABD tarafından koruma altına alınacak ve iki şehrin etrafında yeşil hat oluşturulacak; Türk askerleri Türk komutana bağlı olacak ve ABD askerlerinin topraklarında ki bütün faaliyetleri Türk askerlerinin denetiminde olacaktır³⁸⁹.

ABD Dışişleri Bakanı Powell'ın Abdullah Gül ile yaptığı yoğun diplomasi sonucu Cumhurbaşkanı Sezer önderliğinde Çankaya Köşkünde yapılan zirve sonunda yeni bir tezkerenin meclise gönderilmesi yönünde onay çıktı³⁹⁰. Dışişleri Bakanı Abdullah Gül, Başbakan Erdoğan ile birlikte, Başbakanlığa giderek burada tezkerenin TBMM'ne sevkine ilişkin stratejiyi belirledikten sonra saat 24.00 sularında ABD Dışişleri Bakanı Powell'ı aradı, Çankaya Köşküden yapılan açıklamayı Powell'a ilette ve *“zirvede hava koridorunun açılması konusunda mutabakata varmış bulunuyoruz. Tezkereyi Meclise göndereceğiz. Ancak beklentilerimiz var. Tezkerenin geçmesi karşılığında Irak'ın geleceğine ilişkin siyasi belgedeki ilkeler geçerliliğini korumalıdır. ABD, Türk ekonomisine desteğini açıklamalıdır. Ayrıca Türk ordusunun Kuzey Irak'taki varlığı*

---

³⁸⁸ **Radikal**, 17 Mart 2003

³⁸⁹ Mehmet Şahin-Mesut Taştekin, **a.g.e.**, s.272.

³⁹⁰ **Milliyet**, 18 Mart 2003

kabul edilmelidir.” Powell, Gül’e, Türk Hükümetinin olumlu yanıtını almaktan duyduğu memnuniyeti belirtti³⁹¹.

Ancak, Amerika, Türkiye’den hava sahasını kullanmak için izin istedi. Başbakan Erdoğan, ABD’nin Irak’a saldırıyı başlattığı 20 Mart günü Türk hava sahasının Amerikan uçaklarına açılmasını ve Türk Silahlı Kuvvetlerinin Irak’a gönderilmesine 6 ay süreyle izin vermeyi öngören üçüncü tezkereyi Meclise sevk etti. Oylama sonucu, üçüncü tezkere 332 Evet oyu 202 Hayır oyu ve 1’de çekimser oyla kabul edildi³⁹².

Türkiye’nin Kuzey Irak’a yönelik, askeri operasyon seçeneğinin Meclis kararı ile kabul etmesi, Irak’ın kuzeyinde bulunan Kürt liderlerden Barzani’nin tepkisini çekti. Barzani, Türk ordusunun Irak’a girmesi durumunda Türk askerleri ile savaşıacaklarını belirterek, Türkiye’ye yönelik tehdit mesajları içeren demeçler verdi³⁹³.

Türkiye’nin karşı çıkmasına rağmen ABD, Kerkük’e yapacağı harekât öncesinde 40 bin Peşmergeye silah dağıttı³⁹⁴. Kerkük’e yapılan harekât sonrasında Kürtler, Türkmen şehri olan Kerkük’e girerek, bütün resmi daireleri yağmalayarak, nüfus ve tapu belgelerini imha etmiş ve özellikle Kerkük’teki demografik yapıyı değiştirmeye yönelik hareketlerde bulundular. Olayın ardından Dışişleri Bakanı Gül, Genelkurmay Başkanı Özkök, Amerikalı meslektaşlarını arayarak, Türkiye’ye verilen garantilerin ihlal edildiğini ve Amerikan askerlerinin durumu kontrol altına almazlarsa, Türkiye’nin çok kısa sürede bölgeye asker sevk edeceğini bildirdiler.³⁹⁵

Türkiye sınır birliklerini ve Kayseri Hava İndirme Tugayı’nı alarma geçirerek, operasyona hazır hale geldi. Amerikan birlikleri ise Türkiye’nin gerekli uyarılarının ardından, iki-üç saat içinde Kerkük’e gelerek şehri kontrol altına aldılar. Ancak bölgede Kürtlerin ve Kürt liderlerin Türkiye’ye yönelik kışkırtıcı eylemleri sürekli devam etti.

ABD’nin Irak harekâtının bitirdiği ve yeniden yapılandırma sürecine girdiği günlerde Türkiye ile arasında büyük bir krize yol açan Süleymaniye olayı meydana geldi. ABD’nin tezkerelerden dolayı Türkiye’den intikam almak maksadıyla yaptığı değerlendirilen bu baskın, 4 Temmuz’da Süleymaniye’de Türk Özel Kuvvetleri’nin 11

³⁹¹ A.Öner Pehlivanoğlu, **a.g.e.**, s.352.

³⁹² **Cumhuriyet**, 21 Mart 2003

³⁹³ **Türkiye**, 21 Mart 2003

³⁹⁴ **Cumhuriyet**, 21 Mart 2003

³⁹⁵ **Milliyet**, 11 Nisan 2003

mensubunun elleri bağlanarak bir adam kaçırma eylemi ile Bağdat'a götürülmesi ve Türk İrtibat Bürosu'nun yağmalanması sonucu gerçekleşti. Baskının sadece Süleymaniye'de Özel Kuvvetlere değil, aynı gün Türkmen kuruluşlarını kapsayıcı şekilde beş noktaya gerçekleştiği daha sonra ortaya çıkmıştır³⁹⁶. Olay basına yansıdığına, kamuoyunun büyük tepkisine yol açmış, iç siyaset karışmış ve bu olay Türkiye'de Amerikan karşıtlığını tarihinin en yüksek seviyesine ulaştırmıştır. ABD yetkililerin ilk açıklamalarında, Özel hareketçilerin Kerkük'ün Kürt kökenli valisine suikast girişimi yapılacağı yönünde istihbarat alındığını belirttiler³⁹⁷. Olay Türkiye'de büyük yankılar bulurken, devletin zirvesi konuya soğukkanlı yaklaşmış, olayın sıcak bir çatışmaya dönüşmesini engellemiştir. Bu olayın sonucunda, yakın dönemde 1990'dan beri Kuzey Irak'ta devam eden Amerikan faaliyetlerine olan kuşku Kürtlerinde bu şüpheleri destekleyen karar ve eylemleriyle bütünleşince daha da derinleşti ve şüpheler yerini tamamen güvensizliğe bıraktı.

Bu krizle birlikte, Türkiye'nin Kuzey Irak'ta ki askeri varlığı, tamamen Amerikan denetimine girmiş; Türkiye, bölgede, 1990 sonrasında oluşturduğu askeri yetkisini kaybetmiştir. Bu olay aynı zamanda, bölgede ki Kürtlere büyük cesaret vermiş ve bugünlere kadar devam eden süreçte, Kürtler, bir devlet gibi davranmaktan hiç çekinmemişlerdir³⁹⁸.

İşgal sonrasında ABD kuvvetleri Irak'ta güvenliği sağlamak zorlandılar. ABD askerleri her gün saldırıya uğruyordu. Bu süreçte ölen ABD askeri sayısı kısa sürede 100'ü aşmıştı. Özellikle Saddam Hüseyin'in doğum yeri olan Tikrit'te ve yakınlarındaki Felluce'de saldırılar yoğunlaşmış, ABD güvenliği sağlayamaz duruma gelmişti. ABD aylardır Irak'ta bulunan ve her gün saldırıya uğrayan askerlerini değiştiremiyordu. Bu yönde hem askerlerin, hem de ABD kamuoyunun baskısı artıyordu.

ABD kamuoyu baskısı karşısında yeniden Türkiye'den asker talep etti. 18 Temmuz 2003 günü Ankara'yı ziyaret eden ABD Avrupa Kuvvetleri Komutanı Org.James Jones ve Merkez Kuvvetler Komutanı Org.John Abizaid, ABD'nin Türk askeri talebini iletiler³⁹⁹. Bu talep Ankara tarafından ABD ile ilişkileri düzeltmek, Irak'ta yeniden

³⁹⁶ **Milliyet**, 5 Temmuz 2003

³⁹⁷ **Hürriyet**, 5 Temmuz 2003

³⁹⁸ Mehmet Şahin-Mesut Taştekin, **a.g.e.**, s.275.

³⁹⁹ **Milliyet**, 19 Temmuz 2003

devreye girmek ve Kuzey Irak kaygılarını güvenceye almak açısından yeni bir fırsat olarak değerlendirildi. Dışişleri Bakanı Abdullah Gül, Eylül ayında yeniden Washington'a giderek ABD'nin asker talebiyle ilgili görüşmeler yaptı.

Türkiye Irak'ın Kuzeyinde, Irak halkına insani yardım göndermek, Kürt grupların istenmeyen davranışlar içinde olmalarını sınırlamak, Türkmenlerin baskı altında olmasını engellemek, PKK-KADEK terör örgütünün Kuzey Irak'ta temizlenmesini ve Irak'ın toprak bütünlüğünü sağlamak için yapılacak olası bir askeri operasyon için dördüncü tezkereyi Meclise gönderdi⁴⁰⁰. Hükümetin Irak'a asker gönderilmesi konusunda, Meclisten yetki istediği dördüncü tezkerede 7 Ekim 2003'te 358 Evet; 183 Ret; oyuyla kabul edildi. Bu tezkerenin kabul edilmesinin ardından da Irak Geçici Hükümet Konseyi açıklama yaparak, Türkiye'nin Irak'a gelmesi durumunda tarafsız kalmayacaklarını belirterek, Türk askerini istemediklerini bir kez daha dile getirdiler⁴⁰¹.

Irak'ta geçici yönetimin oluşmasının ardından, Kürt lider Celal Talabani'nin Devlet Başkanlığına getirilmesi, Kürtleri yeni Irak devletinde güçlü bir konuma getirmiştir. Irak'ın kuzeyinde de, KDP lideri Barzani'nin Kürdistan Bölgesel hükümetinin Başkanı konumuna yükselmesi ve Başkan Bush'un Barzani'yi bu sıfatla, Washington'da ağırlaması Irak'ta bundan sonra yeni bir yapılanmanın oluşacağını göstermektedir.

Oluşan olaylar kapsamında Türkiye'nin Irak'a uyguladığı politika hakkında Prof. Dr. Ahmet Davutoğlu; *"Türkiye, merkez ülkedir ve bölgesel güçlerle ilişkilerini tanımlamadan küresel aktörlerle ilişkisini tanımlayamaz. Dolayısıyla, Türkiye, Ortadoğu'da ne kadar güçlü olursa diğer aktörlerle pazarlık gücü de o nispette artacaktır. Bu çerçevede de Türkiye, komşuları ile ilişkilerinde, sıfır problem eksenli bir siyaset izleyecektir. Bundan dolayı da Türkiye, bölge ülkeleri ile Irak savaşı sürecinin başlaması ile birlikte, yoğun bir diplomasi trafiği uygulamaya başlamıştır. Bu ziyaretlerle birlikte, komşu ülkelerle, soğuk savaş sonrasında olduğu gibi güvenlik sorunları eksenli bir diplomasi değil bölge istikrarı ve işbirliği eksenli bir siyaset izlenmeye başlanmıştır. Türkiye aynı zamanda komşuluk ilişkilerini öne çıkartarak, Irak, Suriye ve İran'ı BM ve ABD politikaları konusunda uyararak, uluslar arası kamuoyunun bu devletler üzerinde artacağını dile getirmiş ancak, bölge istikrarının korunması bakımından, üç ülkenin de*

---

⁴⁰⁰ **Radikal**, 7 Ekim 2003

⁴⁰¹ **Milliyet**, 8 Ekim 2003

*ortak sorununa dönüşen Kürtlerin muhtemel bağımsızlık durumu karşısında, ortak bir tavır sergileme niyeti göstermiştir*⁴⁰². Değerlendirmesini yapmıştır.

İkinci Körfez Savaşında Türkiye, bölgeye yönelik olarak iki yöntemle hareket etmiştir. Türkiye ilk olarak, İran ve Suriye ilişkilerini geliştirerek, bu ülkelerin bir ABD müdahalesine maruz kalması durumunda, Ortadoğu'nun daha gergin bir ortama gideceğini göstermek istemiş ve bu ülkeleri, uluslararası toplumla daha uyumlu hareket etmeleri konusunda uyarmıştır. İkinci olarak da Türkiye'nin düzenlemeye başladığı Irak'ın komşuları toplantılarıdır. Bu toplantılarla Türkiye aslında, aynı zamanda, üyelik sürecinde ilerlediği AB değerlerini temsil eden bir ülke olarak, bu ülkelerin devlet ve toplum düzenlerinde yeniden yapılanma süreçlerine öncülük etmek istemekteydi. ABD'nin de özellikle, genişleyen Ortadoğu projesinde, Askeri güç ile Ortadoğu'da tasarladığı demokratik dönüşüm projesinin öngördüğü demokratik değerleri Türkiye'nin, ikinci tezkereyi kabul etmeyerek, NATO dışında, ABD'nin askeri yetkisinden uzak durmayı başaran bir ülke imajı ile AB değerlerini temsil eden bir ülke olması AB'nin de olumlu bulduğu bir süreç olarak görülebilir⁴⁰³.

AB'nin 2003 Haziran ayı sonunda onaylanan geniş Avrupa siyaseti, Kuzey Afrika, Ortadoğu ve Kuzey Doğu Avrupa ülkelerinin dönüşümünü öngören bir proje olarak ortaya çıktı. Bu projenin en önemli amacında, bu bölge ülkelerinin demokratik ve ekonomik dönüşümlerini sağlayarak, AB'ye uyumlu hale gelmelerini sağlamaktır. Bu doğrultuda, bölgenin güçlü bir ülkesi olan Türkiye, üyelik sürecinde, kendi dönüşümü çabası içindeyken de üstlendiği bu barışçıl girişimlerle de, aslında AB'nin de değerlerini temsil eden bir ülke konumunu üstlenmiştir. Özellikle ikinci tezkerenin kabul edilmemesi, bu anlamda, Türkiye'nin bu rolünü daha da güçlendirmiştir.

Türkiye'nin Ortadoğu'ya yönelik politikalarında, Irak krizi, Türk dış politikasının, karşılaştığı en ciddi sorunlardan biri haline gelmiştir. ABD'nin bölgeyi yeniden yapılandırma siyaseti ve terörizme karşı savaş stratejisi çerçevesinde giriştiği Irak operasyonu, Türkiye'nin PKK-KADEK kaynaklı terör korkusunu arttırmış ve Kürtlerin

---

⁴⁰² Ahmet Davutoğlu, **Stratejik Derinlik**, Küre yay., İstanbul, 2001, s.386.

⁴⁰³ Mehmet Şahin-Mesut Taştekin, **a.g.e.**, s.278.

bağımsızlık taleplerinin yoğunlaşması nedeniyle, ülke içinde ve diğer bölge ülkelerinde bir istikrarsızlık unsuru olarak algılanmasına sebep olmuştur⁴⁰⁴.

B- TÜRKİYE EKONOMİSİNE ETKİLERİ

ABD'nin Irak'a yapacağı savaş hazırlıkları; Geçmiş dönemlerdeki deneyimler dikkate alındığında petrol fiyatlarının dalgalanmasına, dünya ve bölge ekonomilerinin daralmasına yol açabileceğini göstermiştir. Nitekim böyle bir gelişmenin gündeme gelmesinden sonra varili ortalama 20 dolar düzeyinde olan ham petrol fiyatları yeniden tırmanışa geçmiş, bölgede askeri operasyon olasılığının güçlenmesine paralel olarak artan fiyatlar Mart 2003'te 35 dolar düzeyine kadar yükselmiştir.

İkinci Körfez Savaşı başlayınca, önce savaşın kısa süreceği beklentisi ile bir ölçüde düşüş gösteren petrol fiyatları, savaşın uzun sürmesi olasılığı karşısında yeniden yükselişe geçmiştir. Öte yandan, uluslar arası kuruluşlar dünya ekonomisindeki büyüme oranı tahminlerini revize ederek geriye çekmişlerdir. Ekonominin temel stratejik girdilerinden birisi olan ham petrolün fiyatlarındaki ani ve büyük oranlı değişimler, dünya ekonomisinde krizlere yol açmaktadır. Petrol fiyatlarındaki artışlar, sektörler arası girdi-çıkı ilişkisi yoluyla başta petrol türevlerinden petrokimya sektörü olmak üzere doğrudan belli sektörleri etkilemektedir. Bunun yanı sıra petrol fiyatlarındaki artış, özellikle net petrol ithalatçısı ülkelerde dışa kaynak transferinin artması, üretim düzeyinin düşmesi, dış ticaret dengesinin bozulması, enflasyonun artması gibi dolaylı olarak makro değişkenleri etkilemektedir⁴⁰⁵.

Bu kapsamda II. Körfez Savaşı'nın Türk ekonomisine etkilerini aşağıdaki başlıklar halinde sunabiliriz.

---

⁴⁰⁴ A.g.e., s.280-281.

⁴⁰⁵ **Irak Savaşının Plastik Hammadde Fiyatları Üzerindeki Etkileri**, <http://www.e-aso.org.tr/html/TUR/asomedyamart2003/dosyamart2003.html>

1-Dış Ticarete Etkileri

İkinci Körfez Savaşı öncesi ve sonrasına ait dış ticaret göstergeleri Tablo-17’de sunulmuştur. 2002 yılına göre 2003 yılında dış ticaret hacminin önemli miktarda genişlediği, ancak ihracatın ithalatı karşılama oranında çok düşük oranda gerileme olduğu gözlenmektedir. Ancak İkinci Körfez Savaşı birincisine nazaran dış ticaretimizi daha az etkilemiştir.

Tablo-17 Dış Ticaret Göstergeleri⁴⁰⁶

Yıllar	İhracat	İthalat	Hacim	Denge	İhracat/ İthalat
1999	26.588	40.671	67.259	-14.083	65,3
2000	27.774	54.503	82.277	-26.729	51
2001	31.334	41.399	72.733	-10.065	86,7
2002	36.059	51.554	87.613	-15.495	70
2003	47.253	69.340	116.593	-22.087	68,1
2004	63.121	97.540	160.661	-34.419	64,7

Dış Ticaret Müsteşarlığı 2000 yılında belirlediği “komşu ülkelere yönelik ihracatın artırılması” stratejisini hayata geçirmek için ilk olarak Irak’ı mercek altına almıştır. Bu kapsamda Bağdat’ta 26 Şubat-1 Mart 2000 tarihlerinde gerçekleştirilen Türkiye-Irak 12. Dönem KEK toplantısı ilişkilerde yeni bir sayfa açmıştır. Irak’a resmi heyetin yanı sıra 140’a yakın işadamı gitmiş, toplantıdan enerji, ulaşım, sağlık ve tarım sektörlerinde işbirliği yapılması kararı çıkmıştır. Görüşmelerde Iraklı yetkililer, Petrol Karşılığı Gıda Programı kapsamında açılan ihalelere Türk firmalarının katılmasını istemiştir.

Türkiye ile Irak arasında 2000 yılından itibaren gerçekleştirilen ziyaretler ticari ilişkilerimize kısa sürede yansımış ve Irak’a ihracatımız % 55 oranında artmıştır⁴⁰⁷. Aynı

⁴⁰⁶ Dış Ticaret Müsteşarlığı, **Dış Ticaret Göstergeleri (Yıllık-Dönemsel)**, <http://www.dtm.gov.tr/ead/ekolar1/eko1.xls>,

⁴⁰⁷ Nurcan Yüzbaşıoğlu, **a.g.e.**, s.77.

zamanda bu artış Tablo-18’de belirtilen ve aşırı değerlenen döviz kurlarına da bağlanabilir.

Tablo- 18 Aylık Ortalama Döviz Kurları⁴⁰⁸

Yıllar	ABD Doları	Euro
2002	1.504.597,53	1.428.767,59
2003	1.495.306,79	1.687.189,03

İkinci Körfez Savaşı’nın dış ticaretimize olan etkilerine bakmak istersek, bu dönemlere ait ithalat ve ihracat verilerine göz atmamız yararlı olacaktır.

2- İthalata Etkileri

Tablo-19’deki veriler incelendiğinde, II. Körfez Savaşı dönemindeki genel ithalat önemli miktarda artmış ve bu artma meyli 2004 yılının Ocak-Ağustos aylarında da devam etmiştir. İncelenen yıllar itibariyle Türkiye’nin genel ithalatında en yüksek payı OECD ülkeleri almıştır.

Körfez ülkeleri ile olan ithalatımız I. Körfez Savaş dönemi yıllarında bir miktar gerilerken, II. Körfez Savaşı dönemi yıllarında aksi yönde gelişme göstererek artmıştır. Aynı durum I. dönemde İslam ülkeleri ile olan ithalatımız için de söz konusudur.

⁴⁰⁸ Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, Döviz Kurları; web sitesinden ortalama değerler alınmıştır. <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/kurlar/kurlar.html>

Tablo-19 Ülke Grupları ve Seçilmiş Ülkelere Göre İthalat⁴⁰⁹

Ülkeler	Yıllar		Ocak-Ağustos		Değişim %
	2002	2003	2003	2004	
Genel İthalat	51,55	69,340	43,08	61,791	43,4
OECD Ülkeleri	32,86	43,692	27,12	38,635	42,4
AB Ülkeleri (1)	24,52	33,495	20,39	29,484	44,6
Körfez Ülkeleri	1,872	3,097	2,009	2,404	19,7

II. Körfez Savaşı öncesi 2002 yılında Irak'la olan ithalatımız 207 milyon dolar iken,⁴¹⁰ BMGK'nin Nisan 2003'te çıkarttığı 1483 Sayılı Kararı'ndan sonra Irak ile Türkiye arasındaki ticarete önemli boyutta canlanma görülmektedir. Bu bağlamda Gıda Karşılığı Petrol (OFF) kapsamında ve Irak Koalisyon Geçici Yönetimi (CPA – Coalitional Provisional Authority) tarafından organize edilen LPG ve kurşunsuz benzin ithalatında ciddi rakamlara ulaşılmıştır.⁴¹¹

3- İhracata Etkileri

Türkiye'nin genel ihracatına Tablo-20'den bakıldığında sürekli bir artış olduğu göze çarpmaktadır. Ülke gruplarına göre bakıldığında, genel ithalatta olduğu gibi, Türkiye'nin genel ihracatında da en büyük pay OECD ülkelerine aittir. Bu artış; 2001 yılı Şubat ayında yaşanan ekonomik krizin ardından serbest dalgalanmaya bırakılan Türk Lirası'nın büyük oranlı devalüe edilmesi ve krizin etkisiyle birlikte büyük oranda daralan iç talep sonucunda, firmalar, krizden çıkış yolu olarak ihracata yönelmeleridir. 2002 yılı

⁴⁰⁹ Dış Ticaret Müsteşarlığı, **Başlıca Ekonomik Göstergeler**, Ankara, Ekim 2004, s.56.

⁴¹⁰ Şahika Deniz Kırçalı, "I. Körfez Savaşından II. Körfez Savaşına ABD-Irak Kısılcacında Türkiye", **PetroGas**, Sayı:44 (Kasım-Aralık 2003), s.56.

⁴¹¹ M.Rifat Hisarcıklıoğlu, **a.g.m.**, s.51.

ihracatımızın, 2001 yılına göre % 14,1 oranında artarak 36,06 milyar dolara ulaştığı görülmektedir. Sağlanan bu yüksek oranlı artışta, iç talepte devam eden durgunluk, özellikle imalat sanayi üretimindeki artış, işgücü verimliliğindeki yükseliş, reel işgücü maliyetlerindeki düşüş ve 2001 yılında gerçekleştirilen ihracat bağlantılarının çok etkili olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim 2003 yılında ihracatımız, bir önceki yıla göre % 31’lik bir artış göstermiş ve 47,25 milyar dolar seviyesine yükselmiştir⁴¹².

Bu ihracat rakamı, 2003 yılı itibariyle Türkiye’yi dünyanın en büyük 24. ihracatçı ülkesi yapmıştır. Ayrıca, % 31’lik ihracat artış oranı Türkiye’yi en büyük 30 ihracatçı ülke arasında en yüksek ihracat büyüme oranını yakalayan ikinci ülke konumuna yükseltmiştir.

2003 yılı ihracatımızı ülke grupları açısından incelediğimizde ise, Avrupa Birliği ülkelerinin 25,9 milyar dolarlık ihracat ve yaklaşık % 52’lik pay ile ihracatımızda ilk sırada yer aldığı görülmektedir.

Türkiye, 2000 yılından bu yana uygulanmakta olan “*Komşu ve Çevre Ülkelerle Ticareti Geliştirme Stratejisi*”nin bir sonucu olarak, geçmiş iki yılda olduğu gibi 2003 yılında da uzun yıllardan beri ihmal edilmiş olan komşu ülkelere yönelik ihracatını da ciddi biçimde arttırmayı başarmıştır. Bu kapsamda, komşularımıza yönelik ihracatımızda bir önceki yıla göre % 60,4 oranında artış sağlanmış ve anılan ülkelerin toplam ihracatımız içindeki payı ise % 15 seviyelerine yaklaşmıştır.

2003 yılında, II. Körfez Savaşı’na rağmen Körfez ülkelerine yapılan ihracattaki artış dikkat çekicidir. BMGK’nin 1483 Sayılı Kararı ile doğrudan ilişkilendirebileceğimiz bu artış, 2004 yılının ilk sekiz ayında da devam etmiş ve 2003 yılındaki seviyeye önemli miktarda yaklaşmıştır.

II. Körfez Savaşı yıllarında 2002 yılında Irak’a olan ihracatımız 464 milyon dolar iken, 2003 yılında Irak’a yönelik ihracatımız toplam 977 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. 2003 yılının Ocak-Ekim döneminde 541 milyon dolar olan Türkiye’nin Irak’a olan ihracatı, 2004 yılının aynı döneminde %162,4 gibi yüksek bir oranda artarak yaklaşık 1.420 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir.

---

⁴¹² Dış Ticaret Müsteşarlığı, **Dış Ticaret Göstergeleri (Yıllık-Dönemsel)**, <http://www.dtm.gov.tr/ead/ekolar1/eko1.xls>,

II. Körfez Krizi'nin yaşandığı 2003 yılında, 2002'ye göre Türkiye'nin Irak'a ihracatında herhangi bir kayıp söz konusu olmamıştır. Aksine, bu ülkeye olan ihracatımızda önemli miktarlarda artışlar gerçekleşmektedir.

Tüm bu gelişmeler ışığında, 2003 yılında %19,8 olan ihracatımızın GSMH içindeki oranı 2004 yılında %21,4'e yükselmiş ve böylelikle ihracatımız son yıllarda olduğu gibi 2004 yılında da tüm makroekonomik göstergeler üzerindeki olumlu etkisini artırarak sürdürmeyi başarmıştır.

Tablo-20 Ülke Grupları ve Seçilmiş Ülkelere Göre İhracat⁴¹³

Göstergeler	Yıllar		Ocak-Ağustos		Değişim %
	2002	2003	2003	2004	
Genel İhracat	36,06	47,25	29,749	39,220	31,8
OECD Ülkeleri	23,51	30,36	19,357	25,310	30,8
AB Ülkeleri	19,47	25,90	16,351	21,359	30,6
Körfez Ülkeleri	1,668	3,196	1,82	3,14	73,8
Irak	464	977	541	1,42	162,4
İran	338	536	415	577	39
Suudi Arabistan	564	757	629	615	-2,2
Kuveyt	...	...	146	232	58,9

⁴¹³ Dış Ticaret Müsteşarlığı, **Başlıca Ekonomik Göstergeler**, Ankara, Ekim 2004, s.56, Dış Ticaret Müsteşarlığı, **2003 Yılı İhracatının Genel ve Sektörel Değerlendirmesi**, <http://www.dtm.gov.tr/ihr/2003%20yillik.doc>, Dış Ticaret Müsteşarlığı, **İhracat-İlk 40 Ülke**, <http://www.dtm.gov.tr/ead/ekolar1/eko8.xls>,

4- Kerkük-Yumurtalık Ham Petrol Boru Hattı

BMGK'nin 14 Nisan 1995 tarih ve 986 Sayılı Kararı ile Irak'a uygulanan Ambargo yumuşatılarak, Kerkük-Yumurtalık Ham Petrol Boru Hattı'nın sınırlı petrol sevkiyatı için 16 Aralık 1996 tarihinde tekrar işletmeye açılmıştı. O günden Aralık 2002 sonuna kadar toplam 191.121.902 ton taşıma gerçekleştirilmiştir. Taşınan ham petrol miktarına yıllık olarak bakacak olursak, 2002 yılı için 23.763.414 ton,⁴¹⁴ bir yıl öncesinde ise 31.280.690 tondur⁴¹⁵.

II. Körfez Savaşı'ndaki kayıplardan çok, savaş sonrasında Kerkük-Hayfa Ham Petrol Boru Hattı'nın açılması gibi bir projenin gündeme gelmesidir. Eğer bu proje önümüzdeki yıllarda gerçekleşecek olursa, bu durum Türkiye'yi önemli ölçüde olumsuz yönde etkileyecektir.⁴¹⁶ Kerkük-Hayfa Ham Petrol Boru Hattı'nın açılması, Türk ekonomisinin önemli gelir kaynaklarından olan Kerkük-Yumurtalık Ham Petrol Boru Hattı'nın by-pass edilmesine neden olabilecek ve Türkiye ekonomisi de bundan geleceğe yönelik çok zarar görecektir.

5- Ham Petrol İthalatı ve Petrol Fiyatlarına Etkileri

II. Körfez Savaşı döneminde, İthal edilen ham petrol ve fiyatları Tablo-21'de gösterilmiştir. 2003 yılında 2002'ye göre artış gösteren ham petrol ithalatı, 2004'ün ilk sekiz aylık döneminde de artış eğilimi göstermektedir.

Körfez Krizi ve Savaşları'nın ham petrol fiyatları üzerindeki etkileri özellikle 2003 ve 2004 yılında ciddi olarak görülmektedir. Bu yıllarda varil başına petrol fiyatları 26,9 dolar ve 2004 yılı Ağustos verilerine göre 32,3 dolar olarak gerçekleşmiştir. Ancak bu fiyat Kasım 2004'te 50 doların üzerine de çıktığı görülmüştür.

---

⁴¹⁴ BOTAŞ, **2002 Yıllık Raporu**, <http://www.botas.gov.tr/raporlar/2002.asp>

⁴¹⁵ BOTAŞ, **2001 Yıllık Raporu**, <http://www.botas.gov.tr/raporlar/Botas/petrol.htm>

⁴¹⁶ Abdullah Nergiz, **Irak Operasyonu Sonrasına Bakış**, Stradigma.Com Aylık Strateji ve Analiz e-Dergisi, http://www.stradigma.com/turkce/mayis2003/makale_07html

Tablo-21 Ham Petrol İthalatı (CIF), Ödemeler ve Petrol Fiyatları⁴¹⁷

Yıllar	Miktar (Ton)	Ödemeler (000 \$)	Fiyatlar	
			\$ / Ton	\$ / Varil
2002	23.707.590	4.087.597	172.4	23.4
2003	24.028.665	4.776.534	198.8	26.9
2004 (Ağustos)	16.388.128	3.912.297	238.7	32.3

Ayrıca ithal petrol miktarında, 2003 yılında 2002'ye göre %1,3 oranında bir artış olurken, petrol fiyatlarında artış oranı %15,3 olarak gerçekleşmiştir. Diğer taraftan aynı yıllardaki ham petrol ithalatına yapılan ödemelerdeki artış yine %16,8 olmuştur. Buradan Türkiye'nin ham petrol ithalatı ödemelerinin artışındaki esas faktörün, petrol fiyatlarının yükselmesine neden olan Körfez Krizi'dir.

6- Müteahhitlik Hizmetlerine Etkileri

ABD yönetimi, Amerikan yardım programları çerçevesinde Irak'ın yeniden inşası ve imar projeleri için 19 milyar dolarlık bir bütçe ayırmıştır. Irak'ın yeniden inşasını destek, ikmal malzemelerinin transferi için limanlar, karayolları, termik santraller gibi altyapının yeniden tesisine yönelik birçok iş alanı açılmıştır⁴¹⁸. Türkiye, komşu olma sıfatı ve aynı zamanda müteahhitlik sektöründeki gelişmişlik düzeyi açısından Irak'ın yeniden inşa sürecinde önemli katkılar sağlayacaktır.

⁴¹⁷ Devlet Planlama Teşkilatı, **Temel Ekonomik Göstergeler**, Ankara, Eylül 2004, s.61.

⁴¹⁸ **Hürriyet**, 28 Mart 2003

Yapılandırma çalışmaları kapsamında, müteahhitlik firmaları bu sektörde Irak'ta bulunan imkânlardan yararlanmış ve 2002, 2003 yıllarında dört büyük hastane, toplu konut, stadyum ve otel modernizasyonu projelerini üstlenmişlerdir.⁴¹⁹

Irak'ın yeniden yapılandırılmasında yaşanan olumlu gelişmelere rağmen müteahhitlik firmaları sıkıntılar yaşamaktadır. Bunların başında güvenlik sorunu nedeniyle Irak'a işçi göndermekte yaşanan sıkıntı gelmektedir. Diğer bir sıkıntı da özellikle ana müteahhitlerin bu ülkedeki çalışmaları için sigorta yaptırma zorunluluklarının bulunmasıdır⁴²⁰.

7- Turizm Gelirlerine Etkileri

Turizm gelirleri ve gelen turist sayısı Tablo-22 gösterilmiştir. II. Körfez Savaşı döneminde turist sayısı ve gelirleri bakımından Türkiye ekonomisinin etkilenmediği görülmektedir.

Tablo-22 Turizm Gelirleri ve Gelen Turist Sayısı⁴²¹

Göstergeler	Yıllar		
	2002	2003	2004
Gelen Turist Sayısı	13.256.028	14.029.558	13.936.507
Turizm Gelirleri	8.479	13.203	10.186

⁴¹⁹ Tuncer Kayalar, "Irak'la İhracatımızın 1 Milyar Dolar Seviyesine Yaklaşmasını Öngörüyoruz", **PetroGas**, Sayı:43 (Ekim 2003), s.48.

⁴²⁰ Nesli Öztürk, "Irak'ın Yeniden Yapılandırılmasında Türkiye'nin Rolü-2", **İzmir Ticaret Odası Bülteni**, (Ocak 2004), s.14-17.

⁴²¹ Dış Ticaret Müsteşarlığı, **Başlıca Ekonomik Göstergeler**, Ankara, Ekim 2004, s.43.

8- İşçi Gelirlerine Etkileri

İkinci Körfez Savaşı dönemini kapsayan yıllarda savaş nedeniyle işçi gelirleri düşmüştür. Nitekim 2002 yılında 1,936 milyon dolar olan işçi gelirleri, 2003 yılının Ocak-Ağustos döneminde 729 milyon dolar, 2004'ün aynı dönemi için 482 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir.

İşçi gelirlerindeki düşüşlerin savaş yıllarında olduğu dikkate alındığında, Irak ve Kuveyt'te çalışan Türk firmalarının kriz ve savaş nedeniyle işlerini tasfiye ederek Türkiye'ye dönmelerinin bu düşüşlerde etkili olduğu ortaya çıkmaktadır.

Yukarıda verilen bilgiler dikkate alındığında, İkinci Körfez Savaşı'nın başlaması ile birlikte ekonomimiz bu durumdan fazla etkilenmemiştir. Türkiye'nin GSMH 2002 yılında %7,8 büyürken, 2003'te bu oran %5,9'a gerilemiştir. Ancak 2004 yılı birinci ve ikinci çeyreğindeki büyüme hızlarına bakıldığında yeniden artış trendi yakaladığı görülmektedir.

SONUÇ

Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasını fırsat bilen İngiltere, Osmanlı İmparatorluğu'nun hâkimiyeti altında olan Ortadoğu'da Bağdat'ı işgal etmiştir. İngiltere tarafından Osmanlı eyaletleri olan Musul, Basra ve Bağdat'ın birleştirilmesi sonucu 1920 yılında kurulan Irak, İngiltere'nin mandası altında 1930 yılına kadar yönetilmiş ve 1930 yılında Irak'ın bağımsızlığı İngiltere tarafından tanınmıştır. Irak'ta, 1958 yılına kadar monarşi hüküm sürmüştü ve aynı yıl gerçekleştirilen bir darbe sonucunda cumhuriyet yönetimine geçilmiştir. 1968 yılında gerçekleştirilen yeni bir darbe ile Baas Partisi iktidara gelmiş ve Arap milliyetçisi olan bu parti baskıcı bir rejimle ülkeyi yönetmeye başlamıştır. Baas Partisi'nin Suni Araplardan oluşan azınlığın elinde bulunması, ülke nüfusunun çoğunluğunu oluşturan Şiiiler ve Kürtlerin tepkisinin doğmasına sebep olmuş ve uygulanan baskı rejimi ile bu tepkiler sindirilmeye çalışılmıştır. Irak, 1970'li yılların sonuna doğru ülkede güçlü bir yönetim kurmayı başarmıştır.

Saddam Hüseyin 1979 yılında Irak iktidarını ele geçirmiş ve içeride kurulmuş olan güçlü yönetimine de güvenerek dış politikada saldırgan bir tutum izlemeye başlamıştır. Irak'ı Basra körfezi'nde ve Arap dünyasında egemen güç durumuna getirmeyi amaçlayan Saddam Hüseyin, Arap milliyetçiliğini kamçılayarak istediği hedefe ulaşmak istemişti. Bu dönemde Saddam Hüseyin öncelikle İran'da yeni kurulmuş olan Şii rejimini kendi yönetimi için bir tehlike olduğunu görmüş, Irak halkının yüzde 55'nin Şiiilerden oluşması ve İran'daki yeni rejimden etkilenerek kendi iktidarına karşı çıkacaklarını değerlendirmişti. Beklenen olmuş İran da Humeyni iktidarının başa geçmesiyle güç alan Irak'lı Şiiiler ayaklanmış ve Saddam Hüseyin ayaklanmayı güç kullanarak bastırmıştı. Irak, ayaklanmanın çıkmasında sorumlu tuttuğu İran'a savaş ilan etmiştir. 8 yıl süren savaş Irak'a 120.000 ölü, 300.000 yaralı ve 65.000 savaş esirine mal oldu.

Savaştan ekonomik açıdan ciddi zararlar ve borçlarla çıkan Saddam Hüseyin'in savaş süresince diğer Arap devletlerinden almış olduğu borçların bir kısmını ödemek istememesi alacaklı Arap devletlerinde hoşnutsuzluğa sebep oldu. Bunun yanı sıra petrol üretimi konusunda da Irak bu devletlerle anlaşmazlığa düşünce çareyi zaten tarihi

sebeplerle kendisine ait olması gerektiğini düşündüğü Kuveyt'i 1 Ağustos 1990 tarihinden itibaren işgal etmekte buldu.

Tüm dünyada şok etkisi yaratan bu işgal, süper güç olan Amerika Birleşik Devletlerinin bölge üzerindeki çıkarlarını da olumsuz etkilemiştir. Çünkü Irak, bu hareketi ile dünya petrolünün %20'sini elde etmekte, İsrail'in karşısına güç olarak dikilmekte, Arap dünyasındaki İsrail karşıtı ülkeleri gerek Filistinlilerin kurtarıcısı imajı, gerekse elde ettiği yüksek petrol gelirleriyle yanına çekmeye çalışmaktadır. Batılı devletler tarafından bu işgale müdahale konusu, sadece enerji kaynaklarının kontrolü ve siyasi baskı aracı olarak görülmektedir. Daha işgalin ilk gününden itibaren neredeyse tüm dünyadan Irak'ın derhal geri çekilmesi gerektiğine dair tepkiler gösterdi. Irak'ın çekilmeyi reddetmesi ile işgal dünya çapında bir krize dönüştü.

Kuveyt'in işgali ile kriz devam ederken, sorunun çözümü için ABD ve BM'in öncülüğünde koalisyon gücü oluşturulmuş, sorunun çözümü için diplomatik girişimleri devam ettirmiş, 9 Ocak 1991 tarihli ABD ve Irak Dışişleri Bakanları seviyesinde yapılan Cenevre Görüşmesi son fırsat olarak kabul edilmiştir. Görüşme süresince olumlu bir netice alınmaması sonucunda, 17 Ocak 1991 tarihinde "Çöl Fırtınası" adı verilen müttefiklerin Hava Harekâtı başlamıştır. Irak Lideri Saddam Hüseyin'in güçlü olarak nitelendirdiği ordusu Koalisyon güçlerinin üstün teknolojisi karşısında başarılı olamamıştır.

Hava Harekâtı, Batılı Devletlerinin üstünlüğü ile şekil alırken 24 Şubat 1991 tarihinde Kara Harekâtı başlamış ve sadece dört gün sürmüştür. Bu sürede, 41 Irak tümeni ile Irak ordusuna ait 3000 adet tank, 1900 adet zırhlı araç ve 2100 adet top tahrip edilmiş ve personel zayiatı 100.000 kişi olduğu değerlendirilmiştir. Buna karşılık Koalisyon güçlerinin toplam kayıplarının, 138 ölü, 66 kayıp ve 13 esir olduğu rapor edilmiştir.

Savaşın 3 Mart 1991 tarihinde sona ermesi ile Irak'ta Otorite boşluğundan Şii ve Kürt isyanı başlamış hatta Kürtlerin isyanı, başlangıçta kendileri için başarılı sayılabilecek bir düzeye ulaşmıştır. İsyân başlangıcında çeşitli sebepler ile yerlerinden göçe ve iskâna zorlanan Iraklı Kürtler konvoylar halinde geri dönmüşlerdir. Bu arada Şii isyanını bastıran Irak yönetimi, kuvvetlerinin yönünü Kürtlere çevirerek üstünlük kurmaya başlayınca, Kürtler, 1988 yılındaki özellikle Halepçe katliamını hatırlayarak buldukları

bölgeleri terk etmeye başlamışlar ve komşu ülkeler olan İran ve Türkiye sınırına yığılmışlardır.

Türkiye'nin, sınırlarını tam açmamasına rağmen, binlerce insanın dağlardan akarak gelmesi, Türk sivil yardım kuruluşlarının bu olaya hazırlıksız yakalanması, hava koşullarının çok sert oluşu ve ülkenin yetersiz ekonomik gücü, sığınmacılara sağlanan destekte güçlüklerin yaşanmasına neden olmuştur. Türkiye Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın sığınmacılara yardım maksadıyla, BM Güvenlik Konseyi'ne başvurması ile 7 Nisan tarihinde Huzur Operasyonu başlamıştır. Yardım sonuçta kısa vadeli bir çözüm getirmektedir. Kalıcı çözüm Iraklı Kürtlerin kendi topraklarına dönmesi ile mümkün olacaktır.

BM Güvenlik Konseyi'nin 5 Nisan 1991 tarihinde aldığı 688 sayılı karar Irak halkı için insani yardım çağrısını içermektedir. Bu arada İngiliz Başbakanı John Major'un, Irak'ın kuzeyinde bir "*Kürt Bölgesi*" kurma önerisinde kullandığı tabir, müteakip aşamada Kürt Devleti'ni çağrıştırdığından, bölge ülkelerinin tepkilerinden çekinilerek bu tabir, "*Güvenlik Bölgesi, Geçici Tampon Bölge*" olarak değiştirilmiştir. Major'un fikrini kabul eden Amerika, Iraklı Kürtlerin güvenlik içinde dönmelerini sağlamak için, Irak Ordusunun faaliyetlerini ve uçuşunu 36. enlemin güneyi ile sınırlandırıldığını açıklamıştır.

Bush yönetimi tarafından 16 Nisanda yapılan açıklamada ABD, İngiliz ve Fransız askerlerinin Türkiye sınırına yakın bölgeye konuşlandırılarak mültecilere yardım yapılacağı açıklanmıştır. Bu açıklamaya müteakip Huzur operasyonu başlatılmıştır. Koalisyon ülkeleri Temmuz 1991 de askeri güçlerini Kuzey Irak'tan çekerken, Kürtleri Saddam'ın olası saldırılarına karşı korumak için daha sonra "*çekiç güç*" olarak adlandırılan koalisyon askeri gücünü Türkiye'de konuşlandırmışlardır. Türkiye için bu gücün olumlu taraflarına bakıldığında; Çekiç Güç ile Saddam'ın Kürtleri ezmesini ve Türkiye sınırına yığılmalarını engellemekte, Kürt halkıyla bir sorun olmadığını ileri sürebilmekte ve yine bu güç sayesinde PKK'nın Kuzey Irak'ta güçlenmesini önlemektedir. Bölge politikası açısından bakıldığında; Irak'ın Türkiye için bir tehdit olmasını önliyordu. En önemli işlevi Kuzey Irak'a yönelik operasyonlar gibi konularda Türkiye'nin elinde tuttuğu bir kozdu. Ancak PKK'ya yardım ettiği, Kuzey Irak'ta bir

otorite boşluğu yarattığı ve burada bir Kürt devletinin kurulmasına zemin sağlaması Türkiye açısından büyük sorun yaratmıştır.

Savaş sonunda Türkiye, Irak politikasında üç temel konu üzerinde durmuştur. Birincisi, Irak'ın toprak bütünlüğünün korunması ve bölgede bir Kürt devleti oluşumunun engellenmesi, İkincisi; Türkiye'nin meşru güvenlik endişesinin gözetlenmesi ve özellikle PKK terörünün engellenmesi, üçüncüsü de Irak'ta yaşayan Türkmenlerin korunmasıdır. Ancak 23 Ekim 1991'de, Bağdat'ın Kürtlere karşı ekonomik ambargo başlatması ve akabinde bu bölgede hükümet görevlilerini geri çekmesi ile bir iktidar boşluğu oluşmuş ve Buda Kürtlerin teşkilatlanma süreci hızlandırmıştır. Kuzey Iraklı Kürtlerin Temmuz 1992'de bir hükümet oluşturmaları, Eylül ayında istihbarat ve Polis örgütü kurmaları, Ekim ayında bir ordu oluşturmaları ve ardından Erbil'de bir Federe Kürt Devletinin kurulduğunu ilan etmeleri üzerine Türkiye, Kürtlerin aldığı bu kararların bölgesel güvenlik ve istikrarı olumsuz etkileyeceğini ve bu eylemlerinin tanımayacağını açıklasa da Kürtlere müdahale etmede gecikmiştir.

Körfez Savaşı ve beraberinde oluşan sığınma olayları neticesinde, Türkiye ekonomisi giderek bataklığa sürüklenmiş olup ekonomik göstergeler kötüye doğru düşmüştür. Türkiye'de 1990'da yüzde 9,1 büyümüş olan GSMH, 1991'in ilk iki çeyreğinde sırasıyla yüzde 1,3 ve 1,8 küçülmüş, üçüncü çeyrekte yüzde 3,5 büyüme var iken, son çeyrekte yüzde 0.50'lik küçülme yaşanmıştır. 1991'de turizm gelirleri yüzde 24 civarında düşerken, işçi gelirleri yüzde 13,5 azalmıştır. Enflasyon yüzde 48 seviyelerinden yılsonuna kadar yüzde 60 seviyesine çıkmış, faizler ise yüzde 50'den yüzde 62 seviyelerine tırmanmış ve hatta 1991 yılı sonunda yüzde 70 civarına ulaşmıştır. Kalkınmakta bir ülke olan Türkiye hem körfez krizi sebebiyle hemde sığınmacılar sorunu ile ekonomik olarak büyük problemler yaşamıştır.

ABD'nin icra ettiği Birinci Körfez Savaşı'ndan sonra Irak, 2003 yılı başlarına kadar olan dönemde fiilen üç parçaya bölünmüştür. Irak'ta Saddam Hüseyin Hükümeti var olmasına rağmen üç parçaya ayrılmış Irak toprakları ABD merkezli çok uluslu gücün denetimi altındadır. Bu durum karşısında Türkiye'nin üslendiği rolde bu çok uluslu güce Çekiç Güç veya diğer adıyla Keşif Güç vasıtasıyla ev sahipliği yapmaktır.

İki savaş arası dönemde, ABD'nin bölgede olan Kürtlere ilgisi başlangıçta örtülü iken giderek açık desteğe dönüşmüş ve ABD, sonunda Ankara'ya karşı açıkça Irak'ın

kuzeyindeki yerel Kürt gruplarının yanında yer almıştır. ABD, Irak'ın kuzeyindeki yerel Kürt unsurlarına yanaşırken, Türkiye'den uzaklaşmaya başlamıştır. Aynı şekilde, Irak'ın kuzeyindeki yerel Kürt grupları da, başlangıçta hayatları ve günlük beslenmeleri için Ankara'ya sığınmış iken, giderek Ankara'dan uzaklaşmışlar ve açıkça Ankara'yı karşılarına alıp tehdit ettikleri bir noktaya gelmişlerdir.

11 Eylül 2001 yılında meydana gelen terörist saldırılar neticesinde ABD, Yeni Ulusal Güvenlik Doktrini bağlamında, terörle mücadelenin önde gelen amacı olduğunu ifade etmiş ve teröre karşı savaş ilan etmiştir. Bu çerçevede önce Afganistan'a müdahale eden ABD, 11 Eylül saldırılarının kendisine sağladığı avantajı iyi kullanmış ve Türkiye'de dahil olmak üzere birçok devletin desteğini alarak meşru bir zemin hazırlamıştır. Daha sonra KİS bulundurduğu ve El Kaide'yi desteklediği gerekçeleriyle Irak'a müdahale etmiştir. Ancak 11 Eylül saldırısı gündemini kaybedince olaylar daha gerçekçi değerlendirmeye başladıktan sonra, ABD bu başlangıç avantajlarından büyük ölçüde yoksun kalmıştır. Bu olay İkinci Körfez Savaşı'nda Irak'a müdahale konusunda, ABD'nin ciddi bir yalnızlık içinde olmasının sağlamıştır. Olay taze iken Afganistan konusunda ABD'ye destek veren ülkeler, daha sonra aynı desteği Irak konusunda ABD'ye vermekten kaçınmışlardır.

ABD'nin uyguladığı tüm bu müdahaleler, ABD'nin kurmaya çalıştığı yeni düzen doğrultusunda hegemonyasını devam ettirebilmek için uyguladığı politikalar olarak değerlendirilebilir. ABD, Irak'a yaptığı müdahalede askerî başarıyı, teknolojik açıdan oldukça üstün ordusu ile çabuk elde etmiştir. Ancak bu başarının ardından Irak'ta işler hiç de ABD'nin istediği gibi gitmemiştir. ABD, Irak'ın sosyal ve siyasî yapısını iyi tahlil edememiş, düzeni ve güvenliği sağlama konusunda birçok zorluk yaşamış ve ülkenin çeşitli yerlerinde direniş hareketleri ile karşılaşmıştır.

Türkiye, ABD'nin Irak'a dair planlarının ortaya çıkmasının ardından, yaşamakta olduğu hükümet krizi ve başlayan seçim süreci nedeniyle, Irak sorununda ülkenin siyasetinin oluşmasında yeterli siyasi ağırlığı koyamamıştır. Kuzey Irak'ta bir Kürt devletinin kurulması, Türkmenlerin korunması, Musul ve Kerkük gibi Türkmen şehirlerinin statüsünün korunması, PKK-KADEK terör örgütünün kontrol altına alınması gibi Türkiye'nin kırmızıçizgi kabul ettiği konularda ABD bugüne kadar Türkiye'nin

çıkarlarını göz ardı eden bir siyaset izlemiştir. Böylece, ABD'nin Irak'a müdahalesi, Türkiye'nin güvenliğini güçlendirmek yerine zayıflatmıştır.

Türkiye'nin Irak'a asker gönderme ve kuzeyden bir cephe açılması yolundaki ABD taleplerini reddeden I. Tezkere Krizi ile başlayan, Süleymaniye'de Türk Özel Kuvvetler Komutanlığı Timlerine mensup askerlerin başına çuval geçirme ile devam eden ve Tel Afer'de bulunan Türkmenlere yönelik bombalı saldırılar ile iyice gerilen Türk-ABD ilişkileri, Irak'ın kuzeyinde sözde bir Kürt Devleti oluşumunun, ABD tarafından desteklenmesi ile yeni bir boyut kazanmıştır. Bu gelişmeler Türkiye'yi etkileyen ve belki de Türkiye'yi savaşın içerisine çekebilecek boyutlara ulaşmıştır.

Irak'ın kuzeyinde, olası sözde bir Kürt Devleti kurma ve bölgedeki özellikle Musul ve Kerkük gibi petrol kaynakları bakımından zengin ve Türkmenlerin yoğun olarak yaşadıkları yerleşim birimlerinde, demografik yapıyı Kürtler lehine değiştirmeye yönelik gelişmeler, bölgenin geleceği bakımından Türkiye'yi etkileyen diğer bir önemli gelişmedir.

El Kaide terör örgütü ve Türkiye'de ki uzantısı ve yandaşı olan terör örgütlerinin Türkiye'de ki masum vatandaşları hedef alan İstanbul'da ki patlamalar ile Irak harekâtı sonrası Irak ordusuna ait silah ve malzeme ile teçhiz edilen PKK/KADEK terör örgütü militanlarının Türkiye'ye sızmaları ve Güneydoğu'da yeniden terörist eylemlere başlamaları, olayın terörizm ve güvenlik boyutunu da ön plana çıkarmıştır.

Türkiye'nin sınır komşusunda olan bu olaylar politikayı etkilediği kadar ekonomisini de etkilemiştir. Kerkük-Yumurtalık Ham Petrol Boru Hattı'nın ambargo kararının hemen ardından Aralık 1996'ya kadar işletmeye kapatılması ve II. Körfez Savaşı'nın bitiminde BMGK'nin Mayıs 2003'te aldığı 1483 Sayılı Karara kadar sınırlı petrol sevkiyatının yapılması, Türkiye ekonomisine önemli miktarda zarar vermiştir. Petrol ithalatçısı bir ülke olan Türkiye, ihtiyacı olan ham petrolü komşusu Irak'tan ucuza temin ederken, uygulanan ambargo nedeniyle petrol ithalatını diğer ülkelerden sağlamak zorunda kalmıştır. Irak'a iş yapan müteahhitlerin Savaş nedeniyle bu ülkelerdeki işlerini durdurarak işçilerini geri çekmeleri sonucunda müteahhitlik hizmetleri ve işçi gelirlerinde azalama meydana gelmiştir. Ancak savaş sonrasında Irak'ın yeniden yapılandırması kapsamında fırsatlar değerlendirildiği takdirde bu zarar fazlası ile telafi edilebilecektir.

Körfez Savaşı'nın büyüme hızına savaş yılında olumsuz etkisi olsa da, bu olumsuz etki bütçe açığında ve enflasyon oranında görülmemiştir.

Birleşmiş Milletler yaptırımlarının kaldırılması, Irak ile Türkiye arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi bakımından önemli fırsatlara açıktır. Adımların doğru atılması iki ülke arasındaki ekonomik işbirliğinin sorunsuz bir şekilde yürütülebilmesine imkan sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

I- SÜRELİ YAYINLAR

A- DERGİLER

2023 Dergisi

Aksiyon Dergisi

A.Ü.İlahiyat Fakültesi Dergisi

Avrasya Dosyası Dergisi

Hazine ve Dış Ticaret Dergisi

Harp Akademileri Bülteni

İstanbul Sanayi Odası Dergisi

Petro Gas Dergisi

Stratejik Analiz Dergisi

TSK Dergisi

Ulusal Strateji Dergisi

B- GAZETELER

Akşam

Cumhuriyet

Daily Telegraph

Finansal Forum

Financial Times

Gözcü
Güneş
Hürriyet
Milliyet
New York Post
New York Times
Radikal
Resmi Gazete No.17238
Sabah
Star
Times
Vatan

II—İNCELEME VE MAKALELER

A—KİTAPLAR

Akner, Nurdan, **Düşman Değiliz 11 Eylül'ün Ardından Amerikan Milliyetçiliği**, Karakutu yay., İstanbul, 2004.

Arı, Tayyar, **Basra Körfezi ve Ortadoğu'da Güç Dengesi 1978-1996**, Alfa yay., İstanbul, 1996.

.....**Geçmişten Günümüze Ortadoğu Siyaset Savaş ve Diplomasi**, Alfa yay., İstanbul, 2004.

Armaoğlu, Fahir, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, Cilt 1-2, Alkım yay., İstanbul, 1986.

Atayün, Yurt, **Mülteciler Sorununa Sosyolojik Bir Yaklaşım (Van Örneği)**, T.C. Yüzcüncüyıl Üniv. S.B.Enst. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Van, 2002.

- Avşar, Zeki-Tunçalp, Zafer, **Sürgünde 50. yıl**, Ankara, 1994.
- Aybars, Ergün, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi 1**, D.E.Ü. yay., Ankara, 1995.
- Bal, İdris, **21. Yüzyılın Eşiğinde Türk Dış Politikası**, Alfa yay., İstanbul, 2001.
- Berkes, Niyazi, **Türkiye’de Çağdaşlaşma**, YKB yay., İstanbul, 2002.
- Bila, Fikret, **Sivil Darbe Girişimi ve Ankara’da Irak Savaşları**, Ümit yay., Ankara, 2003.
- Çelik, Murat, **Körfez Savaşı ve Mülteci Sorunu**, D.E.Ü.A.İ.İ.T.E. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 2004.
- Cevizoğlu, M.Hulki, **Körfez Savaşı ve Özal Diplomasisi**, Form yay., İstanbul, 1991.
- .....**Amerika’nın Körfez Savaşı**, Ceviz Kabuğu yay., Ankara, 2003.
- Çobanoğlu, Macit, **Türkiye-İrak ilişkilerinin Dünü, Bugünü, Yarını**, HAK yay., İstanbul, 1994.
- Dadge, David, **Savaş Zayıtı 11 Eylül’ün İnsan Hakları ve Basın Özgürlüğüne Etkisi**, Güncel yay., İstanbul, 2004.
- Davutoğlu, Ahmet, **Stratejik Derinlik**, Küre yay., İstanbul, 2001.
- .....**Temel Ekonomik Göstergeler**, DPT yay., Ankara, 1994.
- .....**Türkiye İstatistik Yıllığı 1994**, DİE yay., Ankara, 1995.
- Doğanay, M.Zekai – Atun, A.Fikret, **Ortadoğu’nun Jeopolitik ve Jeostratejik Açından Değerlendirilmesi Körfez Harbi ve Alınan Dersler**, Nuro Matbaası, Ankara, 1994.
- .....**Ekonomik ve Sosyal Göstergeler (1950-1995)**, DPT yay., Ankara, 1995.
- .....**Temel Ekonomik Göstergeler**, DPT yay., Ankara, Eylül 2004.
- .....**Temel Ekonomik Göstergeler**, DPT yay., Ankara, Mayıs 1994.
- .....**Başlıca Ekonomik Göstergeler**, DTM yay., Ankara, Ekim 2004.
- Erendil, Muzaffer, **Çağdaş Ortadoğu Olayları**, Genkur.As.T. ve Str.Etüt Bşk.yay., Ankara, 1992.
- Ergil, Doğu, **Körfez Bulanımı**, Gündoğan yay., Ankara, 1990.

Geray, Cevat, **Türkiye’den Göçler ve Göçmenlerin İskâmı (1923–1961)**, A.Ü.S.B.F Maliye Enstitüsü yay., Ankara, 1962.

Kara, Vehbi, **Petrole Dayalı Stratejiler ve Uluslar Arası İlişkilerde Petrolün Önemi**, İstanbul Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 1997.

Karaağaç, Ceylan Kalhan, **Geçmişten Günümüze Ortadoğu’daki İstikrarsızlık**, Beykent Üniv. (Yayınlanmamış Bitirme Tezi), İstanbul, 2002.

Karaman, S. Suphi, **Körfez Bunalımı, Körfez Sorunu ve Birleşmiş Milletler**, BM Türk Derneği yay., Ankara, 1998.

Karadağ, Raif, **Petrol Fırtınası**, Divan yay., İstanbul, 2004.

Kayar, Mustafa, **Türk Amerikan İlişkilerinde Irak Sorunu**, IQ Kültür Sanat yay., İstanbul, 2003.

Kaynak, Muhteşem, **Iraklı Sığınmacılar ve Türkiye 1988-1991**, Tanmak yay., Ankara, 1992.

Kocaoğlu, Mehmet, **Uluslar arası İlişkiler Işığında Ortadoğu**, Genkur. yay., Ankara, 1995.

.....**Körfez Krizi**, HAK yay., İstanbul, 1990.

.....**Körfez Savaşında Alınan Dersler**, EDOK. yay., Ankara, 1996.

Küçükkaragöz, İsmet, **Irak’ta Türkmen Varlığı**, HAK yay., İstanbul, 2000.

Manisalı, Erol, **Değişen Dünya ve Türkiye’nin Dış Politika Gündemi**, Donkişot yay., İstanbul, 2001.

.....**Meydan Larousse**, Milliyet yay., İstanbul, 1986.

Oran, Baskın, **Kalkık Horoz Çekiç Güç Ve Kürt Devleti**, Bilgi yay., Ankara, 1998.

.....**Türk Dış Politikası**, İletişim yay., İstanbul, 2002.

.....**Ortadoğu Barış süreci ve Türkiye üzerine etkileri**, HAK. yay., İstanbul, 1996

Öymen, Onur, **Silahsız Savaş**, 3. baskı, Remzi Kitapevi, İstanbul, 2002.

.....**Ulusal Çıkarlar Küreselleşme Çağında Ulus-Devleti Korumak**, Hak. yay., İstanbul, 2005.

Özdağ, Muzaffer, **Türkiye ve Türk Dünyası Jeopolitiği Üzerine**, ASAM yay., Ankara, 2001.

Özdağ, Ümit - Laçiner Sedat - Erkmen Serhat, **Irak Krizi (2002-2003)**, ASAM yay., Ankara, 2003.

Özkan, Tuncay, **Entrikalar Savaşı**, Alfa yay., İstanbul, 2003.

Pehlivanoglu, A.Öner, **Ortadoğu ve Türkiye**, Kastaş yay., İstanbul, 2004.

Sağlam, Kadir, **Ortadoğu'da ve Dünyada Körfez Savaşı İle Değişen Güç Dengeleri**, İstanbul, 1999.

Saatçi, Suphi, **Tarihi Gelişim İçinde Irak'ta Türk Varlığı**, TTT Vakfı yay., İstanbul, 1996.

Şahin, Mehmet – Taştekin, Mesut, **II.Körfez Savaşı**, Platin yay., Ankara, 2006.

Scales, H.Robert, **Kesin Zafer**, Birleşik Devletler Ordusu Genkur.Bşk.Dairesi, Washington D.C., 1993.

Sönmezoğlu, Faruk, **Türk Dış Politikasının Analizi**, Der yay., İstanbul, 2004.

Tekin, Gürkan, **1991 Körfez Savaşı ve Türk Kamuoyu**, Hacettepe Ü.A.İ.İ.T.E. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2004.

Torumtay, Necip, **Değişen Stratejilerin Odağında Türkiye**, İstanbul, 1996.

.....**Türk Bulgar ilişkileri**, HAK. yay., 1999.

.....UCCET, **Economic Report 1991**, TOBB General Publuciation No.198, Ankara, 1991.

.....UCCET, **Economic Report'95**, TOBB General Publuciation No.312, Ankara, 1996.

Uçarol, Rifat, **Siyasi Tarih**, Filiz yay., İstanbul, 1995.

Uysal, Hasan, **Adı Afganistan**, Öteki yay., Ankara, 1996.

.....**Yeni Rehber Ansiklopedisi**, Türkiye yay., İstanbul, 1985.

Yergin, Daniel, **Petrol: Para ve Güç Çatışmasının Epik Öyküsü**, İş Bankası yay., Ankara, 1995.

Yavuz, Turan, **ABD'nin Kürt Kartı**, Milliyet yay., İstanbul, 1993.

B—MAKALELER

Aras, Osman Nuri, “*Avrasya Enerji Kaynaklarının Yeri ve Önemi*”, **2023 Dergisi**, Sayı:7 (Kasım 2001), s.34-41.

Biber, İsmail, “*Körfez Savaşının Türkiye'ye Yansımaları*”, **TSK Dergisi**, Yıl:120/370 (Ekim 2001), s.1-17.

Bilici, Abdülhamit, “*İntikam Bölgesinde Strateji Savaşı*”, **Aksiyon Dergisi**, Sayı:356 (Eylül 2001), s.27-32.

Dedeoğlu, Beril, “*ABD'nin 21. Yüzyıl Stratejisi ve Olası Küresel Etkileri*”, **2023 Dergisi**, Sayı:11 (Kasım 2002), s28-33.

Erkmen, Serhat, “*11 Eylül 2001 Terörizmin Yeni Miladı*”, **Stratejik Analiz Dergisi**, II/8 (Ekim 2001), s.5-13.

Hisarcıkloğlu, M.Rıfat, “*Irak'ın Yeniden Yapılandırılmasına Katkı Sağlamaya Çalışıyoruz*”, **PetroGas Dergisi**, Sayı:43 (Ekim 2003), s.51-58.

İncekara, Ahmet, “*Körfez Krizi'nde Türkiye'nin Ekonomik Kayıpları ve Muhtemelen Kazançları*”, **İstanbul Sanayi Odası Dergisi**, Yıl:25/297 (Kasım 1990), s.52-56.

Kayalar, Tuncer, “*Irak'la İhracatımızın 1 Milyar Dolar Seviyesine Yaklaşmasını Öngörüyoruz*”, **PetroGas Dergisi**, Sayı:43 (Ekim 2003), s.47-53.

Kılıncı, Ramazan, “*Soğuk Savaş Sonrası Basra Körfezi*”, **Avrasya Dosyası Dergisi**, Arap Dünyası özel Sayısı, Cilt:6 (İlkbahar 2000), s.6-27.

Kırcalı, Şahika Deniz, “*I. Körfez Şavaşıdan II. Körfez Savaşına ABD-Irak Kıskaçında Türkiye*”, **PetroGas**, Sayı:44 (Kasım-Aralık 2003), s.52-63.

Kösebalaban, Hasan, “*Yeni Amerikan Güvenlik Doktrini ve Uluslar arası ilişkiler*”, **2023 Dergisi**, Sayı:19 (Kasım 2002), s.34-37.

Lewis, Bernard, “Orta Şarkın Tarihi Hüviyeti”, **A.Ü.İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Yıl:1994/12 (Kasım 1994), s.74–81.

Özdağ, Ümit, “Kuzey Irak ve PKK”, **Avrasya Dosyası Dergisi**, III/1 (Mayıs 1996), s.81–88.

Öztürk, Nesli, “Irak’ın Yeniden Yapılandırılmasında Türkiye’nin Rolü-2”, **İzmir Ticaret Odası Bülteni.**, (Ocak 2004), s.14-17.

Sandıklı, Atilla, “Yeni Dünya Düzeni ve Afganistan Savaşı”, **Harp Akademileri Bülteni**, Yıl: 89/ 201 (Mart 2002), s.53–72.

Ünal, Mustafa, “Çekiç Güç’e Go Home Demek Güç”, **Aksiyon Dergisi**, Sayı:4 (Aralık 1994), s.23–27.

Yılmaz, Mehmet, “Siviller üzerinden ölüm-kalım savaşı”, **Aksiyon Dergisi**, Sayı:435 (Nisan 2003), s.23–26.

Yüzbaşıoğlu, Nurcan, “Körfez Krizinin Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri (1990–1991)”, **Hazine ve Dış Ticaret Dergisi**, Sayı: 13 (Haziran 1992), s.79–80.

C—İNTERNET

Aslantaş, B Selma, **Olası savaşın ekonomik etkileri**, <http://ilef.ankara.edu.tr/gorunum/yazi.php?yad=1694>

BOTAŞ, **Ham Petrol Boru Hattı Taşımacılığı**, <http://www.botas.gov.tr/faliyetler/hampetrol.asp>

BOTAŞ, **Irak-Türkiye Ham Petrol Boru Hattı**, <http://www.botas.gov.tr/raporlar/Botas/petrol.htm>

BOTAŞ, **2002 Yıllık Raporu**, <http://www.botas.gov.tr/raporlar/2002.asp>

BOTAŞ, **2001 Yıllık Raporu**, <http://www.botas.gov.tr/raporlar/Botas/petrol.htm>

DTM, **2003 Yılı İhracatının Genel ve Sektörel Değerlendirmesi**, <http://www.dtm.gov.tr/ihr/2003%20yillik.doc>,

Çetin, Hikmet, **HAK. Konferans metni** (TSK kararnet sayfasından alınmıştır).

DTM, **Dış Ticaret Göstergeleri (Yıllık-Dönemsel)**, <http://www.dtm.gov.tr/ead/kolar1/eko1.xls>,

DTM, **İhracat-İlk 40 Ülke**, <http://www.dtm.gov.tr/ead/ekolar1/eko8.xls>

DTM, www.dtm.gov.tr/IHR/genel/genel.htm - 353k

<http://www.dallog.com/antlasmalar/kasrisirin.htm>

<http://www.dtm.gov.tr/DUNYA/ulus/80krfez.htm>

<http://www.netbul.com/superstar/ozeldosyalar/sicakhaber/iraksavasi/sayfa3.asp>

<http://www.turkcebilgi.com/CampDavidAndlasmaları>

İrak Savaşının Plastik Hammadde Fiyatları Üzerindeki Etkileri, <http://www.e-aso.org.tr/html/TUR/asomedyamart2003/dosyamart2003.html>

Nergiz, Abdullah, **İrak Operasyonu Sonrasına Bakış**, Stradigma.Com Aylık Strateji ve Analiz e-Dergisi, http://www.stradigma.com/turkce/mayis2003/makale_07html

Türkiye-İrak Ticari İlişkileri, <http://www.3f.com.tr/dışticarettürkiye.htm>

Türkiye-İrak Ticari İlişkileri, <http://www.3f.com.tr/dışticarettürkiye.htm>

Türkiye İhracatının Gelişimi, www.dtm.gov.tr/IHR/genel/genel.htm - 353k

TCMB, Döviz Kurları <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/kurlar/kurlar.html>

Türkiye İhracatının Gelişimi, <http://www.dtm.gov.tr/IHR/genel/genel.htm>

BM GÜVENLİK KONSEYİ'NİN KÖRFEZ SAVAŞLARI BOYUNCA ALDIĞI
KARARLAR

EK-1⁴²²

2 AĞUSTOS 1990 TARİHLİ 660 SAYILI KARARI

Irak'ın, askeri kuvvet kullanarak, 2 Ağustos 1990 günü Kuveyt'i işgal etmesi, BM Güvenlik Konseyi'ni harekete geçirmişti. Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesi ile uluslararası güvenliğin ve barışın ihlal edildiğine karar veren Konsey; BM Anayasası'nın 39ncü ve 40ncü maddelerinin ön gördüğü şekilde hareket etmiş ve aşağıdaki maddeleri içeren 660 sayılı kararı almıştı:

—Irak'ın, Kuveyt'i işgalini kınar;

—Irak'ın Kuveyt'te bulundurduğu bütün kuvvetlerini, derhal ve kayıtsız şartsız, 1 Ağustos 1990 tarihinde bulunan mevzilere çekmesini talep eder;

—Irak ve Kuveyt'in aralarındaki ihtilafa çözüm bulmak üzere derhal ve aralıksız bir şekilde görüşmelere başlamalarına çağrıda bulunur, bu noktadan hareketle, bütün gayretleri, özellikle Arap Birliği'nin girişimlerini destekler.

—Bu karara uyulmasını sağlamak üzere, BM Güvenlik Konseyi, yeniden toplanıp gerekli tedbirleri almayı karar altına alır.

---

⁴²² Murat Çelik, **Körfez Savaşı ve Mülteci Sorunu**, D.E.Ü.A.İ.İ.T.E. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 2004, s.129.

6 AĞUSTOS 1990 TARİHLİ 661 SAYILI KARARI

Güvenlik Konseyi, 2 Ağustos 1990 tarih ve 660 sayılı kararını teyit eder. Kararın uygulanmaması, Irak'ın Kuveyt'i işgalinin devam etmesi, orada daha fazla can kaybı ve maddi tahribat olması ile çok yakından ilgilenmekte, Irak'ı, Kuveyt'i işgaline son verdimeye, Kuveyt'in toprak bütünlüğünü, egemenliğini ve bağımsızlığını yeniden tesis etmeye kararlı olduğunu beyan eder. Kuveyt'in meşru hükümetinin 660 sayılı kararı kabul ettiğini dikkate alarak ve devletlerin tek başına veya kolektif olarak nefis müdafaasını ve dünya barışı ile güvenliğinin sağlanması sorumluluğunu teyitten, BM Anayasası VIIinci Bölüm, 51nci maddesine dayalı olarak:

—Irak'ın, 660 sayılı kararın, 2nci paragrafına uymadığına ve Kuveyt'in meşru hükümetinin yetkilerini gasp ettiğini belirtir.

—Irak'ın, 660 sayılı kararın, 2nci paragrafına uymasını sağlamak ve Kuveyt'in meşru hükümetinin yetkilerini ve otoritesini kurmayı karar altına alır.

Bütün Ülkeler;

—Bu kararın yürürlüğe girmesini müteakip, Irak veya Kuveyt'te üretilen veya bu ülkelerden ihraç edilen bütün maddelerin ithalini ve ülkelere girişini yasaklayacaktır.

—Irak veya Kuveyt'ten gelen malların naklini yada ihracatını topraklarında desteklemeyecekler, kendi milliyetleri veya yabancı bandıralı gemilerle veya bu karar tarihinden sonra, Irak ya da Kuveyt'ten yapılan ihracatı teşvik etmeyecek, Irak veya Kuveyt'e bu tür anlaşmalar için fon aktarımı da dahil olmak üzere desteklemeyeceklerdir.

—Irak veya Kuveyt'teki kişiler için ilk yardım malzemeleri ve özel insani durumlarda yiyecek dışında kendi topraklarından çıksın çıkmasın, askeri malzeme ve

---

⁴²³ Murat Çelik, **a.g.e.**, s.130-132.

silah ile herhangi bir ürünün topraklarından veya yabancı bandıralı araçlarla kendi vatandaşları tarafından satılması veya bunlara destek sağlanmasından ve Irak veya Kuveyt'te yürütülen bir işi desteklemekten, vatandaşlarının bu tür satış ve destek faaliyetinde bulunmasına izin vermekten kaçınacaklardır.

—Bütün devletlerin, Irak veya Kuveyt'te ticari, endüstriyel yada kamuya ait bir tesisle ilgili görev almamasına ve Irak Hükümeti ile ticari bağlantı, ekonomik veya parasal yardım yapmamasına insani amaçlar için ya da acil tıbbi yardım ve yiyecek yardımı dışında Irak ve Kuveyt'e, kişi veya kişilere fon ve kaynak aktarılmasına izin vermekten, vatandaşlarının bu tür fonlar sağlamasına müsamaha göstermekten kaçınması gerektiğine karar vermiştir.

—BM'ye üye olmayan ülkeler de dahil olduğu halde bütün devletleri, bu kararın alındığı tarihten önceki anlaşmaları dikkate almayarak, bu kararın yaptırımlarına sıkı sıkıya uymaya çağırır.

—Güvenlik Konseyi'nin, davaya bakma yönteminin geçici 28 nci kuralı gereğince; aşağıdaki görevleri üslenecek, Konsey'e gözlem ve önerilerini iletecek, Konsey'in bütün üyelerinden oluşacak bir Güvenlik Konseyi Komisyonu kurulmasına karar vermiştir:

—Genel Sekretere sunulacak; 661 sayılı kararın uygulanması ile ilişkili raporları incelemek,

—661 sayılı kararın maddelerinin etkin bir şekilde nasıl uygulandığı konusunda bütün devletlerden daha fazla bilgi almak,

—Komite'nin, 661 sayılı kararı takip ederken, görevini yapabilmesi için, Komitenin isteyeceği bilgiler dahil olmak üzere, bütün Devletleri Komite ile tam bir işbirliği yapmaya çağırır.

—Genel Sekreterden, Komiteye gerekli bütün yardımı ve Sekreteryaya'dan bu amaç için gerekli düzenlemeleri yapmasını rica eder.

—Yukarıda, 4ncü maddeden, 8nci maddeye kadar olan maddeler hariç, bu karardaki hiç bir şeyin, Kuveyt'in yasal hükümetine yardım yapılmasını engellemediğine karar vermiş ve bütün devletleri:

—Kuveyt'in yasal hükümetinin ve kuruluşlarının varlığını korumak için gerekli önlemleri almaya,

—İşgal Kuvvetleri tarafından kurulan hiç bir rejimi tanımamaya çağırır.

—Genel Sekreter'den, bu kararın uygulanması ile sağlanan gelişmeleri rapor olarak Konsey'e sunmasını ve ilk raporun 30 gün içinde verilmesini rica eder.

—Irak Kuveyt'i işgalini sona erdirinceye kadar, bu konuyu gündemde tutmaya ve çabalarını sürdürmeye karar verir.

9 AĞUSTOS 1990 TARİHLİ 662 SAYILI KARARI

Güvenlik Konseyi, 660 ve 661 sayılı kararlarını hatırlatır, Irak'ın Kuveyt'i ilhak ettiğine dair açıklamasını çok ciddi bir gelişme olarak niteleyerek, bir defa daha Irak'ın bütün kuvvetlerini kayıtsız şartsız ve derhal 1 Ağustos 1990 günü bulunduğu yerlerine çekmesini talep eder, Irak'ın Kuveyt'i işgaline son vermeye, Kuveyt'in yasal hükümetinin bağımsızlığını, egemenliğini ve toprak bütünlüğünü yeniden tesis etmeye karar verir.

—Irak'ın herhangi bir şekilde ve sebebi ne olursa olsun, Kuveyt'i ilhak etmesinin yasal hiç bir geçerliliğinin olmadığını, hükümsüz ve boş olduğunu karar altına alır.

—Bütün Devletlere uluslararası kuruluşlara ve özellik arz eden teşkilatlara, anılan ilhakı tanımamaları, ilhakı dolaylı yoldan tanımayı öngören davranışlardan kaçınmaları için çağrıda bulunur.

—Ayrıca, Irak'ın Kuveyt'in ilhakına ilişkin kararını iptal etmesini ister.

—İşgale bir ân önce son vermek üzere çabalarını sürdürmeye ve konuyu gündemde tutmaya karar verir.

---

⁴²⁴ Murat Çelik, **a.g.e.**, s.133.

19 AĞUSTOS 1990 TARİHLİ 664 SAYILI KARARI

Güvenlik Konseyi, Irak'ın Kuveyt'i işgal ve İlhak etmesini ve 660, 661, 662 sayılı kararları hatırlatır, Irak'ta ve Kuveyt'te yaşayan, yabancı ülkelerin vatandaşlarının güvenliği ve refahı ile çok yakından ilgilenir, Irak'ın, bu konuda, uluslararası yükümlülüklerini göz önünde bulundurarak, Genel Sekreter'in Konsey üyelerinin 17 Ağustos günü ortaya koydukları ilgisini ve endişelerini, Irak hükümeti ile acilen görüşmesini ister Birleşmiş Milletler Anayasasının VII nci bölümü çerçevesinde hareketle:

—Irak'ın, ülkesinde ve Kuveyt'te bulunan bütün yabancıların, buralardan ayrılmasına müsaade etmesini ve ülkeyi terk etmelerine yardımcı olmasını, Konsolosluklarda bulunan yetkililerin, anılan kişilerle derhal temasa geçmelerini ve onlarla sürekli temas halinde bulunmalarını kabul etmesini talep eder.

—Ayrıca, Irak'ın yabancı uyruklu kimselerin selametini, emniyetlerini ve sağlıklarını tehlikeye sokacak davranışlardan kaçınmasını ister.

—Irak'ın, Kuveyt'in işgalini geçersiz ve boş sayan, 662 sayılı kararını teyit eder ve fon nedenle Irak hükümetinin, Kuveyt'teki elçilikler ile konsoloslukların kapatılmaları ve personelinin ülkelerine dönmeleri ile verdiği emirleri iptal etmesini, gelecekte bu tür davranışlardan kaçınmasını talep eder.

—Bu karara uyulduğuna ilişkin raporun, Genel Sekreter tarafından mümkün olan en kısa sürede Konseye sunulmasını rica eder.

---

⁴²⁵ Murat Çelik, **a.g.e.**, s.134.

25 AĞUSTOS 1990 TARİHLİ 665 SAYILI KARARI

Güvenlik Konseyi, 660, 661 ve 664 sayılı kararlarını hatırlatarak, onlara derhal ve tam olarak uyulmasını Birleşmiş Milletler Anayasasının VIIinci bölümüne dayalı olarak alınan 661 sayılı karar gereğince ekonomik yaptırımların uygulanmasını, Irak'ın, BM üye ülkelerin varlığını tehlikeye sokan, Kuveyt'in işgaline son vermeye ve yukarıda alınan kararların süratle uygulanmasını, Kuveyt'in yasal otoritesi ile bağımsızlığının, egemenliğinin ve toprak bütünlüğünün yeniden tesis edilmesini talep eder. Irak'ın Kuveyt'i işgali sonucu masum insanların can kaybına uğramasından üzüntü duyar ve daha fazla can kaybına mani olmak için karar verir. Irak'ın, 660, 661 ve 664 sayılı kararlara uymamasından dolayı ve özellikle Irak hükümetinin petrol ihraç etmek için gemilere Irak bayrağı çekmesinden endişe duyar.

—BM Güvenlik Konseyi, 661 sayılı karar gereğince, Irak'a gelen ve bu ülkeden giden bütün yük gemilerinin aranması için üye ülkelerin Kuveyt Hükümeti ile işbirliği yapmaları çağrısında bulunur.

—Güvenlik Konseyi, 661 sayılı karar hükümlerine uyulmasını sağlamak üzere, üye ülkeleri, yukarıda İnci maddeye göre hareket etmeye davet eder.

—Konsey, bütün üye devletlerden, bu kararın İnci maddesinde belirtildiği şekilde ve üye ülkeler gerek gördükleri takdirde, böyle bir /ardımın sağlanmasını talep eder.

—Konsey, bu kararın uygulanmasının denetimini kolaylaştırmak amacıyla, üye ülkelerden, BM Genel Sekreteri ile müzakere ettikten sonra, 661 sayılı kararla kurulan komisyona ve Askeri Karargâh Komitesi'nin yapısına uygun olarak, işbirliği içerisinde yerine getirmelerini talep eder.

—Konsey, mesele ile aktif bir şekilde ilgilenmeyi karar altına alırlar.

---

⁴²⁶ Murat Çelik, **a.g.e.**, s.135-136.

13 EYLÜL 1990 TARİHLİ SAYILI KARARI

Güvenlik Konseyi, 661 sayılı kararını insancıl durumlar ve yiyecek dışındaki maddelere uygulanan 3 ncü paragrafı (c) fıkrasını ve 4 ncü maddesini hatırlatarak, insanların eziyet çekmelerini önlemek üzere onlara yiyecek ikmali yapma durumları zuhur edebileceğini dikkate alarak, Irak ve Kuveyt halkına yiyecek gönderilebilir. Buna Güvenlik Konseyi veya Konsey adına bu kararın 6 nci maddesinde anılan Komite karar verir. Irak'ın, Güvenlik Konseyi'nin 664 sayılı kararının yabancı uyruklu kimselerin güvenliği ve refahı ile ilgili vecibelerini yerine getirmemesi ile çok yakından ilgilenir ve Uluslararası İnsan Hakları Kanunu dahil Cenevre anlaşmasının uygulanabilen maddeleri gereğince Irak'ı bütün sorumluluklarını yerine getirmeye davet eder. Birleşmiş Milletler Anayasası'nın VIII nci paragrafına göre hareket ederek:

—661 sayılı kararın 3 ncü paragrafı (c) fıkrası ve 4 ncü paragrafta öngörülen insancıl durumun meydana gelip gelmediğine ilişkin gerekli tesbiti yapabilmek için, Komite, Irak ve Kuveyt'te bulunan yiyecek maddelerine ilişkin durumu sürekli olarak incelemeye tabi tutacaktır.

—Irak'ı, yabancı uyruklu kimselerle ilgili 664 sayılı kararın öngördüğü sorumluluklarını yerine getirmeye davet eder. Uluslararası insan hakları hukuku gereğince yabancı uyruklu kimselerin selametinden ve refahından tamamen Irak'ın sorumlu olacağını yeniden teyit eder.

—Bu kararın 1 nci ve 2 nci paragrafların öngördüğü amaca yönelik olarak Genel Sekreter'in acilen ve sürekli bir biçimde, Birleşmiş Milletler'in ilgili kurumlarından diğer uygun insancıl kuruluşlardan ve diğer bütün kaynaklardan, Irak ve Kuveyt'te bulunan yiyecek maddelerinin yeterliliği konusunda bilgi toplamasını ve anılan bilgilerin Genel Sekreterle, Komite arasında teati edilmesini talep eder.

---

⁴²⁷ Murat Çelik, *a.g.e.*, s.137.

—Ayrıca bu bilgilerin toplanmasında ve ilgili yerlere verilmesinde, 15 yaşından küçük çocuklara, zarar gören personele, hasta ve yaşlılar ile hamile kadınlara ve doğum yapmış annelere özel dikkat sarf edilmesini talep eder.

-Komite, Genel Sekreter'den aldığı rapor üzerine, insanların zarar görmesini önlemek için, Irak ve Kuveyt'e yiyecek yardımı yapılmasını gerektiren bir durumun zuhur ettiğine karar verirse, bu ihtiyacın nasıl karşılanacağına ilişkin kararını, derhal Konseye bildirecektir.

—Komite, kararlarını formüle ederken, yiyecek maddelerinin, BM aracılığı ile Uluslararası Kırmızı Haç Komitesi veya diğer uygun insancıl kuruluşlar aracılığı ile ve gerçek ihtiyaç sahiplerinin eline geçmesinin sağlanmasını dikkate almalıdır.

—Genel Sekreter'den iyi niyet fonksiyonunu kullanarak, yiyecek maddelerinin Irak ve Kuveyt'e bu ve bundan önceki kararlara göre, dağıtımın yapılmasını kolaylaştırmasını talep eder.

—661 sayılı kararın sağlık amacı ile gönderilecek maddelere katıyetle uygulanmadığını hatırlatır ve bu gibi sağlık maddelerini gönderecek ülkenin tamamen denetimi altında yapılmasını tavsiye eder.

16 EYLÜL 1990 TARİHLİ 667 SAYILI KARARI

Güvenlik Konseyi, 660, 661, 662, 664, 665 ve 666 sayılı kararlarını teyit ederek, Irak'ın taraf olduğu 18 Nisan 1961 tarihli, diplomatik ilişkiler ve 24 Nisan 1963 tarihli, Konsolosluk ilişkileri ile ilgili Viyana Antlaşmasını hatırlatır. Irak'ın Kuveyt'teki Diplomatik Kuruluşların ve Konsoloslukların kapatılması ve personelin geri çekilmelerine ilişkin emirleri dikkate alındığında bunların Güvenlik Konseyi'nin kararlarına, yukarıda sözü edilen Uluslararası Antlaşmalara ve Uluslararası Hukuka aykırıdır. Irak Güvenlik Konseyi'nin kararlarına ve yukarıda sözü edilen antlaşmalara uymamakla, Kuveyt'teki diplomatik faaliyetleri ve diplomasi kurallarını ihlal etmektedir. Irak yabancı uyruklu kişilere, diplomatlara veya konsolosluk mensuplarına karşı uygulanacak şiddet hareketlerinden tamamen sorumlu olacaktır. Güvenlik Konseyi aldığı kararlara ve Birleşmiş Milletler Anayasası'nın 25nci maddesine saygı gösterilmesini sağlamaya kararlıdır. Ayrıca, Irak'ın eylemlerinin en ciddi ve tehlikeli yönünün uluslararası hukuka karşı olan ihlallerini tırmandırması, Konseyi, acilen işlem yapmaya ve aynı zamanda, Konseyin aldığı kararlara onun uymasını sağlamaya ve köklü tedbirler almak üzere istişarede bulunmaya zorlamasıdır. BM Anayasası'nın VIIinci bölümüne uyarak:

—Irak'ın, Kuveyt'te bulunan diplomatik temsilciliklere, onların personeline ve elinde bulundurduğu rehinelere karşı giriştiği saldırgan faaliyetlerini şiddetle kınar.

—Bütün yabancı tabiiyetteki personel ile 664 sayılı kararda belirtilen bütün kişilerin derhal serbest bırakılmalarını talep eder.

—Ayrıca Irak'ın Güvenlik Konseyi'nin 660 ve 664 sayılı kararları ile diplomatik ve konsolosluk ilişkileri ile ilgili Viyana Antlaşmasının ve uluslararası hukukun öngördüğü vecibelerini derhal ve eksiksiz yerine getirmesini ister.

—Irak'tan, topraklarında ve Kuveyt'te bulunan diplomatik personel ile elçiliklerin güvenliğini ve refahını sağlamasını diplomatik faaliyetleri engelleyici hiç bir harekette

---

⁴²⁸ Murat Çelik, *a.g.e.*, s.138-139.

bulunmamasını orada bulunan vatandaşları ile temasa geçmesine onları ve haklarını korumasına mani olmamasını talep eder.

—Bütün ülkelerin, 661, 662, 664, 665 ve 666 sayılı kararları kesinlikle gözetim altında tutmayı mecbur olduklarını hatırlatır.

—Mümkün olan en kısa zamanda, acilen toplanarak, BM Anayasası'nın VIIinci bölümü gereğince, BM Anayasasını Güvenlik Konseyi'nin kararlarını ve Uluslararası hukuku ihlal etmeye devam eden Irak'a karşı somut tedbirler almayı karar altına alır.

24 EYLÜL 1990 TARİHLİ 669 SAYILI KARARI

Güvenlik Konseyi, 6 Ağustos 1990 tarihli ve 661 (1990) sayılı kararı ve aynı zamanda Birleşmiş Milletler Anayasası'nın 50nci maddesini hatırlatarak, BM Anayasası'nın 50nci maddesine göre yardım etmek isteyen ülkelerin sayısında bir artış olduğu gerçeğinin farkındadır. Irak ile Kuveyt arasında meydana çıkan durum nedeni ile 661 (1990) sayılı kararla kurulan Komiteyi, BM Anayasası'nın 50nci maddesi gereğince yardım etme isteklerini inceleme ve takip edilmesi gereken en uygun hareket tarzını BM Genel Sekreteri'ne tavsiye etme görevi ile yetkili kılmıştır.

---

⁴²⁹ Murat Çelik, **a.g.e.**, s.140.

25 EYLÜL 1990 TARİHLİ 670 SAYILI KARARI

Güvenlik Konseyi, 660 (1990), 661 (1990), 662 (1990), 664 (1990), 665 (1990), 666 (1990) ve 667 (1990) sayılı kararlarını teyit ederek Irak'ın, Kuveyt'i işgale devam etmesini, Kuveyt'i ilhakını, arzuları hilafına yabancı uyruklu kişileri rehine tutmasını, BM Güvenlik Konseyi'nin 66 (1990), 662 (1990), 664 (1990), 667 (1990) ve Uluslararası insan hakları hukukunu ihlalden faaliyetlerine son vermemesini kınar, ayrıca Irak birliklerinin, Kuveyt halkına karşı davranışlarını, Kuveyt halkını ülkelerini terke zorlamasını Uluslararası hukuku ihlal ederek, Kuveyt'te şahıslara ve mala karşı giriştiği kötü muameleyi kınar.

—Irak'ın, 661 (1990) sayılı Güvenlik Konseyi'nin öngördüğü tedbirlerden kurtulmaya çalıştığı, ayrıca bir kısım ülkelerin Irak nezdinde bulundurduğu diplomatik personelinin sayısını azalttığı ve diğer ülkelerin de bu şekilde planlamalar yaptığını önemle dikkate alarak, aldığı kararlara ve Birleşmiş Milletler Anayasası'nın 25 nci ve 48 nci maddelerine uyulmasını sağlamaya karardır.

—Irak Hükümeti'nin, yukarıda bahsedilen Güvenlik Konseyi kararlarına, BM Anayasası'nın 25 nci ve 48 nci maddelerine ters düşen Irak yüksek komuta konseyinin 16 Eylül 1990 tarihli 377 sayılı kararı gibi icraatının geçersiz ve boş olduğunu teyit eder.

—AZAMÍ ölçüde siyasi ve diplomatik vasıtaları kullanarak, Irak'ın, Güvenlik Konseyi Kararlarına uymasını sağlamaya kararlı olduğunu teyit eder.

—Genel Sekreter'in, iyi niyet aracılığını (GOOD OFFİCE) kullanarak soruna, Güvenlik Konseyi'nin aldığı kararlar doğrultusunda çözüm bulmak için sarf ettiği ve halen devam eden gayretlerini tasvip eder ve takdirle karşılar.

—Irak Hükümeti'nin, Güvenlik Konseyi'nin 660 (1990), 661 (1990), 662 (1990), 664 (1990), 666 (1990) ve 667 (1990) kararlarına uymamada ısrar etmesi halinde,

---

⁴³⁰ Murat Çelik, **a.g.e.**, s.142-43.

Güvenlik Konseyi'nin, BM Anayasası ve Anayasa'nın VII nci bölümü gereğince, daha ciddi adımlar atmasına yol açacağını belirtir.

—Birleşmiş Milletler Anayasası'nın 103 ncü maddesinin şartlarını hatırlatarak ve BM Anayasası'nın VII nci bölümüne göre hareket ederek;

—Bütün ülkelere, 661 (1990) sayılı karara özellikle 3, 4 ve 5 nci paragraflara kesinlikle ve tam olarak uyulması için yükümlülüklerini yerine getirmeleri için çağrıda bulunur.

—Güvenlik Konseyi'nin 661 (1990) sayılı kararının hava ulaşımı dahil bütün ulaştırma vasıtalarına uygulandığını teyit eder.

—Bu kararın yürürlüğe girmesi ile bütün ülkeler insancıl amaçlı yiyecek ilaç ve sağlık malzemesi taşıyan uçaklar hariç Irak ve Kuveyt'e yük taşıyan veya bu ülkelerden, başka bir ülkeye yük götüren uçaklara toprakları üzerinde uçmalarına izin vermeyeceklerdir.

—Ayrıca, bütün ülkeler, hangi ülkeye bağlı olursa olsun, Irak ve Kuveyt'e gitmek üzere havalanan hiç bir uçağa aşağıdaki durumlar hariç, toprakları üzerinde uçuş izni vermeyecektir.

—Uçak, Irak ve Kuveyt'in dışında bir hava limanına iniş yapıp, 661 (1990) sayılı karar ile şimdi alınan bu kararı ihaleden herhangi bir yük taşımadığını kanıtlamak üzere kontrol edilmesine müsaade edecek ve uçak bu amaçla gerekli süre o ülkede tutulabilecektir. Veya bahse konu uçağın uçuşunu, 661 (1990) sayılı kararla teşkil edilen Komite tarafından onaylanmış olacaktır.

—Her ülkenin, kendisine kayıtlı uçaklarını 661 (1990) sayılı karar ile bu karara uymaları için gereken her tedbiri almasını karar altına alır.

—Bütün ülkeler, 4ncü paragraf çerçevesinde topraklarından Irak'a ve Kuveyt'e gidecek uçakları ve uçuşun amacını, 661 (1990) sayılı karara dayalı olarak kurulan Komiteyi zamanında haberdar etmesini karar altına alır.

—Bütün ülkelere, Şikago Antlaşması dahil, Uluslararası hukuk çerçevesinde, 661 (1990) sayılı kararın veya bu kararın etkili bir şekilde uygulanmasını sağlamak için işbirliği içinde gerekli görülen tedbirleri almaları için çağrıda bulunur.

—Bütün Devletlere, 661 (1990) sayılı karara göre, Irak'ın malvarlığının dondurulması ve Kuveyt'in yasal hükümetinin malvarlığının koruma altına alınması ve 661 (1990) sayılı karar gereği kurulan Komiteye söz konusu mal varlığı konusunda bilgi vermelerine ilişkin vecibelerini hatırlatır.

—Bütün ülkelere, Güvenlik Konseyi'nin 661 (1990) sayılı kararı ile teşkil edilen Komiteye, bu kararla ilgili icraatları hakkında bilgi vermeye çağrıda bulunur.

—Birleşmiş Milletler Teşkilatı, İhtisaslaşmış kurumlar ve B. M. Sistemi içerisinde yer alan diğer kuruluşlar, 661 (1990) sayılı karar

Karar ile şimdi alınan bu kararın hükümlerinin etkisini artırmak üzere gerekli tedbirleri almalarını tasvip eder.

—Güvenlik Konseyi'nin 661 (1990) sayılı kararı ve bu kararın hükümlerinden, bir ülkenin veya vatandaşlarının kaçınmaya çalışması halinde, bu kaçınmayı önlemeyi dikkate alacağını karar altına alır.

—Dördüncü Cenevre Anlaşması'nın, Kuveyt'e uygulanmasını ve antlaşmaya imza koyan bir ülke olan Irak'ın, Anlaşmanın bütün hükümlerine tam olarak uymasını teyit eder.

29 EKİM 1990 TARİHLİ 674 SAYILI KARARI

Güvenlik Konseyi, 660 (1990), 661 (1990), 662 (1990), 664 (1990), 665 (1990), 666 (1990), 667 (1990) ve 670 (1990) kararlarını hatırlatarak, Kuveyt'in bağımsızlığının, egemenliğinin ve toprak bütünlüğünün yeniden tesis edilmesi, yasal hükümetin yeniden işbaşına getirilmesi için, Irak'ın Kuvvetlerini derhal ve kayıtsız, şartsız çekmesinin acil bir ihtiyaç olduğunu önemle belirtir.

—Irak yetkililerini ve Kuveyt'i işgal eden askeri kuvvetlerini, yabancı uyruklu kimseleri rehine almaları, onlara kötü muamelede buldukları ve Kuveyt'i baskı altında tutmaları ve Güvenlik Konseyi'ne verilen raporların ihtiva ettiği diğer hususları Kuveyt'in demografik kayıtlarını tahrip etmek, Kuveyt'liIeri, ülkelerini terk etmeye zorlamak halkı, Kuveyt'te yeniden yerleşime tabi kılmak, Kuveyt'te, hastanelerdeki ilaç ve sağlık malzemesi dahil, şahıslara ve Devlete ait malların kanunsuz bir şekilde tahrip edilmesine ilişkin icraatlarını Güvenlik Konseyi'nin aldığı kararları, BM Anayasası'nı, Diplomatik ve Konsolosluk ilişkileri ile ilgili Viyana Antlaşmasını ve Uluslararası hukuku ihlal etmelerini kınar.

—Irak'ta ve Kuveyt'te bulunan diplomatik ve konsolosluk personeli dahil, yabancı uyruklu kişilerin durumlarına ilişkin ciddi endişelerini beyan eder.

—Genel Sekreterin, Kuveyt'te ve Irak'ta bulunan yabancı uyruklu kişilerin selameti ve refahı ile ilgili gayretlerini hatırlatır.

—Irak'ın Kuveyt'i işgali sonucu, Kuveyt ve Irak'ta bulunan kişilerin uğradıkları zararları maruz kaldıkları kötü muamele ve ekonomik kayıplarla çok yakından ilgilenir.

B. M. Anayasası'nın, VIIinci bölümü çerçevesinde hareketle;

---

⁴³¹ Murat Çelik, **a.g.e.**, s.144-146.

—Uluslararası camianın, barış ve güvenliğinin, Uluslararası sorunların barışçı yollardan çözümlenmesi suretiyle sağlanmasını yeniden teyit eder.

—Sorunların ve çatışmaların barışçı yollardan çözüme kavuşturulmasında, BM ile Genel Sekreterin BM Anayasası hükümleri çerçevesinde oynadıkları önemli rolü hatırlatır.

—Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesi sonucu ortaya çıkan krizin ve tehlikenin dünya barışını ve güvenliğini tehdit ettiğini ve durumu daha kötüye götürecek davranışlardan kaçınılması endişesini taşır.

—Irak'ı, BM Güvenlik Konseyi'nin ilgili kararlarına özellikle 660 (1990), 662 (1990) ve 664 (1990) kararlarına uymaya davet eder.

—Irak'ın, BM Güvenlik Konseyi'nin kararlarına uymasını sağlamak için diplomatik vasıtalarından azami ölçüde yararlanılmasını yeniden tasvip eder.

1. Irak yetkililerinden ve Kuveyt'i işgal eden Irak Kuvvetlerinden, yabancı uyruklu kişileri rehin almaktan, onlara kötü muamelede bulunmaktan, Kuveyt'i ve yabancı uyruklu kimseleri basık altında tutmaktan, Güvenlik Konseyine gelen ve Konseyin kararları ile BM Anayasası'nı, Dördüncü Cenevre Antlaşması, diplomatik ve konsolosluk ilişkilerine ilişkin Viyana Antlaşmasını ve Uluslararası Hukuku ihlal eden, yukarıdaki raporların muhtevası olaylar ile benzeri davranışları durdurmasını ve bu davranışlardan vazgeçmesini talep eder.

2. Ülkeleri, Irak'ın yukarıda İinci paragrafta ortaya konan ciddi ihlalleri ortaya çıkarmak üzere bilgileri bir araya getirmelerine ve bunları Güvenlik Konseyi'ne sunmalarına ilişkin talebini teyit eder.

3. Irak'ı, Kuveyt ve Irak'ta bulunan yabancı uyruklu kişilere karşı vecibelerini yerine getirmesi için yapılan talebi teyit eder. Buna diplomatik ve konsolosluk personeli, Viyana Antlaşması, BM Anayasası, diplomatik ve Konsolosluk ilişkileri ile ilgili Viyana Antlaşması ve Uluslararası hukukun temel ilkeleri dahildir.

4. Aynı zamanda, Irak'ın, ülkeden ayrılmak isteyen diplomatik ve konsolosluk personeli dahil, yabancı uyruklu kişilerin ülkeden çıkışlarına yardımcı olmasına ilişkin talebi teyit eder.

5. Irak'ın, Kuveyt ve Irak'ta bulunan diplomatik ve Konsolosluk personeli dahil, yabancı uyruklu kimselere ve Kuveyt vatandaşlarına, selametleri ve refahları için yiyecek, su ve temel hizmetleri acilen sağlamasını talep eder.

6. Irak'ın, Kuveyt'te ve Irak'ta bulunan diplomatik ve Konsolosluk personelinin güvenliklerini ve refahının derhal emniyet atma almasını, diplomatik ve Konsolosluk personelinin, ülkedeki kendi vatandaşları ile temasa geçmeleri, onları ve çıkarlarını korumak dahil, görevlerini icra etmelerine engel olunmamasını, Kuveyt'te yabancı elçilik ve Konsoloslukların kapatılması ve personelinin ülkeyi terk etmesi için verdiği emirleri iptal etmesini talep eder.

7. BM Genel sekreterinden Kuveyt ve Irak'la bulunan yabancı uyruklu kişilerin güvenlikleri ve refahı yukarıda 4ncü, 5ci ve 6ncı paragraflarda ön görülen hedefleri gerçekleştirmek ve özellikle, Kuveyt halkına ve Kuveyt'te bulunan diplomatik ve Konsolosluk personeline yiyecek, su ve temel hizmetlerin sağlanmasına ilişkin sürdürdüğü iyi niyet aracılığına devam etmesini talep eder.

8. Irak'ta, Kuveyt'in Irak tarafından hiçbir hukuka dayalı olmadan işgal edilmesi sonucu, Kuveyt'in veya bir başka ülkenin ve burada yaşayan vatandaşların ve ortaklarının uğrayacakları kayıptan, meydana gelecek hasardan ve yaralanmalardan Uluslararası hukuka göre sorumlu olduğunu hatırlatır.

9. Ülkeleri, konuya ilişkin bilgileri toplamaya ve Uluslararası hukuka göre yapılacak düzenlemeler için teklifte bulunmalarını talep eder.

10. Irak'ın, bu kararın hükümlerine ve bundan önceki kararlara uyması gerekmektedir. Uymadığı takdirde Güvenlik Konseyi, BM anayasası gereğince daha başka tedbirler alma durumunda kalacaktır.

11. Kuveyt, yeniden bağımsızlığına kavuşuncaya ve ülkede, Güvenlik Konseyi'nin kararları çerçevesinde barış sağlanıncaya kadar, mesele ile sıkı bir şekilde ve aktif olarak ilgilenmeye karardır.

12. Genel Sekreterin iyi niyet aracılığını kullanarak uygun gördüğü takdirde, Irak'ın, Kuveyt'i işgal etmesi ile baş gösteren krize, Güvenlik Konseyi'nin 660 (1990), 662 (1990) ve 664 (1990) sayılı kararları çerçevesinde, barışçı yollardan bir çözüme ulaşması için diplomatik gayret sarf etmesini destekler ve güvenini belirtir. Bölgede

bulunan ve bölge dışındaki bütün ülkelere, BM Anayasası çerçevesi içinde hareket ederek anılan sonuca ulaşmak, durumda gelişme sağlamak, barışı, güvenliği ve istikrarı yeniden tesis etmek için çağrıda bulunur.

13. Genel Sekreterden, diplomatik gayretlerinin ve iyi niyet aracılığının sonuçlarından Güvenlik Konseyi'ne bilgi vermesini rica eder.

28 KASIM 1990 TARİHLİ 677 SAYILI KARARI

Güvenlik Konseyi, 2 Ağustos 1990 tarihli 660 (1990), 9 Ağustos 1990 tarihli 662 (1990) ve 29 Ekim 1990 tarihli 674 sayılı kararlarını hatırlatarak, Irak'ın Kuveyt'i işgali sonucu Kuveyt'teki kişilerin mutazarrır olmalarına ilişkin endişelerini tekrarlar.

—Irak'ın, Kuveyt halkının demografik yapısını değiştirmek ve Kuveyt'in yasal hükümeti tarafından tutulan kayıtları ortadan kaldırmak için devam eden girişimleri dolayısı ile ciddi bir şekilde endişe duymaktadır.

BM Anayasası'nın VII Bölümü'ne Göre Hareket Ederek;

—Irak'ın, Kuveyt halkının demografik yapısını değiştirmesi ve yasal Kuveyt hükümetinin tuttuğu sivil kayıtları ortadan kaldırması girişimlerini kınar.

—Genel Sekreteri, yasal Kuveyt hükümeti tarafından onaylanmış ve Kuveyt'in 1 Ağustos 1990 tarihi itibarı ile demografik yapısını gösteren bir evrakı muhafaza altına almak üzere görevlendirir.

—Genel Sekreterden, yasal Kuveyt Hükümeti ile işbirliği yaparak, nüfus kayıtlarına girebilmek ve anılan evrakın kopyasını kullanabilmek üzere bir yönetmelik hazırlamasını talep eder.

---

⁴³² Murat Çelik, **a.g.e.**, s.147.

29 KASIM 1990 TARİHLİ 678 SAYILI KARARI

Güvenlik Konseyi, 660 (1990), 661 (1990), 662 (1990), 664(1990), 665 (1990), 666 (1990), 667 (1990), 669 (1990), 670 (1990), 674 (1990) ve 677 (1990) sayılı kararlarını hatırlatarak ve teyit ederek, Birleşmiş Milletlerin bütün gayretlerine rağmen, Irak'ın, 660 (1990) sayılı karar ile yukarıda belirtilen kararları uygulamadaki vecibelerini yerine getirmediğini dikkate alarak Birleşmiş Milletler Anayasasının öngördüğü dünya barışını ve güvenliğini sağlamada ve korumada üstüne düşen görevleri yapmadığını ve sorumluluklarını yerine getirmediğini hatırla tutarak ve BM Anayasası'nın VII nci bölümü çerçevesinde hareket ederek:

—Irak'ın, 660 (1990) sayılı karara ve diğer kararlara tam olarak uymasını talep eder. Irak'ın bunlara uyması için kendisine son bir fırsat tanımaya karar verir.

—Irak, yukarıda İnci paragrafta öngörülen hükümleri ve diğer kararların ortaya koyduğu istekleri, 15 Ocak 1991 tarihinde veya ondan önce, tam olarak yerine getirmediği takdirde, BM üye ülkeleri, Kuveyt Hükümeti ile işbirliğinde bulunmak, Güvenlik Konseyi'nin aldığı 660 sayılı karar ile ondan sonra alınan kararları uygulamak, bölgede Uluslararası barışı ve güvenliği yeniden tesis etmek üzere, gerekli bütün vasıtaları kullanmaya yetkili kılar.

—Bu kararın 2nci paragrafının uygulanmasında bütün ülkelerden uygun desteği sağlamalarını talep eder.

—İlgili ülkelerin, bu kararın 2nci ve 3ncü maddelerini uygularken, Güvenlik Konseyi'ne icraatları ile ilgili muntazam bilgi vermelerini talep eder.

---

⁴³³ Murat Çelik, **a.g.e.**, s.148.

3 NİSAN 1991 TARİHİNDE 687 (1991) SAYILI KARARI

Güvenlik Konseyi, 660 (1990), 661 (1990), 662 (1990), 664 (1990), 665 (1990), 666 (1990), 667 (1990), 669 (1990), 670 (1990), 674 (1990) ve 677 (1990), 678 (1990) ve 686 (1991) sayılı kararları hatırlatarak; Kuveyt'in, egemenliği, bağımsızlığı ve toprak bütünlüğünün yeniden tesis edilmesi, yasal hükümetin tekrar işbaşına gelmesi memnuniyet verici olarak kabul edilerek, BM'e üye ülkelerin, Kuveyt ve Irak'ın egemenliği toprak bütünlüğü ve siyasi bağımsızlığına buldukları katkıları teyit ederek ve 678 (1990) sayılı kararın 2nci paragrafının öngördüğü şekilde Kuveyt ile işbirliği yapan üye ülkelerin, 686 (1991) sayılı kararın, 8nci paragrafına göre bölgedeki askeri varlıklarını mümkün olan en kısa zamanda sona erdireceklerine ilişkin niyetlerini dikkate alarak;

—Irak'ın, Kuveyt'i hukuk dışı işgalinin ışığı altında barışa dönük azmini garanti etmesi ihtiyacını teyit ederek,

—Irak Hariciye Bakanının, 27 Şubat 1991 tarih ve (s/22275) sayılı mektubunu ve 686 (1991) sayılı kararı takiben gönderdiği (s/22273, s/22276, s/22320, s/22321 ve s/22330) sayılı mektupları dikkate alarak:

—Irak ve Kuveyt'in bağımsız ve egemen iki ülke olarak, Bağdat'ta, 4 Ekim 1963 tarihinde "Dostluk İlişkilerinin İyileştirilmesi" sözleşmesini göz önünde bulundurarak ve bu noktadan hareketle, Irak ile Kuveyt arasındaki resmi sınırı BM Anayasası'nın 102 nci maddesine göre Kuveyt'e verilen adaları, Irak Başbakanı'nın Kuveyt'in, sınırları içinde bağımsızlığını, egemenliğini ve toprak bütünlüğünü tanıyan, 21 Temmuz 1932 tarihli mektubu ile bunu kabul ettiğine dair Kuveyt yönetiminin yazdığı 10 Ağustos 1932 sayılı mektubunu dikkate alarak,

Bahse konu sınırın belirlenmesi ihtiyacına dikkati çekerek;

---

⁴³⁴ Murat Çelik, **a.g.e.**, s.149-157.

Irak Devlet Adamları, 17 Temmuz 1925 tarihinde, Cenevre’de imzalanan Cenevre protokolünün harp de kullanılmasını yasakladığı ASHYXIATING, zehirli gazlar ile diğer gazları ve bakteriyolojik harp metotlarını kullanma tehdidinde bulunduğunu ve daha önce kimyasal silah kullandığını dikkate alarak ve Irak’ın bu silahları kullanması halinde ciddi sonuçlar yaratacağını teyit ederek;

Irak’ın, dünyada kimyasal ve biyolojik silahların kaldırılmasını hedef alan ve 7; 11 Ocak 1989 tarihinde Paris’te yapılan toplantıda alınan kararlara ve 1925 tarihinde imzalanan Cenevre protokolüne, diğer ülkelerle birlikte imza koyduğunu hatırlatarak;

Ayrıca Irak’ın, bakteriyolojik (Biyolojik) ve toksin silahlarının geliştirilmesini, imalini ve depolanmasını yasaklayan ve imha edilmelerini öngören, 10 Nisan 1927 tarihli antlaşmayı imzaladığına dikkati çekerek;

Irak’ın, bu antlaşmayı değiştirmesinin önemini göz önünde bulundurarak,

Bunun da ötesinde, bu antlaşmaya katılan ve antlaşmanın yetkilerinin artırılmasını, yeterliliğini ve Uluslararası mahiyet kazanmasını isteyen ve antlaşmanın "Gözden Geçirilmesi Konferansı’na destek veren ülkelerin konuya atfettikleri önemi dikkate alarak;

Silahsızlanma Konferansı’nın sonuçlarının dünyada kimyasal silahlarının kullanılması antlaşması üzerindeki ilk etkilerinin önemini vurgulayarak,

Irak’ın tahrik edilmediği halde balistik füzelerini kullanmasının ve Irak’ta üslenmiş bu füzelere karşı özel tedbir alınması gereğinin farkında olarak;

Üye ülkelerin elinde bulunan bilgilere göre Irak’ın nükleer silah yapmak için lüzumlu malzemeyi elinde bulundurduğu ve 1 Temmuz 1968 tarihinde imzalanan "Nükleer Silahların Yayılması" Antlaşmasındaki yükümlülüklerinin aksine hareket etmesi ile ilgilenerek,

Ortadoğu’da, nükleer silahlardan arındırılmış bir bölgenin tesis edilmesinin hedeflendiğini hatırlatarak,

Bütün kitle imha silahlarının, bölgedeki barış ve güvenliğe karşı oluşturduğu tehdidin bilincinde olarak,

Aynı zamanda, bölgede silahlanma üzerinde detaylı bir kontrol ve bir dengenin sağlanmasının bilincinde olarak;

Bütün bunların da ötesinde, yukarıda bahse konu hedefleri gerçekleştirebilmek için, bölgedeki ülkelerin görüşmelerde bulunması dahil, bütün uygun vasıtaların kullanılmasının bilincinde olarak,

Güvenlik Konseyinin 661 (1990) sayılı kararının Kuveyt'e uygulanan tedbirlerin, 686 (1991) sayılı kararla kaldırıldığını hatırla tutarak;

Güvenlik Konseyinin 686 (1991) sayılı kararının yükümlülüklerin yerine getirilmesinde ilerleme sağlanmasına rağmen bir çok Kuveyt' li ve yabancı uyruklu vatandaşın sayımı hala tamamlanmamış ve kararda öngörülen emtianın hala teslim edilmediğini dikkate alarak;

New York'ta, 18 Aralık 1979 tarihinde, imzaya açılan rehine almakla ilgili uluslararası kongrenin, rehine almak üzere yapılacak bütün girişimleri uluslararası terörün bir tezahürü sayan kategoriye soktuğunu dikkate alarak;

Irak'ın en son yaşanan krizde ortaya koyduğu tehditler Irak toprakları dışındaki hedeflere karşı terörü kullanması ve rehine alması esef yaratmıştır.

BM Genel Sekreteri'nin, 20 Mart 1991 tarih ve (s/22366) sayılı raporu ile 28 Mart 1991 tarih ve (22409) sayılı raporunu ciddi bir ilgi ile dikkate alarak ve Kuveyt ile Irak'ın insani ihtiyaçlarının acilen karşılanması gereğinin bilincinde olarak, Güvenlik Konseyi'nin en son aldığı kararın öngördüğü uluslararası barışın ve güvenliğin bölgede yeniden tesis etmeyi hatırla tutarak;

BM Anayasası VII nci bölümüne göre hareket ederek aşağıdaki tedbirlerin alınması gereğinin bilincinde olarak;

1. Resmen bir ateşkese ulaşmak dahil, bu kararın öngördüğü hedefleri gerçekleştirecek şekilde aşağıdaki kesin değişiklikleri havi karar hariç, yukarıda belirtilen 13 kararı teyit eder.

2. Irak ve Kuveyt'in, 4 Ekim 1963 tarihinde Bağdat'ta imzaladıkları ve Birleşmiş Milletler tarafından tescil edilerek, BM Anlaşmalarının 964 serisi olarak, BM'in 7063 sayılı dokümanı ile yayınlanan, "Kuveyt Devleti ile Irak Cumhuriyeti arasında, dostane

ilişkilerin yeniden tanzim edilmesi ve benzeri meselelerin kabul edilmesi" Antlaşması ile belirlenen milli sınırların ve Kuveyt'in hükümranlığına bırakılan adaların ihlal edilmemesini ve bunların taraflarca kabul edilmesini talep eder.

3. BM Genel Sekreteri'nden Irak ile Kuveyt arasındaki sınırın belirlenmesinde, Güvenlik Konseyi tarafından sunulan s/22412 dokümanındaki barikata da dahil olmak üzere, uygun görülen her maddeden yararlanarak yardımcı olmasını ve bir ay içerisinde Güvenlik Konseyi'ne rapor vermesini talep eder.

4. Yukarıda bahsedilen uluslararası hududun ihlal edilmemesini garanti etmeye ve bunu sağlamak için BM Anayasası çerçevesinde her türlü tedbiri almaya karar verir..

5. BM Genel Sekreterinden, Irak ve Kuveyt ile istişarede bulunduktan sonra, 4 Ocak 1963 tarihinde Irak ile Kuveyt arasında imzalanan "Dostluk İlişkileri'nin yeniden şekillendirilmesi " Antlaşması ile belirlenen sınırdan 10 km. Irak topraklarından ve 5 km Kuveyt toprakları tarafında bir tampon bölgeye, BM Gözlemci Birliği'ni yerleştirme planını 30 gün içerisinde Güvenlik Konseyi'ne sunmasını askerden arındırılmış tampon bölgede hudut ihlallerini önlemesini ve bölgenin gözetlenmesini ülkelerden birinin diğer ülkeye karşı hasmane bir davranışta bulunmasını gözetlemesini birliğin icraatından vaki olacak muhtemel ciddi ihlallerden Güvenlik Konseyi'ni muntazam şekilde derhal haberdar etmesini talep eder.

6. Genel Sekreter'in, Birleşmiş Milletler gözlem birliğinin yerleştirme işleminin tamamlandığını, Güvenlik Konseyi'ne bildirmesini müteakip, 678 (1990) sayılı karar gereğince Kuveyt ile işbirliğinde bulunan üye ülkeler 686 (1991) sayılı karara uyarak Irak topraklarındaki askeri varlıklarını sona erdireceklerdir.

7. Irak'ı 17 Haziran 1925 tarihinde Cenevre'de imzalanan ve harbde ASPHYXIATING' in, zehirli gazları veya diğer gazların kullanılmasını yasaklayan Cenevre protokolünün bakteriyolojik (Biyolojik) ve toksin silahlarının geliştirilmesini, üretimini ve depolanmasını yasaklayan ve imhasını öngören, 10 Nisan 1972 tarihli anlaşmayı tadil eden bölümün yükümlülüklerini yerine getirmeye davet eder.

8. Irak'ın, Uluslararası gözetim altında, aşağıdakileri imha etmeyi, sökmeyi veya zararsız hale getirmeyi kayıtsız şartsız kabul etmesini ister:

a. Bütün kimyasal ve biyolojik silahlar ile depolanmış bütün toksinleri bunlarla ilişkili alt sistemler ile unsurlarını bütün araştırma geliştirme destek ve üretim tesislerini,

b. Menzili 150 kilometreden fazla olan balistik füzeler ile bunlara ait büyük parçalar onarım ve üretim tesisleri.

9. Yukarıda, 8 nci maddenin aşağıdakilere uygulanmasına karar verir.

a. Irak'ın, bu kararın uygulaması olarak 15 gün içerisinde, BM Genel Sekreteri'ne 8 nci maddede belirtilen cisimlerin yerlerini, miktarını ve cinslerini bildirmesi, aşağıda yazılı olan yerlerin acilen denetlenmesine müsaade etmesi karar altına alınmıştır.

b. Genel Sekreter, uygun gördüğü hükümlerle ve bu kararın alınmasından sonra 45 gün içerisinde uygun gördüğü takdirde "Dünya Sağlık Teşkilatı" (WORLD HEALTH ORGANİZATION; WHO) Genel Başkanı ile istişarede bulunarak aşağıdaki hususlarda bir plan geliştirerek, 45 gün içerisinde Güvenlik Konseyi'nin onayına sunacaktır.

(I) Özel bir komisyon teşkil edecek ve bu komisyon, Irak'ın gösterdiği veya özel komisyonun belirlediği ilave biyolojik, kimya ve balistik füze tesislerinde derhal denetlemelere başlayacak.

(II) Irak, yukarıda 8 nci maddenin a fıkrasında belirtilen bütün cisimleri, halkın güvenliğinin gereği dikkate alınarak imhası, yerlerinden sökülmesi veya zararsız hale getirilmesi için özel komisyona teslim edecektir. Ayrıca, yukarıda 9 ncu madde 6 fıkrası (I) bendinde belirtilen ve özel komisyonca belirlenen ilave ile, 8 nci madde 6 fıkrasında belirtilen ve özel komisyon tarafından imhası Öngörülen balistik füzeler ile atma vasıtalarına da özel komisyona teslim edilecektir.

(III) Özel Komisyon'un, Uluslararası Atom Enerji Teşkilatı Genel Başkanından talep edeceği gerekli yardım ve işbirliği aşağıda 12 nci ve maddelere çıkarılmıştır.

11. Irak'ı 1 Temmuz 1968 tarihinde imzalanan "Nükleer Silahlanmasını Önleme" Antlaşmasının hükümlerine kayıtsız şartsız davet eder.

12. Irak'ın, kayıtsız şartsız, nükleer silaha veya nükleer silah tında kullanılan maddelere veya alt sistemlere veya unsurlara yukarıda belirtilenlerle ilgili araştırma, geliştirme, destek ve tesislerine sahip olmamasına ve bunları geliştirecek hiç bir ette bulunmamasına karar verir. Bu karar çerçevesinde Irak, 15 içerisinde, BM Genel Sekreteri ile Uluslararası Atom Enerjisi Genel Başkanına, yukarıda belirtilen cisimlerin yerlerini, prim ve cinslerini bildirecek, nükleer silahlar için kullanılan maddeleri, muhafaza edilmek veya yerinden sökülme üzere, iddianın (b) fıkrasına da Genel Sekreter'in hazırladığı planın öngördüğü şekilde Özel Komisyon'a yardım eden ve onunla işbirliği içerisinde çalışan Uluslararası Atom Enerjisi Teşkilatının kontrolüne bırakacaktır. Aşağıda 13ncü maddede belirtildiği şekilde anılan silahların tahrip edilmesini, sökülmesini veya zararsız hale getirilmesini kabul edecektir.

13. Atom Enerjisi Teşkilatı Genel Başkanından, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri kanalı ile Genel Sekreter'in yukarıda 9 ncu madde (b) fıkrasına dayalı planında teşkil edilen Özel Komisyon'un yardımları ve işbirliği ile Irak'ın bildirdiği nükleer tesisleri ve Özel Komisyon'un belirlediği diğer yerleri gecikmeksizin kontrole başlamasını yukarıda 12nci maddede belirtilen bütün cisimlerin uygun bir şekilde tahrip edilmesini, sökülmesini veya zararsız hale getirilmesini içeren bir plan hazırlayacak bunu 45 gün içerisinde Güvenlik Konseyi'ne sunmasını ve Güvenlik Konseyi'nin planı onaylamasını müteakip anılan planı 45 gün içerisinde icra etmesini, Irak'ın, 1 Temmuz 1968 tarihli "Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme" Antlaşmasındaki haklarını ve yükümlülüklerini dikkate alarak bir plan geliştirmesini ve bu kararın alındığı tarihten itibaren 120 gün içinde onaylamak üzere Güvenlik Konseyi'ne sunmasını bahse konu plan gereğince Irak'ın, 12nci maddenin hükümlerine uyup uymadığını takip ve tahkik etmesini, Irak'ın, elinde bulundurduğu nükleer silahlarla ilgili maddeleri muhteva bir listeyi tahkik edilmek üzere uluslararası Atom Enerji Teşkilatına sunmasını ve nükleer alanda yaptığı bütün çalışmalarını anılan teşkilatın denetimine açık bulundurmasını talep eder.

14. Bu kararın, 8nci, 9ncü, 10ncü, 11nci, 12nci ve 13ncü maddelerine göre, Irak'ın icraatı Orta Şark'ta, kitle imha silahlarından ve bunları taşıyan füzelerden arındırılmış ve bütün kimyasal silahları yasaklamayı hedef alan bir bölgenin teşkiline atılmış bir adım olacağını dikkate alır.

15. BM Genel Sekreteri'nden Kuveyt'in vereceği ve teslim almadığını iddia ettiği malzeme listesi dahil, Irak'ın el koyduğu Kuveyt'e ait bütün mal varlığının anılan ülkeye iade etmesini kolaylaştırmak üzere alınmış tedbirlere ilişkin raporu, Güvenlik Konseyi'ne sunmasını talep eder.

16. Irak'ın, Kuveyt'i hiç bir hukuka dayanmadan işgal etmesi sonucu, çevreye verdiği zarar dahil, hükümetlere, şirketlere ve bireylere verdiği zararlar ve tabii kaynakları tüketmesinden dolayı Uluslararası hukuk karşısında mesul olduğu yeniden teyit edilir.

17. Irak'ın, 2 Ağustos 1990 tarihinden itibaren, Dış Borçlarını reddeden beyanları geçersiz ve boşdur. Bu bakımdan, Irak'ın bütün dış borçlarını ödeme konusundaki yükümlülüklerini yerine getirmesini talep eder ve karar altına alır.

18. Yukarıda 16ncı maddeye istinaden tazminat talep edenlere ödeme yapabilmek için bir fon oluşturulması ve söz konusu fonu yönetmek üzere bir komisyon kurulmasını kararlaştırır.

19. Genel sekreter'e, bahse konu fonun yönetimi ile ilgili ve Irak halkının ihtiyaçlarını da dikkate alarak, Genel Sekreter'in Konseye teklif edeceği rakamı geçmeyecek şekilde, Irak'ın petrol ürünlerinden elde edeceği gelirin fona aktaracağı oranı tespit edecek mekanizma dahil bu kararın uygulanmaya başlanmasından sonra 30 gün içerisinde yukarıda 18nci maddede belirtilen tazminat taleplerini karşılamak ve yukarıda 16nci, 17nci ve 18nci maddelerin öngördüğü yükümlülükleri uygulamak üzere bir program geliştirerek karar vermesi için Güvenlik Konseyi'ne sunması için direktif verir. Irak'ın Dış borçları ve ekonomik ihtiyaçlarını dikkate alarak, Uluslararası mali teşkilatların değerlendirdiği ödeme kapasitesinin fona para yatırmasını sağlamak için düzenlemeler yapılmalıdır. Tazminatın talep edenlere ödenmesi, zararın ve kayıpların uygun bir şekilde değerlendirilmesi taleplerin listelenmesi ihtilafların halledilmesi ve ödeme önceliklerinin tayin edilmesi için yukarıda belirtilen bir komisyonun kurulması;

20. Irak'a, 661 (1990) sayılı kararın öngördüğü ilaç ve sağlık malzemesi dışında mal veya ürün satışını veya ikmalini ve mali işlere ilişkin yasakların 661 (1990) sayılı kararlarla kurulan Komitenin ilan ettiğine göre veya Komite'nin onayı ile yiyecek maddelerine uygulanmayacaktır. Bu karar derhal yürürlüğe girecektir.

21. Konsey'in, yukarıda 20nci maddede öngörülen hükümleri, Irak hükümetinin takip ettiği politikanın ve uygulamalarının ışığı altında her 60 günde bir gözden geçirilmesini karar altına alır. Buna Güvenlik Konseyi'nin ilgili bütün kararlarına Irak'ın uygulaması da dahildir. Irak'a konan yasaklar, buna göre azaltılacak veya tamamen kaldırılacaktır.

22. Yukarıda 19ncu maddenin öngördüğü programın, Güvenlik Konseyi tarafından onaylanması üzerine ve Irak'ın yukarıda 8nci, 9ncu, 10ncu, 11nci, 12nci ve 13ncü maddelerin öngördüğü faaliyetleri tamamladığına dair Konsey'in mutabakatı ile ithaline yasak konan mallar ve ürünler ile bunlara ilişkin mali işlemler kaldırılacaktır.

23. Konsey'in, yukarıdaki 22nci maddeye göre icraatı esnasında, 661 (1990) sayılı kararla kurulan Komite'nin, Irak'ta üretilen mal ve ürünlerinin ithaline konan yasak hariç 20nci maddede öngörülen faaliyetleri Irak adına yerine getirmeyi ve uygun görüldüğü zaman yeteri mali kaynak sağlamayı onaylamaya yetkili kılındığı karar altına alınmıştır.

24. Güvenlik Konseyi bir başka karar alınca kadar, bütün ülkelerin 661 (1990) sayılı kararı ve ondan sonra gelen ilgili karara göre Irak'a mal satılmasına veya ikmal edilmesine engel olmaya devam etmeyi veya kolaylaştırmayı önlemeleri karar altına alınmıştır.

a. Yarı Nizami Kuvvetlere sağlanacak olan malzeme dahil yedek parçalar, büyük parçalar, bunları imal etmek için kullanılan vasıtalar, silahlar ve benzeri maddelerin her çeşidi özellikle Konvansiyonel askeri teçhizatın bütün çeşitlerinin satışı veya başka yollardan transferi;

b. Yukarıda aksi yazılmadıkça, 8nci ve 12nci maddelerde belirlenmiş ve açıklanmış maddeler,

c. Lisansla veya başka düzenlemelerle, yukarıda a ve b fıkralarında belirtilen maddelerin imalinde, onlara kolaylıklar sağlamada veya depolanmasında kullanılan teknoloji;

d. Yukarıda a ve b fıkralarında belirlenen maddelerin, dizaynı geliştirilmesi, imali kullanılması bakımı veya desteklenmesi ile ilgili eğitim ve teknik destek hizmeti için personel veya malzeme;

25. Bütün ülkelere ve Uluslararası kuruluşlara yapılmış kontrat sözleşme, lisans veya diğer herhangi bir düzenlemeyi dikkate almadan, 24ncü maddenin esaslarına kesinlikle uymaları için çağrıda bulunur.

26. Genel Sekreter'den, uygun göreceği devletlerle istişarede bulunarak, 60 gün içerisinde yukarıda 24ncü ve 25nci maddeler ile aşağıda 27nci maddenin Uluslararası alanda uygulanmasını kolaylaştırmak üzere bir rehber hazırlayarak Güvenlik Konseyi'nin Onayına sunmasını bütün ülkelere göndermesini ve periyodik olarak rehberin güncelleştirilmesini sağlayacak bir usul meydana getirmesini talep eder.

27. Ükelere, yukarıda 24ncü maddede öngörülen hükümlere uyulmasını sağlamak için, 26nci maddeye dayanarak Güvenlik Konseyi'nin hazırlayacağı rehberin esaslarına göre milli kontrollerini ve usulleri sürdürmeye Uluslararası teşkilatlara hükümlere tam olarak uyulmasını sağlamak üzere gerekli yardımı sağlamak için uygun tedbirleri almaya çağırır.

28. Yukarıda 22nci, 23ncü, 24ncü ve 25nci maddelerdeki kararlarını 8nci ve 12nci maddelerde belirlenmiş malzemeler hariç, muntazam esaslar dahilinde Irak'ın bu karara uymasını ve bölgede silahlanmanın kontrol altına alınmasında kaydedilen genel ilerlemeyi dikkate alarak, bu kararın alınmasından sonra, 120 gün içerisinde gözden geçirmeyi kabul eder.

29. Irak dahil bütün ülkelerin Irak hükümetinin veya herhangi bir şahsın veya Irak'ta bulunan herhangi bir kuruluşun veya Güvenlik Konseyi'nin 661 (1990) sayılı kararı ve ona ilişkin kararlarda aldığı tedbirlerden dolayı icrası tesir altında bulunan bir kontrat veya mali iş ile bağlantılı böyle bir şahıs ve kuruluş aracılığı ile veya onların menfaatine talepte bulunan bir şahsın ricası ile hiçbir talebin düşmemesini sağlamak için gereken her tedbiri almaları kararlaştırılır.

30. Irak'ın, Kuveytli rehinelere ile yabancı uyruklu rehinelere iadesini kolaylaştırmak için yardımlarını artırması Uluslararası Kırmızı Haç Komitesi ile gereken her türlü işbirliğini artırmasını anılan rehinelere isim listelerini vermesini uluslararası Kırmızı Haç Komitesi'nin anılan şahıslarla buldukları veya hapsedildikleri yerlerde temasa geçmesini kolaylaştırmasını uluslararası Kırmızı Haç Komitesi'nin, akıbeti meçhul olan

Kuveytli rehinelere ile yabancı uyruklu kişileri aramasına kolaylık sağlamasını karar altına alır.

31. Uluslararası Kızıl Haç Komitesi'nden Kuveytli ve yabancı uyruklu rehinelere iadesinin kolaylaştırılması veya 2 Ağustos 1990 tarihinden önce veya sonra Irak'ın elinde kalan rehinelere ilişkin bütün faaliyetlerini Genel Sekreter'e bildirmesini talep eder.

32. Irak'ın, Uluslararası terörizme destek vermemesi veya kendisinin terör faaliyeti ile iştirak etmemesi topraklarında bu tür işlere yönelmiş herhangi bir teşkilatın faaliyetine müsaade etmemesi terörün her çeşidini metotları ile bütün faaliyetlerini açıkça kınaması ve reddetmesi gereğini ortaya koyar.

33. Irak'ın, yukarıdaki hükümleri kabul ettiğini resmen Genel Sekreter'e ve Güvenlik Konseyi'ne bildirmesi üzerine, Irak ile Kuveyt ve 678 (1990) sayılı kararla Kuveyt ile işbirliği yapan ülkeler arasında bir ateşkesin resmen yürürlüğe gireceğini ilan eder.

34. Meselenin takipçisi olmaya bölgede barış ve güvenliği sağlamak bu kararın uygulanmasını temin etmek için gerekli görülecek her tedbiri almaya karar verir.

5 NİSAN 1991 TARİHLİ 688 (1991) SAYILI KARAR

Güvenlik Konseyi, Uluslararası barış ve güvenliğin idamesi için, BM Anayasası'nın öngördüğü görevlerini ve sorumluluklarını hatırd tutarak;

BM Anayasası'nın 2nci maddesi, 7nci paragrafını hatırlayarak;

Irak'ın, ülkenin birçok bölümlerinde sivil halka baskı yaptığı son zamanlarda Kürtlerle meskûn yerlerde yaşayan sivil halkın bu baskının bir sonucu olarak yerlerini terk ederek kitleler halinde başka ülkelere kaçtıkları bunun Uluslararası barış ve güvenliği tehlikeye soktuğu esefle izlenerek ve konu ile ciddi bir şekilde ilgilenilerek;

İnsanların maruz kaldıkları bu acıların boyutu derin bir rahatsızlık yaratarak;

Türkiye Temsilcisinin BM gönderdiği 2 Nisan 1991 tarih ve (s/22435) sayılı mektup ile Fransa'nın gönderdiği 4 Nisan 1991 tarih ve (s/22442) sayılı mektubu dikkate alarak aynı zamanda İran İslam Cumhuriyeti temsilcisinin Birleşmiş Milletlere gönderdiği 3 ve 4 Nisan 1991 tarih ve (s/22436), (s/22447) sayılı mektupları dikkate alarak;

Bölgede İran'ın ve diğer ülkelerin siyasi bağımsızlığı egemenliği ve toprak bütünlüğüne üye ülkelerin taahhüdünü yeniden teyit ederek;

Genel Sekreter'in 20 Mart 1991 gün ve (s/22366) sayılı raporunu akılda tutarak;

—Irak'ın, topraklarının birçok yerinde sivil halka özellikle Kürtlerle meskûn bölgelerde yaşayanlara uyguladığı ve bölgedeki barış ve güvenliği tehdit edecek boyuta ulaşan baskıyı kınar;

—Irak'tan, bölgedeki uluslararası barışı ve güvenliği tehdit eden, söz konusu baskıyı derhal sona erdirmesini ve tehlikenin ortadan kaldırılmasına katkıda bulunmasını talep eder. Irak halkının insan hakları ile siyasi haklarına saygı duyulmasını sağlayacak bir diyalogun açıkça başlatılacağı ümidini izhar eder.

---

⁴³⁵ Murat Çelik, **a.g.e.**, s.158.

—Irak'ın, uluslararası insancıl kuruluşlara topraklarının her yerinde yardıma muhtaç kimselerle derhal temasa geçmeleri için müsaade etmesi ve bu kuruluşların faaliyetlerini sürdürmelerine lüzumlu tesisleri tahsis etmesi üzerine ısrar eder.

—Genel Sekreter'den, Irak'ta insancıl çalışmalarını sürdürmesini ve Irak yetkililerinin halka özellikle Kürtlere uyguladığı baskılar sonu bölgede ortaya çıkacak yeni görevlerin olup olmadığını derhal rapor etmesini talep eder.

—Ayrıca, Genel Sekreter'den, BM'in konuyla ilgili kuruluşları dahil elindeki mevcut kaynaklarla göçmenlerin ve yerlerinden edilmiş Irak halkının kritik ihtiyaçlarını acil olarak bildirmesini talep eder.

—Bütün üye ülkelere ve insancıl bütün kuruluşlara, söz konusu insancıl faaliyetlere katkıda bulunmalarını rica eder.

—Irak'ı konuyu sona erdirmek üzere, Genel Sekreter ile işbirliğinde bulunmaya davet eder.

—Konunun takipçisi olmayı karar altına alır.

9 NİSAN 1991 TARİHLİ 689 (1991) SAYILI KARAR

Güvenlik Konseyi, 687 (1991) sayılı kararını hatırlatarak; BM Anayasası'nın VIIinci bölümü çerçevesinde hareket ederek;

—Genel Sekreterin, 9 Nisan 1991 tarihli ADD, 5'in 1-3'de ve s/22454 dokümanında yer alan, Güvenlik Konseyi'nin 687 (1991) sayılı kararının 5nci maddesinin uygulaması ile ilgili raporunu onaylar.

—687 (1991) sayılı kararın 5nci maddesine göre kurulan gözetleme birliği, sadece Konsey'in kararı ile sona erdirilebileceğini, bu nedenle Güvenlik Konseyi'nin altı ayda bir konuyu gözden geçirip birliğin görevinin sona erdirilmesini ve uzatılmasını karara bağlamasını dikkate alır.

—BM'in Irak, Kuveyt gözetleme görevinin ilk altı aylık süresinde takip edilecek usul yukarıda konu edilen rapora göre olması ve her altı ayda bir gözden geçirilmesi karar altına alınır.

---

⁴³⁶ Murat Çelik, **a.g.e.**, s.160.

1368 SAYILI KARARI

Güvenlik Konseyi 12 Eylül 2001 tarihli 4370. toplantısında almış olduğu kararda şöyle demektedir;

Güvenlik Konseyi,

Birleşmiş Milletler Antlaşması ilke ve amaçlarını hatırlatarak,

Terörist eylemler sonucunda, uluslar arası barış ve güvenliğin tehdit edildiği ve bozulduğunu belirleyerek,

Birleşmiş Milletler Antlaşmasına göre doğal hak olan ferdi veya kolektif meşru müdafaa hakkını tanıyarak,

1. Milletler arası barış ve güvenliğin bir tehdit olarak uluslar arası terörizm eylemleri sonucunda 11 Eylül 2001 tarihinde New York, Washington, Pennsylvania'da ortaya çıkan korkunç terörist saldırıları açık bir şekilde kınar.

2. Kurbanların ve ailelerinin insanların ve Amerika Birleşik Devletleri Hükümetinin derin acılarını paylaşıp, onlara başsağlığı dileklerini iletir.

3. Bu terörist saldırıda suçluların organizatör ve sponsorlarının cezalandırılması için tüm devletleri acil olarak birlikte çalışmaya davet eder ve sorumluluğun bir gereği olarak, suçluların koruyucuları ve destekçileri, organizatörleri, sponsorları tüm bu eylemi işleyenlerin hesaplarına el konulmasını vurgular

4. Uluslar arası toplumda terörist eylemlerin sindirilmesi, önlenmesi amacıyla artan oranda işbirliği, tam bir uygulamayı içeren 19 Ekim 1999 tarihinde Güvenlik Konseyinin 1269 sayılı kararı gereğince kabul edilen sözleşmenin kabulüne davet eder.

5. Birleşmiş Milletler Antlaşması hükümlerine göre 11 Eylül 2001 tarihli terörist saldırıya cevap verilmesi için her türlü gerekli adımların atılmasını ve terörizmin bütün şekilleri ile mücadele edilmesini vurgular.

6. Konunun gündemde tutulmasına karar verir.

---

⁴³⁷ Enver Bozkurt, a.g.e, s.217.

1373 SAYILI KARARI

Güvenlik Konseyi;

10 Ekim 1999 gün 1269 (1999) sayılı ve 12 Eylül 2001 gün 1368 (2001) sayılı kararlarını,

New York, Washington D.C. ve Pennsylvania'da 11 Eylül 2001 tarihinde meydana gelen terörist saldırıları kesin olarak kınayarak bu çeşit faaliyetleri önlemekteki kararlılığını,

Diğer uluslar arası terörizm eylemleri gibi, bu eylemlerinde uluslar arası barış ve güvenliğe karşı tehdit oluşturduğunu,

1368 (2001) sayılı kararda da tekrarlandığı gibi, Birleşmiş Milletler Sözleşmesince tanınan şahsi ve toplu halde meşru müdafaa hakkını,

Birleşmiş Milletler Sözleşmesi doğrultusunda, terörist eylemlerin uluslar arası barış ve güvenliğe karşı yaptığı tehdit ile her türlü vasıtayı kullanarak mücadele etmek ihtiyacını teyit ederek,

Dünyanın pek çok bölgesinde hoşgörüsüzlük ve aşırılığın kışkırttığı terörist eylemlerin arttığından endişe duyarak,

Devletleri acilen, işbirliğinin artırılması ve terörizm ile ilgili uluslar arası sözleşmelerin tam olarak ifası yoluyla terörist eylemleri önlemek ve bastırmak için müşterek çalışmaya davet ederek,

Devletlerin, ülkelerinde tüm yasal yolları kullanma yoluyla, her türlü terörist eylemin finanse edilmesini ve hazırlanmasını önlemek ve bunlarla mücadele etmek için ilave tedbirler alarak uluslar arası işbirliğini tam olarak geliştirmeye duydukları ihtiyacın önemini takdir ederek,

---

⁴³⁸ Enver Bozkurt, a.g.e, s.218.

Genel Kurulun, Güvenlik Konseyinin 13 Ağustos 1998 gün ve 1189 (1998) sayılı kararı ile de tekrar edilen, Ekim 1970 tarih ve 2625 (XXV) sayılı kararındaki, “her devletin kendi ülkesinde bir başka devletin topraklarındaki terörist faaliyetleri organize etmek, kışkırtmak, yardımcı olmak ve yer almaktan kaçınma görevi olduğu” konusunda ki prensiplerini tasdik ederek,

Birleşmiş Milletler Sözleşmesinin VII. Bölümü çerçevesinde hareket ederek devletin şu yükümlülükleri bulunduğu belirtilmektedir;

1- Tüm Devletlerin;

a- Terörist faaliyetlerin finansmanını önleyeceklerini ve bununla mücadele edeceklerini,

b- Kendi vatandaşlarınca; Herhangi bir vasıta kullanarak, doğrudan veya dolaylı bir şekilde, terörist faaliyetlerin gerçekleştirilmesinde kullanılması niyetiyle veya bu amaçla kullanılabileceğini bilerek fonlar oluşturulmasını veya toplanmasını veya bu eylemlerin kendi topraklarında işlenmesini suç haline getireceklerini,

c- Terörist eylemleri yapan veya yapmaya teşebbüs eden veya bu eylemlerin yapılmasında rol alan veya bunları kolaylaştıran kişilerin;

d- Bu kişilerin doğrudan veya dolaylı olarak sahip oldukları veya kontrollerinde tuttıkları kuruluşların;

e- Bu kişilerin veya malların lehine veya onların istikametinde hareket eden kişi ve kuruluşların sahibi oldukları veya kontrollerinde bulundurdukları mallardan elde edilenlerde dahil olmak üzere fon ve diğer mameleklerini veya ekonomik kaynaklarını vakit geçirmeksizin dolduracaklarını,

f- Vatandaşlarının veya topraklarında bulunan kişi veya kuruluşların;

g- Terörist eylemleri işleyen veya işlemeye teşebbüs eden veya bu eylemlerin işlenmesinde rol alan veya bunları kolaylaştıran kişilerin;

h- Bu kişilerin doğrudan veya dolaylı olarak sahip oldukları veya kontrollerinde tuttıkları kuruluşların ve bu kişi ve kuruluşların lehlerine ve onların istikametinde hareket eden kişi veya kuruluşların para, mal veya ekonomik kaynaklar

veya mali veya diğer irtibatlı hizmetleri temin etmelerini yasaklayacaklarını kararlaştırmaktadır.

2- Aynı Zamanda Devletlerin;

a- Aktif veya pasif olarak terörist eylemlere karışan kişi veya kuruluşlara, terörist gruplara eleman temini ile mücadele ve teröristlere silah teminin ortadan kaldırılması da dahil olmak üzere, her ne surette olursa olsun destek vermekten kaçınacaklarını,

b- Bilgi teatisi yoluyla diğer devletlerin önceden ikaz edilmesi de dahil olmak üzere, terörist eylemlerin işlenmesini engellemek için gerekli adımları atacaklarını,

c- Terörist eylemleri finanse eden, planlayan, kolaylaştıran, destekleyen veya işleyenlerin sığınma taleplerini reddedeceklerini,

d- Terörist eylemleri finanse eden, planlayan, kolaylaştıran, destekleyen veya işleyenlerin, bu amaçlarını başka devletlerin veya o devletlerin vatandaşlarının aleyhine gerçekleştirmemeleri için kendi topraklarını kullanmalarını önleyeceklerini,

e- Terörist eylemlerin finanse edilmesinde, planlanmasında, hazırlanmasında ve işlenmesinde rol oynayan şahısların adalet önüne çıkarılmasını ve haklarında alınan tüm diğer tedbirlere ilave olarak bu eylemlerin iç hukuktaki kanun ve diğer hukuki düzenlemelerde ağır cezayı gerektiren suç olarak kabul edilmesini ve verilecek cezanın terörist eylemlerin ciddiyetini yansıtacağını garanti edeceklerini,

f- Ceza usulünün tatbik edilmesi için elde edilmesi gerekli delillerin temininde yardımlaşmada dahil olmak üzere terörist eylemlerin finanse edilmesi veya desteklenmesi konusunda soruşturma veya muhakeme ile ilgili karşılıklı olarak azami yardımı yapacaklarını,

g- Etkili sınır kontrolü, kimlik ve seyahat belgelerinin verilmesindeki kontroller ve kimlik ve seyahat belgelerinin sahtelerinin yapılmasının, tahrip edilmelerinin veya hileli bir şekilde kullanılmalarının engellenmesine yönelik tedbirler alınması suretiyle teröristlerin veya terörist grupların hareketlerinin önlenmesini kararlaştırmaktadır.

3- Devletlerin;

a- Özellikle terörist şahıs ve şebekelerinin faaliyetleri veya hareketleri; Sahtesi yapılmış veya tahrif edilmiş seyahat belgeleri; silah, patlayıcı veya hassas maddelerin kaçakçılığı; iletişim tekniklerinin terörist gruplarca kullanılması ve kitle imha silahlarının terörist grupların eline geçmesi tehdidi konuları ile ilgili olmak üzere, operasyonel bilgilerin teatisinin artırılması ve hızlandırılması yollarını aramaya,

b- Terörist eylemlerin yapılmasını engellemek amacıyla, ulusal ve uluslararası hukuk ile uyum içinde bilgi teatisine ve idari ve yargısal konularda işbirliği yapmaya

c- Özellikle ikili ve çok taraflı düzenlemeler ve anlaşmalar yoluyla, terörist eylemleri önlemeye, onlarla mücadele etmeye ve eylemlerin faillerine karşı tedbirler almaya,

d- 9 Aralık 1999 tarihli Terörizm Finansmanı ile Mücadele Uluslararası Sözleşme dahil olmak üzere, terörizm ile ilgili olarak yapılan uluslar arası sözleşme ve protokollere mümkün olduğu kadar kısa sürede taraf olmaya,

e- Terörizm konusundaki uluslar arası sözleşme ve protokoller ile Güvenlik Konseyi'nin 1269 (1999) ve 1368 (2001) sayılı kararları konusunda işbirliği ve hükümlerinin tam olarak yerine getirilmesi konularının geliştirilmesine,(sığınmacılara mülteci statüsünün verilmesinden önce, terörist eylemlerin ifasını planlamamış, kolaylaştırmamış veya bu eylemlerde yer almamış olduklarını tespit amacıyla),İnsan Haklarının uluslar arası standartları da dahil olmak üzere, ulusal ve uluslar arası hukuk tarafından konulan şartlar çerçevesinde tedbirler almaya,

f- Uluslar arası hukuk çerçevesinde, mülteci statüsünün terörist eylemlerin failleri, organizatörleri veya kolaylaştırıcıları tarafından suiistimal edilmemesi ve siyasi motivasyon iddialarının sanık teröristler hakkında yapılan iade taleplerinin reddedilmesi için bir gerekçe sayılmamasını garanti etmeye davet etmektedir.

4- Uluslar arası terörizm ve uluslar arası organize suçlar, yasadışı uyuşturucu maddeler, para aklama, yasadışı silah kaçakçılığı ve nükleer, kimyasal, biyolojik ve

diğer potansiyel ölümcül maddelerin yasadışı hareketleri arasında sıkı ilişkiler bulunduğunu kaydetmekte ve bu vesileyle ulusal ve uluslar arası güvenliğe karşı yönelik olan bu ciddi tehdit ve tehlikeye karşı verilecek global cevabın kuvvetlendirilmesi için ulusal, yarı bölgesel, bölgesel ve uluslar arası seviyelerdeki çabaların koordinasyonunun geliştirilmesine duyulan ihtiyacı vurgulamaktadır.

5- Terörizm faaliyetleri, metotları ve uygulamalarının ve aynı zamanda terörist eylemleri bilerek finanse etmek, planlamak ve kışkırtmanın da Birleşmiş Milletlerin amaç ve prensiplerine aykırı olduğunu bildirmektedir.

6- Uzmanların yardımıyla, bu karara uyulup uyulmadığını gözlemek amacıyla Geçici 28'inci usul kuralı doğrultusunda, Güvenlik Konseyi bünyesinde konseyin tüm üyelerinin katılımıyla bir komite oluşturulmasına karar vermektedir ve bu kararın kabulünü takip eden 90 içerisinde ve sonrasında da komite tarafından tayin olunacak zaman çizelgesi dahilinde, bu Kararın hükümlerinin yerine getirilmesinde elde edilen gelişmelerin Komiteye bildirilmesi hususunda Devletlere davette bulunmaktadır.

7- Komiteyi görevlerinin çerçevesini çizmeye, bu kararın kabulünden itibaren 30 gün içinde bir çalışma programı sunmaya ve Genel Sekreter ile müzakereli olarak Kararın gerektirdiği desteği mütalaa etmeye yönlendirmektedir.

8- Birleşmiş Milletler Sözleşmesinde geçen sorumluluklar çerçevesinde, bu kararı tam olarak icra etmek amacıyla gerekli tüm adımların atılacağına dair azmini ifade etmektedir.

9- Bu meselenin gündemde kalmasına karar vermektedir.

TERÖRİZMİN MALİ KAYNAKLARININ ÖNLENMESİ HAKKINDA SÖZLEŞME

Bu sözleşmeye taraf devletler;

Birleşmiş Milletler Yasasının uluslar arası barış ve güvenliğin idamesi ve devletlerarasında iyi komşuluk, dostluk ilişkileri ile işbirliği ilişkilerinin geliştirilmesi amaç ve ilkelerini hatırd tutarak,

Terörist eylemlerin tüm şekil ve tezahürlerinin dünya çapındaki artışından duydukları derin endişeyi vurgulayarak,

BM Genel Kurulunun bu konudaki tüm Kararlarında, özellikle 9 Aralık 1994 tarih ve 49/60 Kararı ile uluslar arası terörizmin ortadan kaldırılmasını hedefleyen beyannamesini içeren ekinde, BM'e üye Devletlerin, nerede ve kim tarafından yapıldığına bakılmaksızın devletler ve halklar arasındaki dostane ilişkileri ve Devletlerin güvenliğini ve toprak bütünlüğünü tehlikeye düşürenler de dahil olmak üzere tüm terörist eylem, yöntem ve uygulamaları suç oldukları ve haklı gösterilmeyecekleri gerekçesiyle açık bir şekilde ve teyiden kınadığını keza hatırlatarak,

Uluslar arası terörizmin ortadan kaldırılmasını hedefleyen tedbirler beyannamesinde; Kurul'un, Devletlerin, bu sorunun tüm veçhelerini kapsayacak genel bir yasal çerçevenin mevcudiyetini temin etmek amacıyla, terörizmin tüm şekil ve tezahürleriyle önlenmesi, cezalandırılması ve ortadan kaldırılmasına ilişkin olarak yürürlükte bulunan uluslar arası hukuki düzenlemelerin kapsamını acilen gözden geçirmeleri içinde teşvik ettiğini not ederek,

Genel Kurulun 17 Aralık 1996 tarih ve 51/210 Kararını, 3. Paragrafının (f) bendinde, Kurulun, Devletlerin, uygun iç düzenlemelerle, teröristlerin gerek doğrudan, gerekse, kültürel veya sosyal amaçları da olan veya olduğunu iddia eden örgütler aracılığıyla veya aynı zamanda kişilerin terörist faaliyetlerin finansmanı amacıyla

---

⁴³⁹ Enver Bozkurt, a.g.e, s.224.

kullanılması da dahil olmak üzere, silah kaçakçılığı, uyuşturucu trafiği ve haraç toplama gibi konusuz eylemler yoluyla dolaylı olarak karışmış örgütlerin finansmanını önlemek ve engellemek için tedbir almaya davet ettiğini ve özellikle, gerektiği taktirde meşru sermayelerin serbest dolaşımına hiçbir şekil de hanel getirmeksizin, terörist amaçlara hizmet edeceğinden şüphelenilen mali kaynakların önlenmesi ve hareketlerin engellenmesi için hukuki düzenlemeler oluşturulması ve bu tür mali kaynakların uluslar arası hareketleri konusunda bilgi değişimini yoğunlaştırmaya davet ettiğini hatırlatarak,

Genel Kurulun 15 Aralık 1997 tarih ve 52/165 Kararı ile, Kurulun Devletleri özellikle 17 Aralık 1996 tarih ve 51/210 Kararının 3. Paragrafının (a) ve (f) bentlerinde vazedildiği gibi önlemlerin uygulamaya geçirilmesini tezekkür etmeye davet ettiğini hatırlatarak,

Genel Kurulun 17 Aralık 1996 tarih ve 51/210 Kararı ile kurulan özel komitenin, terörizm konusunda mevcut uluslararası mevzuatı tamamlamak amacıyla terörizmin finansmanının önlenmesine ilişkin bir uluslararası sözleşme taslağı hazırlamasını kararlaştırdığı 8 Aralık 1998 tarih ve 53/108 sayılı Kararını da hatırlatarak,

Terörizmin finansmanı konusunun uluslar arası toplumu bütünüyle ve ciddi şekilde kaygılandıran bir sorun teşkil ettiğini mülahaza ederek,

Uluslar arası terörizmin eylemlerinin sayı ve vahametinin, teröristlerin elde edebildikleri mali kaynaklarla orantılı olduğunu not ederek,

Mevcut çok taraflı hukuki belgelerin, münhasıran terörizmin finansmanı konusunda eğilmediklerini de not ederek,

Terörizmin, finansmanının engellenmesi ve faillerinin kovuşturulması ve cezalandırılması suretiyle tecziyesine yönelik etkili önlemlerin oluşturulması ve benimsenmesi amacıyla devletlerarasında uluslar arası işbirliğinin geliştirilmesine acilen ihtiyaç duyulduğuna kani olmuşlardır.

Terörizmin Mali Kaynaklarının önlenmesi Hakkındaki Sözleşme 28 Madde altında düzenlenmiştir.

Sözleşmenin 1.Maddesi kapsamında terörizmin mali kaynakları altındaki “fon”, “hükümet veya kamu tesisi” ve “getiri”nin kapsamı ayrıntılı olarak belirtilmiştir.

2.Madde de, kişilerin eylemleri hangi hallerde suç teşkil ederek antlaşmayı ihlal ettiği düzenlenmiştir.

3.Madde de sözleşmenin, 12. ve 18. Madde hükümlerinin uygulandığı durumlar ve 7. Maddenin 1 ve 2. Paragraflarında belirtildiği üzere başka devletlerin yargı yetkisini kullanmadığı hallerde, uygulanmayacağı belirtilmiştir.

2.Madde de belirtilen suçların iç hukuk kapsamında cezai kovuşturma gerektiren suçlar içine alınması ve bu suçların cezalandırılmasının orantılı bir şekilde olması gerektiği 4.madde de belirtilmiştir.

2.Madde de belirtilen suçların bir devlette bulunan tüzel kişiliğin yönetiminden veya denetiminden sorumlu bir kişi tarafından işlenmesi durumunda uygulanacak yöntemler 5.madde kapsamında düzenlenmiştir.

6.Madde de sözleşme ile suç teşkil eden eylemleri önlemek için herhangi bir ayırım yapmaksızın tün önlemlerin alınabileceği düzenlenmiştir.

7.Madde de her Taraf Devletin işlenen suçlarla ilgili yargılama yetkisini kullanabilmesi için gerekli olan unsurlar düzenlenmiştir.

8.Madde de suç teşkil eden eylemlerde bulunurken elde edilen fonlarla ilgili kazanç, müsadere ile ilgili anlaşma ve mağdurların ailelerine verilecek tazmin konuları düzenlenmiş ayrıca bu maddenin hükümlerinin iyi niyetli üçüncü tarafların haklarına helal getirmeyeceği belirtilmiştir.

Sözleşmeye Taraf herhangi bir devletin suç işleyen failin kendi toprakları üzerinde bulunduğu haberini aldığı anda bu fail hakkında her türlü önlemi alabileceği ve bu failin sahip olduğu haklar 9.Madde de düzenlenmiştir.

10.Madde de failin iadesiyle ilgili çeşitli düzenlemeler yer almaktadır.

Taraf Devletlerarasında iade antlaşmasının olup olmaması durumunda uygulanacak yöntemler 11. Madde halinde kaleme alınmıştır.

12.Madde kapsamında taraf devletlerarasında adli yardımlaşma ilkesinin tam olarak uygulanacağı yer almaktadır.

13.Madde de Taraf Devletlerin suçluların iadesi ve karşılıklı adli yardım talebi konularında, 2.Madde de belirtilen suçların mali olarak kabul edilmeyeceği düzenlenmiştir.

Adli yardım ve suçluların iadesi konularında, yine 2.Madde de belirtilen suçların siyasi bir suç veya siyasi bağlantılı bir suç olarak değerlendirilmeyeceği 14.Madde de belirtilmiştir.

Bir kişinin ırk, din, uyruk, etnik köken veya siyasi görüşünden dolayı kovuşturulması yada cezalandırılması amacıyla iade yada adli yardımlaşma yükümlülüğün söz konusu olmadığı 15.Madde de belirtilmiştir.

16. Madde de Taraf Devletlerden birisinde tutuklu veya yükümlü bulunan bir kişinin 2.Madde deki suçlarla ilgili hüviyet tespiti, tanıklık veya olayların tespiti gibi yardımlaşma durumlarında, başka bir devlete nakledilebileceği ile bu nakil şart ve amaçları düzenlenmiştir.

17. Madde, sözleşme kapsamındaki suçlardan dolayı tutuklanan veya hakkında her hangi başka bir önlem alınan kişinin ulusal ve uluslar arası tüm haklara istisnasız olarak sahip olduğu düzenlemiştir.

18.Madde çerçevesinde, taraf devletlerin 2.Madde de belirtilen suçların hazırlıklarının kendi toprakları üzerinde yapılması halinde her türlü tedbiri alacağı ve işbirliği yapacağı belirtilmiştir. Bu konuda alınabilecek önlemlerde ayrıntısıyla düzenlenmiştir.

Taraf Devletin, sanık hakkındaki cezai takibat sonucunu BM Genel Sekreterliğine iletceği 19.Madde ile düzenlenmiştir.

20.Maddeye göre; Taraf Devletler, sözleşme kapsamındaki yükümlülüklerini diğer devletlerin egemenliğine, eşitliğine, toprak bütünlüğüne zarar vermeden yerine getirirler.

21.Madde de bu sözleşmenin hiçbir hükmünün, devlet ve bireylerin uluslar arası hukuktan kaynaklanan hak ve yükümlülüklerini etkilemeyeceği vurgulanmıştır.

22.Madde altında, Taraf Devletlerin birbirlerinin yargılama yetkisine müdahale edemeyeceği düzenlenmiştir.

23. Madde de, Taraf Devletlerin sözleşmeyi değiştirme yetkisine sahip oldukları veya yapılacak değişikliklerin şartları belirtilmiştir.

Taraf devletlerarasında sözleşme ile ilgili uyuşmazlık çıkması halinde izlenecek yol ve devletlerin sözleşmeyi imzalarken bu uyuşmazlık maddesiyle ilgi çekince koyabilecekleri 24.Madde de belirtilmiştir.

25.Madde de ise, sözleşmenin imza tarihi, onay ve kabul işlemleri ile her devletin katılımına açık olduğu düzenlenmiştir.

26. ve 27. Maddelerde sözleşmenin yürürlüğe girme şartı ile devletlerin sözleşmeden çekilme durumları düzenlenmiştir.

Son olarak 28. Madde de sözleşmenin BM Genel Sekreteri tarafından saklandığı ve birden fazla dilde eşit derecede geçerli olduğu belirtilmiştir.

Yukarıda sayılan maddeler kabul edilerek hükümetleri tarafından usulüne uygun şekilde yetkili kılınmış aşağıda kayıtlı imzacılar, 10 Ocak 200 tarihinde New York'ta Birleşmiş Milletler Merkezinde imzaya açılan Sözleşmeyi imzalamışlardır.

1441 SAYILI GÜVENLİK KONSEYİ KARARI

ABD'nin Irak'a yönelik bir hareketin meşruiyet temellerini sağlamlaştırmak amacıyla 8 Kasım 2002 tarihinde Güvenlik Konseyinden 1441 sayılı kararı çıkarttığı görülmektedir. Bu kararın önemli bölümleri şöyledir:

Güvenlik konseyince 4644 toplantısında 8 Kasım 2002 de kabul etmiştir.

Güvenlik Konseyi;

Daha önceki ilgili kararların, 6 Ağustos 1990 661(1990), 678 (1990), 686 (1991) 2 Mart 1991, 687(1991) 3 Nisan 1991, 688 (1991) 5 Nisan 1991, 707 (1991) 15 Ağustos 1991, 715 (1991) 11 Ekim 1991, 986 (1995) ve 1284 (1999) 17 Aralık 1999 tarih ve sayılı kararları ve başkanlığın tüm ilgili düzenlemeleri hatırlatarak,

29 Kasım 2001 tarihli 1382(2001) sayılı kararın tam olarak yerine getirilmesi amacı hatırlatılarak,

Konsey kararlarına rızası olmayan Irak tehdidinin ve toplu imha silahlarının çoğaltılması uzun menzilli roketlerin dünya barışını güvenliğine karşı durumu kabul edilerek.

678 sayılı kararıyla yetkilendirilen devletlerin tüm gerekli olan şeyleri 2 Ağustos 1990 tarihli 660 karar ve bunu takiben ilgili 660(1990) kararını bölgede uluslararası barış ve güvenliği tekrar kurmak için tüm gerekleri kullanmak ve yerine getirmek için alındığı hatırlatılarak,

687 (1991) kararıyla Irak'a bölgedeki uluslar arası barış ve güvenliğin tekrar kurulmasının üzerine durulduğu kararın yerine getirilmesi için Irak'ın gerekli adımları kabul etmesi için ileri bir kararı hatırlatarak,

Irak'ın tam bir sonuç ve etkisiz olarak 678 kararının gereği gibi toplu imha silahı 150 km den daha geniş menzilli roket ve elde bulundurulmuş silahları, bunların parçalarını ve üretim, imkan yerlerini geliştirmeleri tıpkı diğer nükleer programlar ve nükleer silah

---

⁴⁴⁰ Enver Bozkurt, a.g.e, s.188-193.

kullanabilir araçlarıyla ilişkin olmayan amaçlar için de Irak'ın tam ve eksiksiz olarak 687 kararının sağlanmamasına teessüf edilerek,

687 sayılı karar gereğince Irak'ın Birleşmiş Milletler Özel Komisyonu (UNSCOM) ve Uluslar arası Atom Enerjisi birimin (IAEA) düzenlediği bölgelere sınırsız geçişe sürekli hemen şartsız müdahale etmesi ve UNSCOM ve IAEA silah uzmanları ile tam kayıtsız şartsız işbirliği yapması nihayetinde 1998 de UNSCOM ve IAEA tüm işbirliğinin sona erdirilmesine yine teessüf edilerek,

Irak'ta uluslar arası gözlem, teftiş ve soruşturmanın ilgili kararlar gereğince toplu imha silahlarının ve roketlerin Konseyin tekrar talebine rağmen Birleşmiş Milletler Gözlem, Teftiş ve Soruşturma Konseyine 1284 (1999) kararında bunu takiben UNSCOM organizasyonuna Irak'ın hemen kayıtsız şartsız ve sınırsız geçişi sağlaması ve bölgede ki krizin ve Iraklı insanların çektiklerinin sürmesi sonucu pişman olunması, 1998 Aralık'tan beri gıyabındaki tespitlerden teessüf edilerek,

Ayrıca Irak hükümetinin 687(1991) kararının terör hususunda uygun olarak yerine getirmemesi, taahhüt etmemesi, 688 (1991) kararına uygun olarak sivil nüfusu (halkı) baskı altında tutmaya son vermesi veya yardıma muhtaç olan tüm bu insanlara uluslar arası insani kuruluşlara geçişin Irak'ta sağlanması ve 686 (1991), 687 (1991) ve 1284 (1999) kararlarına uygun olarak geri dönmek yada Kuveytliler için işbirliği sebebini anlatmak ve Irak tarafında üçüncü ülke milletinin haksız şekilde alıkoyulması (durdurulması) yada Irak tarafından el konulan Kuveyt mülkünün geri verilmesi hatırlatılarak,

Konsey, 687 (1991) kararında Irak'ın o zaman içinde içerdiği yükümlülükleri dahil, bu kararın hazırlanmasında Irak'ın kabulüne dayalı olacak bir ateşkesin ilan edilmesi hatırlatılarak,

Irak tarafından 687 (1991) kararı altında ve diğer ilgili kararlar altında ve Konseyin teşkil ettiği şekilde haklı olanların hakim olduğu bölgenin Irak tarafından tam ve anında şartsız yada bu maddenin zorunluluklarını onaylamalarını belirterek,

Özel komisyonun örgütü takiben ve 687 (1991) kararının ve diğer ilgili kararların uygulanması için IAEA gereklidir diyen Birleşmiş Milletler Teftiş, Gözlem ve Soruşturma Konseyinin (UNMOVIC) etkili operasyon bildirisi hatırlatılarak,

Birleşmiş Milletler Şartı VII. Bölüm altında uygulanacaklar;

1- 687 (1991) kararını içeren ilgili kararlar altında Irak'ın maddi ihlalinde devam etmesi, özellikle Irak'ın IAEA ve Birleşmiş Milletler uzmanlarıyla işbirliği yapmaması ve 687. kararı 8 ve 13. paragrafların belirtileri gereğince yapılacakları tamamlanmaması kararlaştırılarak.

2- Konseyin ilgili kararları altında silahsızlanma yükümlülüğüne uymak için son fırsat ve 687 (1991) kararının ilgili müteakip kararlarınca silahsızlanma sürecinde tam ve gerçekleşmiş uygulamaya götürmek amacıyla teftiş idaresini genişletilmesinin gerçekleştirilmesi kararlaştırılarak,

3- Silahsızlanma yükümlüğünün uygulanmaya başlamasına karşılık, yılda iki kez gerekli onay ilanına ek olarak Irak hükümeti UNMOVIC, IAEA ve Konseye bu karardan 30 gün sonra olmamak kaydıyla yakın zamanda ortaya çıkan kimyasal, biyolojik ve nükleer silahların gelişme programlarının tüm hallerinin tam ve eksiksiz beyan edecek ve diğer dağıtım işlemlerini tıpkı insansız çalışan hava hattı araçları ve uçaklarda kullanmak için düzenlenmiş dağıtım sistemleri ve bu tip silahların parçalarının alt parçaları, etkin maddeleri ve ilgili araç ve gerecin kesin yerlerini ve bütün bağlantılarını da içeren, çalışma ve yerlerinin gelişimi ve üretim imkanlarını diğer kimyasal, biyolojik ve nükleer programlar kadar silah üretimi ve aletleriyle ilgili olmayan amaçları da içerenler kararlaştırılarak,

4- Irak UNMOVIC ve IAEA'nın hemen, engellenmeden kayıtsız şartsız ve sınırsız olarak her türlü ve her türlü yer altı, araziler, binalar, donanım, arşivler ve teftiş etmek isteyecekleri taşıma unsurları dahil ilgili yerlere geçişi sağlayacak. Ayrıca özel geçiş olan tüm resmi birimler ve diğer ile (fertler) UNMOVIC yada IAEA kendi yetkileri dahilinde görüşme yapmak isterse UNMOVIC ve IAEA'nın seçtiği mekanda UNMOVIC ve IAEA Irak dışında yada içinde görüşmeleri şahsi karar yetkileriyle yapabilir, Irak dışında ki aile üyelerine ve görüşmelere (Gezi) yolculuk imkanı sağlayabilir ve IAEA'nın ve UNMOVIC'in yalnız karar almalarında Irak hükümetinden gözcüler bulunmadan bu tip görüşmeler meydana gelebilir. UNMOVIC talimatlar ve IAEA'ya ricalarla teftişin yeniden başlaması için 45 günden geç olmamak şartıyla bu kararın verilmesini takiben ve 60 gün sonrasında Konseyin bu kararı güncelleştirmesine karar verilerek,

Bu kararı kısaca özetleyecek olursak: Irak'a 1 haftalık kararın yerine getirilmesi için süre tanınmaktadır. Kitle imha silahları ve nükleer silah programı hakkında BM'e tam doğru ve eksiksiz bilgi sunması için 1 ay süre tanınmaktadır. Irak'ın bu karar şartlarını kabul etmesi halinde denetçiler derhal çalışmaya başlayacaktır. Çalışmalardan elde ettikleri sonuçları 60 gün içerisinde en 21 Şubat 2003 tarihine kadar ilk raporlarını sunacaklardır. Denetimler Başkanlık saraylarını da kapsayacaktır.

1441 sayılı karar ABD'nin zaferi olarak değerlendirilmektedir. Başkan Bush, Irak'ın denetçilerinin görevlerini engellemeye çalışması halinde bunun en ağır sonuçlarına katlanacağı beyanatını verirken Irak'a yönelik kuvvet kullanma niyetinden vazgeçmediğini vurgulamaktadır. 1441 sayılı kararın gerekleri yerine getirilirken, ABD ve İngiltere uçaklarının Irak'ı bombalaması da ABD'nin niyetini göstermektedir. 8 Aralık 2002 tarihinde Irak'ın 1441 sayılı kararı gereğince BM'e sunduğu 11.807 sayfalık silah raporu da incelenmeden ABD Başkanı'nın, raporun doğru bilgiler içermemesi halinde BM kararlarının maddi ihlali ve askeri müdahaleye zemin hazırlayacağı tehdidi, ABD'nin saldırı için hukuki meşruiyet temellerini hazırlamakta olduğu görüşünü doğrulamaktadır.

Kararla ilgili olarak, ABD'nin BM daimi temsilcisi, John Negroponte, "karar gizli bir saldırı hakkı içermiyor; Ancak tek yol var, Irak silahsızlanacak" beyanatını verirken 687 ve 688 sayılı kararların amacını aşan bir tutum sergiliyordu. Amaç Irak'ın kitle imha silahlarından arındırılması iken bir anda silahsızlandırmaya dönüşmekteydi.

Türkiye ve diğer komşu ülkelerin olası bir Irak operasyonuna karşı tavır almaları yanında harekattan yana tavır alan görüşler de mevcuttur.

Bu bağlamda Saddam Hüseyin'in ortadan kalkması ve yerine demokratik bir siyasi rejimin geçmesi, bölgede ki Barzani-Talabani çizgisinde yeni siyasi otoritenin de meşruluk zeminini de ortadan kaldıracaktır. Buna göre Saddam Hüseyin rejiminin yıkılması, Irak'ın toprak bütünlüğünün sarsılması anlamına gelmemektedir. Aksine Saddam rejiminin varlığı Irak'ın kuzey ve güneyde fiilen bölünmesine yol açmaktadır. Bu nedenle rejimin ortadan kalkması halen, üç parçalı bir görünüm arz eden Irak topraklarının yeniden bütünleşmesi için ilk adım olacaktır denilmektedir. Fakat, bir müdahale yapılacaksa uluslararası hukuk kurallarına uygun olarak BM Güvenlik Konseyi kararı ile yapılmalıdır. Günümüzde yaptırımların uygulanmasında merkezileşme kabul edilmektedir. Uluslar arası toplum bakımından da kuvvet kullanımı konusunda madem ki

Güvenlik Konseyi yetkilendirilmiştir; Irak'a karşı bir yaptırım uygulanacaksa Güvenlik Konseyi kararı ile uygulanmalıdır. Buda 1441 sayılı kararın alınması ile gerçekleşmiştir denilebilir.

1441 sayılı kararın Irak tarafından kabul edilip denetçilerin göreve başlamasına rağmen, ABD ve İngiliz uçaklarını bombalama eylemleri devam etmektedir. Bu bombalama eylemlerinin dayanağını tespit etmek çok güçtür. Uluslar arası hukukta ortaya çıkan boşlukların güçlü devletler lehine işletildiği iddiası bu olayda gerçeklik kazanmaktadır